DRĀMAI FEBRUĀRI NAPOK 1948

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

MIROSLAV BOUČEK - MILOSLAV KLIMEŠ

...UM GENERALE
Zuglói Egyesület
...3 Budapest, Nyár u. 32.
943/239

DRÁMAI FEBRUÁRI NAPOK 1948

A mű eredeti címe:

Miroslav Bouček—Miloslav Klimeš:

DRAMATICKÉ DNY ÚNORA 1948

Nakladatelství Svoboda, Praha 1973

Fordította: *dr. Pfeifer Dániel*

Lektorálta: *Arató Endre*

© Miroslav Bouček, Miloslav Klimeš 1973
Hungarian translation © dr. Pfeifer Dániel

Előszó

Az 1948. februári csehszlovákiai eseményekről már terjedelmes irodalom született: a résztvevők visszaemlékezésein kívül számos történelmi tanulmány, feldolgozás látott napvilágot. Ebben a könyvben, amelyet most nyújtunk át az olvasónak, figyelmünket a februári események közvetlen előzményeire, mindenekelőtt pedig arra a hat februári napra fordítjuk, amikor ezek az események összetorlódtak és végkifejlethez értek.

Könyvünk megírására több okból határoztuk el magunkat. Bár az ember úgy gondolná, hogy e napok lefolyásáról az eltelt mintegy három évtized alatt már mindent tisztáztak, a valóságban ez mégsem így van. Vitathatatlan ugyan, hogy az eseménysor marxista megközelítésének kiindulópontja mindig 1948. februárnak az az alapvető értékelése volt és lesz, ahogyan azt Csehszlovákia Kommunista Pártja már 1948-ban meghatározta: nevezetesen, hogy a munkásosztály akkor döntő győzelmet aratott a burzsoázia fölött. Ám a történetírás nemcsak elvi általánosításokra törekszik, hanem meg akarja ragadni mindazokat a fontos részleteket is, amelyeknek alapján a kortársak és a jövő nemzedékek a lehető legpontosabb képet kaphatják Csehszlovákia legújabb kori történetének erről a fordulópontot jelentő eseményéről.

Az újonnan felfedezett okmányok, valamint a világ és vele együtt Csehszlovákia további fejlődésének is-

merete lehetővé teszi, hogy az eddiginél mélyrehatóbban és több oldalról értelmezzük, értsük meg a februári eseményeket. Hasznos lenne az is, ha bíráló szemmel ellenőriznénk számos olyan adatot, amelyet az eddigi irodalom olykor pontatlanul, olykor pedig egészen tévesen közöl. A legtöbb eddig megjelent munka bizonyos gyengéjének tartjuk azt a tényt is, hogy vagy csak egyes problémakörökkel foglalkoznak (a politikai pártok, a munkásmozgalom, a szakszervezetek tevékenysége, a népi milícia keletkezése stb.), vagy pedig vizsgálódásaikban viszonylag szűkebb területekre szorítkoznak (a februári események Prágában vagy az ország más részeiben).

Mindehhez még az a tény járul, hogy február lefolyását — a múltban és ma is — tudatosan meghamisítják a burzsoá szerzők, különösen pedig azok, akik a csehszlovák emigráció soraiból kerülnek ki. Mindenekelőtt elhallgatnak vagy bagatellizálnak egyes fontos eseményeket, s ugyanakkor eltúlozzák más, többnyire mellékes események fontosságát. Torzította februárt a szocializmushoz vezető ún. sajátosan csehszlovák út revizionista értelmezése is, azé az úté, amelyet állítólag bizonyos harmonikus össznemzeti egység jellemzett, jóllehet abban az időben az egész világra és társadalmunkra is az antagonisztikus osztályellentétek voltak a jellemzők. Ezeknek az antiszocialista, nem marxista kiinduló álláspontoknak közös nevezője az 1944 és 1948 közötti azon forradalmi mozgás osztály- és politikai jellegének tagadása vagy gyengítése, amelynek február volt a logikus betetőzése.

Ezek a körülmények vezettek bennünket arra a gondolatra, hogy megírjuk 1948 februárjának részletes krónikáját, és úgy rögzítsük a februári napok minden fontosabb eseményét, ahogyan azt nekünk a különböző források és kútfők — a levéltári anyagok, a korabeli sajtó, a visszaemlékezések és az 1948 februárjáról eddig megjelent művek és cikkek — alapján rekonstruálnunk sikerült. Az események abban az időben oly

gyorsan fejlődtek, hogy célszerűnek tartottuk feljegyezni bekövetkezésük pontos idejét is. Ez egyrészt lehetővé tette számunkra, hogy szoros időrendben és részletesen ecseteljük az egyes tüntetéseket, kongresszusokat, üléseket és tanácskozásokat, másrészt azonban valamelyest megnehezítette azt, hogy szemléletesen bemutathassuk a februári események egész tartama alatt kifejlődött és időbelileg egyes napokra nem korlátozható tömegmozgalom dinamikáját és átfogó jellegét. Kísérletet tettünk arra is, hogy bemutassuk az összes politikai és társadalmi erő mozgását az egész köztársaság területén. Ez persze rendkívül nehéz feladat, és nem sikerült teljes mértékben megbirkóznunk vele. Fő figyelmünket a Kommunista Párt, a többi politikai párt és a legjelentősebb tömegszervezetek tevékenységére, a köztársaság elnökének, a kormánynak, a parlamentnek, a szlovák nemzeti szerveknek a tárgyalásaira, az akcióbizottságokra, a kongresszusokra és a tüntetésekre összpontosítottuk.

Az 1948. februári eseményeket döntő módon befolyásolták a dolgozók legszélesebb rétegei, különösen a munkásosztály. Igazolja ezt az a tény is, hogy az emberek emlékezetéből néhány élenjáró politikai személyiség kivételével majdnem teljesen kiestek már az akkori „februári" politikusok és politikai pártfunkcionáriusok nevei. Közülük persze már sokan meghaltak, mások pedig politikai vereségük következtében letűntek a politikai élet porondjáról. Tevékenységükkel és cselekvésükkel természetesen ők is befolyásolták az események konkrét lefolyását, s ezért könyvünkben akkori funkcióiknak és beállítottságuknak megfelelően jelenítjük meg őket.

Mint már jeleztük, könyvünkben a fő figyelmet a februári napok történetére fordítjuk. Úgy gondoljuk: mint ahogy egy vízcsepp elemzésével általános képet alkothatunk magunknak a vízről, a februári események részletes leírásával is megragadhatjuk egész február lényegét — abban az esetben, ha ismerjük a társadal-

mi fejlődés alapvető irányzatait. Ugyanakkor tudatában vagyunk annak is, hogy a munkásosztály és a burzsoázia e döntő jelentőségű osztályösszecsapásának teljes megértéséhez mégiscsak szükség van arra, hogy az olvasónak legalább általános elképzelése, vázlatos képe legyen országunk februárt közvetlenül megelőző forradalmi fejlődéséről. Ezért, főképpen a legfiatalabb nemzedékre való tekintettel, megkíséreltük a bevezető fejezetben felvázolni a legújabb kori csehszlovák történelem fejlődési irányvonalait, továbbá jellemezni a csehszlovák forradalom egyes szakaszait az 1944-től 1948-ig terjedő időben. Hasonló szándék vezérelt bennünket „A népi demokrácia megszilárdítása" című fejezet megírásánál is, ahol a februárt közvetlenül követő fejlődést, főképpen pedig az azt megelőző forradalmi szakaszok feladatainak befejezését kívántuk összefoglalni.

Tudatában vagyunk annak, hogy témánkban a mi könyvünk sem mondhatja ki az utolsó szót. Munkánkat azonban abban a meggyőződésben adjuk át az olvasóknak, hogy számos új, hasznos ismeretet talál benne az is, aki átélte az akkori eseményeket, s az is, aki már csak hallomásból és könyvből ismerheti meg azokat.

Előszó a magyar olvasóhoz

A forradalom fejlődése és a szocializmus építése az elmúlt harminc év alatt mind Csehszlovákiában, mind Magyarországon újra bebizonyította a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet általános törvényszerűségeinek érvényességét. Bár az osztályellenség erős ellenállást tanúsított, történelmi szempontból viszonylag rövid idő alatt győzelmet arattak a szocialista termelési viszonyok, és a szocializmus szilárd gyökereket eresztett. Ha nyomon követjük a két országban a háború utáni első években végbement forradalmi változásokat, amikor létrejöttek a népi demokratikus államok és amikor megszületett a végleges döntés a politikai hatalom jellegéről, azt látjuk, hogy a fejlődésben az azonos vonások vannak túlsúlyban, jóllehet számos eltérés is akad, különösen ami az egyes társadalmi és politikai erők helyzetét illeti. E drámai konfliktus jobb megértése érdekében a Csehszlovákiában és Magyarországon végbement forradalmi folyamatnak legalább egyes, leglényegesebb jelenségeire akarjuk a figyelmet felhívni, és azokat szeretnénk egymással összehasonlítani.

A második világháború idején a fasizmus és a náci megszállás kemény erőpróbájának kitett közép- és délkelet-európai országok háború utáni fejlődéséről mindenekelőtt a legfontosabb harctereken döntöttek. A népi demokrácia mind Csehszlovákiában, mind Ma-

gyarországon a Szovjetuniónak a német fasizmus fölött aratott győzelme nyomán született. Az a tény, hogy mindkét országot a szovjet hadsereg szabadította fel, valamint az a sokoldalú segítség, amelyet ezek az államok a világ első szocialista országától kaptak, jelentős nemzetközi tényezője volt az új, népi demokratikus rendszer kialakulásának.

Az új, népi hatalom létrejöttében mindazonáltal maga a cseh, a szlovák és a magyar nép játszotta a döntő szerepet. A háború és a fasiszta megszállás mindkét országban kiélezte a forradalmi válságot, amely a háború utolsó éveiben a legmarkánsabban az antifasiszta és nemzeti felszabadító harc egyre nagyobb méreteiben és növekvő intenzitásában nyilvánult meg. A forradalom mozgató erői és a társadalmi ellentétek a két országban egészben véve ugyanazok voltak, még ha helyzetüket és hatásukat tekintve különböztek is egymástól. A legfőbb ellentét a hazai reakciós erőkre támaszkodó német imperializmus és a nép legszélesebb rétegei között feszült.

A legkövetkezetesebb forradalmi erő és egyúttal a fasizmus elleni küzdelem meg nem alkuvó élharcosa a munkásosztály volt. Ez az osztály Csehszlovákiában a dolgozó lakosságnak mintegy 40 százalékát alkotta (e kedvező osztályösszetételt mindenekelőtt a cseh országrészek határozták meg). 1945-ben a munkásosztály Csehszlovákiában mind szervezettségét, tömegét és erejét, mind pedig a kommunista mozgalom és a forradalmi szakszervezeti mozgalmon keresztül érvényesülő hatását tekintve erősebb volt, mint Magyarországon, ahol a dolgozó lakosságnak csak kb. 25 százaléka tartozott a munkásosztályhoz. Ám mindkét országban a munkásosztály volt a döntő eleme mindazoknak az antifasiszta forradalmi és demokratikus erőknek, amelyek összefogtak egymással a gyűlölt fasiszta megszálló hatalom, valamint a reakciós hazai nagypolgárság és nagybirtokosok e hatalommal együttműködő rétege elleni harcban.

A munkásosztály, marxista—leninista forradalmi pártjával az élen, fokozatosan vezető szerepre tett szert az antiimperialista, népi demokratikus forradalomban, s kidolgozta e forradalom mélyrehatóan demokratikus, politikai és gazdasági változásokat előirányzó programját. Magyarországon ezt a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front 1944. december 3-án Szegeden elfogadott programja, Csehszlovákiában pedig az 1945 áprilisában meghirdetett ún. Kassai Kormányprogram képviselte. Ez a további fejlődés során megkönnyítette, hogy a politikai hatalom kérdése a dolgozó tömegek javára dőljön el. A népi demokratikus forradalom a szocialista forradalomba való átmenet kiindulási alapjává, új formájává vált.

Forradalmi munkáspártjainak vezetésével a munkásosztály abban az időszakban is a széles népfront politikáját követte, amikor a demokratikus forradalom fokozatosan szocialista forradalommá alakult át. A nemzeti front az 1945-től 1948-ig terjedő években, az egyes nem kommunista pártok vezetőségeiben megbúvó burzsoá reakció elleni harcban, fokozatosan megváltoztatta osztály- és társadalmi tartalmát: a munkások, parasztok, iparosok, értelmiségiek és részben a demokratikus érzelmű polgárság antifasiszta harci szövetségéből a dolgozóknak a burzsoá reakció ellen irányuló és a szocializmus győzelméért harcoló szövetségévé vált.

Annak, hogy a munkásosztály az adott helyzetben győzzön, egyik legfontosabb belső előfeltétele az egész munkásság akcióegységének megteremtése volt. Az antifasiszta harcban — a nemzeti, illetve a népfront talaján — közeledtek egymáshoz a kommunista és a szociáldemokrata pártok. Kezdeti együttműködésük jelentősen hozzájárult a népi demokrácia megszilárdulásához. A demokratikus forradalom szocialista forradalommá való átalakulásának idején azonban a szociáldemokrata pártokon belül differenciálódásra került sor. E pártok jobbszárnyai (Magyarországon

Peyer Károly, majd Szélig Imre, Kéthly Anna, Csehszlovákiában V. Majer, B. Vilím) arra törekedtek, hogy pártjaik bekapcsolódjanak a burzsoázia által szervezett antikommunista tömbbe. Ezzel szemben a balszárnyak vezérei (Magyarországon Szakasits Árpád, Csehszlovákiában pedig Z. Fierlinger) azt követelték — és el is érték —, hogy pártjaik a forradalom kibontakoztatása során együtt haladjanak a kommunistákkal. Ez a szociáldemokrata pártok jobb- és balszárnya között 1947-ben és 1948-ban dúló súlyos harc mindkét országban a jobboldal vereségével végződött. Lehetővé vált, hogy mind a csehszlovák, mind a magyar munkásmozgalomban megalakuljon az egységes munkáspárt.

A német fasizmus veresége után véglegesen kompromittálta magát a hazai nagypolgárságnak és politikai képviselőinek az a része, amely elárulta a nemzeti érdekeket és együttműködött a megszállókkal (Csehszlovákiában azok, akik a megszállás idején szerepet játszottak, valamint a Tiso—Tuka klikk, Magyarországon Horthy kamarillája és Szálasi „nyilaskeresztesei"). Mindkét országban voltak azonban a háború alatt olyan befolyásos demokratikus-antifasiszta polgári körök is, amelyek nem kompromittálták magukat. Már a háború idején is folyt a harc a munkásosztály és a burzsoázia e nem kompromittálódott része között a vezető szerepért a nemzeti felszabadító mozgalomban. Miután az országok felszabadultak a náci megszállás alól és teljesültek a forradalom legfőbb antifasiszta és demokratikus céljai, egyre hevesebb politikai küzdelem lángolt fel a hatalmi kérdés végleges eldöntéséért. Míg a munkásosztály további forradalmi lépéseket követelt, a burzsoázia arra készült, hogy ellenforradalommal visszafordítsa a fejlődést.

A burzsoáziának a háború utáni időben még mind Magyarországon, mind Csehszlovákiában nagyon erős pozíciói voltak. Nagy reményeket fűzött különösen saját politikai pártjaihoz, amelyek ott voltak a nemzeti frontokban, részt vettek a kormányzásban, és demagóg

politikájukkal bizonyos befolyásra tettek szert a tömegek körében. Magyarországon mindenekelőtt a Kisgazdapárt volt ilyen (Tildy Zoltán és Nagy Ferenc vezette), Csehszlovákiában pedig a Nemzeti Szocialista Párt (P. Zenkl), a Néppárt (J. Šrámek) és a Demokrata Párt (J. Lettrich vezetésével). Hogy gátat vessenek a népi demokrácia további szocialista irányú fejlődésének, a burzsoázia képviselői hozzáláttak az összes reakciós erőket, tehát a volt kollaboráns nagypolgárságot és nagybirtokosokat is egyesítő tömb kialakításához. Ezek a tőkés hatalmak által politikailag támogatott erők — most már nem rejtve véka alá antikommunizmusukat és szovjetellenességüket — csak a kedvező alkalomra vártak, hogy nyílt konfliktust kirobbantva döntő csapást mérjenek a munkásosztályra és a kommunistákra.

A kommunisták arra törekedtek, hogy a forradalmi fejlődés lehetőleg békés úton menjen át demokratikus szakaszából szocialista szakaszába. Ennek alapvető előfeltétele a dolgozók többségének megnyerése volt a munkásosztály politikája számára. A munkásosztály legfontosabb szövetségese a dolgozó parasztság volt. A kis- és középparasztok különösen a földreformért folytatott harc során értették meg (Csehszlovákiában a földreformot nem egyszerre valósították meg, hanem három szakaszban), hogy követeléseiket csak a munkásosztály oldalán tudják érvényre juttatni azzal, hogy vereséget mérnek a burzsoá és földbirtokosi reakcióra, majd megsemmisítik azt. A létérdekeiért folyó harcban fokozatosan a többi dolgozó is tudatára ébredt a burzsoázia népellenes politikájának.

A kommunistáknak így sikerült a munkásosztály körül fokozatosan összekovácsolniuk a dolgozók széles tömegeit, lerántani a leplet a burzsoáziáról mint népellenes és reakciós erőről, és ezzel előkészíteni a munkásosztály burzsoázia fölötti győzelmének feltételeit.

A politikai hatalom jellegéért vívott harc Csehszlo-

vákiában 1948 februárjának drámai napjaiban zárult. Ezekről a napokról szól ez a könyv. Magyarországon a döntő év, a „fordulat éve" 1947—1948 volt, amikor bekövetkezett a reakciós politikai pártok széthullása, illetve feloszlatása, valamint 1947 végén a jobbszárny kizárása a Szociáldemokrata Pártból, majd a 100 munkásnál többet foglalkoztató üzemek államosítása 1948 márciusában. Így tehát a politikai hatalom kérdése Csehszlovákiában is, Magyarországon is véglegesen a munkásosztály javára dőlt el, amely a város és a falu széles dolgozó tömegeivel szövetségben megkezdte a proletárdiktatúra megvalósítását.

A dolgozó nép februári győzelme, valamint az a tény, hogy a burzsoázia részvétele a politikai hatalom gyakorlásában véglegesen megszűnt, lehetővé tette Csehszlovákia Kommunista Pártjának, hogy fokozatosan véglegesen megoldja a nemzetiségi kérdést is, mégpedig a proletár internacionalizmus elveinek szellemében, Csehszlovákia nemzeteinek és nemzetiségeinek teljes egyenjogúsága alapján. A München előtti köztársaságtól eltérően Csehszlovákiát a nemzeti felszabadító küzdelem és a demokratikus forradalom győzelme után a csehek és a szlovákok államaként építették fel. Az 1945 után többségében helytelenül irredentának bélyegzett magyar kisebbség helyzete egészen 1948-ig nagyon bonyolult volt. Alapvető demokratikus és nemzetiségi jogaikat komolyan megsértették, különösen a nacionalista cseh és szlovák burzsoázia hatása következtében. Klement Gottwald éppen ezért már Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának 1948. június 9-i ülésén arról beszélt, hogy rendezni kell a magyar nemzetiségű állampolgárok helyzetét. Szlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága ezt követően, 1948. szeptember 27-én és 28-án megtartott ülésén olyan értelmű határozatot fogadott el, hogy a magyar nemzetiségűeknek biztosítani kell a csehszlovák állampolgárok által élvezett összes jogokat. A proletár internacionalizmus elvének követ-

kezetes érvényesítése a szocialista Csehszlovákia egész társadalmi és államépítésében fontos tényezője lett annak, hogy Csehszlovákiában megszilárdulhatott a dolgozó nép egysége, minden nemzetiségi különbség nélkül.

Csehszlovákia munkásosztálya és az őt vezető kommunista párt a proletár internacionalizmus szellemében alakítja a nemzetközi munkásmozgalomhoz való viszonyát is, különösen pedig a szocialista világrendszer országaihoz fűződő kapcsolatait. Már 1949 áprilisában aláírták Csehszlovákia és a Magyar Népköztársaság között is a barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést, amely azután a rá következő negyed évszázadban szilárd szövetségbe kapcsolta össze Csehszlovákia és Magyarország népeit. A sokoldalú kölcsönös segítség és a tapasztalatcsere jelentősen segíti a szocializmus építését mindkét országban. Országaink forradalmi múltjának megismerése is kétségtelenül hozzájárul a népek és a szocialista országok internacionalista egységének megszilárdításához és elmélyítéséhez. Úgy hisszük, hogy a maga szerény módján hozzájárul ehhez ez a könyv is.

A szerzők

1. A forradalom szakaszai

„Az a 28 évig tartó nehéz iskola, amelyen keresztülmentünk, az az egész fejlődés, amelynek útjára az 1920 decemberében elszenvedett vereség után a Kommunista Párt megalakításával, a marxizmus—leninizmus művészetének elsajátításával léptünk rá, az üldözésnek, a megaláztatásnak ez az útja, München elleni harcunk, harcunk a megszállás ellen egészen 1945 győzedelmes májusáig, az, ahogy megalakítottuk, összekovácsoltuk, ahogyan megszerveztük és vezettük a pártot, mindez meghozta a maga gyümölcsét azokban a sorsdöntő percekben, amikor arról volt szó, hogy a fejlődés melyik irányba haladjon: jobbra-e vagy balra." (Klement Gottwald a CSKP KB 1948. november 17-i ülésén.)

1948 februárjának eseményei Csehszlovákia nemzeteinek életében az egyik legfontosabb történelmi mérföldkövet jelentik: ezzel nyílt meg előttük teljesen a szocialista program megvalósításához vezető út. Mint minden történelmi választóvonal, ez a döntő osztályösszecsapás is a megelőző politikai fejlődésből fakadt, annak betetőzése volt.

A szocializmus a múlt évszázad vége óta lényeges eleme nemzeti tudatunknak. Így azután már 1918-ban az önálló Csehszlovákia megalakulását is nagy remények kísérték; úgy látszott, hogy kezdenek beteljesedni a csehek és a szlovákok egymást követő nem-

STUDIUM GENERALE
Zuglói Egyesület
1143 Budapest, Ilka u 32.
943/235

zedékeinek vágyai. Ugyanakkor azonban az új állam élén álló burzsoázia, politikájának osztálykorlátainál fogva, nem volt képes megoldani egyetlen olyan alapvető problémát sem, amely előtt Csehszlovákia állt: nem sikerült biztosítania külpolitikailag a köztársaság biztonságát, nem sikerült igazságosan rendeznie a nemzetiségi kérdést, még kevésbé megvalósítania a teljes foglalkoztatottságot, és általában nem volt képes megoldani a szociális problémákat. A burzsoá politika húsz éve Csehszlovákiát a nemzeti katasztrófa szélére sodorta.

A müncheni egyezmény, majd Csehszlovákia megszállása elsősorban a fasiszta Németország agresszív politikájának műve volt ugyan, ám a nyugati imperialista nagyhatalmak is vétkesek voltak benne, amikor abbeli törekvésükben, hogy a hitleri támadást kelet felé tereljék, egy pillanatig sem haboztak elárulni régi szövetségesüket, Csehszlovákiát. München és a megszállás lerántotta a leplet a csehszlovák burzsoázia mint osztály árulásáról és politikai képviselőinek gyávaságáról, megalkuvó szelleméről. Münchenben és a megszállásban vétkesek a szocialista pártok is, a szociáldemokraták, valamint a nemzeti szocialisták. Jobboldali vezéreik lehetetlenné tették a munkásosztály egységes fellépését, és opportunizmusukkal ténylegesen a burzsoáziát segítették. Az egyedüli erő, amely következetesen harcolt a burzsoázia és árulása ellen, s mindig csak a dolgozók érdekeit tartotta szem előtt, a munkásosztály volt, élén Csehszlovákia Kommunista Pártjával. Az utolsó pillanatig harcolt a köztársaság fennmaradásáért, és védelmezte azt; megtett mindent, ami tőle telt, hogy elhárítsa a katasztrófát. S mint ahogy az országon belül a kritikus években, 1938-ban és 1939-ben egyedül a Kommunista Párt állt

---

* 1938 szeptemberében Münchenben Németország, Anglia, Franciaország és Olaszország egyezményt írt alá Csehszlovákia megcsonkításáról Németország javára. — *A szerk.*

helyt, a Csehszlovák Köztársaság külföldi szövetségesei közül egyedül a Szovjetunió maradt hű kötelezettségeihez.

A München előtti köztársaság időszakából, a müncheni kapitulációból és Csehszlovákia német megszállásából fakadó történelmi tanulságok és következtetések lényegesen befolyásolták országunk egész további fejlődését.

A nemzeti felszabadító harcban már döntő szerepet játszott a munkásosztály és a Kommunista Párt, s így vezető pozíciókhoz jutottak az egész antifasiszta nemzeti frontban. Népünk, a népi forradalmi erők nemzeti felszabadító harcának nagy segítséget jelentett a Szovjetunió győzelme a fasiszta agresszorok fölött. Ezért, amikor a cseh és a szlovák nép arról döntött, milyen úton fejlődjön a felszabadított köztársaság, egyértelműen a népi demokrácia és a szocializmus útja mellett foglaltak állást. És ez egészen logikus is volt, hiszen a München előtti köztársaságban szerzett tapasztalatok intő példát, mementót jelentettek. A további fejlődés során éppen ezért szükségszerűen elutasítással találkozott mindennemű burzsoá állameszme, még jelentősen megreformált alakjában is (amelyre a londoni csehszlovák burzsoá emigráció tett kísérletet), és ugyancsak szükségszerűen a Kommunista Párt forradalmi vonalvezetésének, azon párt irányvonalának kellett győznie, amely egyedül állta ki a háború és a megszállás kemény próbáját.

A szovjet hadseregnek a fasiszta megszállók felett aratott győzelmei népünk nemzeti felszabadító harcának fokozódásához vezettek. Amint a szovjet csapatok közeledtek a csehszlovák határhoz és kezdték felszabadítani területünket, a nemzeti felszabadító harc mintegy természetszerűleg antifasiszta nemzeti és demokratikus forradalommá alakult át. Célja az volt, hogy részt vállaljon az ország felszabadításában a fasiszta megszállók, az árulók és a kollaboránsok uralma alól, lerakja az új Csehszlovák Köztársaság népi de-

mokratikus alapjait, és megnyissa az utat a fokozatos szocialista fejlődés előtt.

A csehszlovák forradalom 1944 augusztusától 1945 májusáig tartó *első szakaszában,* amelyet a Szlovák Nemzeti Felkelés nyitott meg és a cseh nép felkelése zárt le, közvetlenül forradalmi jellegű hatalmi fordulat valósult meg. A forradalom a megszállók erőszakos kiűzésével kezdődött, és mind nagyobb lendületet kapott, ahogy a szovjet hadsereg fokozatosan és véglegesen felszabadította országunk területét. A fasizmusnak és hatalmi szerveinek fegyveres felszámolása megszilárdította a nép forradalmi nemzeti egységét, és lehetővé tette, hogy minden hatalmat a népi szervek vegyenek kezükbe. A forradalmi folyamat antifasiszta jellege ezzel egyidejűleg változásokat eredményezett Csehszlovákia egész politikai és gazdasági rendszerében. Ezek a változások, jellegüket tekintve, antifasiszták és antiimperialisták voltak. Keretüket a Kassai (Košicei) Kormányprogram adta meg. Ezt a programot elfogadták mindazok a politikai erők, amelyek aktívan bekapcsolódtak a nemzeti felszabadító harcba. A háború végén a Cseh és Szlovák Nemzeti Front keretén belül négy cseh és két szlovák politikai párt alakult.

Ez az új osztályszövetség, amely a nagyburzsoázián kívül a nemzet valamennyi rétegét egyesítette — és amelyben a fő hajtóerőt a parasztsággal szövetkezett munkásosztály alkotta —, a forradalom kezdete óta arra irányult, hogy kialakuljon a társadalmi fejlődésnek a szocializmusba torkolló új felfogása. Ezt az irányvonalat a Kassai Kormányprogram aláírásával magukénak ismerték el az összes politikai pártok. A programban a következőket olvashatjuk: „Az új kormány egyet megígérhet népünknek a fronton innen és azon túl, mégpedig azt: a legjobb lelkiismerete szerint fogja teljesíteni az általa elfogadott programot, mindig és mindenütt nemzeteink érdeke fogja vezérelni, s nem engedi meg, hogy a felszabadított köztársaságban a

városok és a vidék dolgozó népének érdekeivel szemben egyes élősködő egyének és csoportok kizsákmányoló érdekei érvényesüljenek."[1]

A kommunisták tudatára ébredtek annak, hogy az összes politikai pártnak és képviselőiknek egyértelmű hozzájárulását ehhez a programhoz mindenekelőtt a forradalmi helyzet egésze, a nemzeti és demokratikus mozgalom hatalmas kiteljesedése befolyásolta. Nem ringatóztak illúziókban, számoltak vele, hogy a burzsoáziának az a része, amely antifasiszta beállítottsága folytán még részese a hatalomnak, előbb vagy utóbb megpróbál ismét rátérni az 1918—1920. évi fejlődés útjára, s újra igyekszik megkaparintani az államhatalmat. Hiszen a Kommunista Párton kívül a Nemzeti Frontba tartozó összes politikai pártok (a Csehszlovák Szociáldemokrata Párt, a Csehszlovák Nemzeti Szocialista Párt, a Csehszlovák Néppárt és a Demokrata Párt, amely főképpen az agrárpárt politikájának folytatására törekedett) a München előtti kormányzati rendszer szerves részét alkották, és majdnem megszakítás nélkül az akkori kormánykoalíciók tagjai voltak. Még ha ezekben a pártokban a háború alatt új emberek kerültek is előtérbe (ez legnagyobb mértékben a szociáldemokratákra, legkevésbé pedig a néppártiakra volt érvényes), majdnem biztosra vehető volt, hogy a régi pártvezérek nyomása, az új párttagok özöne, valamint azon háború előtti pártok funkcionáriusainak belépése, amelyek működésüket árulásuk és az ellenséggel való együttműködésük folytán nem újíthatták fel, azzal a következménnyel jár majd, hogy ezek a pártok jobbra tolódnak, és a polgári demokratikus viszonyok visszaállítására törekszenek.

A forradalom kezdetén persze mindez nem volt nyilvánvaló, és a dolgozók legszélesebb tömegei sem tudták volna megérteni, ha a kommunisták a szocializmusra való közvetlen áttérésre törekszenek. Csehszlovákia Kommunista Pártja tehát, tekintettel a nemzetközi és a belpolitikai helyzetre, úgy döntött, hogy

fokozatosan kell a szocializmusra áttérni. A párt abból a lenini elméletből indult ki, hogy a demokratikus forradalom, továbbfejlődve, átnő a szocialista forradalomba, és alkotó módon érvényesítette ezt az elméletet a csehszlovák viszonyok között. A kommunisták meg voltak győződve róla, hogy a dolgozók fokozatosan, saját tapasztalataik alapján ismerik majd meg az egyes pártok tényleges céljait, és hogy egyre nagyobb mértékben támogatják majd a Kommunista Pártot, amely így politikájával a forradalom egymást követő szakaszaiban megnyeri magának a cseh és a szlovák nemzet többségét. Ilyen előfeltételek között megvalósítható volt a békés átmenet a szocializmusra, amely egyúttal a munkásosztálynak a politikai hatalomhoz vezető forradalmi útja is volt. A nemzeti és demokratikus forradalom így a szocialista forradalomhoz való közeledés formájává, kiindulópontjává vált.

A csehszlovák forradalom második szakasza 1945 májusával kezdődik — amikor a szovjet hadsereg már az egész köztársaságot felszabadította — és 1945 októberével — a csehszlovák ipar társadalmi tulajdonba vételének kikényszerítésével — végződik. Ez az az időszak, melynek folyamán a köztársaság egész területén véglegesen megszilárdul a népi demokrácia, amikor a forradalmi strukturális reformoknak köszönhetően megkapta sajátos arculatát. Az önálló Csehszlovákia felújításával, valamint a megszállók, az árulók és a kollaboránsok kiűzésével a nemzeti és demokratikus forradalom teljesítette fő feladatát. A forradalom azonban folytatódott. Új államunk népi demokratikus alapelveit a megszállók és az árulók ellen folytatott éles osztályharcban rögzítettük. Ez a harc azonban a burzsoázia mint egész ellen is irányult, és a burzsoáziát is gyengítette. A Szovjetunióval való tartós szövetségre és barátságra támaszkodó népi demokratikus köztársaság két egyenjogú nemzet államaként született meg. Az állam alapja a Cseh és Szlovák Nemzeti Front volt; ebben egyrészt kifejezésre jutott a dolgozók leg-

szélesebb rétegeinek szövetsége, másrészt pedig e front lehetővé tette az antifasiszta, a szocialista és a szocializmushoz lojális álláspontot elfoglaló erők számára a politikai tevékenységet. További betörést jelentettek a burzsoázia hatalmi struktúrájába a nemzeti bizottságok mint a népi hatalom és igazgatás legszélesebb körű képviseleti szervei, az üzemi tanácsok, a népi hadsereg, a Nemzetbiztonsági Testület stb. A népi demokrácia így olyan mélyrehatóan demokratikus viszonyokat teremtett, amelyek megnyitották az utat a legszélesebb néptömegek kezdeményezése előtt.

A közélet egész demokratizálódási folyamatával — tehát a megszállók államapparátusának összezúzásával, az államhatalom és az államigazgatás új szerveinek megteremtésével párhuzamosan — széles körű társadalmi-gazdasági átalakulás is megvalósult. A megszállók mindennemű vagyonának elkobzása lehetővé tette, hogy átfogó földreformot hajtsunk végre, a nagyobb ipari üzemeket pedig nemzeti gondnokság alá vonjuk. Ettől már csak egy lépés volt hátra a bankok, a biztosítóintézetek, a bányák és a kulcshelyzetet elfoglaló ipari üzemek 1945 októberében bekövetkezett államosításáig. Ez volt a háború utáni első évben a legszélesebb körű államosítási akció az egész világon: egyrészt azt mutatta, hogy az erőviszonyok a munkásosztály javára változtak meg, másrészt pedig az egyre erősödő szocialista fejlődési tendenciák bizonyítéka volt. A forradalom további kibontakozása során azonban e tény mellett döntő szerepet játszott a Kommunista Párt marxista—leninista politikája, valamint az a körülmény is, hogy ez a párt tartotta kezében a politikai kezdeményezést és határozta meg a forradalmi folyamat ütemét és formáit.

A *csehszlovák forradalom* 1945 októberében kezdődő és 1947 közepéig tartó *harmadik szakaszának* érdemi tartalma a politikai és a gazdasági viszonyok konszolidációja, valamint a szocializmushoz vezető fejlődés útjának keresése volt. Ebben a szakaszban tovább éle-

sedett a munkásosztály és a burzsoázia osztályharca. A forradalom eddig túlnyomóan a megszállókkal és az árulókkal szemben járt el, s ezért a burzsoázia antifasiszta elemei is támogatták; abban a pillanatban azonban, amikor a forradalom érinteni kezdte az ő érdekeiket is, megpróbálkoztak annak megállításával és visszafordításával.

1945 és 1946 fordulóján erősen elmélyültek az ellentétek a Nemzeti Fronton belül. A Nemzeti Szocialista Pártba, a Néppártba és a Demokrata Pártba egyre nagyobb számban férkőztek be a volt Agrárpárt és Iparospárt, valamint a Nemzeti Demokrata Párt és a Szlovák Néppárt (Hlinka-párt)* volt funkcionáriusai. Ennek folytán e pártokban megerősödtek a reakciós irányzatok. A szocialista pártokban ismét felütötték fejüket a burzsoáziával való együttműködésre törekvő opportunista erők. A politikai élet szemmel láthatóan polarizálódni kezdett. A baloldalt a Kommunista Párt képviselte, amelyet támogatott a társadalmi tömegszervezetek többsége és — a társadalmi-gazdasági változások megvalósításában — a Szociáldemokrata Párt is. A jobboldalt viszont már nemcsak a Néppárt és a Demokrata Párt képviselte, hanem egyre élesebb kommunistaellenes beállítottsága következtében nemsokára véglegesen közöttük találta meg a helyét a Nemzeti Szocialista Párt is.

Az erők első hivatalos összemérésére az alkotmányozó nemzetgyűlési választásokkal kapcsolatban, 1946 májusában került sor. A burzsoáziának, amely a jobboldali pártok győzelmét várta, csalódnia kellett: a választások a Kommunista Párt nagy győzelmét hozták. A kommunisták országosan az összes szavazatok 38 százalékát szerezték meg; a Nemzeti Szocialista Pártnak 18,3, a Néppártnak 15,6, a Demokrata Pártnak 14, a Szociáldemokrata Pártnak pedig 12 százalék jutott. A kommunisták lényegesen bővítet-

* Tagjai szeparatista burzsoá nacionalisták voltak. — *A szerk.*

ték hatalmi pozícióikat. Többségre tettek szert a határ menti övezetekben, valamint egyes ipari központokban is; az ő pártjuk lett a legerősebb párt a cseh városokban és falvakban. Egyedül Szlovákiában kapott többséget a Demokrata Párt a maga 62 százalékával, míg Szlovákia Kommunista Pártja 30,37 százalékot ért el. Országos viszonylatban azonban döntő győzelmet aratott a Kommunista Párt, amely ezzel Csehszlovákia történetében először szerezte meg magának azt a jogot, hogy ő adja a kormány elnökét. A Klement Gottwaldnak mint a kormány elnökének vezetésével kidolgozott Országépítő Kormányprogram a forradalom addigi vívmányaihoz kapcsolódva jelölte meg a további előrehaladás módját a szocializmus felé vezető úton. Jóllehet a burzsoázia e program számos fontos rendelkezésével nem értett egyet (mint ahogy sok tekintetben nem értett egyet a Kassai Kormányprogrammal sem), a kormányban helyet foglaló politikai képviselői végül mégis elfogadták, mert tudatában voltak annak, hogy a helyzet nem kedvez egy, a népi demokrácia ellen irányuló frontális támadásnak. Jobbnak látták tehát, ha ők is részesei a hatalomnak, és úgy döntöttek, kivárják a kedvezőbb helyzetet, amikor lehetőségük nyílik rá, hogy fordulatot idézzenek elő a politikai viszonyokban. A kommunistákat viszont a választások megerősítették abban a meggyőződésükben, hogy eddigi vonalvezetésük helyes volt, elgondolásuk a szocializmusra való békés áttérésről — reális. Csehszlovákia Kommunista Pártja ezután arra fordította a figyelmét, hogy megnyerje a nemzet többségét, a szlovák kommunisták pedig arra törekedtek, hogy a nemzet élére állhassanak.

A csehszlovák forradalom negyedik szakasza hozzávetőlegesen 1947 derekától egészen 1948 februárjáig tartott. Ebben a szakaszban tetőzött az osztályharc a munkásosztály és a burzsoázia között. Az egyes osztálykonfliktusok itt már nyílt politikai válság formáját öltötték, míg végül is a februári kormányvál-

ság véglegesen a munkásosztály javára döntötte el a hatalmi kérdést.

Minthogy vizsgálódásaink tulajdonképpeni tárgya e szakasz vége, valamivel részletesebben foglalkozunk az ezt közvetlenül megelőző eseményekkel.

1947-ben fordulat következett be a nemzetközi helyzetben. A nemzetközi imperializmusnak és az élén álló Amerikai Egyesült Államoknak az a törekvése, hogy gyengítse a Szovjetunió befolyását és megsemmisítse a forradalmi mozgalom eredményeit, kiélezte a nemzetközi helyzetet. Az amerikai imperializmus a világ minden részén áttért az erőpolitikára. Az 1947 márciusában meghirdetett Truman-doktrína, amellyel az Egyesült Államok élesen kommunistaellenes politikát kezdett követni, egyben azt is jelentette, hogy az amerikai imperializmus politikailag és gazdaságilag nyíltan beavatkozik az egyes országok belügyeibe. Ez az irányvonal az egész világon a konzervatív és reakciós erőket erősítette, és közvetlenül abban nyilvánult meg, hogy a nyugat-európai országok kormányaiból eltávolították a kommunistákat. 1947 júniusában az Egyesült Államok meghirdette a Marshall-tervet. Ennek az volt a célja, hogy az Egyesült Államok gazdasági hitelek útján politikai befolyásra tegyen szert az egyes országokban, és azokat ellenőrzése alá vonja. A Marshall-terv volt az a gazdasági eszköz, melynek segítségével a kapitalizmus bázisán egyesíteni lehetett a nyugat-európai országokat. E terv volt egyúttal az az első eszköz is, amely lehetővé tette a német imperializmus feltámasztását az akkoriban keletkezett nyugatnémet állam területén. Az amerikai politika ezen agresszívan kommunistaellenes irányvonala következtében felbomlott a nagyhatalmak antifasiszta koalíciója, és az együttműködést a hidegháború váltotta fel.

Az Amerikai Egyesült Államok és a nyugat-európai nagyhatalmak élesen kommunista- és szovjetellenes politikájára az a tanácskozás válaszolt, amelyet Euró-

pa kilenc legnagyobb kommunista pártja 1947-ben tartott Lengyelországban. A tanácskozás résztvevői arra a megállapításra jutottak, hogy a világ két táborra oszlott, és hogy ennek a szétesésnek mindenekelőtt az amerikai imperializmus világuralomért vívott harca az oka. A tanácskozás felhívta a kommunista pártokat, hogy álljanak hazájukban az összes hazafias és haladó erők élére, harcoljanak országaik nemzeti szuverenitásáért, és így hiúsítsák meg az amerikaiaknak a nemzetek politikai és gazdasági leigázására irányuló terveit.

A nemzetközi viszonyokban végbement eltolódással egyidejűleg a népi demokratikus Csehszlovákia ellenségeinek frontja is kiszélesedett: most már részt vettek benne az imperialista tömb összes államai. Ennek első bizonyítéka az az éles diszkriminációs politika volt, amelyet a nyugati tőkésországok folytattak Csehszlovákiával szemben. Ez a politika még tovább erősödött, amikor az ország elutasította a Marshall-tervet.

Az antifasiszta koalíció felbomlása folytán a politikai erők Csehszlovákiában határozottan polarizálódtak. Természetesen nem csupán a nemzetközi tényezők okozták, hogy az országban fokozódott a belpolitikai feszültség, s nem is ezek a tényezők voltak ebből a szempontból a döntőek. A feszültség fő forrása ugyanis az egyes társadalmi rétegek nyomása volt, s ez a nyomás Csehszlovákia gazdasági helyzetének romlásával párhuzamosan fokozódott.

A példátlan szárazság következtében az 1947. évi termés katasztrofálisan rossz volt. Az előirányzott gabonamennyiségből mindössze 67 százalékot, cukorrépából és burgonyából 51, takarmánynövényekből pedig 35 százalékot sikerült csak betakarítani. A lakosság élelmiszer-fejadagját lényegesen csökkenteni kellett, az ellátási helyzet kritikussá vált. És éppen ezekből a nehézségekből akart a burzsoázia magának fegyvert kovácsolni. Még tetézni is igyekezett a ba-

jokat, mert abban reménykedett, hogy ezzel általános elégedetlenséget kelt, amely azután a népi demokratikus köztársaság ellen fordul.

A rendkívül súlyos helyzetben mindenekelőtt a parasztságnak kellett sürgős segítséget nyújtani, a parasztokat kellett érdekeltté tenni a szállítások teljesítésében. A Kommunista Párt 1947 augusztusában azt javasolta, hogy vezessenek be olyan rendkívüli adót, amely amellett, hogy a milliós vagyonokat, a nagy jövedelmeket és a túlzott nyereségeket sújtja, egyúttal fedezetet nyújtana arra is, hogy a felvásárlási árakra rendkívüli pótlékot lehessen fizetni. A javaslat a kormányban elkeseredett harcot váltott ki. A kormányban ülő nemzeti szocialisták, néppártiak és szlovák demokraták elutasították, s azzal a javaslattal álltak elő, hogy a pótlékokat fedezze az állami költségvetés. A kommunisták erre a néphez „fellebbeztek". Javaslatuk támogatására tömegmozgalmat szerveztek, s így 1947. október 21-én sikerült a politikai pártoknak a kormányban helyet foglaló összes képviselőit rákényszeríteniük a milliomosok rendkívüli megadóztatásáról (vagyondézsmájáról) szóló törvénytervezet elfogadására.

A burzsoáziának a kormányban ülő szószólói ebben az osztályösszecsapásban vereséget szenvedtek. Még abban az első szakaszban azonban, amikor a kormánytöbbség elutasította a milliomosok dézsmáját, az e fontos kérdéssel kapcsolatban lefolytatott szavazás során sikerült nekik kommunistaellenes tömböt kialakítaniuk. Ennek az irányvonalnak megfelelően kezdték most már, különösen a nemzeti szocialisták, kidolgozni további taktikájukat a Csehszlovákia Kommunista Pártja elleni harcra.

A Kommunista Párt ezzel szemben a milliomosok megadóztatásáért folyó csatározások során ismét megbizonyosodott arról, hogy politikájának leghatásosabb eszköze a dolgozók legszélesebb tömegeinek mozgósítása. A munkásosztály és a többi dolgozó érdekei-

nek kifejezésre juttatása és a védelmükért, érvényesítésükért folytatott harc mindig egyértelmű volt bizalmuk elnyerésével, a párt befolyásának megszilárdításával és fokozásával. Ez biztosította, hogy a Kommunista Pártot soha, még a kormányban sem sikerült hosszabb időre elszigetelni, és hogy a pártnak a dolgozók támogatásával végső soron mindig győznie kellett.

1947 őszén döntő jelentőségű összecsapás következett be Szlovákiában, ahol már hosszabb idő óta sokasodtak a politikai válság tünetei. A viszony Szlovákia Kommunista Pártja és a Demokrata Párt között — különösen az 1946. évi választások óta — állandóan romlott. A Demokrata Párt, amelynek soraiba sok volt Hlinka-párti férkőzött be, a szlovák nemzeti szervekben élvezett többségi helyzetét a kormányprogram szabotálására, valamint a szlovák burzsoázia és a katolikus egyház pozícióinak mentésére használta fel. A reakciós erőknek sikerült Szlovákiában meghiúsítaniuk a következetes tisztogatást, és teljesen szétzilálniuk a lakosság élelmiszer-ellátásának rendszerét. Az üzemekben ezért egyre gyakrabban törtek ki tiltakozó sztrájkok. A szlovákiai helyzet komolyságára Klement Gottwald Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának 1947 júniusában megtartott ülésén mutatott rá. A kommunistáknak ezt követően sikerült elérniük, hogy 1947. június 11-én a Cseh és Szlovák Nemzeti Front is foglalkozott az általános politikai helyzettel. A politikai pártok a szlovákiai államellenes elemek felforgató tevékenységét bizonyító adatok alapján megállapodtak abban, hogy ezt a tevékenységet és ezeket az elemeket minden törvényes eszközzel le kell törni. Amikor azután 1947 szeptemberében a Belügyi Megbízott Hivatala felgöngyölítette több illegális Hlinka-párti csoport államellenes szervezkedését, amelyek kapcsolatot tartottak fenn a Demokrata Párt egyes funkcionáriusaival, Szlovákiában nyílt politikai válság tört ki.

Szlovákia Kommunista Pártja Csehszlovákia Kommunista Pártjának támogatásával mindenekelőtt azt követelte, hogy következetesen tisztítsák meg a politikai és a közéletet a reakciós elemektől, gyorsított ütemben valósítsák meg Szlovákiában a kormányprogramot, s újuljon meg a Nemzeti Front is azáltal, hogy visszatér a Szlovák Nemzeti Felkelés hagyományaihoz. Szlovákia Kommunista Pártjának követeléseit teljes mértékben támogatta a szlovák ellenállók szövetségeinek szeptember 21-én megtartott értekezlete, ezt követően pedig a szlovák dolgozók tömeggyűlése is. Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége 1947. október 11-én határozatot fogadott el, amely szerint a mozgalom célja Szlovákia politikai szerkezetének, különösen pedig a Megbízottak Testületének* megváltoztatása. A szlovák kommunisták kezdeményezték az üzemi és az alkalmazotti tanácsok kongresszusának összehívását is. Az október 30-i kongresszuson 300 000 munkás és alkalmazott képviseletében 1836 küldött követelte a Megbízottak Testületének visszalépését és újjáalakítását olyan emberekből, akik teljesíteni fogják a kormányprogramot. A testületben helyet foglaló kommunisták — Gustáv Husákkal, az elnökkel az élükön — azonnal benyújtották lemondásukat, és ezzel arra kényszerítették a Demokrata Párt képviselőit, hogy ők is hasonlóképpen járjanak el. A Megbízottak Testülete megszűnt létezni. A politikai válság így alakult át a legfelsőbb szlovákiai kormányzati végrehajtó szerv válságává.

Szlovákia Kommunista Pártja arra törekedett, hogy a Megbízottak Testületének személyi összetétele úgy változzék meg, hogy gyengüljön a Demokrata Párt többségi pozíciója. A Kommunista Párt a legnagyobb

* A Megbízottak Testülete Szlovákia népi kormányának funkcióit töltötte be. Az első 1946 augusztusában alakult meg. Lásd a Függelékben. — *A szerk.*

nyomást a népi demokrácia legmegátalkodottabb ellenségei, különösen pedig azon erők ellen alkalmazta, amelyek egyrészt az ellátás területén uralkodó katasztrofális helyzetet előidézték, másrészt abban voltak vétkesek, hogy a közéletet miattuk nem lehetett következetesen megtisztítani a volt Hlinka-párti exponensektől. A párt Központi Bizottságának Elnöksége naponta gondolta át és határozta meg a követendő konkrét taktikát; megszervezte a munkások és a parasztok mozgalmát, valamint megfelelő mederbe terelte a döntő fontosságú társadalmi tömegszervezetek fellépéseit. A kommunisták ennek a közügyek megjavítását célzó népi mozgalomnak forradalmi jelleget adtak. A munkásosztály el volt szánva arra, hogy minden eszközt, beleértve az általános sztrájkot is — megragad legsürgetőbb követeléseinek érvényesítésére és a népi demokratikus rendszer biztosítására, megszilárdítására. Szlovákia Kommunista Pártját hathatósan támogatta a földművesbizottságok 1947. november 14-én megtartott szlovákiai kongresszusa is. A szlovák kommunisták a nemzet élére álltak.

A szlovákiai helyzet nagyon kedvezett a forradalmi erőknek, és lehetővé tette a Demokrata Párt elleni radikális fellépést. A cseh országrészekben azonban ebben az időben még nem emelkedett magasra az új forradalmi hullám, s mivel a Nemzeti Front keretében folytatott tárgyalások során a Demokrata Párt elnyerte a nemzeti szocialisták és a néppártiak támogatását, a szlovák politikai válság végül is kompromisszumban oldódott fel. A Megbízottak Testülete 1947. november 18-án alakult meg ismét, továbbra is G. Husák elnöksége alatt. Ebben az új testületben a Demokrata Párt elvesztette többségét. Bár a szlovák politikai összecsapás nem oldotta meg véglegesen a politikai hatalom kérdését, mégis azt jelentette, hogy a burzsoázia országos viszonylatban súlyos vereséget szenvedett. Szlovákiában — amint az rögtön az első hónapokban megmutatkozott — nemcsak a burzsoá erők végleges

bomlása indult meg, hanem lényegesen gyengült a Demokrata Pártnak a kispolgári rétegekre gyakorolt befolyása is. A szlovák politikai válság egyrészt alapjaiban rendítette meg a Demokrata Párt politikai helyzetét, míg másrészt jelentősen megnövelte és megszilárdította Szlovákia Kommunista Pártjának befolyását. A szlovák kommunistáknak sikerült a lehető legnagyobb mértékben hasznosítaniuk saját hatalmi pozícióikat, továbbá a legjelentősebb társadalmi szervezetek kongresszusai útján ország-világ előtt demonstrálniuk azon szilárd elhatározásukat, hogy egyszer s mindenkorra leszámolnak a hlinkásokkal, és tartósan biztosítják a szocializmushoz vezető népi demokratikus fejlődési utat. A dolgozók reprezentatív kongresszusainak egymást rövid időközökben követő összehívása a tömegek mozgósítása szempontjából teljes mértékben bevált. A szlovák kommunisták ezzel a burzsoázia elleni politikai nyomás egyik hatásos formáját is ellenőrizték.

A milliomosok adója körüli harcból, továbbá a szlovákiai politikai válságból a nem kommunista pártokban tömörült reakciós erők is igyekeztek tanulni. Majdnem biztosra vehető volt, hogy a közös fellépés céljából sürgősen megkísérlik az összes szocialistaellenes erők egyesítését. Egyúttal minden arra mutatott, hogy a közelgő nemzetgyűlési választások, amelyeket 1948 májusában kellett volna megtartani, az erők döntő jelentőségű összemérését hozzák, és hogy a népi demokratikus köztársaság további sorsa ennek az összecsapásnak az eredményétől függ majd.

2. 1947—1948 fordulóján

1947 végén és 1948 elején az egész nemzetközi életet már döntő módon az határozta meg, hogy a világ két, osztályszempontból egymással szemben álló táborra szakadt: a szocialista táborra a Szovjetunióval az élén és az imperialista táborra, amelyet az Amerikai Egyesült Államok vezetett. A nagyhatalmak háború alatti és rövid ideig még a háború utáni időszakban is tartó antifasiszta koalíciós együttműködését nyílt ellenségeskedés váltotta fel. A szövetségesek koalíciójának felbomlása főként azáltal vált teljessé, hogy a két tábor ellentétesen járt el a német kérdésben. Ez a kérdéskomplexum volt egyébként az állandóan élesedő hidegháború egyik központi kérdése. A Szovjetunió és a népi demokratikus országok olyan egységes, demokratikus Németország kialakítására törekedtek, amelyben következetesen érvényesültek volna a potsdami békekonferencián Németország teljes nácitalanításáról, demilitarizálásáról, a német monopóliumok felszámolásáról és az ország demokratizálásáról hozott határozatok. Az Egyesült Államok érdeke ezzel szemben a tőkés Németország újjáépítésére irányult, még azon az áron is, ha különálló nyugatnémet államot kell kialakítani.

A Külügyminiszterek Tanácsának 1947. november 25-e és december 15-e között Londonban megtartott üléssorozata, amelynek az lett volna a feladata, hogy

előkészítse a Németországgal kötendő békeszerződést, már teljesen eredménytelenül zárult. G. C. Marshall amerikai külügyminiszter az értekezletet váratlanul rekesztette be, anélkül, hogy egyáltalában lehetőséget nyújtott volna E. Bevin brit külügyminiszternek arra, hogy elmondja már előkészített záróbeszédét. A „New York Herald Tribune" így írt: „Eljutottunk az út végére. A jaltai idők lezárultak... Németország felosztása lehetővé teszi számunkra, hogy Nyugat-Németországot bekapcsoljuk a nyugati országok rendszerébe."[1]

Az Amerikai Egyesült Államok már egészen nyíltan olyan irányvonal megvalósítására törekedett, amelynek értelmében az újonnan megalakított tőkés Németország már az imperialista erők szovjetellenes frontjának szerves részévé vált volna.

A nyugati hatalmak megkezdték az előkészületeket egy Németországgal foglalkozó külön konferenciára, amelyet 1948. február 23-ra Londonba hívtak össze.

1947. december 6-án Franciaország felmondta a Szovjetunióval kötött kereskedelmi szerződést.

1948. január 22-én Bevin brit külügyminiszter azt javasolta, hogy alakítsák meg a nyugati országok védelmi paktumát, ami ténylegesen persze nem lett volna más, mint egy újabb szovjetellenes irányzatú katonai csoportosulás.

Azt a feszültséget, amely 1947—1948 fordulóján a volt szövetségesek viszonyában kialakult, mi sem igazolja szemléltetőbben, mint pl. Churchillnek 1948. január 22-én, az angol alsóházban tartott beszéde, amelyben C. R. Attleenek, a munkáspárti miniszterelnöknek a nyilatkozatára válaszolt. Megelégedését fejezte ki afölött, hogy 1946-ban tartott fultoni beszédének gondolatai (amikor is előre megjósolta a hidegháború bekövetkeztét) a nyugati világ vezéreszméivé váltak. Ugyanakkor azonban azt is megállapította, hogy: „... az a hangnem, amelyet a miniszterelnök Szovjet-Oroszországgal szemben használ, és egy

új háború kitörésének veszélye, komorságával és fenyegető jellegével messze meghalad mindent, amit én a háború befejezte óta ezzel a problémával kapcsolatban bármikor is mondtam."[2]

A nyugaton uralkodó légkör e jellemzéséhez — azt hisszük — nem kell semmi továbbit hozzáfűznünk.

A szovjet politika, miután közvetlenül szembekerült a nyugati államoknak ezzel a szövetkezési folyamatával és a háború veszélyével, mindenekelőtt saját országa védelmi készségének megerősítésére, valamint a világ összes haladó erőinek összefogására és megszilárdítására törekedett. V. M. Molotovnak a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 30. évfordulója alkalmából, 1947. november 6-án tartott beszéde a szovjet külpolitika álláspontját fejezte ki, amikor megállapította, hogy az államok függetlenségére az amerikai imperializmus jelenti a legnagyobb veszélyt és fenyegetést. Molotov élesen elítélte a Nyugatnak a demokratikus erők ellen irányuló összes akcióit, és bejelentette, hogy a Szovjetunió már birtokában van az atombomba titkának. Az, hogy az Egyesült Államok az atomfegyver vonatkozásában elvesztette monopolhelyzetét, jelentősen növelte a Szovjetunió honvédelmi képességét.

Csehszlovákia kivételével ebben az időben minden népi demokratikus országban eldőlt már a politikai hatalom kérdése a kommunista pártok vezette munkásosztály javára. A Szovjetunió tovább mélyítette és egyre szorosabbra fűzte szövetségi kapcsolatait a szomszédos népi demokráciákkal. Koordinálta velük külpolitikai lépéseit, és jelentősen kibővítette gazdasági kapcsolatait az egyes országokkal, pénzügyileg előnyben részesítve ezeket az országokat a tőkésországokkal kötött saját kereskedelmi szerződéseivel szemben. Ez volt a helyzet az 1948—1952-es évek tartamára kötött csehszlovák—szovjet kereskedelmi szerződés esetében is, amelyet 1947. december 11-én írtak alá. Ez volt a legnagyobb volumenű kereskedel-

mi szerződés, amelyet Csehszlovákia valaha is kötött. A Szovjetunió annak ellenére, hogy maga is ellátási nehézségekkel küzdött, ígéretet tett, hogy Csehszlovákiának már 1948 első felében 600 000 tonna gabonát szállít, és így nagymértékben hozzájárul a szárazság következményeinek leküzdéséhez és a lakosság ellátásának biztosításához. A gazdasági nehézségeket ebben az időben még az is fokozta, hogy a csehszlovák külkereskedelem forgalma a tőkésországokkal csökkenő irányzatot mutatott. Ennek nemcsak gazdasági, hanem főképpen politikai okai voltak. Azok a hosszú lejáratú kereskedelmi szerződések, amelyeket a Szovjetunió a népi demokratikus államokkal kötött, jelentős előrehaladást jelentettek ahhoz, hogy ez a bonyolult helyzet mielőbb megoldódjék.

A fokozódó nemzetközi feszültség érezhetően visszatükröződött Csehszlovákia belső életében is; elmélyítette az osztályerők differenciálódási folyamatát a Nemzeti Fronton belül.

Csehszlovákia gazdasági helyzete 1947 végén nagyon ellentmondásosan alakult. Bár az ipari termelés síkján alapjában véve sikerült elérni a kétéves terv mutatóit (az első évben kétéves tervünket — az élelmiszeripart figyelmen kívül hagyva — 100,9 százalékra teljesítettük, ami az 1937. évi termelési szint 98 százalékának felelt meg), a termelés nem fejlődött egyenletesen, és nem vette kellőképpen figyelembe az ország lakosságának szükségleteit. Mindenekelőtt a szárazság járt komoly következményekkel. A mezőgazdaság a tervet csupán 70,9 százalékra teljesítette, ami természetszerűleg kihatott az élelmiszeriparra: ennek termelési eredménye az 1937. évi szinttel összehasonlítva mindössze 65,2 százalék volt. Ez 1946-tal szemben 1,6 százalékos csökkenést jelentett. Az építőipar szintén csak 67,4 százalékra teljesítette tervét. A tervteljesítés elmaradása a mezőgazdaságban és az építőiparban — néhány objektív ok mellett — főképpen arra a tényre volt visszavezethető, hogy ebben a két ágazat-

ban akkoriban még a magánvállalatok voltak túlsúlyban.

Jóllehet kétéves tervünk első évét nagyjában-egészében teljesítettük, és ipari termelésünk majdnem elérte a háború előtti színvonalat, az ország lakosságának szükségleteit nem tudtuk teljes mértékben kielégíteni. A háború után általánosan megnövekedett a foglalkoztatottság, az általános munkabérszint pedig szakadatlanul emelkedett. Ennek folytán rendkívüli módon megnövekedett a kereslet. A lakosság ellátását éppen ezért továbbra is jegyrendszeres gazdálkodással kellett szabályoznunk.

Különösen súlyos helyzet alakult ki az élelmiszerellátásban, ami 1947 végén a szárazság és a rossz termés következtében még tovább romlott. Egyes élelmiszer-fejadagokat újból csökkentenünk kellett. Ez volt az egyedül lehetséges módja annak, hogy adott forrásainkból legalább minimális fejadagokat biztosíthassunk.

A kenyér fejadagját a 20 éven felüli fogyasztóknál majdnem 40 százalékkal csökkentettük, a tejadagot pedig napi egynyolcad literről egytizenhatod literre szállítottuk le. 1947. december 1-ével kezdődően a felnőttek tejellátását teljesen megszüntettük, a gyermekekét heti két napra korlátoztuk. A cukorfejadagot ugyanakkor havi 1500 grammról 1200 grammra, a burgonyaadagot pedig 8 kg-ról 6 kg-ra kellett leszorítanunk. A jegyrendszert 1947 végén kénytelenek voltunk kiterjeszteni az összes élelmiszerfajtákra.

Az a reális veszély fenyegetett, hogy készleteink kimerülnek, és élelmezési válság áll be. A helyzetet tovább bonyolították az egyre fokozódó inflációs irányzatok, továbbá az a tény is, hogy külkereskedelmi mérlegünk mind passzívabbá vált. Nem kielégítően fejlődött a termelés a könnyűipar egyes ágazataiban, főképpen a textiliparban, s ez 1947 végén már a belföldi piacon is éreztette hatását. Ráadásul a fokozott gabonabehozatal kiegyenlítése végett egyes

könnyűipari cikkeket az eredetileg tervezett mennyiségeken felül is exportálnunk kellett.

A feszült nemzetközi és belpolitikai helyzet, amelyet még az ellátási válság is rontott, az egyes rétegekben nagyon különbözőképpen tudatosodott, mindenesetre általános idegességet és bizonytalansági érzést váltott ki. Ezzel együtt fokozódott az egyes rétegek bizalmatlansága is egymás iránt. A szociális viszonyok nyomásának mindenekelőtt a politikai pártok voltak kitéve. Ha megvizsgáljuk a különböző néprétegek helyzetét és hangulatát, minden bizonnyal meg tudjuk határozni a társadalomban uralkodó szociális feszültség fokát, ami azután megkönnyíti számunkra annak megértését, miért jártak el az egyes politikai pártok az elkövetkező események során úgy, ahogy eljártak.

Az ellátási nehézségeket a munkásosztály érezte a legerősebben (az 1947. május 22-i népszámlálás adatai szerint a munkások és az alkalmazottak száma a cseh országrészekben 2 214 904, Szlovákiában pedig — 1946. október 4-én — 593 832 volt). A munkásosztályt nagyon nyugtalanította az egyre élesedő politikai és gazdasági helyzet; a körében uralkodó általános hangulatot radikálisnak nevezhetjük. A munkások többsége látta, hogy a fő akadály a szocializmushoz vezető úton a burzsoázia, és ezért tovább akarta gyengíteni, sőt egyenesen fel akarta számolni a burzsoázia meglevő politikai és gazdasági pozícióit. A szociális egyenlőség iránti spontán vágy volt az oka az „egyenlősdire", vagyis a munkabérek nivellálására irányuló, az üzemekben egyre jobban érvényesülő törekvéseknek (ezt csak segítette az ellátás nivellálása). A munkásosztály forradalmi egységéből, nagyfokú összeforrottságából és koncentráltságából merítette erejét. Hajlamos volt arra, hogy a feszült helyzetnek gyors, hatalmi megoldással vessen véget, mert biztos volt győzelmében.

A városi középrétegek a munkásosztályhoz hason-

lóan élték át az ellátási nehézségeket, bár ezek — e rétegek anyagi biztosítottságától közvetlenül függően — nem egyforma mértékben sújtották őket. Az ellátási helyzet elmélyítette a politikai különbségeket az iparosok és kisiparosok között (számuk 310 000 volt, több mint 90 százalékuk kisárutermelő), a különböző pótlékokra vonatkozó javaslatok viszont a köz- és az állami alkalmazottakat (összesen több mint 690 000 fő) osztották meg. A lakosságnak ezek a rétegei féltek ugyan a radikális reformoktól, de attól is rettegtek, hogy egyszerre csak azoknak a politikai erőknek az oldalán találják magukat, amelyek veszthetnek az érlelődő összecsapásban. Bár nem voltak önálló akcióra képesek, mégis egyre határozottabban befolyásolták az egyes pártok politikáját és ezzel a forradalom további fejlődését is.

A parasztság nem érezte ugyan olyan erősen az élelmiszer-ellátási nehézségeket, mint a városi lakosság; ezzel szemben egyre idegesebben figyelte a legközelebbi termés betakarításának biztosításával és a saját gazdaságának stabilitásával kapcsolatos problémákat. Bár ez a hangulat általános volt, a parasztság erős differenciáltsága folytán a bizonytalanság okai különbözők voltak, és eltérő jelleggel jelentkeztek.

A kisparasztokat (az 5 hektárt el nem érő gazdaságok száma 850 000 volt) a földreform még mindig nem elégítette ki kellőképpen; a parasztságnak ez a rétege jóindulattal szemlélte a munkásosztály törekvéseit, és szimpatizált harcával. Félt azonban attól, hogy esetleg a kétlaki munkás vagy a mezőgazdasági munkás helyzetébe kerül.

A középparasztok (az 5—20 hektár nagyságú mezőgazdasági üzemek tulajdonosainak száma 330 000-et tett ki) gondolkodásmódjának legjobban a viszonyok stabilitása felelt meg. Egészében véve kielégítőnek találták a népi demokratikus állam mezőgazdasági politikáját. A határ menti övezetekben végrehajtott földreform folytán kialakult a középparasztnak a

népi demokratikus rendszerrel magát mindenben azonosító új típusa. Ezek az emberek beállítottságukban és gondolkodásmódjukban már csak azért is nagyon közel álltak a kisparasztokhoz, mert többségükben nemrégiben még maguk is azok voltak.

A nagygazda (a 20—50 hektár kiterjedésű gazdaságok tulajdonosainak száma 39 000 volt) félelemmel tekintett a jövőbe. Még ha a népi demokratikus köztársaság intézkedései egyelőre nem is sértették érdekeit, sőt éppen fordítva, a rendszernek számos előnyt köszönhetett, mégis félt, hogy a földreform folytatódik, és őt is sújtani fogja.

A legnyomottabb hangulatban az 50 hektárnál nagyobb földterületen gazdálkodó földbirtokosok voltak (6000 körül). A forradalom eddig az ő érdekeik rovására járt el, s így azt meg akarták állítani. Szerették volna, ha a viszonyok újra a kezdeti helyzetnek megfelelően alakulnak. Tudatában voltak annak, hogy helyzetük kilátástalan, és céljaik elérésére nem láttak más lehetőséget, mint azt, hogy a politikai viszonyok síkján hatalmi fordulatot idézzenek elő.

A nagygazdákhoz hasonló helyzetben voltak az államosított és a nem államosított üzemek, a nagykereskedelmi vállalatok tulajdonosai, valamint a nagy ingatlantulajdonosok (háztulajdonosok). Számuk mintegy 80 000-re volt tehető. A lakosságnak ez a rétege volt a legidegesebb. A nagyobb vállalkozók túlnyomó többségükben mindent megtettek annak érdekében, hogy megakadályozzák a további fejlődést, visszahozzák a már meghaladott politikai viszonyokat és visszaszerezzék régi pozícióikat. E réteg számára bizonyos hátrányt jelentett elaprózottsága, valamint az érdekek különbözősége. Ennek ellenére agresszív nyomást fejtettek ki egyes politikai pártokra. Céljaik elérése érdekében hajlandók voltak kockáztatni, és felhasználni minden lehetséges eszközt.

A politikai pártok semmiképpen sem hagyhatták figyelmen kívül az egyes néprétegek hangulatát. Kü-

lönösen nem tehették ezt meg olyan helyzetben, amikor arra törekedtek, hogy nemzetgyűlési választások előkészületeivel kapcsolatban megnöveljék befolyásukat. A nyomás, amit az egyes rétegek a politikára gyakoroltak, egyúttal befolyásolta a pártok elgondolásait tevékenységükre és munkamódszereikre vonatkozóan.

A további fejlődés kulcskérdése az egyes politikai pártok hatalmi helyzete lett. Ez lehetővé tehette ugyanis a forradalmi fejlődés további kibontakozását és elmélyülését, ugyanakkor azonban ezt a fejlődést le is lassíthatta, meg is állíthatta, sőt vissza is fordíthatta. Minden egyes párt kezdte tehát keresni azokat az utakat és kiindulási pontokat, amelyeknek segítségével döntő túlsúlyra tehet szert a politikai életben. A hosszú távú koncepciók keresése háttérbe szorult — a politika tengelyébe a közvetlen taktika került. A helyzet egészének kiéleződése a politikai életben is az egymással ellentétes álláspontok kiéleződéséhez vezetett.

1947—1948 fordulóján a Nemzeti Front keretein belül már véglegesen kialakult a kommunistaellenes tömb. A Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a Demokrata Párt reakciós vezetői kovácsolták össze. Titkos tárgyalásaikon abban egyeztek meg, hogy közös eljárást követnek.

E csoportosulás élére a Nemzeti Szocialista Párt állt, amely 1947 szeptemberében 566 000 tagot számlált. Bár 1945-ben, közvetlenül a felszabadulás után ez a párt a szocialista pártokkal való együttműködés mellett tört lándzsát, 1945 végén már nem érdeklődött a további együttműködés iránt, mert a forradalmat véglegesen lezárultnak tekintette. A Nemzeti Szocialista Pártban fokozatosan a reakciós erők kerültek túlsúlyba, s végül is a párt a jobboldali csoportosulás vezető erejévé vált.

„Szocializmusunk — írta P. Zenkl — nem osztályszocializmus; az összes osztályok és rétegek javát

tartja szem előtt."[3] A „szocializmus" e fogalma a burzsoáziának is megfelelt, amely a Nemzeti Szocialista Pártban támaszát és szószólóját látta.

1947 derekán a Nemzeti Szocialista Párt vezetősége arra a megállapításra jutott, hogy figyelmen kívül kell hagyni az összes ellentéteket a párt és a többi nem kommunista párt között, és kommunistaellenes tömböt kell kialakítani. A nemzeti szocialisták bármilyen áron, de tartani akarták összes pozícióikat mindaddig, amíg számukra kedvezőbben alakul a nemzetközi és a belpolitikai helyzet, azután pedig frontális támadásba akartak átmenni. Úgy gondolták, hogy a kommunisták tartós elszigetelése a kormányban és a többi szervekben meggyengíti majd befolyásukat, és megváltoztatja a Nemzeti Front eddigi jellegét is. Végső céljuk az volt, hogy előkészítsék Csehszlovákia Kommunista Pártjának vereségét az elkövetkező választásokon, és ezzel véglegesen megállítsák a forradalmat. Ez volt az a terv, amellyel a Nemzeti Szocialista Párt 1948 elején hozzákezdett választási hadjáratához.

A Csehszlovák Néppárt már 1945 óta a Nemzeti Front jobbszárnyán foglalt helyet; nyilvántartott tagjainak száma 1947-ben — saját közlése szerint — 500 000 fő volt. Programját illetően a keresztény reformizmus mellett foglalt állást, és hangsúlyozta, hogy ő az egyedüli nem szocialista párt. Tagjainak összetételét tekintve kispolgári párt volt ugyan, politikájában azonban egyre jobban érvényre jutottak a burzsoázia érdekei. A betiltott politikai pártok, főleg az Agrárpárt és a Nemzeti Demokrata Párt volt tagjainak a pártba való belépésével politikája egyre reakciósabbá vált.

A Néppárt vezető funkcionáriusai kezdetben nem jó szemmel nézték a nemzeti szocialisták bizonyos fokú antiklerikalizmusát, a szlovák demokratáknál viszont az bántotta őket, hogy együttműködnek a Hlinka-párti múlttal megbélyegzett szlovák katolikus

hierarchiával. Ezek a korábbi fenntartások azonban 1947-ben már teljesen háttérbe szorultak. A Néppárt vezetősége, különösen a milliomosok vagyondézsmájával és a földreform-törvényekkel kapcsolatban, többször is vereséget szenvedett, és így arra a következtetésre jutott, hogy a további földreform-intézkedéseket egyedül a többi nem kommunista párt segítségével tudja megakadályozni. Ennek megfelelően kezdett aktívan is részt venni az egységes kommunistaellenes tömb kialakításában.

A Néppárthoz hasonló politikai irányvonalat követett, s ahhoz programjában és tagságának összetételében is közel állt Szlovákiában a Demokrata Párt. Tagjainak száma közel 200 000 volt. Vezetőségében kezdetben az egykori agrárpárti evangélikusok voltak túlsúlyban, fokozatosan beszivárgott azonban a pártba a szlovák politikai katolicizmus, és ez kezdte meghatározni a párt politikáját.

A Demokrata Párt összetételét tekintve kispolgári, politikájában azonban kifejezetten burzsoá párt volt. Ez a párt volt az összes politikai pártok között a legkonzervatívabb, ez állt a Nemzeti Frontban a szélső jobboldalon. Míg a szlovák politikai válság kirobbanásáig a Nemzeti Szocialista Párt és a Néppárt csak elvétve és alkalmilag működött együtt a Demokrata Párttal, addig 1947 végén ezek a pártok kezdtek többé-kevésbé közösen eljárni. A kapcsolatok különösen a nemzeti szocialisták és a Demokrata Párt funkcionáriusai között bővültek. A Demokrata Párt 1948 januárjában megtartott II. kongresszusán már azt is fontolóra vették, nem kellene-e kialakítani a két párt közös vezetését. Bár ettől taktikai okokból elálltak, már egy ilyen vezetés szükségességének gondolata is igazolta, milyen szoros kapcsolatokat építettek ki egymással ezek a pártok.

A Demokrata Párt Szlovákiában hasonló helyzetben volt, mint a nemzeti szocialisták a cseh országrészekben. A cseh országrészektől eltérően Szlovákiában

kizárólag e párt tömörítette a reakciós erőket. A párt ideológiája nagymértékben egyezett a Néppártéval, ami viszont politikáját, taktikáját és agresszivitását illeti, inkább a Nemzeti Szocialista Párthoz állt közel.

A Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a Demokrata Párt politikájának közös vonása a forradalom további fejlődésének elutasítása volt, ami a Kommunista Párttal való ellenségeskedésben nyilvánult meg. Annak ellenére, hogy mindegyik pártnak megvolt a maga sajátos elképzelése a további fejlődésről, közösen arra törekedtek, hogy megdöntsék a népi demokratikus államrendet. 1948 januárjának első napjaiban e pártok vezető funkcionáriusai a nemzeti szocialisták indítványára szoros együttműködésre léptek egymással. Titkos tanácskozásaikon arra a következtetésre jutottak, hogy fel kell hagyniuk a kölcsönös vitákkal, össze kell fogniuk a kommunisták ellen, el kell érniük azok elszigetelését és vereségét a választásokon.

E reakciós tömb terveiben jelentős szerepet játszott a Szociáldemokrata Párt is. A forradalom kezdeti szakaszában a szociáldemokraták a kommunistákhoz álltak a legközelebb, és jelentősen kivették részüket a forradalmi intézkedésekből. Fokozatosan azonban e párt vezetőségében is tért nyert a jobboldal. A pártban egyre erősebben ütötte fel fejét a reformizmus és a „harmadik erő" koncepciója, amelynek szerepét a szociáldemokratáknak kellett volna játszaniuk. 1947 derekán a Szociáldemokrata Pártnak 363 000 tagja volt.

A párt bal- és jobbszárnya 1947 novemberében a XXI. pártkongresszuson csapott élesen össze. A kongresszus pártelnökké Z. Fierlinger helyére B. Laušmant választotta meg. Ezzel a párt egész politikája jobbra tolódott. A Szociáldemokrata Párt kezdett közeledni a többi nem kommunista párt vezetősége által elfoglalt reakciós politikai álláspontokhoz.

A Szlovák Nemzeti Frontban még két kisebb, nem

kommunista párt is működött. Ezek a pártok, amelyek röviddel az 1946. évi választások előtt alakultak, a következők voltak: a Munkapárt, amely 1946 végén elnevezését Szlovákiai Szociáldemokrata Pártra változtatta és 1947 novemberében egyesült a Csehszlovák Szociáldemokrata Párttal, valamint a Szabadságpárt. E két pártnak elenyészően kevés tagja volt (mindegyiknek körülbelül 17 000). Elenyészően kicsi volt a befolyásuk is, és a politikai életben csak jelentéktelen szerepet játszottak.

A legszámottevőbb politikai erő Csehszlovákia Kommunista Pártja volt (taglétszáma 1947 végén 1 310 000 fő). Döntő módon befolyásolta a népi demokratikus köztársaság fejlődését. 1947 végén abból a tényből indult ki, hogy politikájának már megnyerte a dolgozók nagy részét, és hogy a vitathatatlan többség megnyeréséhez meg kell mutatnia a népnek, hogyan győzhetők le a gazdasági nehézségek, hogy azután tovább haladhassanak a szocializmushoz vezető úton. Ezekkel a feladatokkal a párt Központi Bizottsága 1947. november 27-én és 28-án megtartott ülésén foglalkozott.

A helyzetet ezen a novemberi ülésen beszámolójában Klement Gottwald elemezte részletesen. Nagy figyelmet szentelt a nemzetközi helyzetnek, és ezt a riasztó következtetést vonta le: „A legközelebbi hetekben azzal kell számolnunk, hogy a külföldi reakció fokozott nyomást gyakorol majd ránk; fel kell készülnünk arra, hogy a külföldi reakció az Egyesült Államok karmesteri pálcája alatt végig fogja játszani a kényszerítés összes lehetséges formáinak egész regiszterét... Gazdasági, politikai, pszichológiai nyomást gyakorol majd, mozgósítani fogja itteni ügynökeit, arra fog törekedni, hogy sarokba szorítson, térdre kényszerítsen bennünket. Ezzel számolnunk kell, erre fel kell készülnünk."[4] Csehszlovákia Kommunista Pártja nem rejtette véka alá, hogy minden szovjetellenes vagy a népi demokratikus országok

ellen irányuló támadást a köztársaság nemzetközi biztonsága elleni ellenséges cselekménynek tekinti majd, s rámutatott arra is, hogy a jobboldali pártok szoros kapcsolatokat tartanak fenn az imperialista tábor országainak reakciós kormányaival.

A gazdasági kérdésekkel kapcsolatban a párt Központi Bizottsága terjedelmes határozatot fogadott el — ez volt egyébként 1945 óta az első alaposan kidolgozott határozat —, amelyben megszabta a legsürgősebb feladatokat a lakosság folyamatos ellátása terén, valamint abban a tekintetben is, hogy rendet kell teremteni az elosztásban. Felhívást intézett a parasztokhoz, hogy határidőre teljesítsék szállításaikat; felhívta a nemzeti bizottságokat, hogy járjanak el a szabotőrök ellen és üldözzék a feketepiacot; rendkívüli élelmezésügyi bizottságok gyorsított felállítását követelte; azt javasolta, hogy a magántulajdonban levő nagykereskedelem egy részét zárják ki az elosztó hálózatból, és építsék ki a nemzeti vállalatok elosztóhelyeit; javasolta továbbá a magánkézben lévő nagykereskedelem kizárását a mezőgazdasági termékek importjából és exportjából. Ezeknek a javaslatoknak az elfogadása újabb gazdasági csapásokat jelenthetett a burzsoáziára. Csehszlovákia Kommunista Pártja e téren követett eljárásának új elemei közé tartoztak a burzsoázia ellen tervbe vett súlyosabb adminisztratív intézkedések, mindenekelőtt a feketepiac és az ellátást megzavaró személyek ellen irányuló lépések.

A párt Központi Bizottságának novemberi ülése a belpolitikai helyzet elemzéséből azt a következtetést vonta le, hogy a burzsoázia támadást készít elő a népi hatalom ellen, hogy így még a választások előtt megváltoztassa az erőviszonyokat. Arra a megállapításra jutottak, hogy a burzsoázia valószínűleg kormányválságot szándékozik kirobbantani, és hivatalnokkormányt akar hatalomra juttatni. „Politikai szempontból — mondta Klement Gottwald — az ilyen

lépést reakciós puccskísérletként, reakciós államfordulatra irányuló kísérletként kellene értékelni. Erre megfelelő, a reakció számára megsemmisítő választ kellene adnunk. Az 1920-as év megismétlése Tusarral és Černývel* eszményi lenne a reakció számára. Ma azonban 1947-et írunk. És 1920 megismétlésének kísérlete a reakció számára halálos kockázatot jelentene. De a sarokba szorított reakció képes minden kockázatra, főképp akkor, ha kívülről kap rá utasítást. Ezért résen kell lennünk."[5] A burzsoá reakció tervének ez a nyilvános és — mint ahogy februárban megmutatkozott — nagyon előrelátó leleplezése nemcsak komoly figyelmeztetést jelentett a burzsoáziának, hanem egyúttal az egész néphez intézett oly értelmű felhívást is, hogy fokozott éberséggel őrködjék forradalmi vívmányai fölött.

A kiutat ebből a helyzetből a párt Központi Bizottsága az ország összes haladó, baloldali erőinek összefogásában és abban látta, hogy a Nemzeti Fronton belül új szocialista tömböt kell kialakítani. A Kommunista Párt terve szerint a haladó, baloldali erőknek meg kellett volna próbálniuk a nem kommunista pártokban megbúvó reakciós erők elszigetelését, és e pártok megújhodására kellett volna törekedniük. E terv megvalósításának feltételei minden egyes politikai párt esetében mások voltak.

A Kommunista Pártnak arra kellett volna törekednie, hogy kapcsolatokat teremtsen a szociáldemokratákkal, különösen pedig azok baloldali köreivel, hogy a baloldal így ismét megszerezhesse magának a vezetést a Szociáldemokrata Pártban. Abban az esetben, ha ez nem sikerült volna, a szociáldemokraták baloldalának kellő erővel és elhatározottsággal azon

---

* Vlastimil Tusar szociáldemokrata többségű kabinetje, majd Jan Černý hivatalnokkormánya előkészítette, majd megvalósította a burzsoázia támadását a forradalmi munkásság ellen. — *A szerk.*

kellett volna munkálkodnia, hogy egy komoly belpolitikai fordulat esetén felújítsa a szoros együttműködést Csehszlovákia Kommunista Pártjával. A Kommunista Párt szerveinek az volt a feladatuk, hogy megbízhatóan tájékozódjanak a baloldali beállítottságú szociáldemokratákról, és elősegítsék tömörülésüket.

Hasonlóképpen nyilatkozott Gottwald a Nemzeti Szocialista Pártban és a Néppártban uralkodó helyzetről is. Rámutatott arra, hogy a Nemzeti Szocialista Pártban fokozódnak az agrárpárti és a fasizmus felé orientálódó irányzatok, a Néppártban pedig egyre erősebb reakciós nyomás nehezedik a pártvezetőségre, amely mindinkább a nemzeti szocialisták gyámkodása alá kerül. E pártok vonatkozásában is különbözőképpen kellett eljárni, és az összes baloldali ellenzéki erők számbavételére kellett törekedni. Csehszlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága ezeknek a pártoknak egyszerű tagjait is felhívta, hogy emeljék fel szavukat, és térítsék le pártjukat az ellenforradalmi fejlődés útjáról, amely nemcsak a köztársaságra jelent veszélyt, hanem magukra a szóban forgó pártokra is. A politikai differenciálódás a nem kommunista pártokon belül folyamatban volt ugyan, szervezett baloldali irányzatokat kialakítani azonban — a szociáldemokraták kivételével — egyik pártban sem sikerült.

Nagyobb reménnyel kecsegtetett az a küzdelem, amelynek tétje a nemzet többségének megnyerése volt a Kommunista Párt számára az elkövetkező választásokon. A párt Központi Bizottságának novemberi ülése ezt egyik kulcsfeladatnak tűzte ki. A pártvezetőség meg volt győződve róla, hogy Csehszlovákia Kommunista Pártja, amelynek ebben az időben már majdnem annyi tagja volt, mint a többi politikai pártnak együttvéve, az elkövetkező választásokon megszerzi a szavazatok abszolút többségét. Klement Gottwald abból az elgondolásból, hogy fokozza a reakció elszigetelését, a párt Központi Bizottságának

ülésén azt javasolta, hogy az elkövetkező választások előkészületeinek során használják ki a Nemzeti Front egységes jelölőlistáját. Ezt mondta: „Jelölőlistánkat úgy kell összeállítanunk, hogy a legszélesebb alapja és visszhangja legyen a városok és falvak dolgozó népének valamennyi rétegében, túl kell lépnie a párt kereteit és magába kell tömörítenie mindazt, ami a nemzetben valóban haladó és tényleg demokratikus."[6]

A Nemzeti Frontnak a reakciótól való megtisztítására és megújítására irányuló ezen vonalvezetés alkotta Csehszlovákia Kommunista Pártja taktikai koncepciójának kiindulópontját a döntő összecsapáshoz. Ennek az irányvonalnak az erőteljes érvényesítése nemcsak a választások során teremthette meg a munkásosztály végleges győzelmének alapfeltételeit, hanem akkor is, ha a reakció esetleg puccsot kísérelt volna meg. Így azután a megújhodott Nemzeti Frontnak kellett volna — továbbra is a népi demokratikus köztársaság bázisaként — az összes szocialista és szocialistabarát erők gyűjtőmedencéjévé lennie.

Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának novemberi üléséhez kapcsolódott és ennek az ülésnek a határozataiból indult ki Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának 1947. december 4-i ülése, amely Szlovákia politikai életének problémáival foglalkozott. Szlovákia Kommunista Pártja (taglétszáma 1947 végén 210 000 volt) ebben az időben szervezetileg önálló politikai pártként működött ugyan, ideológiailag és politikailag azonban mindig Csehszlovákia Kommunista Pártjának politikai vonalvezetéséből indult ki. Ténylegesen Csehszlovákia Kommunista Pártjának szerves részét alkotta. A Központi Bizottság az említett ülésen mint a csehszlovák feltételeknek meg nem felelőt elutasította azt a javaslatot, hogy a Nemzeti Front szerkezetét alakítsák át a jugoszláv népfront vagy a bolgár Hazafias Front példájára. Követelte azonban, hogy a Nemzeti Frontot szilárdítsák meg úgy, hogy abban helyet

kapjanak a tömegszervezetek képviselői is. Mivel a Demokrata Pártot még a szlovák politikai válság után sem lehetett kiszabadítani a reakciós elemek befolyása alól, Szlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága azt követelte, hogy a Demokrata Pártban is végezzék el következetesen a tisztogatást, továbbá hogy — szükség esetén — alkalmazzanak adminisztratív jellegű intézkedéseket is. A párt Központi Bizottsága decemberi ülésén 1948 márciusára összehívta Szlovákia Kommunista Pártjának IX. kongresszusát. A kongresszus előkészítésének össze kellett volna fonódnia a választási hadjárattal, és így offenzív eszközzé kellett volna válnia a párt számára, melynek segítségével megnyerheti politikájának a nemzet többségét.

Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának 1947 novemberében és Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának ugyanezen év decemberében megtartott ülése volt a nyitóakkordja a cseh és a szlovák kommunisták hatalmas, mozgósító erejű felsorakozásának a népi demokratikus rendszer fenntartása és további megszilárdítása, valamint a munkásosztály pozícióinak kibővítése mellett.

Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának novemberi ülése vitathatatlanul e pártfórum legnagyobb jelentőségű tanácskozása volt az 1944 és 1948 közötti évek egész időszakában. Az ülés résztvevői marxista—leninista módszerrel pontosan elemezték az egész helyzetet, finomították a párt vonalvezetését, és annak megvalósításával kapcsolatban egyes új taktikai elemeket is meghatároztak. Ezek mit sem változtattak persze a párt alapvető stratégiai irányvonalán, amely továbbra is az maradt, hogy be kell fejezni a nemzeti és demokratikus forradalom átalakítását szocialista forradalommá. A párt az új taktikai elemekkel azonban jelentősen finomította ezt az általános stratégiát. Megteremtette a szocializmushoz vezető további út biztosításának és meggyor-

sításának szükséges előfeltételeit. Bár Csehszlovákia Kommunista Pártjának eljárása 1948 februárjában a konkrét helyzetből adódott, annak kiindulási alapja nagy mértékben mégis az az általános taktikai terv volt, amelyet a párt már 1947-ben, a Központi Bizottság novemberi ülésén kidolgozott.

Csehszlovákia politikai és közéletében a politikai pártok mellett nagy jelentőségük volt még a tömegszervezeteknek is. Minthogy ezek a szervezetek különböző pártok tagjait tömörítették, az egyes pártok politikai befolyásának választóvonala nemcsak a különböző szervezetek között húzódott, hanem ezeken a szervezeteken belül is. Így azután az, hogy az egyik vagy a másik pártnak milyen befolyása volt az egyes szervezetekben, csak hozzávetőlegesen állapítható meg, mégpedig mindenekelőtt azon az alapon, milyen álláspontra helyezkedtek általában ezeknek a szervezeteknek a vezetőségei. A Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom, a cseh és a szlovák ifjúsági szövetségek, a Partizánszövetség, a Szovjetunió Barátainak Szövetsége, a földművesbizottságokkal és néhány kisebb szervezettel együtt, kifejezetten a baloldali erők politikáját támogatták, és ezeknek a csoportosulásoknak részét alkották. A Kommunista Pártot, vagyis azt a pártot, amely a legkövetkezetesebben érvényesítette a dolgozók érdekeit, és a legkövetkezetesebben törekedett országunk szocialista fejlődésének megvalósítására, így azután a legjelentősebb és a legnagyobb tömegeket összefogó szervezetek segítették. Az ország politikai életében különösen a forradalmi szakszervezetek jelentősége növekedett. Ezeknek 1947 végén már 2 249 967 tagjuk volt, és soraikban tömörítették majdnem az összes bérből és fizetésből élőket, főként azonban a munkásosztály tagjait.

A Nemzeti Szocialista Párt viszonylag jelentős befolyással rendelkezett a Sokol Testedző Szövetségben, a Junák Cserkészszövetségben, a Honvédelmi Szövetségben, továbbá ifjúsági szervezeteiben, valamint a

főiskolai és a középiskolai diákszövetségekben. A Néppárt ellenőrzése alatt működtek annak ifjúsági szervezetei és az Orel Testedző Szövetség. A pártnak ezen felül volt még bizonyos befolyása a főiskolásokra is. A Szociáldemokrata Párt támaszát jelentették viszont a munkás testedző egyesületek, továbbá részben a Junák Cserkészszövetség és a Csehszlovák Legionáriusok Szövetsége. A Demokrata Párt befolyását Szlovákiában a testedző és diákszövetségekben, az Egységes Szlovák Parasztszövetségben, valamint a Csehszlovák Legionáriusok Szövetségében érvényesítette. A nagyobb szervezetek közül nem követtek meghatározott politikai vonalat, vagyis, mondhatni, a különböző pártok tagjaiból tevődtek össze: az Egységes Cseh Parasztszövetség, a Felszabadított Politikai Foglyok Szövetsége, a nőszövetségek, a Vöröskereszt stb. Mindegyik politikai párt saját bázisára támaszkodott, és politikájában azzal számolt. Fokozott figyelmet szenteltek a politikai pártok a tömegszervezeteknek éppen 1947—1948 fordulóján, amikor közvetlenül hozzákezdtek a legkésőbb 1948 májusának második felében megtartandó választások előkészítéséhez.

Csehszlovákia Kommunista Pártja szünet nélkül harcolt azért, hogy az országos tömegszervezetek a Nemzeti Front tagjaivá váljanak. Amikor a szlovák politikai válság idején a nem kommunista pártok elutasították e szervezetek részvételét a Nemzeti Front tanácskozásain, Klement Gottwald ezt a tényt úgy jellemezte, mint a népnek a döntéshozatalból való kizárására tett kísérletet:

„Számunkra és a nép számára a Nemzeti Front nem a régi koalíció, hanem a munkások, parasztok, iparosok és az értelmiség szövetsége. A város és falu dolgozó népének szövetsége. A Kassai Program és a három szocialista párt megegyezése a pártokon felüli szervezeteket a Nemzeti Front oszthatatlan részének tekinti. Nélkülük nem lehetne az államot és a népi demokratikus rendszert építeni. Mindenki tudja, mily

óriási érdemei vannak például a szakszervezeti mozgalomnak a köztársaság építésében és kell hogy minden szakszervezeti tagot érintsen, ha bárki is ki akarja zárni a Nemzeti Frontból.

Mit hoznak fel a párton belüli szervezetek részvétele ellen a Nemzeti Front tanácskozásain? Állítólag megváltoztatná az erőviszonyokat, felforgatná a Nemzeti Frontot. Ez köntörfalazás. A Nemzeti Frontban nem kerül sor szavazásra. A Nemzeti Frontban a kérdéseket megvitatják és azt valósítják meg, amiben valamennyien megegyeznek. A Nemzeti Front nem végrehajtó, hanem politikai szerv, ezért az erőviszonyok semmiféle megbontásáról nem lehet szó.

Azt mondják továbbá, hogy állítólag a politikai pártok a nép akaratának egyedüli politikai letéteményesei. Ez azonban nem igaz. A pártokon felüli szervezetek a lakosságnak sokkal szélesebb körét képviselik, mint a politikai pártok."[7]

Csehszlovákia Kommunista Pártja a Központi Bizottság novemberi ülésén hozott határozata értelmében mindenekelőtt a siralmas ellátási helyzet javításához fogott hozzá. Mivel karácsony előtt a textilellátásban jelentkeztek a legnagyobb hiányosságok, hiszen nem volt biztosítható még a vásárlási utalványok fedezése sem, a kommunisták keresztülvitték a magán-nagykereskedelem megszüntetését és az államosított ipar elosztóhálózatának kiépítését.

1947. december 22-én a kommunisták indítványt terjesztettek a kormány elé, amelyben azt javasolták, hogy a textiláruk elosztására létesüljön egy központi és 94 területi elosztóhely. Ezzel az 1085 nagykereskedelmi vállalat teljesen kikapcsolódott volna a textiláruk elosztásából. A javaslat a kormányban a nemzeti szocialista miniszterek ellenállásába ütközött. Ezek a miniszterek ugyanis csupán csökkenteni kívánták a nagykereskedelmi vállalatok számát, de a nagykereskedelmi hálózatot fenn akarták tartani. A két javaslat tárgyalását elhalasztották.

A Belkereskedelmi Minisztérium december végén rendeletet adott ki a textiláruk forgalmazásának tilalmáról, és vizsgálatot tartott a textil-nagykereskedelmi vállalatok raktáraiban. A revizorok nagy mennyiségű eltitkolt készletre bukkantak, és a nagykereskedelmi vállalatok számos mesterkedéséről rántották le a leplet. A kommunisták ezeket az eseteket nyilvánosságra hozták, és ezzel a közvéleményt saját javaslataiknak nyerték meg. Csehszlovákia Kommunista Pártjának indítványához 1948 januárjában csatlakoztak a szociáldemokraták is, úgyhogy közös javaslatukat a kormány január 7-i ülésén elfogadta. A jövőben a textiláru-termelők már csak a területi elosztóhelyeknek szállíthattak. Ez az intézkedés hosszabb idő után újabb beavatkozást jelentett a magántulajdonba. Visszhangja rendkívül erős volt, következményei pedig már január első napjaiban jelentkeztek; a politikai pártokat a nyugtalanság újabb hulláma öntötte el, és ismét összeütköztek az álláspontok. A textilkérdés tovább mélyítette a lényegi ellentéteket egyfelől a Kommunista Párt, másfelől a nemzeti szocialisták, a néppártiak és a szlovák demokraták között.

A közvéleményt 1948 januárjában a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság egy döntése is felborzolta: e bíróság hatályon kívül helyezte az Orion prágai csokoládégyár államosítását. A gyárat az államosítási törvény alapján, az élelmezésügyi miniszter 1946. január 9-i határozatával államosították. Az Élelmezésügyi Minisztérium akkoriban abból a tényből indult ki, hogy az Orion-cég konszern jellegű kapcsolatban állt a Kanold és Tsa céggel, és hogy a két cég alkalmazottainak száma 1938. január 1-én összesen 565 fő volt. Az Orion-cég két amerikai főrészvényese azonban panasszal élt az államosítás ellen, bizonyítva, hogy az Orion-cég üzemében a törvény által irányadónak tekintett időpontban, vagyis 1938. január 1-én, csupán 362 alkalmazott dolgozott. A Legfelsőbb

Közigazgatási Bíróság 1947. november 19-én kelt és 1948. január 24-én kiadott határozatával a panaszosok javára döntött. Nem vette figyelembe, hogy az Orion cég volt annak a csokoládékonszernnek a legnagyobb vállalata, amely a Kanold és Tsa cég mellett magában foglalta még a Csehszlovák Csokoládégyárat (korábban Josef Küfferle és Tsa cég) is. Nem vette figyelembe a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság azt a körülményt sem, hogy az idényben maga az Orion-gyár is több mint 600 alkalmazottal dolgozott. A bíróság tehát egyáltalán nem tartotta tiszteletben az új, népi demokratikus viszonyokat, melyek között alapkövetelmény volt, hogy a törvényeket mindenki a dolgozók és a köztársaság javára magyarázza. A Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság könnyen bizonyítottnak vehette volna a gyárak konszern jellegű összetartozását, és jóváhagyhatta volna az államosítást.

Amint bejelentették a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság határozatát, az Orion-gyár dolgozói azonnal szembefordultak vele, és arra kérték a kormányt, hogy helyezze hatályon kívül a bírósági döntést. Az államosítás hatálytalanítása ellen foglalt egyhangúan állást a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalomnak, ezen belül az Élelmiszeripari Alkalmazottak Szövetségének központi bizottsága is. A bizottság felhatalmazta a szövetség vezetőségét, hogy nyomatékosan járjon közbe a kormánynál, abban az esetben pedig, ha közbenjárása sikertelen volna, hívja össze a szövetség konferenciáját, amely majd meghatározza a további teendőket. Az Orion-gyár alkalmazottainak követelését számos üzem dolgozói támogatták, mégpedig nemcsak Prágában, hanem az egész köztársaságban is. Az Orion munkásai tiltakozó sztrájkra készültek, a helyzet kiéleződött. Az Orion esete volt az államosított üzemek munkásainak címére intézett első figyelmeztetés. Az államosítás ellen a Legfelsőbb Közigazgatási Bírósághoz ugyanis 140 volt gyártulajdonos nyújtott be panaszt.

A kormány az Orion-gyár esetével 1948. február 3-án foglalkozott. Az Élelmezésügyi Minisztérium azt javasolta, hogy az üzemet vonják az ügy végleges elintézéséig nemzeti gondnokság alá. P. Zenkl javaslata viszont az volt, hogy a kormány fogadja el a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság határozatát. A kommunisták élesen tiltakoztak ez ellen, és a szociáldemokraták támogatásával sikerült keresztülvinniük az Élelmezésügyi Minisztérium javaslatát. A harc ezzel persze nem ért véget, mert a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság határozatát a kormány nem helyezte hatályon kívül, csupán kifogásolta. Az Orion-gyárért folyó küzdelem idején számos üzemből érkeztek be további államosításokat követelő javaslatok. A munkások meg voltak győződve arról, hogy az idők megértek erre. A burzsoáziára további csapást kellett mérni gazdasági területen, mégpedig egyrészt azért, hogy gátat vessenek vakmerőségének, másrészt pedig azért is, mert az objektív fejlődés nemcsak lehetővé tette, hanem egyenesen meg is követelte a további államosításokat.

A harmadik jelentősebb epizódot ebben az időben a katonák munkakötelezettsége körüli események jelentették. Az Alkotmányozó Nemzetgyűlés honvédelmi bizottsága 1948 januárjában kezdte tárgyalni „A tényleges katonai szolgálatot teljesítő személyek munkakötelezettségéről" szóló törvénynek a kormány által benyújtott javaslatát. A törvényjavaslatot a kormány 1947. augusztusában egyhangúan fogadta el. Azzal számolt, hogy az a segítség, amelyet a katonák a népgazdaságnak, különösen a bányászatnak és a mezőgazdaságnak nyújtani fognak, elősegíti majd a szárazság következményeinek leküzdését, továbbá a gyárak meg a háztartások szénellátását. Az Alkotmányozó Nemzetgyűlés honvédelmi bizottságában a törvényjavaslat tárgyalása főképpen a néppárti képviselők ellenállásába ütközött, akik a munkakötelezettség bevezetése helyett a tényleges katonai szolgálat

idejének lerövidítését javasolták. Ebben a szellemben néhány cikk is megjelent a néppárti, valamint a nemzeti szocialista sajtóban. E demagóg kampánynak a hadsereg soraiban persze bizonyos visszhangja volt. Egyes helyőrségekben vitát kezdtek a javaslatokról. Sőt mi több, a viták helyét olykor még közterületekre is áthelyezték. Prágában a Melantrich előtt január 16-án mintegy 50—60 katona gyűlt össze, akik megállapodtak abban, hogy az ügynek még további katonákat is megnyernek, és január 20-án, most már nagyobb számban, ismét összejönnek. Néma tüntetésre készültek a tényleges katonai szolgálat időtartamának csökkentése mellett. Január 20-án a Melantrich előtt valóban több mint 100 katona gyűlt össze. Két nappal később hasonló akcióra került sor Plzeňben is.

A helyzettel a kormány január 27-én foglalkozott. Ludvík Svoboda hadseregtábornok, honvédelmi miniszter az ülésen kijelentette, hogy az egész akciót kétségtelenül a hadseregen kívülről szítják. Megállapították ugyanis, hogy e gyűlések legtöbb résztvevőjét főképpen a sajtóban megjelent egyes cikkek csábították felelőtlen magatartásra. A kormányvita során a továbbiakban Václav Kopecký a következőket jelentette ki:

„A kormánytól függ, hogy megfelelő intézkedéseket foganatosítson. Ha pedig a kormány nem tudna megbirkózni a helyzettel, akkor a miniszter (ti. a honvédelmi. — *A szerk.*) és politikai barátai fenn kell hogy tartsák maguknak a jogot, hogy maguk tegyék meg a szükséges intézkedéseket. Ha az egyik párt mozgósítja a hadsereg bizonyos kisebbségét, akkor a Kommunista Párt szintén így járhat el; ebben az esetben pedig sokkal többen lesznek. Ha az urak arra helyezik a súlyt, hogy harcra kerüljön sor, ám legyen harc; az azonban, hogy politikai harcot szítsunk a hadseregben, rendkívül elővigyázatlan cselekedet."[8]

Mind a kormány, mind a hadsereg parancsnoksága elítélte a tüntetéseket. A hadsereg-parancsnokság a katonai szabályzatok megszegésének minősítette ezeket. A plzeňi tüntetés őrizetbe vett szervezőit február elején hadbíróság elé állították, és több hónapos szabadságvesztésre ítélték. A hadsereg parancsnokságának határozott fellépése és a tüntetések nyilvános elítélése gátat vetett a további ilyen akcióknak. Jóllehet a reakciós erők kísérlete a hadseregben uralkodó helyzet megzavarására eredménytelenül végződött, mégis komoly figyelmeztetést jelentett, hiszen várható volt, hogy ezek az erők a jövőben is megpróbálják kiterjeszteni befolyásukat a hadseregben, még annak árán is, hogy ezzel veszélyeztetik harcképességét.

A cseh országrészekben nagy figyelmet keltettek az egyetemi és főiskolai egyesületekben 1947 decemberében és 1948 januárjában megtartott választások is. A legtöbb egyetemen és főiskolán egymással szemben álló politikai tömbök alakultak ki. A baloldalt a kommunisták és többnyire a szociáldemokraták alkották, míg a jobboldalon a nemzeti szocialisták és a néppártiak csoportosultak. A nemzeti szocialistáknak és a néppártiaknak sikerült ugyan a választásokon győzniük (együttvéve a szavazatok mintegy 60 százaléka esett rájuk), ugyanakkor azonban nem sikerült elérniük azt a kétharmados többséget, amelynek birtokában teljesen uralhatták volna a Főiskolai Hallgatók Szövetségét, és megváltoztathatták volna annak alapszabályát. A választások eredményét mindenekelőtt az egyetemi és főiskolai hallgatók osztályösszetétele befolyásolta; ugyanis csupán mintegy 5 százalékuk származott munkáscsaládból, és hozzávetőlegesen ugyanilyen volt a kisparaszti származásúak részaránya is. Az az elkeseredettség, amely 1947—1948 fordulóján az egyetemeken és főiskolákon folyó politikai harcot jellemezte, annak bizonyítéka volt, hogy a politikai feszültség rendkívül fokozódott.

A politikai helyzet kiéleződése igen erősen jelentkezett ideológiai síkon is. A reakciós erők ideológiájának tengelyébe a kommunistaellenesség került. Nemcsak a Kommunista Pártot és a forradalmi tömegszervezeteket támadták, hanem a Szovjetuniót és a többi népi demokratikus országot is. Becsmérelték népünknek a népgazdaság újjáépítésében elért eredményeit, a valóságnak meg nem felelő híreket terjesztettek, és szántszándékkal felnagyították a hiányosságokat. Ezzel szemben dicsőítették a München előtti köztársaság polgári demokratikus rendszerét, a magánvállalkozást és a nyugati burzsoá államok viszonyait. Nem rejtették véka alá, hogy azt látnák legszívesebben, ha Csehszlovákia belépne a nyugati államok csoportosulásába, és újra bevezetné a polgári demokratikus államrendet.

Csehszlovákia Kommunista Pártja egész ideológiai tevékenységét a népi demokratikus rendszer megszilárdításának, valamint a Szovjetunióval való szövetség és barátság szorosabbra fűzésének szolgálatába állította. A párt ideológiájában következetesen a marxizmus—leninizmusból és a proletár internacionalizmus elveiből indult ki. Propagandájában a népi demokrácia előnyeinek bemutatására helyezte a súlyt, valamint tájékoztatta közvéleményünket Csehszlovákia, a Szovjetunió és a többi népi demokratikus ország sikereiről. Rámutatott a München előtti köztársaságban uralkodó szociális igazságtalanságokra, e köztársaság burzsoá jellegére, továbbá az imperialista országok szovjet- és békeellenes politikájára. Nemzeteink forradalmi hagyományaihoz kapcsolódva azon fáradozott, hogy kibontakozzék az újfajta hazafiság, amelynek értelme a szocialista holnapért folytatott harc. A Kommunista Párt 1948 januárjában széles körű ideológiai konferenciát tartott aktív funkcionáriusainak. Ezen összefoglalta az ideológiai tevékenység ama fő feladatait, amelyek a reakció elleni kiéleződött harcnak, valamint a közelgő nemzet-

gyűlési választások előkészítésének szakaszában kerültek előtérbe.

Az ideológiai küzdelem a reakció elleni harc részévé vált; minden politikai összecsapást egymással szemben álló ideológiai álláspontok kísértek. 1947—1948 fordulóján a politikai harc mindenekelőtt az Országépítő Kormányprogram nem teljesített feladatai körül dúlt.

Központi kérdés volt a Csehszlovák Köztársaság új alkotmányának kidolgozása is. A Nemzetgyűlés alkotmányjogi bizottsága 1947 végéig megtárgyalta ugyan az alkotmány lényeges részét, annak döntően fontos fejezeteit azonban (a csehek és a szlovákok viszonyának rendezése, a népi igazgatás és a kerületek rendszere, az új gazdasági rend és a szociális igazgatás), nevezetesen azokat a fejezeteket, amelyek törvénybe iktatták volna a népi demokratikus államrend alapköveit, még nem hagyták jóvá. S ha az érdeklődés homlokterébe csak egyes vitás pontok kerültek is, nyilvánvaló volt, hogy nemcsak részleges véleménykülönbségekről, hanem az alkotmánynak két, egymással szögesen ellentétes koncepciójáról van szó. A kommunisták és a szociáldemokraták azt javasolták, hogy az alkotmány a népi demokratikus fejlődés adott állapotát rögzítse. A nemzeti szocialista, a néppárti és a demokrata párti képviselők ezzel szemben arra törekedtek, hogy a népi demokratikus elvek rovására belekerüljenek az alkotmányba a polgári demokratikus államrend egyes alapelvei is.

P. Zenkl, 10 évvel később 1958-ban, a következőket vallotta be:

„Bennünket a kommunistáktól számos komoly és fontos kérdés választott el. Egyes ilyen kérdések az alkotmányra vonatkoztak. Mi azt szerettük volna, ha az 1920. évi alkotmány csak olyan kiegészítésekkel bővült volna, amelyek alkotmányunk amerikai mintájával egyezően tárgyi szempontból nem érintették volna köztársaságunk demokratikus jellegét. A kom-

munisták ezzel szemben ragaszkodtak a népi demokratikus alkotmányhoz."[9]

A Nemzeti Front 1948. február 5-i ülésén, amely az alkotmánnyal és a választások időpontjával foglalkozott, Klement Gottwald a következőket jelentette ki:

„Ha a mi pártunk nyújtott volna be olyan alkotmánytervezetet, amely nem kereste volna már előre a megegyezés lehetőségét az összességgel, akkor ez az előadói javaslat (az Alkotmányozó Nemzetgyűlés előadója Csehszlovákia Kommunista Pártjának képviselője, V. Procházka volt. — *A szerzők.*) másképpen festene. Tegnap az elnök úrral folytatott beszélgetésben is szóba került ez, amikor is az elnök úr azt mondta nekem, hogy gondosan figyelemmel kísérte az alkotmányjogi bizottságnak és előadójának munkáját, és el kell ismernie, Csehszlovákia Kommunista Pártja ebben a dologban teljes mértékben megtette kötelességét, és már előzetesen számos engedményt tett, csakhogy lehetővé tegye a megegyezést. De mi a probléma? Az, hogy a többi párt is mutasson ennyi megértést és ennyi pártbölcsességet, és szintén legyen kész egyes engedményekre... Hiszen az alkotmánynak valamilyen vonatkozásban újnak kell lennie, egyébként nem kellene megcsinálnunk; és ha egyes pártok azt az álláspontot foglalnák el, hogy lehetőleg a legkevésbé új legyen — márpedig vannak olyan pártjaink, amelyek azzal próbálkoznak, hogy az alkotmányba sokkal rosszabb határozatokat vegyenek be, mint amilyenek az első alkotmányban voltak —, akkor itt a jószándékot senki sem láthatja...

Azt kérni, hogy a választásokat tartsák meg idő előtt, például április 18-án (ezt az időpontot javasolta a Nemzeti Szocialista Párt és a Néppárt; a Demokrata Párt április 25-ét indítványozta, Csehszlovákia Kommunista Pártja viszont a szociáldemokratákkal egyetemben 1948. május 23-át. — *A szerzők.*) a választások megtartását korábbra kérni, mint ahogy a

Nemzetgyűlés teljesíti feladatát, azt jelenti, hogy ez a valaki kimutatja, mennyire nincs ínyére ennek az intézkedésnek a végrehajtása; bármi is motiválja ezt."[10]

V. Kopecký mindehhez a következőket tette hozzá: „Az alkotmánynak bizonyos fejlődési szakasz betetőződésének kellett volna lennie. Választás alkotmány nélkül harc volna a forradalmi vívmányokért és azok alkotmányos rögzítéséért, ez pedig tízszer olyan nagy harc volna, mint abban az esetben, ha az alkotmány megvolna... Választás alkotmány nélkül azt jelenti, hogy az alkotmánynak szükségszerűen hatalmi összecsapás kérdésévé kell válnia. Mi ezt nem így gondoltuk, hanem úgy vélekedtünk, hogy a további fejlődés nyugodt lesz, és nem kell majd hatalmi harcba bocsátkoznunk azért, hogy fejlődésünk előre menjen-e vagy sem."[11]

A kommunisták tehát a további együttműködést, a bizalom helyreállítását az új alkotmány elfogadásától tették függővé. Ennek az új alkotmánynak a fejlődés elért fokát kellett volna rögzítenie, és egyúttal meg kellett volna nyitnia a további utat a szocializmus felé. A három párt képviselői ezzel szemben azt állították, hogy a további együttműködés legfontosabb előfeltétele a pártok közti bizalom helyreállítása, amely azután az alkotmány elfogadására vezet. A különböző álláspontok nem közeledtek egymáshoz a Nemzeti Frontba tömörült pártok képviselőinek további ülésein sem. A legfontosabb kérdésekben jelentkező mély és elvi jelentőségű ellentétek nem sok reményt nyújtottak arra, hogy az Alkotmányozó Nemzetgyűlés a törvényes határidőre elfogadja az új alkotmányt.

Kilátástalan helyzetbe kerültek a tárgyalások több, a Nemzeti Frontban korábban létrejött megállapodás kérdésében is, mint pl. a köz- és állami alkalmazottak fizetésrendezése, az iskolaügyi törvény, a társadalombiztosítás, az ipari adó, különösen így volt ez az új

földreform kérdésében. A Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a Demokrata Párt mezőgazdasági politikáját erősen befolyásoló agrárburzsoáziának az a különös érdeke, hogy vidéken megtartsa pozícióit, már az első földreform felülvizsgálatával kapcsolatos harcban is kitűnt. Bár az első földreform felülvizsgálatáról szóló törvényt a Nemzetgyűlés 1947. július 11-én már elfogadta, annak végrehajtási utasítása csak 1948. január 7-én látott napvilágot.

Még nagyobb akadályokba ütközött maga az új földreform. A Nemzeti Frontba tömörült politikai pártok között 1947. december 11-én és 12-én létrejött megállapodás szerint az új földreformtörvényt 1948. február 15-ig jóvá kellett volna hagyni. A törvénytervezet érdemi tartalmát illetően azonban nem született megegyezés. A törvénytervezetnek a kormányban való tárgyalása során, 1948. január 20-án és 21-én, a Földművelésügyi Minisztérium által benyújtott törvényjavaslattal szemben foglaltak állást a néppárti és a demokrata párti miniszterek, akik arra törekedtek, hogy a földtulajdon felső határát emeljék fel 50 hektárról 150 hektárra. Š. Kočvara, a Demokrata Párt képviselője azzal a javaslattal jött, hogy az 50 hektáros felső határ vonatkozzék csak a répatermelő vidékekre. A gabonatermelő vidékeken ezt a határt 80 hektárban, a burgonyatermelő vidékeken 100 hektárban, a takarmánynövényeket termelő vidékeken pedig 150 hektárban kívánta megállapíttatni. J. Kopecký néppárti miniszter viszont azzal a követeléssel állt elő, hogy a családtagok földtulajdonát ne kelljen összeszámítani, hanem minden egyes családtagnak legyen igénye 50 hektár kiterjedésű mezőgazdasági ingatlanra. Az említett pártok képviselői az állami gazdaságok parcellázását is követelték.

A Néppárt és a Demokrata Párt képviselői különösen a törvénytervezetnek azt a részét ellenezték, amelyből az következett, hogy a földreform az egyházi birtokokra is vonatkozik. Érvelésükben lényegé-

ben annak a jegyzéknek a tartalmát ismételték, amelyet 1947. november 27-én a Vatikán küldött a Külügyminisztériumnak. Kijelentették, hogy először a Szentszékkel kell megegyezni, mert ellenkező esetben a Vatikán az intézkedést a korábban kötött megállapodások, különösen pedig a modus vivendi megszegésének minősítené. Klement Gottwald azonban korábban már megmagyarázta a prágai érseknek, hogy a földreform az állam belügye, és ha abban az az elv érvényesül, amely szerint „a föld azoké, akik megművelik", akkor ennek az egyházi birtokokra is vonatkoznia kell. A földreform a legkevésbé sem érinti az egyház funkcióit. A kormány még arra is hajlandó, hogy pénzügyileg kártalanítsa az egyházat azért a jövedelemért, amelyre földtulajdonából tett szert, a kormánynak azonban ez esetben világos áttekintést és pontos költségvetést kell kapnia ezekről a jövedelmekről. Eddig ugyanis nemegyszer az az állítás hangzott el, hogy az egyház tulajdonképpen ráfizet földbirtokaira. Ha ez így van, örülhet, hogy megszabadul tőlük. Gottwald ebben a szellemben érvelt, és azt javasolta, hogy ugyanilyen módon vezessük a tárgyalásokat a Vatikánnal is.

Az új földreformtörvény tervezetével szemben a nemzeti szocialisták is számos fenntartással éltek. Minthogy fenntartásaik részben belekerültek a tervezetbe (pl. a földművesbizottságok és a Földművelésügyi Minisztérium eredetileg javasolt és a törvény végrehajtására vonatkozó jogkörének leszűkítése), a kommunisták és a szociáldemokraták mellett végső soron a nemzeti szocialisták is a törvénytervezet elfogadása mellett szavaztak. A tervezet ellen foglaltak állást azonban a Néppárt és a Demokrata Párt képviselői. A kormányban lefolyt tárgyalásokból egészében az következett, hogy a törvényjavaslat a parlamentben a képviselők egy részének ellenzésével fog találkozni, s így ezt a megállapodást sem lehet határidőre teljesíteni.

zrádci, bude je to těžká, trnitá, plná útrapy a namáhavé práce. Jedině však může nová vláda nalézti lidu na té i oné straně fronty slíbiti, že vláda bude s nejlepším vědomím a svědomím plnit převzatý program, že se bude vždy a všude řídit zájmem širokých lidových mas, že nedopustí, aby v osvobozené republice převládal kořistnický zájem privilegovaných jednotlivců a skupin nad zájmy pracujícího lidu měst i venkova. Vláda pevně věří ve velké tvůrčí schopnosti našeho lidu, bude dělat všechno, aby tyto tvůrčí schopnosti rozpoutala a rozvinula tím, že bude organisovat a podporovat demokratickou cestou účast nejširších vrstev našich národů na každodenním politickém, hospodářském, sociálním a kulturním životě, aby se tak stalo skutkem, že lid je opravdu jediným zdrojem státní moci.

Přijato je jednomyslně na schůzi představitelů Národní fronty Čechů a Slováků v Moskvě, dne 27. března 1945.

Za Komunistickou stranu Československa:

Klement GOTTWALD

Václav KOPECKÝ

Rudolf SLÁNSKÝ

Václav NOSEK

Bohuslav LAŠTOVIČKA

Za Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou:

Zdeněk FIERLINGER

Václav MAJER

Bohumil LAUŠMAN

Václav PATZÁK

Za Československou stranu národně socialistickou:

Dr. Jaroslav STRÁNSKÝ

Josef DAVID

František UHLÍŘ

Dr. Prokop DRTINA

A mezőgazdasági törvényekkel kapcsolatos vita újra nyugtalanítani kezdte a falut. A parasztmozgalom új fellobbanására a közvetlen impulzust az első földreform felülvizsgálatáról szóló törvény végrehajtása adta meg.

A földművesbizottságok képviselői nagyon aktívan vettek részt a központi felülvizsgáló bizottság munkájában. Ez a bizottság 1948. január 17-én kezdte meg működését. Képviselték magukat benne az összes politikai pártok, és bár a kommunisták kisebbségben voltak, sikerült nekik azon falvak parasztküldöttségeinek támogatásával, amelyekben az első földreformot felül kellett vizsgálni, valamint a sajtó segítségével jelentősen meggyorsítani a szóban forgó törvény végrehajtását. A felülvizsgáló bizottság nem egészen egy hónap leforgása alatt megtárgyalta az összes esetek negyedrészét, és így 211 812 hektár kiosztható földre tett szert. A földművesbizottságok megkezdték a telkek felmérését, és ezzel gyakorlatilag is megkezdődött a földreform felülvizsgálata.

A parasztmozgalom új hulláma szorosan összefüggött a földreform további szakaszával is. Az első földreform felülvizsgálatának sikeres keresztülvitele után a parasztok, különösen a kisparasztok figyelme mindinkább a földreformnak ez újabb szakasza felé fordult.

A falvakból határozatok százai érkeztek a Földművelésügyi Minisztérium címére. Ezekben a parasztok egyetértésüket fejezték ki az új földreformmal, és mielőbbi elfogadását követelték. E határozatok többségét aláírták a helyi nemzeti bizottságoknak, a földművesbizottságoknak, a Parasztszövetség szervezeteinek funkcionáriusai és többnyire a politikai pártok bizottságai is. A Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a Demokrata Párt egyes falusi szervezetei pártjuk központi titkárságaihoz fordultak, és a párt mezőgazdasági politikájának megváltoztatását követelték. Sok paraszt éppen 1948 januárjában és februárjában

lépett át ezekből a pártokból Csehszlovákia Kommunista Pártjába. A sok közül talán elég egy példa. Ječovicében (Roudnice nad Labem-i járás) 5 paraszt lépett át a Nemzeti Szocialista Pártból Csehszlovákia Kommunista Pártjába, és ezzel kapcsolatban a következő nyilatkozatot tette:

„Meggyőződtünk arról, hogy a Nemzeti Szocialista Párt vezetőségének politikája nem szolgálja a kis- és középparasztok javát, különösen az új földreform-kérdésben nem. Mi, kis- és középparasztok, elutasítjuk a Tornok, a Feierabendek és néppárti társaik: a Bendák, Nermuťok, Brojok és a hozzájuk hasonló elemek politikáját. Felhívunk mindenkit, aki köztársaságunk javát akarja, hogy kövesse példánkat."[12]

A középrétegek problémája, amely kulcskérdés volt abból a szempontból, hogy az egyes pártok ki tudják-e terjeszteni befolyásukat, 1948-ban a Kommunista Párt szemszögéből már nem is annyira a faluhoz kapcsolódott, hiszen a pártnak itt lényegében sikerült politikájával megnyernie a középparasztot is, hanem inkább a városhoz. A politikai harc a köz- és állami alkalmazottak fizetési pótlékainak kérdése körül lángolt fel újból.

A kormány 1947. október 7-én úgy határozott, hogy 1948. január 1-én kezdődő hatállyal rendezi a köz- és állami alkalmazottak illetményeit. Október 10-én bizottságot állított fel a kormány elnökségének, a Belügyminisztériumnak, a Népjóléti Minisztériumnak és a Szakszervezetek Központi Tanácsának képviselőiből azzal a feladattal, hogy hasonlítsák össze az állami és a közalkalmazottak illetményeit, majd javasoljanak igazságos rendezést. Decemberben ez a bizottság megállapította, hogy objektív ismérvek hiányában ez az összehasonlítás nem végezhető el. Nyilvánvaló volt, hogy a kormánynak az az eredeti szándéka, amely szerint ezeket az illetményeket véglegesen rendezni kell — nem reális. A Szakszervezetek Központi Tanácsa ezért saját bizottságot létesített a köz-

és állami alkalmazottak szakszervezeti szövetségeinek képviselőiből azzal a céllal, hogy ez a bizottság készítse el az ideiglenes illetményrendezésre vonatkozó javaslatot. A bizottság tagjai, élükön V. Cipróval, 1948. január 9-én felkeresték Gottwaldot, a kormány elnökét, J. Dolanský pénzügyminisztert és V. Nosek belügyminisztert. Megállapították, hogy az állami kölségvetésből erre a célra legfeljebb 3 milliárd korona szabadítható fel. A bizottság a tájékoztatásnak megfelelően átdolgozta javaslatát, és 1948. január 10-én közzé is tette. Az előirányzat szerint az összes állami és közalkalmazottaknak 300 koronás havi fizetésemelést kellett volna kapniuk. Amikor a Szakszervezetek Központi Tanácsának ez a javaslata a miniszterek személyügyi bizottsága elé került, a kommunisták magukévá tették, a többi párt képviselői viszont elutasító álláspontra helyezkedtek. Majer miniszter azt javasolta, hogy az összes állami alkalmazott kapjon évi 9600 korona pótlékot (vagyis havi 800 koronát). Ugyanakkor javasolta annak a törvényerejű rendeletnek hatályon kívül helyezését, amely szerint az alacsonyabb hivatalnoki kategóriák jövedelmét havi 500 koronával kellett emelni. A javasolt összeg adóköteles lett volna. P. Drtina azt ajánlotta, hogy az összes állami alkalmazottak szolgálati illetményeit emeljék fel 25 százalékkal úgy, hogy a legkisebb pótlék nem lehet kevesebb 500 koronánál. Az állami alkalmazottak nyugdíját is fel kellett volna emelni 25 százalékkal, de legalább 300 koronával. Mindkét javaslat erősen meghaladta az államkincstár lehetőségeit, sőt mi több, lényegesen előnyösebb helyzetbe hozta volna az alkalmazottak magasabb jövedelmű kategóriáit.

A Szakszervezetek Központi Tanácsának az állami és közalkalmazottak illetményeinek rendezéséről kidolgozott javaslatát elfogadta a pénzügyminiszter is, és január 21-én a kormány elé terjesztette. A nem kommunista miniszterek ismét szembehelyezkedtek

vele. A nemzeti szocialisták P. Drtina javaslatával, a szociáldemokraták pedig V. Majer javaslatával álltak elő. A kommunisták kimutatták, hogy ezek pénzügyileg elviselhetetlenül terhesek, továbbá a szakszervezetek képviselőivel együtt felhívták a figyelmet a várható további bérkövetelésekre, ha az általános bérszínvonalat megzavarják. Klement Gottwald ezzel kapcsolatban a következőket fejtette ki:

„Isten tudja, hogyan képzeli el magának a kérdés megoldását az igazságügyi és az élelmezésügyi miniszter. A világ bármely kormánya gratulálhatna magának, ha olyan helyzetbe kerülne, mint a csehszlovák kormány, és ugyanakkor egy egységes szakszervezeti mozgalom tényleges segítségére támaszkodhatnék. Nincs egyetlen olyan, felelősségének tudatában lévő kormányzó párt, amely ilyen körülmények között, agitációs célok érdekében, elutasíthatná a Szakszervezetek Központi Tanácsának javaslatát, mert ez a szakszervezetek szerepének tagadását jelentené... A Kommunista Párt már ősszel hangsúlyozta, hogy olyan megoldást kell találni, amely nem fenyegeti gazdaságunk zavartalan fejlődését. Minden olyan kísérlet, amely az állami hivatalnokok illetményeinek rendezését ezzel a törekvéssel ellentétes módon akarja megoldani, a jóakarat hiányát bizonyítja, és nem segíti elő a konszolidációs folyamatot."[13]

P. Drtina miniszter a további vita folyamán visszavonta javaslatát, és V. Majerét kezdte támogatni. Ettől a pillanattól kezdve a kormány többsége kezdett ennek a javaslatnak az elfogadása felé hajlani, jóllehet a tervezett kiadások összességükben egymilliárd koronával haladták meg az államkincstár lehetőségeit. A Szakszervezetek Központi Tanácsának javaslatát végül is elutasították, mert a kormánynak csak 9 tagja szavazott mellette.

A kormány ülésének feszült légkörében V. Cipro, aki a tárgyaláson a Szakszervezetek Központi Tanácsát képviselte, a következőket jelentette ki:

„A Szakszervezetek Központi Tanácsa sajnálja, hogy szavazási harc bontakozott ki, s elutasították a szakszervezetek javaslatát. A tárgyalások ilyen kimenetele komolyan akadályozza a gazdaság és az államélet konszolidálására irányuló erőfeszítéseinket... A Szakszervezetek Központi Tanácsa ilyen körülmények között nem vállalhat felelősséget a bérügyi és fizetési viszonyok további fejlődéséért államunkban és gazdaságunkban."[14]

A Szakszervezetek Központi Tanácsa által előterjesztett javaslat elutasítása nagyon kiélezte a helyzetet. Maga a tanács ezt úgy értékelte, mint a jelentőségének kisebbítésére, a szakszervezeti egység megbontására irányuló törekvést. Ebben a szellemben folyt le egyébként 1948. január 22-én és 23-án a Szakszervezetek Központi Tanácsának teljes ülése is. A. Zápotocký bevezető beszédében a következőket hangsúlyozta:

„Ha már a burzsoázia viselkedésével arra kényszeríti a szakszervezeti mozgalmat, hogy mozgósítsa erőit, tudja meg azt is, hogy abban az esetben, ha a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom milliós tömegeinek mozgósítására kényszerülünk, akkor nem korlátozódunk a védekezésre, hanem harcolni fogunk egy olyan új bázis kialakításáért, amelyen megoldható az összes lényeges kérdés; ehhez minden szükséges feltétel adott... Mi tudjuk, hol keressük a fedezetet. Még mindig vannak olyan erős rétegek, amelyek munka nélkül szerzett nyereségekből élnek."[15]

Még nyomatékosabban beszélt F. Zupka, a Szlovák Szakszervezeti Tanács elnöke:

„Mint ahogy azt a legutóbbi események mutatják, kétségtelenül becstelen partnerekkel van dolgunk, olyanokkal, akik sem a megállapodásokat, sem ígéreteiket nem tartják be. Úgy látszik, egyetlen kiutunk van csak: a legközelebbi összecsapásnál véglegesen el kell távolítanunk őket, hogy ne akadályozzák építőmunkánkat."[16]

A vitában összesen negyvenen szólaltak fel. A. Vandrovec, V. Šplíchalová és S. Tichý kivételével mindannyian nyomatékosan tiltakoztak a kormány szótöbbséggel hozott határozata ellen, s az erők mozgósítását követelték a Szakszervezetek Központi Tanácsa által kidolgozott javaslat keresztülvitele érdekében. Ez az álláspont jutott egyébként kifejezésre a Szakszervezetek Központi Tanácsa teljes ülésének határozatában is:

„A Szakszervezetek Központi Tanácsa egyúttal felhatalmazza az elnökséget, hogy készítse elő és szervezze meg a szükséges akciókat, mozgósítsa a szakszervezeti mozgalom összes erőit, mind az állami alkalmazottak, mind a magánalkalmazottak, mind pedig a termelő szektor vonalán annak érdekében, hogy a Szakszervezetek Központi Tanácsa által az állami és a közalkalmazottak illetményeinek ideiglenes rendezése terén érvényesített követelések teljesítése feltétlenül biztosítva legyen."[17]

A Szakszervezetek Központi Tanácsának álláspontját az üzemi és a hivatali szakszervezeti csoportok túlnyomó többsége támogatta. Ebből indult ki 1948. február 6-án a Szakszervezetek Központi Tanácsának vezetősége is, amikor arra utasította szervezési és propagandaosztályát, hogy készítsenek elő mindent, amire a Szakszervezeti Forradalmi Mozgalom funkcionáriusainak és üzemi tanácsainak országos kongresszusa összehívásával kapcsolatban szükség van. A kongresszust akkor kellett volna összehívni, ha úgy látszik, hogy a kormány nem képes teljesíteni a kormányprogramból folyó kötelezettségeit, és nem tartja tiszteletben a szakszervezetek álláspontját.

Csehszlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága éppen ebben az időben kezdett hozzá a további államosítási javaslatok részletes kidolgozásához. A kommunisták, tanulva a textilkérdésből, s tovább fejlesztve gazdasági programjukat, 1948 januárjában meghirdették azt a követelésüket, hogy az egész bel-

földi és külföldi nagykereskedelmet államosítani kell, társadalmi tulajdonba kell venni. Csehszlovákia Kommunista Pártjának vezetősége 1948. február 9-én jóváhagyta a nagykereskedelem és a külkereskedelem államosításáról szóló javaslat szövegét, és egyúttal megtárgyalta azt a javaslatot is, amely szerint államosítani kell minden, 50 alkalmazottnál többet foglalkoztató ipari üzemet. Ez a maga módján válasz volt arra, hogy egyes pártok nem voltak hajlandók a kormányprogram teljesítésére. A kommunisták azt várták, hogy további államosítási javaslataikat a munkásosztály általánosan támogatni fogja, hogy ezek közelebb hozzák a szociáldemokratákat a kommunistákhoz, és hogy a többi párt politikai gyengülésére vezetnek. A kommunistáknak a nemzet többsége megnyerésére irányuló harcában döntő jelentőségük volt a gazdasági követeléseknek, mert ezek a kérdések álltak legközelebb a nagy tömegekhez, ezek voltak számukra a legérthetőbbek is.

Sem a Nemzeti Szocialista Párt, sem a Néppárt, sem pedig a Demokrata Párt akcióprogramja nem tartalmazott hasonló gazdasági követeléseket, mégpedig azon egyszerű oknál fogva, mert e pártok gazdasági programjai éppen az ellenkező célra, nevezetesen a magánvállalkozás mozgásterének bővítésére irányultak. A pártvezetőségek tudatában voltak azonban annak, hogy minden összecsapás, amely a gazdasági követelések körül alakulna ki, számukra rendkívül kedvezőtlen volna. Így azután más olyan területet kerestek, amely lehetővé tehette számukra az átmenetet a védekezésből a támadásba és egyúttal a középrétegek befolyásolását is. A Nemzeti Szocialista Párt vezetősége úgy gondolta, hogy abban az esetben, ha támadásait a Belügyminisztériumra összpontosítja, be tudja kapcsolni a kommunistaellenes tömbbe a szociáldemokratákat is, mivel ezeknek a Belügyminisztériummal kapcsolatban szintén voltak bizonyos észrevételeik. Ugyanakkor feltették azt is, hogy a

Belügyminisztérium politikája ellen intézett támadás a lakosság figyelmét egészben véve eltereli a gazdasági kérdésekről, s az állam- és közbiztonság terén uralkodó viszonyokra irányítja. A Belügyminisztérium és a Nemzetbiztonsági Testület tevékenységének bírálatára a parlamentben a nemzeti szocialisták részéről 1948. január 21-én, a kormányban pedig január 27-én került sor. Az ürügy annak a merényletnek a vizsgálata volt, amelyet három miniszter, név szerint P. Zenkl, P. Drtina és J. Masaryk ellen kíséreltek meg. 1947. szeptember 10-én e miniszterek hivatalába a posta robbanóanyagokat tartalmazó dobozokat kézbesített, amelyeknek felnyitásakor robbanniuk kellett volna. A dobozokat azonban kellő időben ártalmatlanná tették. A Belügyminisztérium azonnal intenzív nyomozást indított a merénylők kézrekerítésére, és leleplezte a dobozok előállítóját, mégpedig S. Pilař prágai cipész személyében. Az Igazságügyi Minisztérium azonban, amelynek élén a nemzeti szocialista Prokop Drtina állt, önálló vizsgálatot folytatott le, és a dobozok előállítóját V. Kopka krčmáni (Olomouc mellett) asztalos személyében jelölte meg. A feladó kilétét egyik minisztériumnak sem sikerült megállapítania. A megkísérelt merénylet tettesét később sem sikerült leleplezni.

Drtina igazságügyi miniszter abban a válaszában, amelyet az Alkotmányozó Nemzetgyűlésben a három miniszter ellen irányuló január 21-i merénylet kivizsgálásával kapcsolatos interpellációra adott, az addig ismert tényekhez semmi lényegeset sem tudott hozzátenni. Ugyanakkor azonban válaszbeszédében kijelentette, hogy összefüggés áll fenn a megkísérelt merénylet és aközött, hogy Csehszlovákia Kommunista Pártjának néhány olomouci tagjánál véletlenül fegyvereket találtak. Bár abban az időben a Belügyminisztérium szervei majdnem minden héten felfedeztek egyes, még a világháborúból származó, jogtalanul megtartott fegyvereket, mégpedig az összes

pártok tagjainál, ezeket a fegyverrejtegetési eseteket soha senki sem használta fel arra, hogy nyilvánosan vádat emeljen valamelyik politikai párt ellen, mint ahogyan azt P. Drtina megkísérelte. A. Hodinová-Spurná képviselőnő Csehszlovákia Kommunista Pártja parlamenti csoportjának képviseletében az igazságügyi miniszternek ezt a támadását az Alkotmányozó Nemzetgyűlés ülésén azonnal a leghatározottabban elítélte. E támadással, melyhez hasonlóra még nem került sor a parlamentben, Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának Elnöksége is foglalkozott. Január 21-i ülésén közleményt dolgozott ki, amelyben a következőket említette meg:

„Csehszlovákia Kommunista Pártjának vezetősége éppen ezért a leghatározottabban visszautasítja az Igazságügyi Minisztérium szerveinek pártpolitikai célokra való felhasználását, és egyúttal a legnyomatékosabban visszautasítja dr. Drtina miniszter kísérletét is, aki néhány fegyver felfedezését Csehszlovákia Kommunista Pártjának választási és politikai lehetetlenné tételére kívánja felhasználni."[18]

Drtina beszédével és Csehszlovákia Kommunista Pártja képviselőcsoportjának nyilatkozatával a kormány január 27-i titkos ülésén foglalkozott. P. Drtina magyarázkodni próbált, mondván, hogy ezekről a dolgokról először a kormány ülésén akart beszélni, de Klement Gottwald január 20-án azt mondta neki, hogy az álfala javasolt napirendi ponttal a kormány idő hiányában csak legközelebbi ülésén foglalkozhat. Mivel az interpellációra válaszolnia kellett, kénytelen volt bizonyos dolgokról az Alkotmányozó Nemzetgyűlésen előbb beszélni, mint a kormányban. Kérte, hogy a kormány utasítsa vissza Csehszlovákia Kommunista Pártja képviselői csoportjának azt a nyilatkozatát, amely szerint ő parlamenti beszédével jogtalanul pártpolitikai célokat szolgált volna. Ezután a kormányban viharos véleménycserére került sor. V. Kopecký e vita során a következőket jegyezte meg:

„A támadás a vezető kormánypárt ellen irányul, amelyet azzal vádolnak, hogy fegyveres akciót készít elő. Ezt teszik a Kommunista Párt ellen, amely csaknem három éven át sohasem használta fel hasonló akcióra sem a többi párt kényes ügyeit, sem a nagy kémkedési ügyeket... Az az út, amelyre a Nemzeti Szocialista Párt rátért, rendkívül veszedelmes, persze elsősorban e párt, nem pedig a Kommunista Párt számára. A szónok felteszi a kérdést: milyen lesz a választási harc két vagy három hét múlva, ha már ma is ilyen helyzetben vagyunk?"[19]

A megtalált fegyverek esetére — egészben véve 5 géppisztolyról, 10 puskáról és 5 kézigránátról volt szó, amelyek egy partizáncsoport fegyverzetéből származtak, és amelyeket néhány volt partizánnál találtak meg — a vitában még V. Nosek belügyminiszter is visszatért:

„Annak, aki az olomouci »fegyverraktár« esetét józanul és ép elmével ítéli meg, azt kell mondania, hogy értelmetlen dolog volna, ha a Kommunista Párt, amely ma kezében tartja a Belügyminisztériumot, ily módon akarna fegyverekre szert tenni."[20]

A nemzeti szocialista miniszterek, akik azon iparkodtak, hogy a vitát áttereljék a Belügyminisztérium különböző részlegeiben uralkodó viszonyokra, kijelentették, hogy számos fenntartásuk van a minisztérium személyzeti politikájával szemben, és hogy éppen ebben kell látni a politikai pártok közötti bizalmatlanság forrását. Azt javasolták, hogy a kormány létesítsen bizottságot, amely mindezeket a panaszokat kivizsgálja. A feszültség a kormányban minden egyes felszólalással fokozódott. F. Tymeš és V. Majer a vita megszakítását kívánta. V. Majer kijelentette:

„A helyzet állásából ítélve nyilvánvaló, hogy szavazási harcra kerülne sor, ennek pedig olyan következményei lehetnének, amelyeknek horderejét nem lehet előre felbecsülni."[21]

Minthogy pedig Gottwald, a kormány elnöke nem

volt jelen az ülésen, a további vitát valóban elhalasztották.

A Belügyminisztérim hatáskörével kapcsolatban a kormányban megnyilvánuló véleményeltérés megszilárdította a nemzeti szocialisták, a néppártiak és a szlovák demokraták tömbjét. A feszültség, amely a kormányban kialakult, mintegy előre jelezte azt a veszélyt, hogy a kormány munkája megbénul. Kezdett beteljesedni a kommunistáknak az a jóslata, hogy a reakciós erők megkísérlik a tömbalakítást és a kommunisták elszigetelését a kormányban. A kormány, a Nemzeti Front és az egyéb állami szervek síkján kialakuló viták már nem az egyes intézkedések megfogalmazására vagy megvalósítási módjukra, hanem azok lényegére vonatkoztak. Az ellentétek új minőségben jelentek meg. Választóvonallá a népi demokratikus államrendhez, a forradalomhoz és annak további fejlődéséhez való viszony vált. A politikai pártok viszonya egymással olyannyira megromlott, hogy a Nemzeti Frontban csaknem állandósult a politikai válság. A reakciós miniszterek hibájából már sem a kormány, sem a Nemzeti Front nem volt abban a helyzetben, hogy biztosítani tudta volna a kormányprogram teljesítését. Az egyre jobban elmélyülő politikai válság 1948 elején a népi demokratikus Csehszlovákia jellemző vonása lett.

3. Kormányválság a látóhatáron

(1948. február 10—19.)

Mikor lesznek a választások? Elfogadja-e addig az Alkotmányozó Nemzetgyűlés az alkotmányt? Megkapják-e a pótlékokat a köz- és állami alkalmazottak? Törvénybe iktatják-e az új földreformot? Sor kerül-e a tőkés magánvállalkozás korlátozására? Megjavul-e az ellátás?

Ezek a kérdések álltak — sok hozzájuk hasonló kérdéssel együtt — az általános érdeklődés középpontjában. A figyelem éppen ezért egyre jobban a kormány, a Nemzeti Front és az Alkotmányozó Nemzetgyűlés ülései felé fordult, mert hiszen ezeken a fórumokon tárgyaltak mindezekről a kérdésekről, és az itt hozott határozatoktól függött az összes feltett kérdések megválaszolása is.

1948. február 10-én összeült a Nemzeti Front harmadik kormányának 132. ülése, hogy folytassa tárgyalásait az állami és közalkalmazottak illetményeivel kapcsolatos kérdésekről. A kormány ülésének napirendjén több törvénytervezet szerepelt, nevezetesen tervezetek a köz- és állami alkalmazottak illetményeinek rendezéséről, működési pótlékáról, kártalanításáról, a szerződéses alkalmazottak szolgálati viszonyba való átvételéről, a közszolgálatban álló munkások munkabérének rendezéséről. A kormány január 21-én megtartott üléséhez hasonlóan a vita legnagyobb részében a köz- és állami alkalmazottak illet-

ményeinek rendezéséről szóló törvényjavaslat körül folyt.

Azt a törvénytervezetet, amelyet J. Dolanský pénzügyminiszter terjesztett elő, és amelyet a Pénzügyminisztérium a Szakszervezetek Központi Tanácsa által készített javaslat alapján dolgozott ki, a vita során a nemzeti szocialista, néppárti és demokrata párti miniszterek ismét elutasították, és V. Majer szociáldemokrata élelmezésügyi miniszter javaslata mellett foglaltak állást.

A kormány ülésén részt vettek a szakszervezetek képviselői is, élükön A. Zápotockýval, aki annak tárgyilagos kifejtésére törekedett, hogy a közalkalmazottak illetményeinek problémája szorosan összefügg a bérpolitika egészével. Azt mondta, hogy a Szakszervezetek Központi Tanácsa, amikor megfogalmazta iniciatív javaslatát, éppen ebből a tényből indult ki, mivel tudatában volt annak a veszélynek, hogy a dolgozók bizonyos kategóriájánál alkalmazott indokolatlan egyszeri fizetésemelés a további munkabérkövetelések végtelen hullámát indíthatná el, s inflációra vezethetne. V. Majer javaslatával kapcsolatban azt kifogásolta, hogy romba dönti a Szakszervezetek Központi Tanácsa által kidolgozott egész bérezési rendszert. Majd a mezőgazdasági munkások bérügyi helyzetével foglalkozott:

„Ott került először sor arra, hogy az egyes politikai pártok túllicitálták egymást, amennyiben először csak a munkabérek 35 százalékos emeléséről, később már 50, végül pedig 100 százalékos emelésről volt szó. Ezek mögött nemcsak a politikai pártok sorakoztak fel, hanem a Parasztszövetség is. Végül azután felmerült a kérdés: ki fizesse mindezt. Azt mondták, hogy a parasztok maguk nem tudják ezt fedezni, és hogy az államnak kell a pénzt előteremtenie. Amikor azután megmutatkozott, hogy az állam sem képes ezt megtenni, az egész ügyet a Szakszervezetek Központi Tanácsának nyakába varrták, és a tanácsot az elé a

feladat elé állították, hogy győzze meg a mezőgazdasági munkásokat arról, miszerint a kívánatos munkabérrendezésre ez idő szerint nincs meg a lehetőség. Így azután a Szakszervezetek Központi Tanácsa volt az, amelynek el kellett mennie az értekezletekre, és azon kellett munkálkodnia, hogy ne kerüljön sztrájkra sor, hogy a mezőgazdasági munkások elégedjenek meg olyan alacsonyabb munkabérekkel, amelyeket nem nevezhetünk másképpen, mint elégtelen béreknek."[1]

A. Zápotocký a minisztertanács emlékezetébe idézte, hogy a Szakszervezetek Központi Tanácsának álláspontját a teljes ülés egyhangúan fogadta el, továbbá, hogy azzal egyetértett a szakszervezetek többsége, közöttük a Közalkalmazottak Szakszervezete is. A szakszervezeti mozgalom ezért fenntartja azt az álláspontját, hogy követeléseit az állami és közalkalmazottak ideiglenes illetményrendezésének kérdésében teljesíteni kell.

„A Szakszervezetek Központi Tanácsa — folytatta Zápotocký az ülés jegyzőkönyve szerint — továbbra is nyugodt és békés megoldás mellett foglal állást, és ahhoz már a talajt is előkészítette. Most már a kormánytól függ, hogy rá akar-e lépni erre a talajra. Ha a kormány ezt nem teszi meg, a szakszervezetek számára új kérdés merül fel. Belátják, hogy a kormánnyal való együttműködésről szóló megállapodás már nem érvényes. Ezt a szónok felelősségének teljes tudatában jelenti ki. A múlt évben a Szakszervezetek Központi Tanácsát még meghívták a Nemzeti Front összes tárgyalásaira, egyszerre azonban kijelentették, hogy erre nincs szükség. Az a határozat született, hogy a Nemzeti Front ezeket a dolgokat a szakszervezet nélkül maga is megoldhatja, s így a szakszervezetet kizárták a tárgyalásokból. A szónok felteszi a kérdést: mit jelentett ez az egységes szakszervezetre nézve? Természetesen azt jelentette, hogy annak a maga útját kell járnia, hogy fel kell készülne min-

den eshetőségre, és ennek megfelelően kell intézkednie."[2]

A további vita folyamán, amelyben egyébként felszólaltak az összes miniszterek, valamint V. Cipro és F. Krejčí is a Szakszervezetek Központi Tanácsának képviseletében, J. Ďuriš földművelésügyi miniszter is szót kért. Rámutatott arra, hogy a mezőgazdasági politika területén elmaradt mind a kormányprogram, mind pedig a Nemzeti Frontban létesített megállapodások teljesítése. Így beszélt:

„Ezeket a törvényeket még a választások előtt tető alá kell hozni, hogy bizonyos rendelkezéseik belekerülhessenek az alkotmányba. A magam részéről nem tudnám viselni a felelősséget a kormányprogramnak és a Nemzeti Front határozatának nem teljesítéséért, és erre fel kellene hívnom a parasztok széles tömegeinek és szerveinek figyelmét."[3]

A kormány csak a délutáni órákban kezdte meg a szavazást az állami és közalkalmazottak ideiglenes fizetésrendezéséről szóló törvénytervezetről. Azt a tervezetet, amelyet a Szakszervezetek Központi Tanácsa támogatott, tehát amelyet J. Dolanský magyarázott meg tárgyilagosan a kormány ülésén, s amelyhez A. Zápotocký szólt hozzá bölcsen és egyben intően, a kormány többsége — a kommunisták szavazatai ellenében — elutasította. Ugyanakkor a kormány tizenöt tagja, a kommunisták kivételével, elfogadta a V. Majer-féle törvényjavaslatot. A nemzeti szocialista, a néppárti és a demokrata párti miniszteréknek így azzal, hogy a szociáldemokraták törvényjavaslata mellett szavaztak, sikerült a kormányban megteremteniük az egységes kommunistaellenes tömböt. A szociáldemokraták — elvakítva „közvetítő szerepük" által — így egyszerre csak a reakciós erők oldalán találták magukat, és kezdetben talán még azt sem vették észre, hogy ez a nemzeti szocialisták átgondolt taktikája folytán történt így.

Klement Gottwald a szavazás eredményének kihir-

detése után kijelentette, hogy a kormánynak a Kommunista Pártot képviseló tagjai fenntartják maguknak azt a jogot, hogy álláspontjukat a parlament és a nagyközönség előtt védjék meg. A. Zápotocký ezt követően felolvasta azt a nyilatkozatot, amelyet a Szakszervezetek Központi Tanácsának a kormány ülésén jelen lévő képviselőivel együtt fogalmazott meg:

„Úgy vélem, elég nyomatékosan figyelmeztettük a kormány tagjait arra, hogy javaslatunk elutasítása egyértelmű annak komoly veszélyével, hogy a nyugalom és a béke gazdasági életünkben és termelésünkben felborul, bár azt a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalomnak sikerült példátlan áldozatkészséggel és erőfeszítésekkel mindeddig fenntartania... Az egész kérdést ezért mindazokkal a kérdésekkel együtt, amelyeket itt érintettek, megoldásra üzemi tanácsaink és szakszervezeteink küldötteinek a közeljövőben összehívandó kongresszusa elé terjesztjük... Hisszük, hogy a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom megtalálja annak útját-módját, hogyan lehet helyesbíteni a kormány mai hibás határozatát, amely felidézi az infláció komoly veszélyét és ezzel a gazdasági zűrzavar veszélyét is."[4]

A kormány ülésén a továbbiakban nagyobb arányú vita fejlődött ki még a szerződéses alkalmazottak szolgálati viszonyba való átvételéről szóló törvény tervezete körül is. E törvénynek mindazon alkalmazottakra vonatkoznia kellett volna, akik 1945 után léptek hivatalba, de mindeddig még nem létesítettek velük állandó jellegű munkaviszonyt. Túlnyomó részben fiatal hivatalnokokról volt szó, akiknek állandó jellegű szolgálati viszonyba való átvétele ellen mindenekelőtt a régi hivatali bürokraták emelték fel hangjukat. Ez a bürokrácia arra törekedett, hogy a legkülönbözőbb képzettségi és szolgálati ürügyekkel akadályozza meg a fiatal munkaerők beözönlését a hivatalokba. Minthogy a hivatalokban túlnyomó részben a nem kommunista politikai pártok befolyása

érvényesült, nagyrészben ezek a pártok vették át a magasabb rangú hivatalnokok érvelését, és ezek a pártok álltak ki érdekeik mellett. Amikor a kormány ülésén A. Procházka azt a javaslatot terjesztette elő, hogy a szerződéses alkalmazottakat ne vegyék át szolgálati viszonyba, Gottwald ezzel kapcsolatban a következőket mondta:

„Érdekes összehasonlítani a mai napirend első pontjával kapcsolatos vitát az erről a pontról kifejlődött vitával. Egészen egyértelmű irányzatot állapíthatunk meg. A fizetésrendezés tárgyalása során az a törekvés érvényesült, hogy az alkalmazottak magasabb fizetésű kategóriái részesüljenek előnyben, most pedig az egészségügyi miniszter az alacsonyabb kategóriákba tartozó alkalmazottak hátrányára érvel, és hevesen az ellen foglal állást, hogy szabályozott szolgálati viszonyba vegyék át őket."[5]

P. Drtina közvetlenül a szavazás előtt még azt javasolta, hogy a törvény a hivatalnoki kar általános létszámcsökkentése után lépjen csak érvénybe, mert abból a feltevésből indult ki, hogy a létszámcsökkentés éppen a szerződéses alkalmazottak rovására valósul meg. A törvény tervezetét a kormány végül is az eredeti javaslatnak megfelelő szövegben hagyta jóvá. A három párt miniszterei, minden bizonnyal attól félve, nehogy a szociáldemokraták a kommunistákkal együtt szavazzanak, elejtették fenntartásaikat, és megszavazták az előterjesztett törvénytervezetet.

A kormány ülésének egész lefolyása világosan arra mutatott, hogy a három párt miniszterei pártvezetőségeik jóváhagyásával olyan kommunistaellenes tömböt akarnak kialakítani és megszilárdítani, amely a kommunistákat elszigetelte volna a kormányban.

Ezt a szándékot egyébként az Alkotmányozó Nemzetgyűlés mezőgazdasági bizottságában lefolyt tárgyalás menete is igazolta. Bár a Nemzeti Frontban tömörült politikai pártok 1947. december 11-én és 12-én abban állapodtak meg, hogy a tagosítási törvény ter-

vezetét az Alkotmányozó Nemzetgyűlés mezőgazdasági bizottságának 1948. február 20-ig meg kell tárgyalnia, a bizottság február 10-én — a kommunisták szavazataival szemben — úgy határozott, hogy a tárgyalást 30 napra elhalasztja. Ugyanez történt a Nemzeti Frontban létrejött megállapodással is, amely szerint a mezőgazdasági és erdőgazdasági tulajdon tartós rendezéséről szóló törvényjavaslatot az Alkotmányozó Nemzetgyűlésnek 1948. február 15-ig kell elfogadnia. Az Alkotmányozó Nemzetgyűlés mezőgazdasági bizottsága azonban úgy döntött, hogy ezt a háború utáni földreform harmadik szakaszának szemponjtából kulcsfontosságú kormányjavaslatot nem tárgyalja. Š. Benda néppárti képviselő a mezőgazdasági bizottság ülésén a következőket mondotta: „Jelen voltam a Nemzeti Front ülésén. Csakis nyomásra és a rám ripakodástól való félelem hatása alatt szavaztam meg a mezőgazdasági törvények megvalósítására vonatkozó határidőket. Ma azonban azon a nézeten vagyok, hogy nem kell a dolgokat elsietnünk, hanem inkább lassan kell dolgoznunk."[6]

A Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a Demokrata Párt képviselőinek éppen elég idejük volt. Csakhogy egyáltalán nem érezték magukra nézve kötelezőnek a Nemzeti Frontban létrejött megállapodásokat. Pedig az egyes pártok vezető funkcionáriusaiból álló Nemzeti Front megállapodásai kötelezőek voltak az összes politikai és képviseleti szervekre. A három párt képviselői azzal, hogy nem tartották magukat az állandósult gyakorlathoz, súlyosan megsértették a Nemzeti Front politikai mukájának eddigi rendszerét. Sőt mi több, tulajdonképpen még bizalmatlanságot is szavaztak a kormánynak, amikor elutasították az általa jóváhagyott tervezetet.

Azt az indítványt, hogy a bizottság ne tárgyalja a törvényjavaslatot, M. Zibrín, a Demokrata Párt képviselője terjesztette elő. Ugyanakkor tárgyalási alapnak a Szociáldemokrata Párt által kidolgozott tör-

vénytervezetet ajánlotta. Az Alkotmányozó Nemzetgyűlés mezőgazdasági bizottságának üléséről felvett jegyzőkönyv ezután így folytatódik:

„A vita során Novák képviselő a Nemzeti Szocialista Párt nevében kijelentette, hogy az ő pártja adta ugyan be az iniciatív javaslatot a legkorábban, mégis, hogy lehetővé tegye a kérdés gyors megtárgyalását, hozzájárul ahhoz, hogy a tárgyalás alapját a szociáldemokraták iniciatív javaslata alkossa. A Néppárt nevében dr. Benda nyilatkozott, és megállapította, hogy a földtulajdon végleges rendezéséhez pártja pozitívan foglal állást, és így hozzájárul ahhoz, hogy a tárgyalások alapja a szociáldemokraták iniciatív javaslata legyen."[7]

A három politikai párt tehát ismét a szociáldemokrata javaslatban egyezett meg. A mezőgazdasági bizottság ülése az általános vita után a kommunisták tiltakozása ellenére azzal ért véget, hogy a pártok még tanácskozni fognak az új helyzetről. Nemcsak olyan taktikai manőverről volt szó, amelynek célja a a szociáldemokraták bevonása a reakciós erők terveibe, hanem egyúttal az általános ellenzés kinyilvánításáról is a földreform és a Földművelésügyi Minisztérium egész mezőgazdasági politikája ellen, s ezt a szlovákiai események is bizonyították.

A Demokrata Párt propagandájában ugyanolyan élesen támadta az első földbirtokreform felülvizsgálatát és az új földbirtokreformot, mint a Néppárt és a Nemzeti Szocialista Párt.

Elnöke, J. Lettrich, a Brezno nad Hronomban éppen február 10-én tartott járási értekezleten a következőket jelentette ki:

„A földreform végrehajtása során amellett voltunk, hogy a földet elvegyük a magyar és a német nemességtől. Nem engedjük azonban, hogy bárki is jogosulatlanul megrendítse a magántulajdont, mert nagyon jól tudjuk, hogy parasztságunk csak akkor fog szorgalmasan és nyugodtan dolgozni, ha biztos lesz abban,

hogy birtoka öregsége idejére és utódai számára is megmarad."[8]

J. Lettrich beszéde a párt vezetőségének a földreform kérdésében elfoglalt álláspontját tükrözte. A Demokrata Párt csak a földreform első szakaszával, a német és a magyar kézen lévő földbirtokok elkobzásával értett egyet, de az első földreform felülvizsgálatával már nem, s még kevésbé az új földreformmal. Ezek ugyanis már közvetlenül a cseh és a szlovák agrárburzsoázia érdekeit érintették.

A Demokrata Párt vezetősége 1948. február 10-én utasítást adott annak a képviselőjének, aki az első földreform felülvizsgáló bizottságában foglalt helyet, hogy hagyja el a bizottságot. Mielőtt a bizottságból távozott volna, nyilatkozatot tett, amelyből kitűnt, hogy azért kénytelen posztját elhagyni, mert a Földművelésügyi Minisztérium mellett létesített bizottság nem jár el egyetértésben a Földművelésügyi és Földbirtokreform-ügyi Megbízott Hivatalával. A párt sajtóorgánuma, a „Čas" ezt a nyilatkozatot a következő címmel hozta nyilvánosságra: „A felülvizsgáló bizottság törvénytelenül jár el." Az, hogy a Demokrata Párt ezzel az érvvel csak február 10-én állt elő, annál is meglepőbb volt, mert a bizottság már január 17-e óta ülésezett, és ez volt a 14. ülése. Minden arra mutatott, hogy a Demokrata Párt úgy döntött: alapvető szembenállását a földreformmal csak abban az időpontban hozza nyilvánosságra, amikor már megkezdődött a jobboldali pártok frontális támadása a kormányprogram teljesítése ellen.

A Demokrata Párt — a Néppárthoz hasonlóan — sajtójában teret engedett a katolikus püspökök nyilatkozatainak, akik a földbirtokreformmal szemben foglaltak állást. A püspökök tiltakoztak az egyházi birtokok elkobzása ellen, a nagy magánföldbirtok felosztása helyett az állami gazdaságok parcellázását javasolták, továbbá azt bizonygatták, hogy az eredményes mezőgazdasági termeléshez, különösen pedig az

állattenyésztéshez, nagy kiterjedésű földbirtokokra van szükség. A két párt — a Néppárt és a Demokrata Párt — egész propaganda-hadjárata mögött az a szándék bújt meg, hogy védelmezzék a falusi burzsoáziát, és ügyesen alkalmazott demagógiával megszilárdítsák, kiterjesszék politikai befolyásukat a falvakban.

A Nemzeti Szocialista Párt ebben az időben a mezőgazdasági politika terén nem lépett fel olyan aktívan, mint a Néppárt és Demokrata Párt. A nemzeti szocialisták ugyan szolidárisak voltak a két párt eljárásával, saját maguk azonban mindenekelőtt a városi középrétegeket, valamint az állami és közalkalmazottakat vették célba. Ez volt az oka annak is, hogy a Nemzeti Szocialista Párt elnöksége február 12-én, amikor J. Beran prágai érsek azzal fordult hozzá, a párt lépjen síkra amellett, hogy az egyházi birtokok csak az egyházzal való megegyezés után legyenek parcellázhatók, azt tanácsolta az érseknek, tárgyaljon közvetlenül a Földművelésügyi Minisztériummal és a kormány elnökével. Ezek szerint tehát sajátos érdekelhatárolás érvényesült, aminek folytán a nemzeti szocialisták világosan kimutatták, hogy az egyházi birtokok kérdésében nem avatkoznak be a Néppárt és a Demokrata Párt érdekkörébe.

A falu azonban már forrásban volt. A Kommunista Pártnak sikerült elmélyítenie befolyását a kis- és középparasztok között. Különösen a földigénylőkből álló földművesbizottságok reagáltak élénken. Képviselőik részt vettek a felülvizsgáló bizottság ülésein, ahová olyan okmányokat hoztak magukkal, amelyek megkönnyítették a tárgyalást és ezzel egyes nagybirtokok területének kisajátítását. A földművesbizottságok nem mindennapi érdeklődést tanúsítottak az új földreform iránt. Február 5-e óta egyre-másra érkeztek a Földművelésügyi Minisztérium címére a parasztok gyűlésein hozott határozatok, az ún. rezolúciók. Ezek az új földreformtörvény elfogadását követelték, s egyúttal mellékelték a földigénylők névsorát. Február 15-ig a Föld-

művelésügyi Minisztérium több mint 1000 ilyen rezolúciót kapott. Ez a szám február 17-ig 1300-ra emelkedett. A parasztmozgalom újra felfejlődőben volt.

Példátlan aktivitást fejtettek ki az üzemek és a hivatalok is. Sokasodtak a szembeszegülés esetei egyes vállalkozók arra irányuló kísérleteivel, hogy visszakapják államosított és ez ideig nemzeti gondnokság alatt álló üzemüket vagy vállalatukat. A Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság február 10-ig tíz panaszt tárgyalt meg — ebből hatot elutasított, négy esetben azonban hatályon kívül helyezte az Iparügyi Minisztériumnak az államosításról kiadott rendelkezését. Ezek az üzemek a következők voltak: a Rakovníki Sör- és Malátagyár; C. M. Kopřiva gyára Předklášteří u Tišnovában; R. Sochor elektromos műszergyára Blanskóban; valamint F. Mašek és M. Blažek elektromos elosztóhálózatokat gyártó vállalata Plané nad Lužnicíben. Ezek a döntések nagy megrökönyödést váltottak ki a munkások és a többi dolgozó soraiban. Spontán módon ismét jelentkezni kezdtek a további államosításokat követelő javaslatok.

Mindezekről a kérdésekről Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége február 11-én tárgyalt. A fő napirendi pont az üzemi tanácsok kongresszusának előkészítése volt, amiről A. Zápotocký számolt be. Ismertette az elnökség előtt a kongresszus előkészítésének szervezeti kérdéseit, valamint a kongresszus elé terjesztendő téziseket. A párt vezetősége jóváhagyta a kormány ülésén teendő nyilatkozatát, valamint a kongresszus fő irányvonalát. Úgy döntött, hogy a kongresszust a Szakszervezetek Központi Tanácsának elnöksége hívja össze, és az elnökség határozza meg a kongresszus végleges programját is. A CSKP Központi Bizottságának elnöksége keretében viszont a kongresszus előkészítésének irányítására három tagból álló operatív szervet állítottak fel, amelynek élén A. Zápotocký állt.

A Szakszervezetek Központi Tanácsának elnöksége

február 12-én ült össze. Meghallgatta A. Zápotocký beszámolóját, aki összefoglalta azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a Szakszervezetek Központi Tanácsa annak érdekében tett, hogy az állami és közalkalmazottak pótlékainak ideiglenes rendezése igazságos legyen, továbbá rámutatott arra, hogy a kormánytöbbség a szakszervezetek politikájának alapelveivel kapcsolatban elutasító álláspontra helyezkedett. Azt javasolta, hívják össze az üzemi tanácsok kongresszusát azzal a céllal, hogy az úgy biztosítsa a dolgozók legkülönbözőbb kategóriái által támasztott követelések fokozatos kielégítését, hogy ne rendüljön meg a csehszlovák korona stabilitása; verje vissza a kongresszus mindazokat a kísérleteket, amelyek arra irányulnak, hogy bírósági döntésekkel és felelőtlen felülvizsgálatokkal korlátozzák az államosított termelés körét; egyben pedig biztosítsa a nagykereskedelmi vállalatok, valamint a nagy iparvállalatok további állomosítását. A. Zápotocký azt ajánlotta, az elnökség tegyen közzé nyilatkozatot arról, hogy érdemben miről is fog tárgyalni az üzemi tanácsok kongresszusa; ebben a nyilatkozatban hívja fel egyúttal a szakszervezeti szerveket, hogy ezeket a kérdéseket vitassák meg a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom szervezeteiben, majd véleményüket és követeléseiket határozatok formájában küldjék meg a Szakszervezetek Központi Tanácsának. Az elnökség tagjainak többsége egyetértett a beszámolóval. Egyes tagok még tovább finomították és indítványaikkal gazdagították. A beszámoló elfogadásakor bizonyos fenntartásokkal csak két elnökségi tag élt: J. Kubát szociáldemokrata és a néppárti E. Vojanec. A kongresszus összehívása ellen egyedül a nemzeti szocialista V. Šplíchalová foglalt állást. Azt javasolta, halasszák el a határozathozatalt a kongresszus összehívásáról, és terjesszék jóváhagyás végett egy rendkívüli elnökségi ülés elé. V. Šplíchalová javaslatát az elnökség elutasította, és a kongresszust február 22-ére hívta össze a prágai Iparpalotába.

Az elnökség nyilatkozata meghatározta a kongresszus programját, és egyúttal megmagyarázta összehívásának okait. Megállapította, hogy az utóbbi időben a Szakszervezetek Központi Tanácsának politikája egyes politikusoknál — akik a felelőtlen egymásra licitálás politikájának útjára léptek — meg nem értéssel találkozott.

„Meggyőző bizonyítéka ennek azon javaslat elutasítása, amelyet az állami és a közalkalmazottak illetményeinek ideiglenes rendezése kérdésében a Szakszervezetek Központi Tanácsa terjesztett elő. Az utóbbi időben az is megállapítható, hogy különböző cselszövésekkel, bírósági döntésekkel és felelőtlen felülvizsgálatokkal egyesek államosított termelésünk megzavarására törekszenek (lásd az Orion-gyár, a Sztálin Művek, a Bata Művek, a Gramofongyár stb. esetét), és ahelyett, hogy a szocializmushoz vezető fejlődés útján haladnának, arra törekszenek, hogy tulajdonvisszaadásokkal és hasonló intézkedésekkel erősítsék a magántőke vállalkozásait és rombolják az államosítást. A belföldi és a külföldi tőkés nagykereskedelem élősködése munka nélküli nyereségeivel szintén aránytalanul sokat emészt fel nemzeti jövedelmünkből.

Felhívjuk ezért összes szakszervezeti szerveinket, hogy ezekben a kérdésekben kezdeményezzenek vitát az üzemekben és a csoportokban, a járások és a kerületek szintjén, majd határozataikat és nézeteiket küldjék meg a Szakszervezetek Központi Tanácsa központi titkárságának."[9]

Az üzemi tanácsok kongresszusának ezek szerint tehát nemcsak az volt a feladata, hogy az állami és közalkalmazottak pótlékainak kérdését oldja meg, hanem az is, hogy tárgyaljon a gazdasági, a szociális és a bérügyi politika egészéről és ezzel összefüggésben a további államosításról is. Nyomást kellett gyakorolnia a kormányra és az Alkotmányozó Nemzetgyűlésre, hogy a választásokig mind az egyik, mind

a másik teljesítse a kormányprogramban vállalt összes kötelezettségeit. Az államosítási követelések meghirdetése viszont azt a célt szolgálta, hogy meggyorsuljon a politikai differenciálódás a Nemzeti Fronton belül, mert várható volt, hogy az e követelésekhez való állásfoglalásokban még az eddiginél is erősebben nyilvánul meg majd az egyes politikai pártok vezetőségeinek osztály-hovatartozása. A kommunisták ugyanakkor azt is feltételezték, hogy az üzemi tanácsok kongresszusa támogatni fogja a Kommunista Párt politikáját, és mozgósítja a dolgozókat. Azzal számoltak, hogy a kongresszus által meghirdetett követeléseket a magukénak fogadják el, és beépítik legközelebbi programjukba. Az üzemi tanácsok kongresszusának ezek szerint tehát Csehszlovákia Kommunista Pártja választások előtti felsorakozásának egyik láncszemévé kellett válnia.

Ugyanaznap, február 12-én fejeződött be a Nemzeti Front szűkebb bizottságának kétnapos ülése is, amelyen a politikai pártok elnökei és alkotmányjogi szakértői vettek részt. Az ülés napirendjén a kidolgozás alatt álló alkotmány olyan vitás rendelkezései szerepeltek, amelyeket illetően az egyes pártok javaslatai között többé-kevésbé csak fogalmazásbeli különbségek álltak fenn. Mivel ez a szűkebb bizottság nem tárgyalt lényegbevágó rendelkezéseket, hanem a készülő alkotmánynak csak egyes marginális jelentőségű bekezdéseivel foglalkozott, végül is sikerült az álláspontokat összeegyeztetni és véglegesen megszövegezni a következő fejezetek néhány bekezdését: alaprendelkezések, az állampolgárok jogai, szabadságjogai és kötelességei, a köztársaság elnöke és a bíráskodás. Politikai nézeteltérés csak az alkotmánybíróságról folytatott vitában keletkezett, mert ezt az intézményt a kommunisták elutasították, a többi párt azonban alkotmányba iktatása mellett foglalt állást. Mivel a nézetek ebben a kérdésben szöges ellentétben álltak egymással, a Nemzeti Front

szűkebb bizottsága úgy döntött, hogy az ülést berekeszti, és a tárgyalást február 18-án folytatja.

A Nemzeti Szocialista Pártot, a Néppártot és a Demokrata Pártot bizonyos fokig meglepte az üzemi tanácsok kongresszusának összehívása. Még ha e pártok vezetői tökéletesen tisztában is voltak azzal a határozott állásponttal, amelyet a Szakszervezetek Központi Tanácsa az állami és közalkalmazottak illetményeinek rendezésével kapcsolatban elfoglalt, sőt ismerték a tanácsnak azt a szándékát is, hogy szükség esetén össze kívánja hívni az üzemi tanácsok kongresszusát, mégsem vártak ilyen gyors döntést. Soraikban hirtelen fokozódott az idegesség, mert tudatában voltak annak, hogy a kongresszus velük szemben foglal állást. Ezért gyorsan olyan problémát kezdtek keresni, amely lehetővé tehette számukra, hogy továbbra is megtartsák a kezdeményezést, és támadhassanak. Fokozták tehát arra irányuló erőfeszítéseiket, hogy megszilárdítsák a kommunistaellenes tömböt a kormányban és a többi szervekben, s ezzel megvalósítsák a kommunisták teljes elszigetelését.

A Nemzeti Szocialista Párt vezetősége tudatában volt annak, hogy a kommunistákat eddig csak a kormány február 10-i ülésén, a közalkalmazottak pótlékjainak tárgyalása során, továbbá akkor sikerült elszigetelni, amikor február 12-én az Alkotmányozó Nemzetgyűlés mezőgazdasági bizottsága az új földreformról tárgyalt. A vezetőség attól félt, hogy a szociáldemokraták a dolgozók nyomása alatt mindkét, kifejezetten gazdasági kérdésben megváltoztathatják álláspontjukat, és Csehszlovákia Kommunista Pártjának javaslatai felé hajlanak. A nemzeti szocialistáknak így azután feltétlenül szükségük volt arra, hogy minél gyorsabban találjanak egy olyan „politikai problémát", amellyel kapcsolatban a Szociáldemokrata Párt képviselői továbbra is őket támogatják. Úgy vélték, ilyen kérdés a Belügyminisztérium személyzeti politikája lehet, amellyel szemben a szociáldemokra-

táknak is voltak fenntartásaik. Sőt mi több, abban a hiszemben voltak, hogy e probléma további felkavarása háttérbe szorítja majd a gazdasági kérdéseket. A Nemzeti Szocialista Párt vezetősége ezért úgy határozott, hogy február 13-án, a kormány titkos ülésén P. Drtina igazságügyi miniszter ezeket a kérdéseket ismét felveti, s hasonlóképpen jár el az Alkotmányozó Nemzetgyűlés biztonsági bizottságában a párt főtitkára, V. Krajina is.

*

A kormány 133. ülése február 13-án, a délelőtti órákban, a betegségi és nyugdíjbiztosítási törvénytervezetek tárgyalásával kezdődött. Összesen öt törvénytervezetet terjesztettek a kormány elé, amelyek közül hármat a Nemzeti Front és a Szakszervezetek Központi Tanácsának különbizottsága, kettőt pedig a Népjóléti Minisztérium dolgozott ki. A törvénytervezetek érdemi tárgyalásához a kormány egyáltalában nem kezdhetett hozzá, mert a nemzeti szocialista és a néppárti miniszterek azonnal az ülés kezdetén úgy nyilatkoztak, hogy a Népjóléti Minisztérium által készített törvénytervezetek nem megfelelők, s azokban a tervezetekben is vannak még bizonyos vitás pontok, amelyeket a különbizottság dolgozott ki. Azt javasolták, hogy a tervezeteket illetően folytassák le még egyszer az észrevételezési eljárást, mert a kormány tagjainak eddig még nem volt meg a lehetőségük arra, hogy a tervezeteket alaposan áttanulmányozzák. Az a tény, hogy a kormány egyes tagjai nem kívántak rátérni az előterjesztett törvénytervezetek konstruktív tárgyalására, arra késztette a kormányt, hogy a szóban forgó törvények észrevételezési eljárásának végső határidejét február 20-ában szabja meg. Ez volt az oka annak, hogy a társadalombiztosítási törvényt, amelyet a dolgozók olyannyira vártak, a kormány valójában még csak nem is tárgyalta, és arra — legjobb esetben — csak február vége felé térhetett visz-

sza. Ezzel újból szaporodott a kormányprogramban meghatározott azon törvényeknek a száma, amelyeknek kellő időben való jóváhagyására nem lehetett biztosan számítani.

Ezt követően — az ülés megszakítása után — kiderült, tulajdonképpen miért nem akartak a nemzeti szocialisták belebocsátkozni ezeknek a törvénytervezeteknek az érdemi tárgyalásába. Felkérték ugyanis a kormány elnökét, hogy az ülés további részét nyilvánítsa titkosnak, mert az igazságügyi miniszter kiegészítő tájékoztatást kíván nyújtani az ún. krčmáňi esetről és az azzal összefüggő dolgokról. Klement Gottwald figyelmeztette a kormány tagjait, „hogy a kormány napirendje nagyon gazdag, és hogy azon több sürgős pont szerepel. Nem volna tehát célszerű, ha a kormány azzal, hogy vitát kezd az éppen most tárgyalt pont fölött, túlságosan sok időt vesztegetne, sőt esetleg egész nap ezt a pontot tárgyalná."[10] Gottwaldnak és a kommunista minisztereknek ez irányú törekvése azonban hiábavalónak bizonyult. A kormány 11 óra 15 perckor kezdett hozzá e probléma tárgyalásához, és ülése — két szünettel — egészen 20 óra 40 percig tartott.

P. Drtina igazságügyi miniszter ahhoz kapcsolódva, amit már kifejtett a kormány január 27-i titkos ülésén, kijelentette: egyes problémák azóta annyira elmélyültek, „hogy már nem beszélhetünk arról, hogy a kormánynak feltétlenül el kell döntenie, mi történjék annak érdekében, hogy kiküszöböljük a konfliktusnak és a kölcsönös bizalmatlanságnak az okait, mert a kérdést ma már új tények alapján kell megfogalmaznunk: intézkednünk kell azon okok megszüntetéséről, amelyek oda vezettek, hogy a Nemzeti Szocialista Párt a legnagyobb mértékben jogosan elégedetlen a belügyminiszter egész hivatali politikájával, főképpen pedig személyzeti politikájával annak egész terjedelmében, különös figyelemmel a biztonsági apparátusra."[11]

P. Drtina e bevezetés után áttért a felelős belügyminisztériumi dolgozók felsorolására, politikai hovatartozásuk feltüntetésével. Megemlékezett a munkaköri beosztásokban nemrégiben végrehajtott egyes változásokról, amelyek szerinte mindig a nem kommunista pártok tagjainak hátrányára valósultak meg. Felszólalásának fő részét azonban nem a bejelentett krčmáři esetnek, hanem az ún. mosti affénak szentelte.

Beszédét éles vita követte. Drtina fejtegetéseit a néppárti és a demokrata párti miniszterek és részben a szociáldemokrata miniszterek (főképpen V. Majer) is támogatták. A vitát az ún. mosti afférről Gottwald fejezte be. Az ülés jegyzőkönyvéből idézünk:

„A kormánynak más pártokhoz tartozó tagjai, vagyis a kormány azon tagjai számára, akik a Szociáldemokrata Pártot, a Néppártot és a Demokrata Pártot képviselik, a kormány elnöke szeretné most tömören ismertetni annak az esetnek a lényegét, amely az igazságügyi miniszter számára a fő vádpontot jelenti a Nemzetbiztonsági Testület ellen. Úgynevezett agent provocateur történetről van szó. A kormányban vannak egyes urak, akik az igazságügyi miniszter által kifejtettekből nem tudták biztosan megállapítani a dolog lényegét. A kormány elnöke éppen ezért azt kéri, hogy szenteljenek most figyelmet az ő fejtegetéseinek. A következőkről van ugyanis szó: a pankráci börtönben ült — és még ma is ül — egy bizonyos bűncselekmény miatt elítélt ember. Abból a titkos levélből, amelyet ez az ember a börtönből kijuttatott, valamint a vele együtt büntetését töltő társának önkéntes vallomásából megállapítottuk, hogy ez az ember, akinek a neve véletlenül Podivín (magyarul „Különc" — *A ford.*), állítólag tud valamit egy illegális, a köztársasággal szemben ellenséges szervezetről, és azzal érintkezésben is áll. Podivínnek ez a rabtársa saját jószántából jött el a Belügyminisztériumba, ahol feljelentést tett az ügy-

ről. Az állambiztonsági szervek a dolgok ilyen állása mellett természetesen kötelességüknek tartották a kivizsgálást, megkeresést intéztek az Igazságügyi Minisztériumhoz és az illetékes bírósági szervekhez is, hogy lehetőséget kapjanak Podivín kihallgatására. Ki is hallgatták a pankráci börtönben, s ő ennek során tényleg megerősítette és bevallotta, hogy tudomása van egy illegális szervezet létezéséről. Kijelentette, hogy bizonyos jutalom ellenében hajlandó kapcsolatot teremteni a biztonsági szervek és a szervezet tagjai között. Mivel a további eljáráshoz és a szervezet leleplezéséhez arra volt szükség, hogy Podivín személyesen cselekedhessék, az állambiztonsági szervek felkérték az Igazságügyi Minisztériumot, hogy meghatározott időre adja ki nekik Podivínt. Ez meg is történt. Az Igazságügyi Minisztérium megadta hozzájárulását, és Podivínt kiadták az állambiztonsági szerveknek. Podivín az állambiztonságiakat tényleg elvezette Prágán kívülre, egy bizonyos Reichlhez, aki minden jel szerint a szóban forgó szervezet valamilyen központi láncszeme volt. Tőle kellett megszerezni a további információkat. Az Állambiztonsági Testület szervei akkoriban még semmit sem tudtak arról, hogy Reichl maga is körözés alatt áll. A Nemzetvédelmi Minisztérium köröztette, mint megrögzött kémet, Reichl hamis cím alatt bujkált, különböző neveken volt bejelentve, és ezért nem volt fellelhető. A biztonsági szervek erről természetesen nem tudtak, minderről csak később szereztek tudomást. Reichl valóban megteremtette a kapcsolatot köztük és az említett illegális szervezet tagjai között, akik egyrészt a hadsereg köreiből, másrészt polgári körökből kerültek ki. Amikor az egész dolog a Nemzetvédelmi Minisztérium tudomására jutott, annak szervei azonnal felismerték, hogy Reichlről, vagyis régi ismerősükről van szó. Podivín feladata azzal, hogy megteremtette a kapcsolatot az állambiztonsági szervek és Reichl között, befejeződött. Az állambiztonsági szervek ter-

mészetesen nem azzal mentek Reichlhez, hogy az állambiztonságtól vannak; ez érthető is, mert ha nem így jártak volna el, nem érhették volna el céljukat. Reichl tehát kapcsolatot teremtett közöttük és számos polgári és katonai személy között, és ily módon sikerült egy kiterjedt kémszervezet nyomára bukkanni, amely részben katonai, részben ipari kémkedéssel foglalkozott, s ugyanakkor diverziós feladatokat is teljesített. Amikor az ügy már eléggé előrehaladt, a katonai és a közbiztonsági szervek hozzákezdtek a letartóztatásokhoz. Több polgári személyt is letartóztattak, közöttük Reichlt. A katonai személyeket a hadbíróságnak, a polgári személyeket pedig a polgári bíróságoknak adták ki. Miután ez megtörtént, Reichl a pankráci börtönben véletlenül találkozott Podivínnal. Dr. Š. Kočvara miniszterelnök-helyettes azt kérdezi: hogyan volt ez lehetséges, talán séta közben történt? Klement Gottwald, a kormány elnöke megmagyarázza, hogy erre a börtönben természetesen megvan a lehetőség. Reichl meglepődött, mert hiszen Podivín annak a bizonyos látogatásnak a során azt mondta neki, hogy szabadlábon van, most pedig látta, hogy továbbra is a börtönben ül. Mint régi kém, természetesen azonnal tudta, honnan fúj a szél; kihallgatást kért, és elkezdett arról vallani, milyen törvénytelen módon kapták le a nemzetbiztonsági szervek, és hogyan kapcsoltak le vele együtt másokat is. Vallomásai alapján a bírósági szervek valószínűleg kihallgatták — a kormány elnökének erről már nincsenek részletes információi — a többi letartóztatásban lévő terheltet is. És most ezeknek a letartóztatott embereknek a vallomásai alapján, akikre már rábizonyították, hogy kémek, jön az igazságügyi miniszter azzal a javaslattal, hogy indítsanak bűnvádi eljárást azon biztonsági szervek ellen, melyek ezeket a kémeket elfogták, és a bűncselekményeket rájuk bizonyították!

Ami az arra való célozgatást illeti, mintha a nem-

zetbiztonsági szervek ezzel kapcsolatban intrikát akartak volna szervezni vagy esetleg már szerveztek is a Nemzeti Szocialista Párt, dr. P. Zenkl miniszterelnök-helyettes és az igazságügyi miniszter ellen, a kormány elnöke nyomatékosan kijelenti: erről szó sem lehet, ez nem így van, és nem igaz. A tény az, hogy Podivín és a többi letartóztatottak, amikor az ügyről vallomást tettek és részleteket adtak elő azokról a kapcsolataikról, amelyek valóban fennálltak, sokat locsogtak-fecsegtek, a valóságnak meg nem felelő különböző dolgokról beszéltek, és különböző neveket említettek meg. Különösen Reichl, de a többiek is azzal kérkedtek, hogy kapcsolataik voltak egyes befolyásos politikusokkal és magas helyekkel, és különböző bejelentéseket tettek. Ezeket a bejelentéseket senki sem húzta ki belőlük, ezzel szemben az az igazság, hogy a saját kárukra vallottak ezekről a dolgokról; a nemzetbiztonsági szervek azonban nem mentek lépre, hanem kötelességüket teljesítve leleplezték a kémeket, és rájuk bizonyították a dolgokat. Az egész ügy tehát így áll.

A kormány elnöke összefoglalásul leszögezi; elfogott kémekről van szó, akikre rábizonyult, hogy idegen hatalom szolgálatában állottak, és akiknek egy részét már átadták a hadbíróságoknak, sőt egyes esetekben az ügyek már el is intéződtek, amennyiben elítélték ezeket az embereket. A polgári bíróságok viszont ahelyett, hogy eljárást folytatnának azok ellen a polgári személyek ellen, akikre a dolgok így rábizonyultak, más irányban indulnak el, és büntető eljárást akarnak vezetni azok ellen a biztonsági szervek ellen, akik ezeket az embereket elfogták. A legjobb esetben nyilvánvalóan a kémeket együtt akarják elítélni azokkal, akik elfogták őket; a legroszszabb esetben pedig csupán azok fölött akarnak ítélkezni, akik a kémeket elfogták, a kémekkel szemben viszont semmiképpen sem akarnak eljárni. Az igazságügyi miniszter ma hosszú előadást tartott a biz-

tonsági szervek összes lehetséges és lehetetlen módszereiről és arról, hogyan kellene ezekkel az emberekkel szemben büntetőjogilag eljárni. Hivatkozott a köztársaság védelméről szóló törvény 27. §-ának 3. bekezdésére vagy valamilyen más paragrafusokra, és az egész ügyet úgy festette le, mintha a biztonsági szervek nem arra törekednének, hogy felfedjék a bűncselekményeket, hanem mintha azon volnának, hogy másokat valamilyen bűncselekmény elkövetésére bújtsanak fel. Ez persze egészen képtelen konstrukció. És ebből következik azután az, hogy a bíróság megkereste az Állambiztonsági Testületet, mint ahogyan azt ma az igazságügyi miniszter maga közölte, hogy adja meg neki mindazoknak a szerveknek a nevét, amelyek közreműködtek a kémek letartóztatásában. Ez eddig még sohasem történt meg, ez újdonság köztársaságunkban, és a kormány elnöke éppen ezért nagyon komolyan kívánja kijelenteni, hogy számára és elvtársai számára az a kérdés: vajon ebben az esetben bírósági szerveink az igazságügyi miniszter vezetésével az elfogott kémek fölött fognak-e ítélkezni, akikre tettük rábizonyult, vagy pedig az Állambiztonsági Testület azon szervei fölött, akik ezeket az embereket elfogták? Ha az állambiztonsági szervek diszkriminálása tovább fog folytatódni, akkor a kormány elnöke kénytelen nagyon komolyan kijelenteni, hogy az ilyen eljárás folytatódása esetén, abban az esetben, ha annak nem vetnek gátat, a Kommunista Pártnak nem lesz más lehetősége, mint az, hogy az egész esetet feltárja a nagyközönség előtt, annak minden összefüggésével együtt."[12]

P. Drtina csak K. Gottwald egyenes kérdésére tért vissza a krčmáňi esetre. El kellett ismernie, az írásszakértők kizárták annak lehetőségét, hogy a feladott kis csomagok szállítóleveleit V. Kopka írta volna. Nem mulasztotta el azonban ebből az alkalomból sem, hogy ismét tájékoztassa a kormányt: Csehszlovákia Kommunista Pártjának tagjainál Olomoucban

ismét néhány fegyvert találtak. Ezzel kapcsolatban, mintegy csak mellékesen megjegyezte, hogy ezt a fegyverrejtegetési ügyet már elkülönítette a három miniszter ellen elkövetett merénylet tettesei ellen folytatott büntető eljárástól. Ez persze nem akadályozta őt abban, hogy ismét csak beszéljen ezekről az összefüggésekről, már csak azért is, mert el kellett ismernie, hogy az illetékes kerületi ügyészt, J. Tureket azért zárta ki a büntető eljárásban való részvételből, mert kommunista, s így nincs hozzá bizalma. Megmutatkozott tehát, hogy azt, amit a Belügyminisztériumnak vetett a szemére, saját tárcája keretei között jóval nagyobb mértékben gyakorolta. Elég összehasonlítani egymással a két minisztérium egyes vezető állású dolgozóinak párthovatartozását, és azonnal nyilvánvaló, hogy a két miniszter közül melyik volt az, aki nagyobb mértékben érvényesítette a pártszempontot a két tárca munkaköreinek betöltésénél.

A Belügyminisztériumban 6 főosztály, 6 csoport és 34 osztály működött. A 46 vezető állású alkalmazott pártok szerinti megoszlása a következő volt: 8 kommunista, 14 szociáldemokrata, 10 nemzeti szocialista, 6 néppárti és 8 pártonkívüli. Az Igazságügyi Minisztériumban ezzel szemben 44 főnök dolgozott, akik közül mindössze 4 volt Csehszlovákia Kommunista Pártának tagja, 9 szociáldemokrata, 18 nemzeti szocialista, 5 pedig néppárti. Nyolc további vezető hovatartozását nem állapították meg. Míg a Belügyminisztériumban tehát 17,4 százalék volt a kommunisták hányada, addig az Igazságügyi Minisztériumban a nemzeti szocialisták 41 százalékkal voltak képviselve.

A helyzet a két minisztérium apparátusának alacsonyabb szintjein majdnem ugyanígy festett. A Nemzetbiztonsági Testület parancsnokainak mintegy 40 százaléka volt kommunista, és hozzávetőlegesen ugyanennyi bírósági dolgozó tartozott a Nemzeti Szocialista Párt kötelékébe.

Az, hogy P. Drtina ennek ellenére is támadta a Bel-

ügyminisztériumot, a nemzeti szocialisták taktikai tervének szerves része volt. Azt remélték ugyanis, hogy éppen ezen az alapon sikerül a kormányban kialakítaniuk az egységes kommunistaellenes tömböt.

V. Clementis külügyminisztériumi államtitkár sürgős kérésére a kormány ebéd után megszakította P. Drtina beszámolójának tárgyalását. V. Clementis röviden tájékoztatta a kormányt a csehszlovák, a lengyel, és a jugoszláv külügyminiszterek Németország kérdésében tartandó konferenciájának előkészületeiről. A konferenciát Lengyelország kezdeményezésére február 17-re és 18-ra Prágába hívták össze. A kormány jóváhagyta, hogy Csehszlovákiát ezen a konferencián J. Masaryk és V. Clementis képviselje.

A kormány délutáni ülése folyamán a vita még tovább élesedett. Bár a kormány elnöke a többi kommunista miniszterrel együtt arra törekedett, hogy a vita megfontolt és tárgyilagos mederben folyjon, a nemzeti szocialisták gondoskodtak arról, hogy a helyzet a végletekig kiéleződjék. Délután ugyanis egészen véletlenül tudomást szereztek arról, hogy a Nemzetbiztonsági Testület országos parancsnoka parancsot adott ki a testület prágai közbiztonsági szolgálatának átszervezéséről, és hogy ennek az átszervezésnek során a prágai városi kerületekben állítólag elmozdítottak állásából nyolc nem kommunista parancsnokot. P. Drtina azonnal azzal a javaslattal jött, hogy a kormány hozzon határozatot, amellyel felszólítja a belügyminisztert a parancs visszavonására. Egyúttal azt kérte, hogy a kormány tagjaiból létesítsenek bizottságot mindazon panaszok kivizsgálására, amelyeket a kormány ülésén a Belügyminisztériummal kapcsolatban felhoztak. K. Gottwald erre a javaslatra a következőket válaszolta:

„Egyetlenegyszer sem történt meg, hogy a kormány olyasvalamire kötelezte volna egyik tagját, mint ahogy azt ma az igazságügyi miniszter indítványozza. A javaslat a kommunisták számára elfogadhatatlan, és

ugyanolyan elfogadhatatlan részükre az a javaslat is, hogy a kormány állítson fel olyan miniszteri bizottságot, amely kivizsgálná az összes vádakat és az összes panaszokat, majd jelentést tenne a kormánynak."[13]

Amikor V. Majer is a különbizottság létesítése ellen emelt szót, P. Zenkl — az ülés újabb megszakítása után — módosító javaslatot terjesztett elő, amely kedvezett a szociáldemokratáknak. Ezt kétségtelenül azzal a szándékkal tette, hogy a szociáldemokratákat megnyerje a közös tömbnek.

A kormány elé terjesztett határozati javaslat szövege a következő volt:

„*a)* a kormány meghagyja a belügyminiszternek, hogy állítsa le a Nemzetbiztonsági Testület országos parancsnoka, Dybal alezredes 1948. február 12-i parancsának végrehajtását, melyet a Nemzetbiztonsági Testület nyolc prágai kerületi parancsnokának leváltásáról adott ki, illetve ezt a parancsot vonja vissza;

b) meghagyja elnökségének, hogy részletesen foglalkozzék mindazokkal a panaszokkal, amelyek a Belügyminisztérium, az Államvédelem, a Nemzetbiztonsági Testület szerveivel és az Igazságügyi Minisztériummal, valamint az e minisztériumnak alárendelt szervekkel kapcsolatban a kormánynak ezeket a kérdéseket tárgyaló ülésein, ideértve a jelen ülést is, felmerültek, továbbá meghagyja, hogy az elnökség tegyen a kormánynak jelentést eljárása eredményeiről, és javaslatait terjessze úgy elő, hogy a kormány a kérdést azon az ülésén tárgyalhassa meg, amelyre kedden, 1948. február 24-én kerül majd sor;

c) meghagyja a belügyminiszternek és az igazságügyi miniszternek, hogy addig az időpontig, amíg a kormány nem dönt az elnökség által a *b)* pont rendelkezései szerint benyújtott jelentésről, ne hajtson végre semmilyen személyi változásokat a Belügyminisztériumban, az államvédelmi szerveknél és a Nemzetbiztonsági Testület parancsnoki helyein, sem pe-

dig az Igazságügyi Minisztériumban és az annak alárendelt szerveknél."[14]

Rövid véleménvcsere után, amelyben K. Gottwald kijelentette, hogy a kommunisták csak a *b)* ponttal érthetnének egyet, a többi ponttal azonban elvi okokból nem, szavazásra került sor. A határozati javaslat *a)* és *c)* pontját a kormány a kommunisták szavazatai ellenében 15 szavazattal, a *b)* pontot pedig egyhangúan fogadta el.

A kormány határozatát a belügyminiszter távollétében hozta meg, aki betegsége miatt nem vehetett részt az ülésen. Egészen bizonyos volt, hogy a belügyminiszter a határozatot mindaddig nem hajtja végre, amíg nem lesz lehetősége arra, hogy kifejtse a kormány előtt álláspontját. A kormányhatározat *a)* és *c)* pontjai ugyanis durva beavatkozást jelentettek a belügyminiszter hatáskörébe, melyet a Nemzetbiztonsági Testületről szóló 149/47. Sb. sz. törvény állapított meg. A Nemzeti Szocialista Párt vezetősége mindezekkel a tényekkel tisztában volt, miniszterei mégis olyan határozatot javasoltak és vittek keresztül, amelynek a lehető legnagyobb mértékben ki kellett éleznie a belpolitikai helyzetet. A nemzeti szocialisták megrészegedtek sikerüktől — néhány napon belül kétszer sikerült a kormányban legyőzniük és elszigetelniük a kommunistákat! —, s meg voltak győződve a többségi blokk megbonthatatlanságáról.

A kormány üléséhez hasonlóan folyt le az Alkotmányozó Nemzetgyűlés biztonsági bizottságának ülése. A fő szónok ezen az ülésen a Nemzeti Szocialista Párt főtitkára, V. Krajina volt. Felszólalásában nem annyira a Belügyminisztérium személyzeti politikájával foglalkozott, hanem inkább a Nemzetbiztonsági Testület egyes részlegeinek munkamódszereivel. Azt a benyomást igyekezett kelteni, mintha azok a röplapok, amelyek itt-ott felbukkantak, a Nemzetbiztonsági Testület provokációinak következményei volnának. Felolvasta annak a röplapnak a szövegét,

amelyet az „Európai Egyesült Államok" állítólagos csehszlovák szekciója adott ki. A röplap címéből — „Tisztelt Testvérünk" — arra következtetett, hogy a röplap egyedüli célja a Nemzeti Szocialista Párt diszkreditálása, és hogy az ugyanazoknak az erőknek a műve, amelyek a Nemzeti Szocialista Pártot összeesküvés előkészítésével akarják megvádolni. A Belügyminisztérium keretében végrehajtott személyi változások ellen O. Hora és V. Čížek szólalt fel, mindketten a Nemzeti Szocialista Párt képviselői. Ők jöttek azzal a javaslattal is, hogy a belügyminiszter jelenjék meg a biztonsági bizottság legközelebbi ülésén, és hogy a helyzet megoldásáig a Belügyminisztérium állítsa le a Nemzetbiztonsági Testület tagjainak áthelyezését. Az ülés végén a bizottság elfogadta mindezeket a javaslatokat, csak a kommunisták szavaztak ellenük.

Azt, hogy megkezdődött a Nemzeti Szocialista Párt frontális támadása, az Alkotmányozó Nemzetgyűlés ipari bizottságának ülése is bizonyította. A bizottság február 13-án a nemzeti vállalatok pénzügyi ellátásáról és ellenőrzéséről tárgyalt. J. Nedoma, a Nemzeti Szocialista Párt képviselője azt indítványozta, hogy a bizottság alakítson előbb albizottságot olyan nemzeti vállalatok gazdálkodásának kivizsgálására, mint pl. a Gramofongyár vagy a Baťa-gyár, és csak azután tárgyalja a törvénytervezetet. A javaslat célja a törvény jóváhagyásának elodázása volt. E törvény hiányában a nemzeti vállalatokat ugyanis mindig meg lehetett vádolni azzal, hogy rosszul gazdálkodnak. A törvényjavaslat mellett szavaztak a kommunisták és a szociáldemokraták, ellene pedig a nemzeti szocialisták, a néppártiak és a szlovák demokraták.

Az esti órákban összeült a Nemzeti Szocialista Párt vezetősége, és arra a következtetésre jutott, hogy a további támadáshoz mindenekelőtt a Nemzetbiztonsági Testületben uralkodó viszonyok bírálatát kell felhasználni. A gazdaságpolitikát nem szabad hang-

súlyozni, mert ez azzal a következménnyel járna, hogy a szociáldemokraták a kommunisták mellett foglalhatnának állást. A párt elnöksége leszögezte véleményét az üzemi tanácsok kongresszusával kapcsolatban is: nyilatkozatában azzal utasította el a kongresszust, hogy nem reprezentatív jellegű. Kijelentette, hogy a nyugtalanságot nem szabad bevinni a munkahelyekre, a munkahelyeket nem szabad pártpolitikai célokra felhasználni, s nem szabad felszítani az ellentéteket a közalkalmazottak és a többi dolgozó között. A nyilatkozat ugyanakkor egyetlen szóval sem emlékezett meg arról, hogyan viszonylik a párt a kongresszus programjához, hanem csak a kongresszus összehívásának módját és annak előrelátható szellemét bírálta.

Szombat és vasárnap, február 14-e és 15-e, viszonylag nyugodtan telt el. Nem ülésezett egyetlen állami csúcsszerv és egyetlen párt vezetősége sem. Ugyanakkor azonban az egyes politikai pártok és tömegszervezetek fontos gyűléseket tartottak.

Szlovákia Kommunista Pártja február 14-én és 15-én tíz területi konferenciát tartott, a párt IX. kongresszusával kapcsolatos előkészületek utolsó szakaszaként. Minden konferencián részt vett valaki a párt vezető funkcionáriusai közül. E funkcionáriusok felszólalásaikban hangsúlyozták, hogy a pártkongresszus előkészületei párhuzamosan folynak a választási hadjáratra való felkészüléssel, s ezért lényegesen fokozni kell az összes szervezetek aktivitását. Felhívták a figyelmet a Nemzeti Frontban uralkodó feszültségre, és mindenkit az eddiginél nagyobb éberségre és elszántságra szólítottak fel.

Szlovákia Kommunista Pártjának Kassán, február 15-én megtartott körzeti konferenciáján a párt Központi Bizottsága küldöttségének vezetője, G. Husák szólalt fel, s egyebek között a következőket mondta:

„A reakciós elemek felismerték a veszélyt, hogy a dolgozó ember elfordul tőlük. Az utóbbi időben ez

nagyon világosan látható. A kormány legutóbbi ülésén a reakciós elemek fenyegető helyzetet alakítottak ki. Mi dolgozni és építeni akarunk, ha azonban ránk kényszerítik a harcot, csak saját megsemmisülésüket gyorsítják meg. Államrendünk ellen irányuló kísérletekre a köztársaság egész dolgozó népe adja meg a választ. Ha szükség lesz rá, egyenesen a dolgozó néphez fordulunk, hogy nyilatkozzék, mit gondol a helyzetről, és maga avatkozzék be a dolgok menetébe... Nem zárjuk ki annak lehetőségét, hogy a legközelebbi napokban, hetekben vagy hónapokban kitör a válság. Ezért előkészületeinket rendkívül meg kell gyorsítanunk. Gyorsabban kell hozzákezdenünk a munkához, hogy ne vesztegessük az időt, és a dolgozó embert pártunknak nyerjük meg. Annak a pártnak, amely nemcsak a parasztokért dolgozik, hanem az egész dolgozó népért. Az elkövetkező választásoknak mindenesetre a reakciós elemek súlyos és keserű vereségével kell végződniük."[15]

Persze nem egyedül a kassai konferencia határozta meg a további előnyomulás irányait; foglalkozott ezzel Szlovákia Kommunista Pártjának valamennyi körzeti konferenciája. Első helyen állt a harc a feketézés ellen, az ellátás megjavításáért, továbbá a harc a földreformért s a további államosítások keresztülviteléért. A döntő összecsapás a Demokrata Párt reakciós erőivel éppen ezen a területen bontakozik ki. Ugyancsak ez volt az a terület, amelyen meg kellett nyerni a dolgozók többségét Szlovákia Kommunista Pártja politikájának. A kommunistáknak kellett az országépítő erőfeszítések élvonalába állniuk. Ennek érdekében az önkéntes brigádok keretében mindenkinek legalább tíz órát kellett ledolgoznia társadalmi munkában. Tovább kellett folytatni az új párttagok megnyerésére irányuló akciót is.

Szlovákia Kommunista Pártjának körzeti konferenciáin — Csehszlovákia Kommunista Pártjának ugyanazon időben megtartott járási konferenciáihoz hason-

lóan (ilyen konferenciákat a cseh országrészek járásainak mintegy 20 százalékában tartottak) — megválasztották a párt új szerveit. E konferenciák hozzájárultak egyébként a Kommunista Párt tevékenységének további fokozásához is.

A többi politikai párt közül csak a Demokrata Párt szervezett nagyobb akciókat. A demokraták február 14-én öt járási közgyűlést tartottak, amelyeken megválasztották a párt járási bizottságait. A szónokok ezeken a gyűléseken mindenekelőtt a párt keresztény és paraszti jellegét hangsúlyozták, s arról akarták meggyőzni a jelenlévőket, hogy a Demokrata Párt jelenti a magántulajdon és a demokrácia fenntartásának egyedüli biztosítékát. Az üzemi tanácsok kongresszusa ellen, valamint a magántulajdon további korlátozása ellen foglaltak állást. Hasonló szellem hatotta át a Néppárt ifjúsági szervezetének Brnóban, február 15-én megtartott közgyűlését, amelyen a pártvezérek közül F. Hála volt jelen.

Tevékenységét ezekben a napokban leginkább talán a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom fokozta. Összes szerveinek életét az üzemi tanácsok kongresszusával kapcsolatos előkészítő munkálatok töltötték ki. Szombaton, február 14-én összeült a kerületi szakszervezeti tanácsok és az egyes szakszervezeti szövetségek titkárainak tanácskozása. A felszólalók — a Pénzintézeti Dolgozók Szakszervezetének titkára, R. Navrátil kivételével — egyhangúan az üzemi tanácsok kongresszusa mellett törtek lándzsát, és elmondták, milyen nagy lelkesedéssel fogadták a dolgozók az összehívás hírét. Bejelentették továbbá, hogy számos üzemi csoport máris hozzákezdett az üzemi gyűlések előkészítéséhez. A tanácskozás résztvevői jóváhagyták „Az országos konferencia előkészítésének részletes irányelvei"-t, amelyek azt is meghatározták, hogyan kell a küldötteket megválasztani. Eredetileg azzal számoltak, hogy a kongresszuson minden egyes üzemi tanácsból és szakszervezeti csoportból egy kép-

viselő vesz majd részt. Ha a választás így ment volna végbe, a kongresszuson összegyűlő küldöttek száma megközelítette volna a 30 000-et. Mivel azonban ilyen tömeget befogadó terem nem állt rendelkezésre, továbbá mert a kemény tél miatt a kongresszus nem volt megtartható az Óváros főterén sem, mint ahogy azt egyesek javasolták, a küldöttek számát 8000-re kellett korlátozni, hogy mindannyian elférjenek a legnagyobb prágai teremben, az Iparpalotában. Ezért az irányelvek kimondták, hogy minden 350 alkalmazottra jusson egy küldött, miközben a kisüzemek a küldöttválasztásra társulhattak egymással. A szakszervezeti funkcionáriusok ezen a tanácskozáson kicserélték gondolataikat a határozatok tartalmát, valamint a meghirdetendő követeléseket illetően is. A kommunisták kezdeményezésére abban állapodtak meg, hogy a kongresszust megelőző propaganda-hadjáratban legyen a fő követelés a nagykereskedelem, valamint az 50 dolgozónál többet foglalkoztató ipari üzemek teljes államosítása. Az üzemi tanácsok kongresszusának közvetlen előkészületeit ez a tanácskozás nyitotta meg.

Antonín Zápotocký, aki kulcspozíciót foglalt el a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalomban, február 14-én két nagygyűlésen is részt vett, mégpedig Olomoucban és Prostějovban. Beszédeiben főképpen azzal foglalkozott, mi okból és milyen célokkal hívták össze az üzemi tanácsok kongresszusát.

„Követeléseinket nyilvánosan, kongresszusunkon terjesztjük elő, a politikai pártok és a kormány előtt pedig rövid manifesztációs sztrájkkal nyilvánítjuk ki hangsúlyosan: el vagyunk szánva arra is, hogy követeléseink teljesítéséért harcoljunk. Hisszük, hogy nem kerül sor választási harcra, de ha igen, akkor megteszünk mindent, hogy ebben a harcban a dolgozók osztálya maradjon a győztes."[16]

Az üzemi tanácsok kongresszusának jellege és rendeltetése felől senkinek sem lehetett kétsége, és nem

vonhatta senki kétségbe a dolgozók elszántságát sem. Innen az az egyáltalában nem titkolt harag, amelylyel a nemzeti szocialista, a néppárti és a demokrata párti sajtó az üzemi tanácsok kongresszusának összehívását fogadta.

Ezeknek a pártoknak a sajtóorgánumai abban az időben egyre gyakrabban támadták a köztársaság külpolitikai irányvonalát. Ezért kobozta el az államügyészség a Demokrata Párt két folyóiratának, a „Nové prúdy"-nak és a „Šidlo"-nak a februári számait. A Szovjetunió Barátainak Szövetsége a legnyomatékosabban tiltakozott az ellen a vita ellen, amelyet „Ki szabadította fel Prágát?" című cikkével a Peroutka-féle „Dnešek" kavart föl:

„A Szovjetunió Barátai Szövetségének elnöksége tiltakozik a »Dnešek« szerkesztőségének hallatlan eljárása és a szégyenteljes vita ellen, amely csak azoknak használ, akik alá akarják ásni a csehszlovák—szovjet barátságot és szövetséget."[17]

Ezekben a napokban érett meg az a gondolat is, hogy egyesíteni kell a csehszlovák—szovjet barátságot ápoló valamennyi szervezetet. Egyesült a Szovjetunió Barátainak Cseh és Szlovák Szövetsége, valamint a Szovjetunióval Fenntartott Kulturális és Gazdasági Kapcsolatok Társasága, és február 22-re összehívták a Csehszlovák—Szovjet Baráti Szövetség kongresszusát.

Hétfőn, február 16-án került sor az üzemi tanácsok kongresszusával kapcsolatos első üzemi gyűlésekre. A kongresszus gondolatát mindenütt viharos tetszéssel üdvözölték — és majdnem mindenütt egyhangúan fogadták el a javasolt határozattervezeteket is. Szlovákiában értekezletek ültek össze valamennyi szakszervezeti szövetség képviseletében Bratislavában, Zsolnán, Nyitrán, Zólyomban, Eperjesen és Kassán. Jóváhagyták a Szakszervezetek Központi Tanácsának eljárását, és utasították a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom összes szlovákiai szerveit, hogy a Szak-

szervezetek Központi Tanácsa által kiadott irányelveknek megfelelően biztosítsák az üzemi gyűléseket, és készítsék elő Szlovákia méltó részvételét az üzemi tanácsok kongresszusán.

Álláspontjukat, nézeteiket és követeléseiket természetesen nemcsak a munkások, az üzemi és hivatali alkalmazottak akarták kifejezésre juttatni, hanem a parasztok is. Hiszen a kormányprogram teljesítése a mezőgazdasági politikában ugyanúgy veszélyben forgott, mint más területeken, vagy talán még jobban. Ezért a Kladno környéki földművesbizottságok kezdeményezésére összehívták Prágába a földművesbizottságok elnökeinek konferenciáját is. Azon a cseh országrészekben működő bizottságok képviseletében 140-en vettek részt.

A bevezető beszédet J. Ďuriš földművelésügyi miniszter mondta. Részletesen foglalkozott a földbirtokreformmal, valamint a kormányban és az Alkotmányozó Nemzetgyűlésben uralkodó helyzettel, aminek folytán a további mezőgazdasági törvények, amelyekre a parasztság várt, egyes politikai pártok reakciós köreinek ellenzésébe ütköztek. Beszédének további részében a következőket hangsúlyozta:

„A népnek joga van rá, hogy ellenőrizze, mit csinál a kormány és a parlament. Amikor a közelmúltban a kormány elvetette a Szakszervezetek Központi Tanácsának határozatát, a szakszervezeti emberek azt mondták: nem úgy lesz, mint ahogy valamikor volt, mert a nép felülvizsgálja a kormány határozatát, és kifejezésre juttatja álláspontját. Azt várom, hogy önök is ezt mondják kongresszusukon. Ma már nemcsak a mezőgazdasági törvényekről van szó, hanem arról is, honnan szerezzük meg azt a 7 milliárd koronát, amelyre az új mezőgazdasági árak támogatásához szükség van, továbbá arról is, hogy rend legyen a nagykereskedelemben és az elosztásban."[18]

A vitában a konferencia résztvevői közül huszonöten szólaltak fel. Csehország, Morvaország és Szilé-

zia összes kerületeinek és vidékeinek parasztságát képviselték. Mindannyian konkrét példák kapcsán bizonyították, milyen sürgős szükség van az új földreformra. Tábor vidékének szószólója megemlítette például, hogy náluk a legnagyobb földbirtokos egy szállodatulajdonos és egy ügyvéd, majd így folytatta:

„A földbirtokosok száma kerületünkben több mint hetven. Ezek együttvéve 13 500 hektár szántóterületet birtokolnak, de ugyanakkor úgy gazdálkodnak, hogy egyikük, akinek 64 hektár kiterjedésű szántóterülete van, mindössze 14 mázsa kenyérgabonát szolgáltatott be. Ezzel szemben azok a földművesek, akik három év után rombadőlt falvakba és olyan földekre tértek vissza, amelyekből előbb vagonszámra kellett kiszedni a tarackot, ma már többet szolgáltatnak be a rájuk eső kontingensnél. Nem koldulnak az államtól, de segítségre és földre van szükségük, hogy tisztességesen meg tudjanak élni. A nagybirtokosok és a földbirtokosok akciókat szerveznek az új mezőgazdasági politika ellen. Ezzel megmutatják, mi az, amit nekünk tenni kell."[19]

A küldöttek kivétel nélkül valamennyien támogatásukról biztosították a Kommunista Pártot és a Földművelésügyi Minisztériumot, s egyúttal támogatták azt az indítványt is, hogy hívják össze a földművesbizottságok kongresszusát. A konferencia végén megválasztották a földművesbizottságok kongresszusát előkészítő központi választmányt, élén F. Kutišsal, és határozatot fogadtak el. A határozat azoknak az ígéreteknek és kötelezettségvállalásoknak a felsorolásával kezdődik, amelyeket a kormány és a Nemzeti Front tett a parasztságnak. Majd megállapítja, hogy mindezek teljesítése komoly veszélyben forog, mert az Alkotmányozó Nemzetgyűlés mezőgazdasági bizottsága elhalasztotta a tagosítási törvényjavaslat tárgyalását, az új földreformtörvény tervezetének megtárgyalását pedig egyenesen elutasította. A határozat ezután így folytatódik:

„Mindezek a tények kétségbevonhatatlanul bizonyítják: egyes politikai tényezők arra törekszenek, hogy halogató taktikával hiúsítsák meg a mezőgazdasági törvények megtárgyalását és végrehajtását. Teljesen nyilvánvaló ugyanis, hogy a két mezőgazdasági törvény tervezetének félretétele veszélyezteti a társadalombiztosításról, a mezőgazdasági adóról, valamint a mezőgazdasági hitelekről szóló törvényjavaslatok sorsát is. A Nemzeti Front legutóbbi ülésén egyes pártok képviselői kijelentették, hogy a választásokig még hátralevő idő nem elegendő a mezőgazdasági törvények megtárgyalásához.

A mezőgazdasági törvénytervezetek tárgyalása nagy veszélyben van, és ezért a járási földművesbizottságok elnökeinek konferenciája úgy határozott, hogy 1948. február 28-ra és 29-re Prágába összehívja a földművesbizottságok országos kongresszusát."[20]

A kongresszust előkészítő központi választmány a konferenciát követően azonnal hozzákezdett a szervezési munkálatokhoz. Nyilvánosságra hozta a konferencia határozatát, és azzal a felhívással fordult a földművesbizottságokhoz, hogy mindent tegyenek meg a kongresszus előkészítésére. Segítséget kért a Szakszervezetek Központi Tanácsától is. Tájékoztatta a tanácsot arról a döntésről, hogy össze kívánják hívni a földművesbizottságok kongresszusát, és annak a meggyőződésének adott kifejezést, hogy a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom segítséget nyújt a parasztoknak igazságos követeléseik érvényesítéséhez. A Szakszervezetek Központi Tanácsához intézett felhívás a következő programnyilatkozattal zárult:

„Az a közös akció, amelyet a gyárakban és a földeken munkálkodó egész dolgozó nép indít, amelytől már soha el nem áll, biztosítéka lesz a csehek és a szlovákok boldog jövőjének."[21]

Hétfőn, február 16-án, Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége ismét csak az üzemi tanácsok kongresszusáról tárgyalt. Meghall-

gatta és tudomásul vette A. Zápotocký tájékoztatóját a kongresszusi előkészületekről. Megvitatta a határozatok tartalmát is, és úgy döntött, hogy elő kell készíteni egy általános határozatot is és egy olyan külön határozatot is, amely a kongresszus követeléseit tartalmazza. Az elnökség azt ajánlotta, hogy a kongresszus foglaljon állást azokkal a híresztelésekkel kapcsolatban is, hogy hivatalnokkormány kinevezésére kerül sor. A kongresszusnak ezenkívül üdvözletet kellett küldenie a Nemzetbiztonsági Testülethez, valamint levelet dr. Eduard Beneš köztársasági elnökhöz. A sajtóhadjárat és a rádióközlemények biztosítására V. Kopecký kapott megbízást.

A párt Központi Bizottságának elnöksége megtárgyalta azt is, hogyan állnak Szlovákia Kommunista Pártjának és a földművesbizottságoknak a kongresszusi előkészületei. Megvitatta a földművesbizottságok kongresszusán elfogadandó határozat tartalmát, és utasította a párt Központi Bizottságának gazdasági bizottságát, hogy vizsgálja meg, vajon van-e lehetőség arra, hogy a földjuttatások megváltási árát a határövezetekben az érdekeltek zárolt betétekből fizethessék. Jóváhagyta továbbá az új mezőgazdasági felvásárlási árakat, és meghagyta J. Dolanskýnak, hogy készítse el az új ipari adó törvénytervezetét.

A többi politikai párt vezetősége egyelőre még nem foglalt hivatalosan állást sem az üzemi tanácsok, sem a földművesbizottságok kongresszusával kapcsolatban. Ugyanakkor azonban a nemzeti szocialista, a néppárti és a demokrata párti sajtó hangja, valamint ezeknek a pártoknak eddigi eljárása nem hagyott kétséget afelől, hogy álláspontjuk kategórikusan elutasító lesz. Sőt mi több, az is várható volt — az említett pártok vezetőségei megpróbálkoznak majd azzal, hogy valamilyen módon semlegesítsék e kongresszusok hatását.

A „Právo lidu", a szociáldemokraták sajtóorgánuma is cikkezni kezdett a kongresszus összehívásának

módja és a küldöttek kiválasztásának rendszere ellen, a kongresszus programjával azonban egyelőre még nem bocsátkozott vitába. A Szociáldemokrata Párt vezető funkcionáriusai mindeddig csak a „Práce" című szakszervezeti napilap február 15-i számában megjelent cikk ellen tiltakoztak, amely — véleményük szerint — torzított információt tartalmazott a V. Majer által a közalkalmazottak pótlékainak kérdésében benyújtott és a kormány által jóváhagyott javaslat lényegéről. Bár a Szociáldemokrata Párt vezetősége egyelőre még bizonyos tartózkodást mutatott az üzemi tanácsok kongresszusának kérdésében, egyes alacsonyabb pártszervek, amelyekben a jobboldal befolyása volt túlsúlyban, gyakorlatilag már azonosították magukat a többi nem kommunista párt elutasító álláspontjával. Ez a szellem érvényesült pl. a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom és az üzemi tanácsok szociáldemokrata funkcionáriusainak február 16-án Vítkovicében megtartott konferenciáján. Az előadók és a feszólalók többsége nemcsak a főképp a Nemzeti Szocialista Párt sajtójában elhangzott érveket vette át, hanem az e sajtóra jellemző megfogalmazásokat is.

A helyzet a Szociáldemokrata Pártban nagyon ellentmondásosan alakult. Nemcsak a jobboldal aktivizálódott — bázisa főként a pártapparátusban volt —, hanem a baloldal is. A Szociáldemokrata Párt baloldali funkcionáriusai már 1947 végén megalapították Prágában a Szociáldemokrata Klubot, és 1948. január 26-án kiadták saját politikai és kulturális hetilapjuknak, a „Směr"-nek első számát. Ideológiailag a folyóirat a forradalmi szociáldemokrácia álláspontját vallotta, és amellett állt ki, hogy a szociáldemokratáknak szorosan együtt kell működniük Csehszlovákia Kommunista Pártjával, továbbá, hogy a reakció ellen az összes szocialista erőknek egységbe kell tömörülniük. A folyóirat a pártban jelentkező baloldali áramlat ideológiai és szervezeti összekovácsolásának eszköze

lett. 1948. február 14-én és 15-én a baloldal tizenhét vezető képviselője tanácskozást tartott a prágai Manes-palotában. A vita után, amelyben különösen J. Němec, J. Havelka, J. Hájek és V. Štička tett kezdeményező javaslatokat, az a megállapodás született, hogy sürgősen számba kell venni azokat a baloldali funkcionáriusokat, akikre számítani lehet, össze kell hívni tanácskozásaikat, és rá kell venni őket, hogy a kerületi és a járási bizottságok ülésein előre egyeztetett taktikának megfelelően, egységesen lépjenek fel. Továbbá az egyes kerületekben bizalmi embereket kell kijelölni, együttműködést kell teremteni Csehszlovákia Kommunista Pártjának szerveivel, valamint elő kell készíteni a koordinációs választmányok felállítását; arra kell törekedni, hogy az előkészületben lévő járási konferenciákon a baloldal szerezze meg a többséget, vagy választási harcot kell kezdeményezni, még egy esetleges kudarc árán is. A baloldaliak a pártban céltudatosan kezdtek tevékenykedni annak érdekében, hogy a Szociáldemokrata Párt vezetőségét letérítse arról a veszedelmes útról, amely a többi nem kommunista párt reakciós köreivel való mind szorosabb együttműködéshez vezetett.

Február 16-án az esti órákban P. Drtina lakásán összejöttek a nemzeti szocialista pártvezérek is. A tanácskozáson a következők jelentek meg: P. Zenkl, H. Ripka, J. Stránský, P. Drtina, valamint V. Krajina és J. Firt. Hogy miről tárgyaltak, azt abból a feljegyzésből tudhatjuk meg, amelyet utólagosan Ripka készített:

„Mindannyian arra a következtetésre jutottunk, hogy nem szabad haboznunk, és a lappangó válságot nyílt válsággá kell átalakítanunk. Azt javasoltam, hogy abban az esetben, ha a kommunisták nem hajlandók teljesíteni a biztonsági szolgálattal kapcsolatos követeléseinket, még a kongresszus előtt adjuk be lemondásunkat. Ha a válságot ebben a kérdésben idézzük elő, lehetetlen, hogy a szociáldemokraták ne

tartsanak velünk. Ha pedig kitör a válság, valószínűleg meg kell tartanunk a választásokat. Ha a választások időpontját közelebb hozzuk, a kommunistáknak nem lesz meg az ahhoz szükséges idejük..., hogy megszavaztathassanak egyes olyan törvényeket, amelyekre propagandájukhoz van szükségük."[22]

A nemzeti szocialistáknak ez a rendkívül fontos tanácskozása határozta meg a legközelebbi időben követendő taktikájukat. Elutasították a kormányprogram teljesítését, mert úgy vélték, hogy az a kommunistákat erősíti; ugyanakkor tudatában voltak annak, hogy a további államosítások csak tovább gyengítenék a burzsoázia pozícióit, és ezzel saját bázisukat; attól féltek, hogy a szociáldemokraták később nem fogják szükségképpen támogatni őket, s ezért úgy döntöttek, hogy minél előbb elő kell idézni a kormányválságot, s így kell megpróbálni az erőviszonyok és a belpolitikai helyzet megfordítását.

•

Megállapodásszerű taktikájukat a nemzeti szocialisták már a következő napon kezdték átültetni a gyakorlatba. Február 17-én reggel a Šrámek-villában összeült J. Šrámek és F. Hála a Néppárt, P. Zenkl és H. Ripka pedig a nemzeti szocialisták képviseletében. A Demokrata Párt részéről annak kormányképviselője, Š. Kočvara volt jelen. P. Zenkl és H. Ripka tájékoztatta a jelenlévőket azokról a következtetésekről, amelyekre a nemzeti szocialista miniszterek jutottak. Mindannyian egyetértettek abban, hogy előzetes tanácskozás nélkül egyik párt sem fog tárgyalni a kormányban képviselt egyéb pártokkal.

Közvetlenül 11 óra előtt megkezdődött a kormány 134. ülése. Az ülés megnyitása után P. Zenkl kért szót, és megkérdezte, hogy eljön-e V. Nosek belügyminiszter. K. Gottwald közölte, hogy a belügyminiszter még mindig beteg, a következő ülésen azonban már megjelenik. P. Zenkl erre azt kérte, hogy a kor-

mány elnöke maga szerezzen információkat a február 13-i határozat teljesítéséről, és tegyen róla jelentést a kormánynak. K. Gottwald erre azt válaszolta, hogy részletes információkkal nem rendelkezik, de meg van győződve arról, hogy a kormánytöbbség határozata meg nem engedett, alkotmányellenes beavatkozás a tárcaminiszter hatáskörébe.

„Határozottan állíthatom, hogy a köztársaság felszabadulása óta nem történt ehhez hasonló. Ilyen esetekben általában politikai megállapodás történik. Képzeljük csak el ennek a gyakorlatnak a következményeit, ha szabállyá válik! Ez azt jelentené, hogy egy egyszerű kormányhatározattal tartósan befolyásolni lehetne az egyes tárcák minisztereinek hatáskörét, mégpedig aszerint, hogyan kerül sor az egyes alkalmi kormányhatározatokra. Ez konkrétan ahhoz vezethetne, hogy a kormány határozataival rendszeresen megfoszthatná hatáskörétől a kilenc kommunista minisztert."[23]

K. Gottwald sürgette, hogy térjenek át a napirendre, és a február 13-i határozattal csak a kormány következő ülésén foglalkozzanak, amelyen a belügyminiszter is jelen lesz már. Amikor látta, hogy a három párt miniszterei nem érdeke a napirendre való áttérés, 11 óra 55 perckor félbeszakította a kormány ülését.

Ezt követően Gottwald kérte Eduard Benešt, a köztársaság elnökét, hogy azonnal fogadja őt. Tájékoztatta az elnököt a kormányban kialakult helyzetről és arról, hogy a kormány munkája megbénult. A kormányban kommunistaellenes tömb alakult ki, amely minden bizonnyal kormányválságot akar előidézni. Kifejezésre juttatta feltevését, hogy a Nemzeti Szocialista Párt egyes funkcionáriusai hivatalnokkormány beiktatását fontolgatják. A köztársasági elnök erre azt válaszolta, hogy erről a tervről semmit sem tud, és visszautasítaná egy olyan kormány kinevezését, amelyben nem lennének képviselve az összes

pártok. Felkérte K. Gottwaldot, hogy mint a kormány elnöke legyen türelmes.

A beszélgetés befejezése után a köztársaság elnöke — az elnöki iroda politikai előadója, J. Jína útján — azonnal tájékoztatta P. Zenklt a beszélgetés tartalmáról. A köztársasági elnöknek ez az eljárása újból megerősítette, hogy inkább a nem kommunista pártokkal rokonszenvez. Nagy bizalommal viseltetett különösen a nemzeti szocialisták iránt, akiket tájékoztatásaival jelentősen befolyásolt.

A félbeszakított ülés 15 órakor folytatódott, a kormány azonban — ismét csak a reakciós miniszterek hibájából — nem jutott hozzá a napirend tárgyalásához. K. Gottwald ezért az ülést nem egészen egy óra elteltével berekesztette, és bejelentette, hogy a kormány rendkívüli ülését február 20-án fogják megtartani. Már éppen elmenőben volt, amikor az egészségügyi miniszter, a néppárti A. Procházka azt indítványozta, hogy folytassák ülésüket, mégpedig a kormányelnök első helyettesének, P. Zenklnek elnöklete alatt. A jelenlévő kommunista miniszterek ezt pucscsista eljárásnak minősítették, és kategórikusan tiltakoztak ellene. A miniszterek rövid idő múlva visszavonultak dolgozószobáikba. A kormány ülése igazolta, hogy a nemzeti szocialisták, a néppártiak és a demokrata pártiak kommunistaellenes tömbje a kormány szétrobbantására törekszik, előzetesen egyeztetett taktikai koncepció szerint jár el, és hogy agresszivitása egyre fokozódik.

A kormány ülésének befejezése után J. Šrámek dolgozószobájában összegyűlt a Nemzeti Szocialista Pártnak, a Néppártnak és a Demokrata Pártnak mind a tizenkét minisztere. A miniszterek megismerkedtek a nemzeti szocialisták elgondolásaival, és a további eljárást illetően a következőkben állapodtak meg:

„1. a miniszterek mindaddig nem vesznek részt a kormány munkájában, amíg a belügyminiszter nem hajtja végre a február 13-i határozatot;

2. a miniszterek arra a megállapításra jutottak, hogy a helyzet tarthatatlan, és ezért olyan helyzetet kell teremteni, amely a nemzetgyűlési választások azonnali kiírására vezet. Ebből a célból elhatározták, hogy beadják lemondásukat, és ezzel kormányválságot idéznek elő. A kormány legközelebbi ülését február 20-ra hívták össze. A miniszterek azzal számoltak, hogy a kommunisták nem hátrálnak meg, és megállapodtak abban, hogy ebben az esetben pénteken, február 20-án benyújtják lemondásukat;

3. a miniszterek egyetértettek abban, hogy a válságot a rendőrségi üggyel kapcsolatos véleményeltérések talaján kell előidézni, viszont el kell kerülni, hogy azt maguk a kommunisták robbantsák ki azon új szociális követelésekkel kapcsolatban, amelyeket forradalmi kongresszusaikon megszavaztathatnak. Ez arra a döntésre vezetett, hogy a lemondást még az üzemi tanácsok február 22-re összehívott kongresszusa előtt kell benyújtani;

4. dr. P. Zenkl közölte, hogy tájékoztatni fogja a köztársaság elnökét, és megállapítja, hogyan vélekedik a helyzetről. Dr. Ripka ajánlkozott, hogy elkíséri őt az elnökhöz."[24]

Még ha Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége minden részletében nem is ismerte a reakciós miniszterek taktikai tervét, ülésén, amelyet szintén a kormány ülésének berekesztése után tartott, majdnem pontosan eltalálta, hogyan fognak eljárni ezek a pártok. Széles körű vita után, amelyben megvizsgálták a jövőbeni fejlődés különböző esetleges irányait és a pártok által a különböző helyzetekben követhető taktikát, Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége kiadta „A helyzettel kapcsolatos állásfoglalását". A párt elnöksége ebben felhívta a figyelmet arra, hogy a kormányprogram szabotálása egyes politikai pártok által közvetlenül összefügg e pártok azon szándékával, hogy kormányválságot idézzenek elő.

„Bizonyos pártok funkcionáriusai ezzel az eljárásukkal kívánnak szándékosan belpolitikai zűrzavart kelteni, amely nemcsak az új alkotmány megvalósítását és fontos törvények beiktatását veszélyeztetné, hanem egyúttal veszélyeztetné a szabad és demokratikus választások szabályszerű lefolytatását is. A reakció ugyanis fél e választások eredményeitől.

A párt elnöksége értékelte ezt a helyzetet, és arra a megállapításra jutott: a kormányzásban részt vevő egyes pártok képviselőinek eljárása azzal a szándékkal kapcsolódik össze, hogy a demokráciával és az alkotmánnyal ellentétes módon még a választások előtt juttassanak uralomra egy olyan hivatalnokkormányt, amely kísérletet tenne rá, hogy kiragadja a hatalmat az uralkodó nép kezéből, és a politikai és gazdasági felfordulás légkörében, a reakció szolgálatában, antidemokratikus választásokat készítsen elő. A párt elnöksége annak tudatában, hogy a népi demokratikus rendszert és az új köztársaságot komolyan fenyegeti ez a veszély, úgy döntött, hogy megtesz mindent annak érdekében, hogy meggátolja az egyesült reakciónak ezeket a piszkos terveit, és biztosítsa a további békés fejlődést az új köztársaságban.

A mai komoly pillanatban arra van szükség, hogy az egész dolgozó nép, a munkások, a parasztok, az iparosok, az értelmiségiek, minden demokratikus és haladó ember, csehek és szlovákok pártkülönbség nélkül, egységben készenlétben álljanak, felkészülve arra, hogy minden erejüket latba vetve elfojtsák a reakció minden felforgató szándékát, s megvédjék az állam és a nemzet érdekét."[25]

Hasonló álláspontot foglalt el Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége is esti ülésén. Az ülésen rámutattak: a Demokrata Párt vezetősége Szlovákiában már 1947 őszén kísérletet tett rá, hogy gazdasági és politikai felfordulást idézzen elő, ám vereséget szenvedett. Most ismét próbálkozik,

ez idő szerint szoros együttműködésben a Nemzeti Szocialista Párttal és a Néppárttal.

„A legutóbbi napokban a reakciós tömb a Demokrata Párt teljes részvétele mellett kormányválságra spekulál, lehetetlenné akarja tenni a nép vívmányainak alkotmányba iktatását, és azzal próbálkozik, hogy népellenes hivatalnokkormány kerüljön hatalomra, amely azután a reakció kezében eszköz lenne a választások antidemokratikus és népellenes lefolytatásához...

Szlovákia Kommunista Pártjának elnöksége meg van győződve arról, hogy a nép felsorakozása a párt mellett meghiúsítja ezeket a reakciós terveket, és biztosítja köztársaságunk népi demokratikus rendszerének békés építését és megszilárdítását."[26]

Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége határozatot fogadott el arról is, hogy február 18-ra össze kell hívni a bratislavai kommunisták aktívagyűlését, és azon tájékoztatni kell az aktivistákat a helyzetről. G. Husák, L. Holdoš és Š. Bašťovanský elvtársak megbízást kaptak, hogy vizsgálják meg a hadseregben és a közbiztonsági szerveknél Szlovákiában uralkodó állapotokat.

Prágában a kommunisták prágai aktívaülésére már február 17-én az esti órákban sor került a vysočanyi Népházban. Az ülésen 2000, főképpen az üzemi szervezetektől jött funkcionárius vett részt. A kormányban uralkodó feszült helyzet okairól R. Slánský, Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának főtitkára számolt be, aki a továbbiakban tájékoztatta az egybegyűlteket a párt Központi Bizottságának álláspontjáról, valamint a párt teljes mozgósításához szükséges intézkedésekről. Mindenekelőtt arról van szó, hogy a párttagok legyenek tökéletesen tájékozottak, ami csak azzal biztosítható, hogy állandóan kapcsolatot tartanak az összes járásokkal és alapszervezetekkel. Ezért a titkárságokon megkezdték az állandó ügyelet bevezetését, és kialakították

az összekötők rendszerét. Slánský felhívta a kommunistákat, fűzzék szorosabbra kapcsolataikat a szociáldemokratákkal, és az eddiginél intenzívebben dolgozzanak valamennyi társadalmi tömegszervezetben. Az üzemekben, az üzemi őrségek bázisán, megerősített őrszakaszoknak kell megalakulniuk.

Hasonló aktívaüléseket hívtak össze február 17-én az esti órákban Csehszlovákia Kommunista Pártjának kerületi bizottságai is. Az aktívaüléseket követően, az éjszakai órákban azután a párt kerületi és járási bizottságai üléseztek. Biztosították az egész párt mozgósítását; elmélyítették a kapcsolatot a párt egyes üzemi és helyi szervezeteivel. Számos vállalatnál — a kommunisták kezdeményezésére — üzemi gyűléseket tartottak az éjszakai műszakban dolgozó munkások, majd korán reggel az első műszak dolgozói számára. A kommunisták ezeken a gyűléseken tájékoztatták a dolgozókat a reakciós miniszterek eljárása által a kormányban előidézett feszült helyzetről. Minden üzemben egységesen hangzott fel a kiáltás: „Ha valami elkezdődik, minket már senki sem állíthat meg!"

A feszült politikai helyzet természetesen azonnal kihatott az egész közéletre. Az álláspontok minden ülésen és minden tanácskozáson kiéleződtek. Középút nem volt. Megmutatkozott, hogy a „harmadik erő" illuzórikus koncepciója — amelyben a szociáldemokrata funkcionáriusok többsége tetszelgett — megvalósíthatatlan. Különösen élesen léptek fel ellene a baloldali funkcionáriusok, akik a párt politikájának megváltoztatására törekedtek. Az egyes kerületekben, sőt néhány járásban is az volt a helyzet, hogy a baloldali funkcionáriusok már február 17-én néhány baloldali kerületi, illetve járási titkárt állítottak munkába.

A kommunisták figyelemmel kísérték ezt a mozgolódást a Szociáldemokrata Pártban, és azon voltak, hogy meggyorsítsák a belső differenciálódási folya-

matot. A „Rudé právo" február 17-én hírt hozott nyilvánosságra arról a megállapodásról, amelyet P. Zenkl és B. Laušman kötött egymással. Ebben a megállapodásban kötelezték magukat, hogy egységesen járjanak el a közalkalmazottak pótlékaira, valamint a Nemzetbiztonsági Testületben uralkodó viszonyokra vonatkozó kérdések tárgyalása során. Megegyeztek abban is, hogy a panaszok kivizsgálására különbizottság felállítását fogják javasolni. Megállapodtak továbbá az új földreform elodázásában és az üzemi tanácsok kongresszusának elutasításában. Kötelezték magukat, hogy mindent megtesznek a választások idő előtti kiírása érdekében. Ezt azzal akarták indokolni, hogy az alkotmány kérdésében lehetetlen megegyezésre jutni. Kölcsönösen ígéretet tettek egymásnak, hogy a választást megelőző hadjáratban mindegyikük a Kommunista Pártot veszi célba.

A megállapodásról szóló hír bizonyos szociáldemokrata körök bizalmas információja alapján került a „Rudé právo"-ba. Ez az információ úgy szólt, hogy 1947 végén Prokop Drtina lakásán B. Laušman, B. Vilím és V. Majer összejött H. Ripkával, V. Krajinával, J. Firttel és — természetesen — P. Drtinával. Abban állapodtak meg, hogy a választási hadjáratban nem támadják egymást, és közösen lépnek fel annak érdekében, hogy a Belügyminisztériumban és szerveinél helyreálljon a rend. A kapcsolatok P. Zenkl és B. Laušman, valamint a két párt más vezető funkcionáriusai között ezt követően 1948 januárjában és februárjának elején is folytatódtak. Az, hogy kölcsönösen kicserélték nézeteiket, megnyilvánult a következőkben: megállapodást kötöttek a választásokat megelőző fegyverszünetről, azonos álláspontot foglaltak el a közalkalmazottak pótlékainak kérdésében, s nagyon közel álltak egymáshoz álláspontjaik a földreformmal, valamint a Belügyminisztériumban és szerveiben uralkodó helyzettel kapcsolatban is. Valamelyest eltérő véleményen voltak az államosítások-

nak, a választások időpontjának, valamint az alkotmány elfogadási határidejének kérdéseiben. Annak ellenére, hogy a „Rudé právo" információját B. Laušman és P. Zenkl lepaktálásáról mindkét fél tagadta (bár a tárgyalások lefolyásáról P. Zenkl február 9-én még a Nemzeti Szocialista Párt szűkebb vezetőségét is tájékoztatta), a hír az egész politikai életben, különösen azonban a szociáldemokraták soraiban, rendkívüli feltűnést és izgalmat keltett. Ezt nemcsak a Szociáldemokrata Párt titkárságainak hírei igazolták, hanem azok a telex-közlések is, amelyek Csehszlovákia Kommunista Pártja egyes kerületi bizottságaitól érkeztek. A szociáldemokrata baloldal annál is inkább tovább fokozta tevékenységét, mert tudatában volt annak a veszélynek, hogy a jobboldal esetleg teljesen uralma alá hajthatja a pártot, s annak politikája így teljesen azonosulhat a Nemzeti Szocialista Párt vezetőségének kommunistaellenes irányvonalával.

A politikai pártok kivétel nélkül fokozott figyelmet fordítottak a hadseregben uralkodó helyzetre. Éppen ezért a tisztikar további magatartása szempontjából rendkívül nagy jelentősége volt annak a beszédnek, amelyet a nemzetvédelmi miniszter, Ludvík Svoboda hadseregtábornok február 17-én, a prágai Vigadóban a tartalékos tisztekhez és tisztjelöltekhez intézett. Az általános nemzetközi helyzetről és a csehszlovák hadsereg feladatairól szólt. Egyebek között a következőket mondotta:

„Érdekeinknek a német kérdésben a Szovjetunió politikája felel meg. A mai helyzetben, amikor az egész világ két táborra, a demokratikus, haladó és békeszerető erők táborára, valamint a reakciós, antidemokratikus és németbarát erők táborára oszlik, továbbra is világosan, egyértelműen járunk el. Semmit sem engedünk abból a szilárd és félreérthetetlen politikából, amit a Szovjetunióval való barátság fémjelez."[27]

Hasonló szellemben tartotta meg beszámolóját február 18-án Bratislavában a repülőtisztek és a szerző-

déses repülésügyi alkalmazottak aktívaülésén G. Husák. A jelenlevőket tájékoztatta az egész belpolitikai helyzetről, valamint a reakciós erők felforgató akcióiról és szándékairól.

A nemzetközi politika kérdései a kezdődő belpolitikai válságban látszólag mintha háttérbe szorultak volna. A valóságban azonban elválaszthatatlan részét alkották az egyre közeledő politikai összecsapásnak. Mindenekelőtt az egyes pártok sajtóorgánumaiban jelentkeztek. Február 16-án a Cseh Újságírók Szövetségének taggyűlése éppen a sajtóról tárgyalt. Meghallgatta a szláv újságírók zágrábi kongresszusáról szóló beszámolót, ahol a csehszlovák sajtó bizonyos részét amiatt bírálták, mert valótlanságokat és rágalmakat terjeszt a többi szláv országról, főképpen azonban a Szovjetunióról. A taggyűlés a következők szerint határozott:

„...a leghatározottabban el kell ítélni a sajtóban megjelenő mindazon írásokat, amelyek akár nyilvánvaló, akár leplezett valótlanságokkal akarják megtörni a szláv szövetségesek bizalmát egymás iránt, és így rontják azok kölcsönös testvéri kapcsolatait...

A Cseh Újságírók Szövetsége felhívja összes tagjait és az egész csehszlovák sajtót, hogy közéleti küldetésének és erkölcsi felelősségének tudatában sohase feledkezzék meg a nemzettel, az állammal és annak népi demokratikus rendszerével szemben fennálló kötelezettségeiről, és kerüljön el mindent, ami aláásható a Csehszlovák Köztársaság szövetségesi viszonyait és ezzel biztonságát."[28]

A nemzetközi politikai összefüggések jelentőségét hangsúlyozta az a konferencia is, amelyet Csehszlovákia, Lengyelország és Jugoszlávia külügyminiszterei tartottak Prágában február 17-én és 18-án. A külügyminiszterek a német kérdésről tárgyaltak, és elutasító álláspontot foglaltak el a nyugati megszálló hatalmaknak arra irányuló törekvésével szemben, hogy azok, megsértve Németország egységét, a nyugati megszál-

lási övezeteket egységes államalakulatban egyesítsék. A konferencia elítélte a potsdami megállapodások megsértését az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország részéről, és kifejezésre juttatta azon elhatározását, hogy a német kérdésben a Szovjetunió politikáját kívánja támogatni.

A külügyminiszteri konferencia berekesztése után K. Gottwald azonnal össze akarta hívni a kormány elnökségét, hogy hagyja jóvá a három külügyminiszter zárónyilatkozatát. Ez azonban — a Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a Demokrata Párt képviselőinek erre irányuló készsége hiányában — meghiúsult. A lappangó kormányválság ezzel még tovább mélyült.

A Nemzeti Front szűkebb alkotmányjogi bizottságának ülése ugyancsak sikertelen volt. A bizottság február 18-án a délelőtti órákban összeült ugyan, viszont egyáltalában nem kezdett hozzá az alkotmány vitás rendelkezéseinek további tárgyalásához. Bár a Nemzeti Front e szűkebb bizottságának pontosan meghatározott feladata volt, a nemzeti szocialista J. Stránský mégis azt követelte, hogy a bizottság tárgyaljon először a február 13-i kormányhatározat végrehajtásáról. Kijelentette:

„Amíg ez a kérdés meg nem oldódik, és nem lesz benne rend, a Nemzeti Szocialista Párt véleménye szerint nincs értelme semmi másról beszélni."[29]

Klement Gottwald vitába szállt ezzel a javaslattal; kijelentette, hogy a Nemzeti Front szűkebb bizottsága (ülésén jelen voltak az alkotmányjogi szakértők, viszont hiányoztak a Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a Szociáldemokrata Párt elnökei) nem tárgyalhat a kormány február 13 i határozatáról.

„A bizottság tagjai nincsenek erre fölkészülve, és nem is hivatottak erre. Csehszlovákia Kommunista Pártja a kormányban éppen azért utasította vissza a tárgyalást erről a kérdésről, mert a belügyminiszter nem volt jelen; a párt véleménye szerint a kormány tagjainak, mielőtt döntenének, hallaniuk kell a tárca-

miniszter autoritatív álláspontját is. A Nemzeti Szocialista Pártnak ama javaslata, hogy az ügyet itt tárgyalják, véleménye szerint nem jelent semmi mást, csupán arra irányuló törekvést, hogy a tárgyalás az alkotmányról elhalasztódjék. Mindkét ügyet nem lehet itt tárgyalni. Csehszlovákia Kommunista Pártja nevében legalább azt jelenti ki, hogy a Nemzeti Szocialista Párt javaslatáról itt nem tárgyalhat. Ezért valahogyan dönteni kell."[30]

A Nemzeti Szocialista Párt jelenlevő képviselői — J. Stránský és P. Drtina — ismét csak elutasították a tárgyalást az alkotmányról. A Demokrata Párt elnöke, J. Lettrich és a Néppárt titkára, A. Klimek, gyakorlatilag csatlakoztak hozzájuk, mert azt indítványozták, hogy hívják össze a Nemzeti Front reprezentatív ülését, a Nemzeti Front szűkebb bizottsága pedig csak a február 13-i kormányhatározat problémájának megoldása után folytassa munkáját. Gottwald ebben a helyzetben nem tehetett mást, mint hogy egyórás vita után berekessze a szűkebb bizottság ülését. A Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a Demokrata Párt képviselőinek eljárása tehát lehetetlenné tette a konstruktív tárgyalásokat a Nemzeti Frontban, és azt tétlenségre ítélte. A kormány belső válsága átterjedt tehát a Nemzeti Front szerveire is.

A legszélesebb körű nyilvánosság egyelőre nem tudott részletesen tájékozódni sem a kormány, sem a Nemzeti Front tárgyalásainak lefolyásáról. Abból azonban, ahogyan az egyes pártok reagáltak, megérezte a fokozódó feszültséget. A politikai élet kérlelhetetlenül kezdett két, egymással szemben álló pólus között megoszlani. Az álláspontok annyira elhatárolódtak és kiéleződtek, hogy középútról még csak beszélni sem lehetett.

Vagy az üzemi tanácsok kongresszusa mellett — vagy az ellen.

Vagy a további államosítások és a földreform mellett — vagy az ellen.

Vagy a szocializmushoz vezető további út mellett — vagy az ellen.

Ezekre a kérdésekre mindenkinek felelnie kellett. Nemcsak a politikai pártoknak, hanem minden felnőtt állampolgárnak. Éppen február 18-án került sor a legtöbb üzemi gyűlésre az üzemi tanácsok kongresszusával kapcsolatban. Ezek a gyűlések az egész népre kiterjedő referendumot, népszavazást jelentettek: a részvétel majdnem százszázalékos volt, a különböző helyeken megtartott gyűlések pedig egymáshoz hasonló módon folytak le. Az előadói jelentések, amelyeket a szakszervezeti csoportok vagy az üzemi tanácsok elnökei tartottak, megismertették a dolgozókat a legutóbbi fejleményekkel és a Szakszervezetek Központi Tanácsának álláspontjával. Ugyanakkor kifejtették azokat az indokokat, amelyek miatt sor került az üzemi tanácsok kongresszusának összehívására, valamint megmagyarázták azokat a követeléseket is, amelyekről a kongresszus tanácskozni fog. A gyűlések elfogadták azokat a határozati javaslatokat, amelyeket az üzemi tanács dolgozott ki a szakszervezeti csoporttal együttműködésben.

Az elfogadott határozatok többnyire a következő követeléseket tartalmazták:

1. el kell fogadni a Szakszervezetek Központi Tanácsa által az állami és a közalkalmazottak illetményeinek rendezésére benyújtott javaslatot;

2. még a választásokig törvénybe kell iktatni az alkotmányt, a társadalombiztosítást, a földreformot, valamint a mezőgazdasági és az ipari adót;

3. államosítani kell a külkereskedelmet és a belföldi nagykereskedelmet, továbbá mindazokat az üzemeket, amelyek 50-nél több alkalmazottat (dolgozót) foglalkoztatnak.

A határozatok többsége kifejezte a dolgozók szolidaritását a Nemzetbiztonsági Testülettel, valamint elítélte a reakciós miniszterek egymásra licitáló és szabotáló politikáját.

A határozati javaslatokkal a vita majdnem minden résztvevője egyetértett. Csak itt-ott kísérelték meg, főképpen a Nemzeti Szocialista Párt egyes funkcionáriusai, hogy tompítsák a határozat élét, és igazolják pártjuk politikáját. Nem sikerült nekik. A szavazás a határozati javaslatokról mindenütt meggyőző volt. Az üzemeknek mintegy fele egyhangúan fogadta el őket, a többi üzemben pedig mindig csak néhány szavazatot adtak le ellenük. Így pl. a vysočanyi Českomoravská Kolben-Daněk Művekben 4500 szavazat esett a határozati javaslatra, és csak kettő szólt ellene, a smíchovi Tatra Műveknél 1500 fő szavazott a határozati javaslat mellett és csak hat ellene stb. A szavazás egyformán folyt le mindegyik üzemben. Csak egyes hivatalokban került sor arra, hogy többen szavaztak a határozati javaslat ellen, mint mellette, és csak elvétve küldtek ezekből a hivatalokból olyan határozatokat, amelyek egyet nem értést fejeztek ki az üzemi tanácsok kongresszusával.

Minden jel arra mutatott, hogy a dolgozók aktivitása fokozódott. A munkásosztály tudatára ébredt a helyzet komolyságának, és a forradalmi vívmányok védelmében lépett fel. Senki sem kételkedett abban, hogy az üzemi tanácsok kongresszusa egyértelműen a népi demokrácia továbbfejlesztése mellett foglal állást. Ezt egyébként A. Zápotocký is kifejezésre juttatta abban a rövid rádióbeszédben, amelyet a kongresszus értelméről és feladatairól tartott. Beszédét ezekkel a szavakkal fejezte be:

„A Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom nem engedi meg, hogy a kapitalista fondorlatok újból, mai népi demokratikus köztársaságunkban is érvényesüljenek, nem engedi meg, hogy a tőkés felforgatás és kizsákmányolás újra katasztrófákat, nyomort, éhséget és munkanélküliséget idézzen elő."[31]

A földművesbizottságok kongresszusának összehívása szintén további impulzust jelentett a parasztmozgalom fejlődése szempontjából. A legtöbb járásban is-

mét tanácskozásra ültek össze a földművesbizottságok elnökei és tagjai. Ezek után összehívták a falvakban a földigénylők gyűléseit. A földművesbizottságok kongresszusával majdnem minden kisparaszt egyetértett. Azt várták, hogy követeléseiket az üzemi tanácsok kongresszusa is támogatja majd, s így a munkások és a parasztok együttes erőfeszítéseinek köszönhetően végre megszületnek az összes beígért mezőgazdasági törvények.

A földművesbizottságok összehívása ellen az egységes cseh és szlovák parasztszövetségek egyes vezető funkcionáriusai emeltek szót. Az előkészítő központi választmányokat ezekben a szövetségekben csak 1947 decemberében nevezték ki, és azok csak 1948. február elején alakultak meg. Összetételük paritásos volt: a cseh szövetség elnöki tisztjét V. Mikuláš nemzeti szocialista töltötte be, míg a szlovák szövetség elnöke K. Filo, a Demokrata Párt tagja volt. Mindketten nyilatkozatot tettek, hogy a kongresszust a szövetségek tudomása nélkül, tehát törvényellenesen hívták össze. Ezzel szemben a két szövetség főtitkára — J. Nepomucký és M. Falťan, kommunisták — úgy nyilatkoztak a sajtóban, hogy a földművesbizottságok kongresszusának összehívása nem függ a szövetségek elnökeinek hozzájárulásától vagy hozzá nem járulásától. A Földművelők Központi Tanácsa, amelyben a pártok ugyancsak paritásos alapon voltak képviselve, a kérdésben szintén nem tudott egységes álláspontra jutni. A tanács elnökségi ülésén J. Novák nemzeti szocialista képviselő ugyan a földművesbizottságok kongresszusa ellen szóló határozati javaslatot terjesztett elő, amelyet a kommunisták kivételével az összes jelenlevők is támogattak, ezt a határozatot végül mégsem fogadták el jogerősen, mert hiányoztak a Szlovák Egységes Parasztszövetség képviselői.

Míg a kommunisták minden erejükkel az üzemi tanácsok és a földművesbizottságok kongresszusainak előkészítésén és biztosításán dolgoztak, addig a nem-

zeti szocialisták — ők álltak ugyanis a kommunistaellenes tömb élén — főképpen azon eljárás tervének pontos meghatározására fordították figyelmüket, amelyet a kormányválság folyamán követni kívántak. Bázisukat nemcsak a nem kommunista pártok képviselői csoportjaiban biztosították, amelyek éppen február 18-án ültek össze, hanem mindenekelőtt a köztársaság elnökének nézeteit akarták megismerni.

Február 18-án délelőtt dr. Eduard Beneš fogadta P. Zenklt és H. Ripkát. Beneš legelőször arról a beszélgetésről tájékoztatta őket, amelyet február 17-én Gottwalddal folytatott. Közölte velük, hogy Gottwald beszédéből a gyengeség és a bizonytalanság jeleit érezte ki, s ezért Zenklt és Ripkát arra biztatta, hogy ne tegyenek engedményeket. Zenkl és Ripka a köztársaság elnökét viszont arról a tervről tájékoztatta, amelyben a kormányban helyet foglaló néppártiakkal és demokrata pártiakkal egyeztek meg. Megkérdezték tőle, vajon még mindig kitart-e amellett az álláspontja mellett, hogy sohasem adná hozzájárulását egy olyan kormányhoz, amelyben nincs két vagy három párt képviselve. Eduard Beneš biztosította őket, hogy ilyen kormánnyal nem értene egyet. Egyetértett viszont Zenkl és Ripka fejtegetéseivel a kormányban uralkodó feszültség okairól, valamint azzal a véleményükkel is, hogy a helyzet egyedül kormányválsággal és a választások kiírásával oldható meg. H. Ripka erre azt mondta a köztársasági elnöknek, hogy a három párt miniszterelnek lemondása várhatóan 14 napon belül, de lehetséges, hogy már 48 óra alatt bekövetkezik. Hozzátette, hogy minden arra mutat, miszerint a szociáldemokraták lemondása nemsokára követni fogja az ő lemondásukat. Erre — a beszélgetésről H. Ripka által utólagosan készített feljegyzés szerint — Eduard Beneš állítólag így válaszolt:

„A kommunisták csak kormányválság után hátrálnak meg. Menjenek csak neki. Vigyázzanak azonban, hogy ne tegyenek hibás lépést."[32]

A beszélgetésről csak utólag készült feljegyzés, és annak tartalma még mindig vita tárgya a február után emigráltak között. A nemzeti szocialisták azt állítják, hogy a köztársasági elnök nemcsak hogy beleegyezett a kormányválság minél gyorsabb előidézésébe, hanem egyenesen erre buzdította őket, és egyúttal támogatását is megígérte nekik. Beneš párthívei ezzel szemben azt mondják, hogy a köztársasági elnök úgy gondolta: a nem kommunista pártok hajthatatlansága a kommunista minisztereket készteti majd lemondásra, és hogy ebben a helyzetben ő léphet fel közvetítőként. Álljanak a dolgok akár így, akár úgy, az utólagos magyarázat semmit sem változtat az események tényleges lefolyásán. Tény mindenképpen az, hogy a nemzeti szocialisták meg voltak győződve arról, hogy a köztársaság elnöke eljárásukat jóváhagyta.

Arról a beszélgetésről, amelyet P. Zenkl és H. Ripka folytatott a köztársaság elnökével, nevezettek csak a Nemzeti Szocialista Párt szűkebb vezetőségét tájékoztatták, amelynek ülésén a minisztereken kívül csak V. Krajina és J. Firt vett részt. Az elnökség esti órákban megtartott ülése minderről semmit sem tudott. Ezzel szemben P. Zenkl azonnal közölte a beszélgetés tartalmát J. Šrámekkel, F. Hálával és Š. Kočvarával. J. Šrámek állítólag komoly kétségeinek adott kifejezést a lemondás helyességét illetően, és azzal csak azon feltétel mellett értett egyet, ha a Szociáldemokrata Párt is csatlakozik.

A Nemzeti Szocialista Párt elnöksége a kormányban uralkodó helyzetről és az üzemi tanácsok kongresszusáról tárgyalt. Jóváhagyta a párt minisztereinek eljárását, és teljhatalmat adott nekik a továbbiakhoz. Egyetértett azzal, hogy a párt képviselői mindaddig ne vegyenek részt a kormány további munkájában, amíg a február 13-án hozott kormányhatározatot végre nem hajtják.

Az elnökség elutasította továbbá az üzemi tanácsok kongresszusát, mondván, hogy az a kommunisták ak-

ciója; ugyanakkor azonban felhívta a párt tagjait, hogy ne lépjenek ki a szakszervezetekből. A küldötteket sem kellene egységes eljárásra kötelezni. A. Vandrovec javaslatára az elnökség Testvéri Segélyalapot létesített azzal a céllal, hogy a párt existenciájukban kárt szenvedett tagjai ebből az alapból pénzbeli támogatásban részesüljenek. Az alap elnökévé az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elnökét, J. Davidot jelölte ki. Az elnökség végül elfogadta az ülés eredményeit összefoglaló nyilatkozat szövegét.

Hasonló nyilatkozatot fogadott el a Csehszlovák Néppárt szűkebb Végrehajtó Bizottsága is. A nemzeti szocialistákkal egybehangzóan a Néppárt is mindenekelőtt a február 13-i kormányhatározat teljesítésének elmaradását tekintette a feszült helyzet okának. Azért foglalt állást az üzemi tanácsok és a földművesbizottságok kongresszusa ellen, mert azokról sem a törvények, sem az érdekelt szervezetek alapszabályai nem rendelkeznek. Abból a tényből, hogy az üzemi tanácsok kongresszusának tanácskoznia kell a közalkalmazottak pótlékáról is, a nyilatkozat arra a megállapításra jutott, hogy a kongresszus ezek ellen az alkalmazottak ellen irányul. Azt követelte továbbá, hogy a Nemzeti Frontban ne vehessenek részt a társadalmi tömegszervezetek. A nyilatkozat befejező részében — amelynek a következő alcímet adták: „Az összeesküvők ki akarják játszani a szuverén nép hangját" — a Néppárt azt követelte, hogy tartsanak szabályszerű, titkos választásokat, és egyúttal a következőket állapította meg:

„A Nemzeti Frontban senki sem kerülhet elszigetelt helyzetbe, amennyiben azt nem maga idézi elő vétkes módon azzal, hogy nem tartja tiszteletben a törvényt és a jogrendet."[33]

Ebben a nyilatkozatban a reakciós erők ismét csak felfedték szándékukat, nevezetesen azt, hogy a kommunistákat elszigeteltségbe akarják kergetni azzal az indokolással, hogy megsértik a törvényeket és a jog-

rendet. Innen már csak egy lépés kellett ahhoz, hogy eltávolítsák őket a politikai élet porondjáról. Ennek a határozatnak a szövege volt a legélesebb kommunistaellenes megnyilatkozás, amelyet a politikai pártok eddig tettek.

Bratislavában az esti órákban került sor a kommunisták aktíváülésére. A helyzetről Š. Bašťovanský számolt be. Utalt a múlt év őszén bekövetkezett szlovákiai politikai válság tapasztalataira, és arra hívta fel a figyelmet, hogy a reakció most kormányválság előidézésére törekszik, mégpedig azzal a szándékkal, hogy azután hivatalnokkormány beiktatására és a politikai viszonyok visszafordítására kerüljön sor. Szavait ezután a szociáldemokratákhoz intézte. Arra kérte őket, lássák be, hogy a mai, osztályszempontból megosztott világban nincs helye semmiféle „harmadik erőnek", és hogy Csehszlovákiában is el kell dönteniük, vajon a kommunistákkal tartanak-e a kapitalisták ellen, vagy a kapitalistákkal a kommunisták ellen. A nép vívmányainak megtartása és a szocializmushoz vezető úton való továbbhaladás a reakció puccskísérletének visszaverését követeli.

„Ezért nemcsak saját pártunkat hívjuk harci készültségbe, hanem az egész szlovák dolgozó népet. A cseh és a szlovák dolgozó nép el van szánva arra, hogy megvédje vívmányait, és meghiúsítson minden reakciós kísérletet és intrikát.

A reakció hazardőr kísérleteire, felforgató ellenzéki politikájára a legjobb válasz a munkások, a parasztok, az iparosok és az értelmiség szilárd akcióegysége. A szlovák dolgozó nép ebben a küzdelemben a cseh dolgozó néppel vállvetve kíván haladni, Gottwald elvtárssal az élen."[34]

Ez az aktíváülés — a prágaiak előző napi üléséhez hasonlóan — a szlovákiai kommunisták közvetlen mozgósításának első szakaszát vezette be.

Szlovákia Kommunista Pártjának legtöbb járási szervezete rögtön másnap, február 19-én, aktíváülése-

ket szervezett funkcionáriusai számára. A kommunisták ezeken az üléseken ismerkedtek meg a helyzettel és a legközelebbi feladatokkal. Megállapították, hogy Szlovákia Kommunista Pártjának valamennyi szervezete igen aktívan dolgozik. A politikai tömegmunka különösen Szlovákia Kommunista Pártja IX. kongresszusának és az üzemi tanácsok kongresszusának előkészítése során javult meg. Ennek első eredményei a munkásoknak és az alkalmazottaknak az üzemi tanácsok kongresszusával kapcsolatban tartott üzemi gyűlésein mutatkoztak meg. Ezekre a gyűlésekre Szlovákiában az esetek többségében február 19-én került sor. Lefolyásuk ugyanolyan volt, mint a cseh országrészekben. A szakszervezeti csoport vagy az üzemi tanács elnökének beszámolója után megindult a vita a határozati javaslatrol. Majdnem az összes résztvevők bizalmukról biztosították a Szakszervezetek Központi Tanácsát és a Szlovák Szakszervezeti Tanácsot, s egyetértettek a határozati javaslatokban foglalt követelésekkel. A gyűlések a küldöttek megválasztásával és a határozati javaslatok jóváhagyásával értek véget. Számos üzemből üdvözlő táviratot is küldtek a Szlovák Szakszervezeti Tanács és Klement Gottwald címére. A küldöttek megválasztására csak azokban az üzemekben került sor a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom taggyűlésein és — egészen elvétve — az üzemi tanács és a szakszervezeti csoport ülésén, amelyekben a funkcionáriusoknak nem volt meg a lehetőségük arra, hogy előre megszervezzék az üzemi gyűléseket. Voltak egyes járások, amelyekben a megválasztott küldöttek még február 19-én este közös ülésre jöttek össze, hogy ott megállapodjanak az egységes eljárásban, valamint abban, mikor utaznak el az üzemi tanácsok kongresszusára.

A kommunisták aktivitásának fokozódása a taglétszám további emelkedésében is megnyilvánult. A február 5-től 17-ig terjedő időben Szlovákia Kommunista Pártjába 6817 új tag lépett be, Csehszlovákia Kommu-

nista Pártjába pedig február első tizennégy napjában 31 531 tag. Az új tagok száma nap mint nap emelkedett. A Kommunista Pártba belépők főként a munkások és a parasztok soraiból kerültek ki, ami szorosan összefüggött az üzemi tanácsok és a földművesbizottságok kongresszusainak előkészítő munkálataival.

Míg a kommunisták továbbra is főképpen tömegpolitikai tevékenységet fejtettek ki, a többi párt mindenekelőtt kölcsönös kapcsolatainak kiterjesztésére fordította a figyelmét. Az egyik ülést a másik, az egyik látogatást a másik látogatás követte. Az egyes pártok vezető funkcionáriusai február 19-én a reggeli órától sürögtek-forogtak. Az egyiknek ezzel kellett beszélnie, a másiknak pedig másvalakivel. Tulajdonképpen mindannyian újra meg akartak bizonyosodni arról, hogy a politikai pártok és minisztereik beállítottsága nem változott. A választóvonalat e pártok és politikai képviselőik között mindezen tárgyalások során az alkotta, hogyan foglalnak állást az üzemi bizottságok kongresszusával és a kormány február 13-i határozatával kapcsolatban. Ismét csak beigazolódott, hogy — a szociáldemokraták kivételével — az összes párt álláspontja olyannyira egyértelmű és határozott, hogy a kompromisszum majdnem teljesen lehetetlen.

Délelőtt B. Laušman, B. Vilím és F. Tymeš meglátogatta K. Gottwaldot. Csehszlovákia Kommunista Pártja képviseletében jelen volt a tárgyaláson még V. Kopecký és R. Slánský is. A szociáldemokrata küldöttség mindenekelőtt azt javasolta, hogy a kormányban kialakult helyzetről tárgyaljon a Nemzeti Front. Amikor azután a küldöttség tagjai átnyújtották a Belügyminisztérium működésével kapcsolatos panaszaik jegyzékét, Gottwald közölte, hogy a holnapi rendkívüli minisztertanács már a belügyminiszter jelenlétében fog mindezekről a problémákról tárgyalni. Célszerűtlennek tartotta, hogy a Nemzeti Frontot a kormány ülése előtt hívják össze, hiszen a Nemzeti Front legutóbbi tárgyalása is teljesen sikertelen volt. Gottwald

ezután megmagyarázta a szociáldemokrata küldötteknek a Kommunista Párt álláspontját. Rámutatott arra, hogy a politikai életben jelentkező osztályellentétek már elvi jelentőségű antagonisztikus konfliktussá fajultak, és hogy a kormány február 13-i határozata a reakciónak csak ürügy ahhoz, hogy frontális támadással kísérelje meg az állam jellegének megváltoztatását. A konfliktus osztályjellegét a legjobban az mutatja, hogyan viszonylik az egyik vagy a másik fél az új alkotmányhoz és a további államosításokhoz. Ebben az összefüggésben felhívta a szociáldemokratákat, hogy maradjanak hívek a munkáspolitikához, és járjanak el a kommunistákkal együtt. Abban az esetben — mondotta —, ha a tárgyalások a kormányban továbbra is eredménytelenek maradnának, a kommunisták hajlandók lennének a szociáldemokratákkal együtt többségi kormányt alakítani, és ezzel kapcsolatban a szociáldemokratáknak a miniszteri bársonyszékek kétötödét ajánlotta fel. B. Laušman ezt a javaslatot azzal utasította el, hogy a Nemzeti Front jó alapja a kormánynak, s éppen ezért azt a jövőben is fenn kell tartani. A találkozó ezzel be is fejeződött. A szociáldemokrata vezetőségnek az a törekvése, hogy kompromisszumot érjen el, teljesen irreális volt, mert azt a szociáldemokraták egyedül a kommunisták által adott engedmények árán akarták megvalósítani.

Klement Gottwald a szociáldemokratákkal való tanácskozás után felkereste a köztársasági elnököt. Felhívta figyelmét az egyre mélyülő válságra, valamint a kormány teljes megbénulásának és a kormányválságnak a veszélyére. Kérte, használja fel a befolyását, és igyekezzék a többi pártot konstruktív munkára rávenni. Eduard Beneš erre azt kezdte magyarázni, hogy a parlamentáris demokráciában nem szokatlan a civakodás a kormányban, vagy a kormányválság, s a maga részéről arra kérte Gottwaldot, legyen türelmes, és próbálja meg ő maga feloldani a pártok közötti feszültséget.

Klement Gottwald látogatása után B. Laušman és B. Vilím érkezett a köztársasági elnökhöz. Tudomására hozták, hogy a Szociáldemokrata Párt vezetősége a február 13-i kormányhatározat végrehajtásában együtt kíván működni a többi nem kommunista párttal.

Egyetlen szóval sem emlékeztek meg a miniszterek lemondásának lehetőségéről, sem pedig arról, hogy az ominózus kormányhatározat nem teljesítése esetén mit tesznek. A köztársasági elnököt csak Gottwalddal folytatott megbeszélésük tartalmáról tájékoztatták, közölve, hogy visszautasították a többségi kormány megalakítására irányuló javaslatát. E. Beneš egyetértését fejezte ki ezzel a taktikával, és biztosította őket, hogy a kérdések megbeszélése végett bármikor felkereshetik őt.

Délben P. Zenklnek a miniszterelnökség épületében levő dolgozószobájában összejöttek a Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a Demokrata Párt egyes miniszterei. Jelen volt P. Zenkl, H. Ripka, F. Hála, A. Procházka és Š. Kočvara. Zenkl és Ripka tájékoztatta a jelenlevőket a köztársasági elnöknél tett látogatásukról, továbbá pártjuk vezetőségének arról a döntéséről is, hogy ha a kormány február 13-án kelt határozatának teljesítése elmarad, a párt február 20-án visszahívja képviselőit a kormányból. A többi párt képviselői egyetértettek ezzel, és közölték, hogy tájékoztatni fogják végrehajtó bizottságaik elnökségét. Biztosították a nemzeti szocialistákat, hogy számíthatnak mindhárom párt egységes eljárására.

Miután B. Laušman és B. Vilím visszaérkezett a prágai várból, a Szociáldemokrata Párt elnöksége folytatta tárgyalását. A délelőtti ülésen éles szóváltásra került sor Zdeněk Fierlinger és V. Majer között abban a kérdésben, milyen álláspontot foglaljon el a párt a már elkezdődött kormányválságban. Míg Fierlinger azt követelte, hogy a párt folytasson következetesen szocialista politikát és haladjon együtt a kommunis-

tákkal, addig V. Majer — éppen ellenkezőleg — a többi nem kommunista párttal való egységes eljárást ajánlotta. Hosszabb véleménycsere után — amelyre főképpen azután került sor, hogy B. Laušman beszámolt K. Gottwalddal és E. Benešsel folytatott tárgyalásairól — a párt elnöksége végül is a következő álláspontban egyezett meg:

„A csehszlovák szociáldemokraták mindent megtesznek azért, hogy a köztársaság és a társadalmi nyugalom fennmaradása érdekében helyreálljon a bizalom a politikai pártok között, és a kormány, a parlament, valamint a Nemzeti Front visszanyerje munkaképességét.

Az elnökség újból hangsúlyozta, hogy a mai rendkívüli belpolitikai és nemzetközi helyzetben senki sem gondolhat sem hivatalnokkormányra, sem többségi kormányra, hanem a választásokig fenn kell tartani a Nemzeti Front kormányát annak eddigi összetételében. A párt elnöksége ezzel összefüggésben annak a reményének adott kifejezést, hogy jóakarattal és abban az esetben, ha a pártérdekeket mindenki alárendeli az államérdekeknek, a választásokig törvénybe lehet iktatni az új alkotmányt, és meg lehet tenni mindent, hogy a pártok egy olyan kormányprogramban állapodjanak meg, amelyet még szintén ebben a parlamenti ülésszakban meg lehetne valósítani."[35]

A Szociáldemokrata Párt vezetősége a továbbiakban megállapította, hogy az üzemi tanácsok kongresszusa a Szakszervezetek Központi Tanácsának ügye, és ezért a tanács viseli a felelősséget. Az elnökség ezzel a megfogalmazással semleges álláspontot foglalt el az üzemi tanácsok kongresszusával kapcsolatban. A földművesbizottságok kongresszusát viszont elutasította, mégpedig azzal az indokkal, hogy azt a Földművelők Központi Tanácsának tudomása nélkül hívták össze. Az elnökség megállapodott azokban az irányelvekben is, amelyeket a párt képviselőinek a kormányban követniük kell. Meghagyta nekik, hogy továbbra is kö-

veteljék a kormány február 13-i határozatának teljesítését. Az elnökségi ülésről kiadott közlemény végén az elnökség megállapította, hogy a sok gyűlés és vitatkozás veszélyezteti a termelést, és ezért felhívta a párt üzemi szervezeteit, hogy álljanak a munkafegyelem és a munkarend helyreállítására irányuló akció élére.

A Szociáldemokrata Párt vezetőségi ülésén hozott határozatokról Gottwaldot Vilím, Drtinát pedig Laušman tájékoztatta. Drtina viszonzásul közölte Laušmannal a három párt minisztereinek déli ülésén elhangzottakat, de nem mondta meg neki, hogy mind a tizenkét miniszter be akarja adni lemondását, mégpedig már holnap, február 20-án. A nemzeti szocialisták meg voltak ugyanis győződve arról, hogy a szociáldemokratáknak az a döntése, miszerint kitartanak a február 13-i kormányhatározat teljesítése mellett, annak folytán, hogy a kommunisták nem hajlandók semmiféle engedményre, automatikusan azzal a következménnyel jár majd, hogy a szociáldemokrata miniszterek is benyújtják lemondásukat.

Az Alkotmányozó Nemzetgyűlésben is intenzív tárgyalások folytak a különböző politikai pártok képviselői között. Ismét összeültek képviselőcsoportjaik, és összeült az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elnöksége is. Ezen az utóbbi ülésen Csehszlovákia Kommunista Pártja és Szlovákia Kommunista Pártja képviselőcsoportjának közös küldöttsége bírálóan megjegyezte, hogy a Nemzeti Front határozatait számos kérdésben, különösen pedig a mezőgazdasági politikát érintő kérdésekben nem hajtották végre a parlamentben. A képviselőcsoportok álláspontját A. Gregor az alábbi pontokban foglalta össze:

1. a kormány által elfogadott törvénytervezeteket előnyösen kell megtárgyalni;

2. az Alkotmányozó Nemzetgyűlés bizottságai az Alkotmányozó Nemzetgyűlés kisegítő szervei, és ezért

teljesíteniük kell az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elnöksége által megállapított tervet;

3. az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elnökségének a Nemzeti Front őrének kell lennie az Alkotmányozó Nemzetgyűlésben;

4. új, kötelező határidőket kell megállapítani a tagosítási törvény és az új földbirtokreform-törvény megtárgyalására;

5. megnyugtatóan rendezni kell az Alkotmányozó Nemzetgyűlés mezőgazdasági bizottságában kialakult helyzetet.

Az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elnöke, a nemzeti szocialista J. David ígéretet tett, hogy legközelebbi ülésén az elnökség tárgyalni fogja ezeket a javaslatokat, továbbá, hogy még a hét folyamán összehívják az Alkotmányozó Nemzetgyűlés összes képviselőcsoportjának és bizottságának elnökeit, s megismertetik őket a súlyos helyzettel, valamint a két kommunista párt képviselőcsoportjának álláspontjával. Ebből az alkalomból J. David meglepetésének adott kifejezést azzal kapcsolatban, hogy a Nemzeti Szocialista Párt elnöksége őt nevezte ki a Testvéri Segélyalap elnökévé. Kijelentette, hogy semmiféle ilyen alapról nincs tudomása, mert a pártelnökség február 18-i ülésén nem volt jelen, és a kinevezést sem fogadta el.

A mezőgazdasági törvények sorsa még mindig bizonytalan volt, annak ellenére, hogy az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elnökségének tagjai erre ígéretet tettek. A nemzeti szocialisták, a néppártiak és a demokrata pártiak ugyanis már kialakították tömbjüket e törvények ellen. A szociáldemokraták szintén állandóan újabb észrevételekkel és javaslatokkal jöttek. J. Beran prágai érsek éppen február 19-én küldte el levelét P. Zenklnek, amelyben arra kérte, hogy a nemzeti szocialisták utasítsák el az egyházi birtokokat érintő földreformot. Kérte Zenklt, hogy mindenekelőtt V. Mikuláš képviselőre hasson, aki támogatta az egyházi

földbirtokok nagyobb részének elkobzását. Az érsek a következő szavakkal fejezte be levelét:

„Mikuláš képviselő úr minden bizonnyal elismeri ezt az álláspontot. Hiszen abból, hogy az egyházi birtokokon végrehajtott földreformot gyorsított ütemben vizsgálják felül — ha jól informáltak —, úgyis főképpen a kommunisták húznak majd előnyöket."[36]

A politikai érdek tényleg egyesítette az összes reakciós erőket, mégpedig nemcsak az alapvető, elvi jelentőségű kérdésekben, hanem sok részletkérdésben is. Ezt a Néppárt képviselőcsoportjának ülésén majdnem az összes képviselő elismerte, amikor kijelentették, hogy a közös érdekek a néppártiakat nemcsak a Demokrata Párthoz hozták közelebb, hanem a Nemzeti Szocialista Párthoz is. K. Vičánek képviselő felszólalásában megállapította, hogy éppen ezen az alapon született meg a három párt tömbje, amelyhez az utóbbi időben egyre közelebb kerül a Szociáldemokrata Párt is. A továbbiakban így folytatta:

„Csehszlovákia Kommunista Pártja érzi ezt, és ki akar kerülni az elszigeteltség okozta nehéz helyzetből. Ezt szolgálja a Szakszervezetek Központi Tanácsának, valamint a földművesbizottságoknak a kongresszusa. Kormányválságot akarnak előidézni, a többi párt azonban nem akar abba a helyzetbe kerülni, hogy Csehszlovákia Kommunista Pártja legyen az, amely a válságot kirobbantja. A döntés valószínűleg holnap, a kormány ülésén születik meg."[37]

Azt, hogy a helyzet a kormány rendkívüli ülése előtt egy nappal tovább élesződött, az is bizonyította, hogy az Amerikai Egyesült Államok nagykövete, L. Steinhardt hirtelen visszautazott Prágába, továbbá hogy Prágába érkezett V. A. Zorin, a Szovjetunió volt prágai nagykövete is, aki abban az időben már külügyminiszter-helyettes volt. L. Steinhardtot hazájában előzőleg megoperálták, s otthon tartózkodása alkalmával sokat tárgyalt az amerikai kormánykörökkel a Csehszlovákiában kialakult helyzetről, a csehszlovák—amerikai

kereskedelmi kapcsolatokról, a Csehszlovákiában államosított amerikai vagyonokért adandó kártérítésről stb. Prágába érkezése után kijelentette:

„Nem adtam fel teljesen a reményt, hogy a csehszlovák kormány esetleg valamikor később fontolóra veszi döntését, és közvetlenül részt vesz Európa újjáépítésének tervében."[38]

A nagykövet félreérthetetlenül utalt arra, hogy az Egyesült Államok üdvözölné, ha Csehszlovákia csatlakoznék a Marshall-tervhez. Ezek a szavak az akkori helyzetben azt a reményt és várakozást fejezték ki, amelyet Amerika a reakciós erőkhöz fűzött. Amerikában kétségkívül azt kívánták, hogy a kommunisták vereséget szenvedjenek, és helyreálljon a polgári demokratikus államrend.

V. A. Zorin azért érkezett Prágába, hogy ellenőrizze a Csehszlovákiába irányuló szovjet gabonaszállításokat, és egyúttal részt vegyen a Szovjet Hadsereg megalakulásának 30. évfordulója kapcsán tartandó ünnepségeken. Rögtön február 19-én meglátogatta I. Pietort és V. Majert, akikkel annak idején a gabonaszállításokról tárgyalt. Fogadta őt J. Masaryk és K. Gottwald is. V. A. Zorin tájékoztatta őket a szovjet kormány álláspontjáról, amelyet — különösen a legutóbbi időben — erősen nyugtalanítottak a csehszlovák sajtó egy részének szovjetellenes kirohanásai. Kifejezte abbeli aggályát, hogy az egyre jobban mélyülő kormányválság esetleg a csehszlovák—szovjet kapcsolatok romlására vezethet.

Kétségtelen, hogy a Szovjetunió azt szerette volna, ha Csehszlovákia népi demokratikus jellege tovább szilárdul. Kétségtelen az is, hogy az Egyesült Államok érdeke ezzel éppen ellentétes volt. Az a tény, hogy e két nagyhatalom fontos képviselői éppen a nyílt kormányválság előestéjén érkeztek Prágába, újra sürgősen figyelmeztette az egész csehszlovák közvéleményt a belpolitikai helyzet nemzetközi politikai összefüggéseire.

A dolgozók, a politikai pártok és a tömegszervezetek figyelme ennek ellenére továbbra is mindenekelőtt az üzemi tanácsok kongresszusára összpontosult. Február 19-én állást foglalt a kongresszussal kapcsolatban a Cseh Ifjúsági Szövetség Központi Végrehajtó Bizottsága is. Az elfogadott határozatban kijelentette, hogy minden fenntartás nélkül szolidáris a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalommal, továbbá üdvözölte az üzemi tanácsok kongresszusát, mert „...azt várja, hogy a Csehszlovák Köztársaság dolgozó népének e kongresszuson kifejezésre jutó hangja határozott válasz lesz a visszahúzó erőknek és a régi magántőkés rend kiszolgálóinak. Azt várja, hogy a kongresszus eredményei olyan új lehetőségek távlatait nyitják meg, amelyeknek köszönhetően államunk az eddiginél határozottabban közeledhet kitűzött céljához — a szocializmushoz."[39]

A Cseh Ifjúsági Szövetség Központi Végrehajtó Bizottsága támogatta a földművesbizottságok kongresszusának összehívását is, és egyúttal elítélte a Nemzeti Szocialista Pártnak azt az indítványát, hogy az aktív választóknál eddig érvényben levő 18 éves korhatárt az új alkotmányban emeljék fel 21 évre. Határozatának befejező részében teljes egyetértését fejezte ki a „Mladá fronta" napilap politikai vonalvezetésével, majd bejelentette, hogy még nagyobb mértékben fogják folytatni a Lidice—Most—Litvínov-i ifjúsági építkezést.

Az üzemi tanácsok kongresszusának problémájára a Nemzeti Szocialista Párt azon az aktívaülésen tért vissza, amelyet a prágai üzemi szervezetek funkcionáriusainak rendezett a Vigadóban. A vezérszónok Ripka volt. Beszámolójában kifejtette a párt vezetőségének a mai helyzettel, különösen azonban az üzemi tanácsok kongresszusával kapcsolatos álláspontját. Megpróbálkozott azzal, hogy bebizonyítsa a követelések többségének megvalósíthatatlanságát, különösen pedig azt, hogy a gazdaság nem képes elviselni tová-

bi államosításokat. Beszélt a párt választási kilátásairól is.

„Én magam nem kételkedem benne, hogy ezekből a választásokból jóval erősebben kerülünk ki; azt szeretném, ha legalább annyira megerősödnénk, hogy az országban egy kicsit a nemzeti szocialisták elképzelései szerint lehessen kormányozni."[40]

Hasonló szellem hatotta át azt az aktívaülést is, amelyet a Nemzeti Szocialista Párt helyi szervezeteinek képviselői a vinohradyi Népházban tartottak. P. Drtina beszámoló jelentésében főképpen a válság okaival foglalkozott. Beszélt a közalkalmazottak pótlékairól, a kormány február 13-i határozatáról és az új alkotmány elkészítésének munkálatairól. Mindezeket a problémákat a nemzeti szocialisták álláspontjainak megfelelően interpretálta, s kijelentette, hogy a kormányon belüli feszült helyzetért a kommunistákat terheli a felelősség. A kiutat — ugyanúgy, mint Ripka — a pártnak az elkövetkező választásokon való győzelmében látta.

Nemcsak a nemzeti szocialisták beszéltek a közelgő választásokról, hanem a Néppárt és a Demokrata Párt is. Úgy gondolták, hogy a választások időpontja már közel van, mert mindannyian arra vártak, hogy a kormányválság a választások azonnali kiírására vezet. Míg e pártok funkcionáriusai a nyilvános gyűléseken főképpen a választásokkal foglalkoztak, a választások a pártok elnökségeinek és vezetőségeinek ülésein majdnem egyáltalán nem kerültek szóba. Az egyedüli gond itt a kormányválságra való felkészülés volt. A Nemzeti Szocialista Párt vezető funkcionáriusai február 19-én a késő esti órákban ismét csak erről tárgyaltak, és újból úgy találták, hogy helyes az a döntésük, miszerint másnap benyújtják lemondásukat. A Néppárt szűkebb Végrehajtó Bizottsága is kijelentette, hogy egyetért minisztereinek esetleges visszalépésével. A Demokrata Párt ezzel szemben tartózkodóan ítélte meg ezt a lehetőséget. Széles körű vita után

7:3 arányban leszavazták a demokrata párti miniszterek lemondásával kapcsolatos megfontolásokat.

Szlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága azonnal megragadta az alkalmat, és arra törekedett, hogy kihasználja a Demokrata Párt vezetőségében kialakult ellentéteket. Ugyanaznap ismét tárgyalt az üzemi tanácsok és a földművesbizottságok kongresszusának előkészületeiről. Megvitatta az egyes politikai pártokon belül Szlovákiában kialakult helyzetet, és úgy döntött, hogy a pártvezetőség egyes tagjai azonnal vegyék fel a kapcsolatot a Demokrata Párt ellenzéki funkcionáriusaival, s igyekezzenek őket rávenni arra, hogy nyíltan forduljanak szembe pártjuk vezetőségével.

Ugyanezt a célt szem előtt tartva léptek kapcsolatba Csehszlovákia Kommunista Pártjának egyes vezető funkcionáriusai is a cseh politikai pártok néhány képviselőjével. Az első sikeres kapcsolatfelvételeket a párt Központi Bizottságának elnöksége február 19-én este tárgyalta meg Klement Gottwald lakásán. Gottwald tájékoztatta a párt vezetőségét Eduard Beneš köztársasági elnökkel és B. Laušmannal folytatott tárgyalásairól. V. Nosek ezután ismertette a párt vezetősége előtt annak a jelentésnek fő gondolatait, amelyet a kormány másnapi rendkívüli ülésére dolgozott ki. Az elnökség mindkét jelentést tudomásul vette. Mivel már tudott a három párt minisztereinek azon szándékáról, hogy másnap be akarják nyújtani lemondásukat, a további eljárást ebből a szemszögből vette fontolóra. Úgy döntött, hogy még inkább erősíteni kell a dolgozók tömegmozgalmát, abban a pillanatban pedig, ha sor kerül a miniszterek lemondására, a nép nyomását úgy kell irányítani, hogy maga a nép zúzza össze a reakciónak a politikai hatalmi fordulat kiváltására irányuló mindennemű próbálkozását. Ezt követően magát a kormányválságot úgy kell megoldani, hogy a kormányt további miniszterekkel egészítik ki.

Az egymással farkasszemet néző két politikai cso-

portosulás taktikája és tervei tehát készen voltak. Mivel az addigi ellentétek már alapvető jelentőségű politikai és hatalmi konfliktussá alakultak át, a kompromisszumos megoldásra a legkisebb remény sem maradt. Közeledett a döntő összecsapás pillanata.

4. A hat februári nap

Péntek, február 20. Kitört a nyílt kormányválság

A legutóbbi napok feszültsége szinte a pattanásig fokozódott. Elég volt, ha az ember átlapozta a napisajtót, vagy figyelmesen meghallgatta a rádióhíreket, hogy rögtön reggel megértse: a legközelebbi napokban — esetleg órákban — végletesen kiéleződik a helyzet.

A „Rudé právo", Csehszlovákia Kommunista Pártjának központi sajtóorgánuma, híreit és cikkeit a következő címek alatt hozta: „A vasárnapi kongresszus válaszol minden felforgató elemnek." „Felháborodás az üzemekben a reakció áruló politikája miatt." „A Nemzetbiztonsági Testület ellen uszítanak, mert üldözi a feketézőket, kémeket és összeesküvőket..."

A „Právo lidu", a Csehszlovák Szociáldemokrata Párt sajtóorgánuma, a pártelnökség üléséről közölt beszámolót „Meg kell újítani a bizalmat a pártok között" címmel, majd a következő cikkeket jelentette meg: „A belpolitikai feszültség nem enyhült." „Újabb uszítások és terror az üzemekben."

A „Lidová demokracie", a Csehszlovák Néppárt napilapja, közölte a párt szűkebb Végrehajtó Bizottságának határozatát, mégpedig a következő felírással: „A válság oka a törvények és a jogrend figyelmen kívül hagyása"; a vezércikk címe ugyanebben a számban: „Kommunista választási akció az üzemi tanácsok kongresszusával kapcsolatban." Megjelent a lapban

egy hír „Tömeges tiltakozások a Szakszervezetek Központi Tanácsának eljárása ellen" címen is.

A „Svobodné slovo", a Csehszlovák Nemzeti Szocialista Párt napilapja, cikkeinek a következő címet adta: „Hihetünk-e a Szakszervezetek Központi Tanácsának?" „A paraszt nem ígéreteket, hanem árakat akar." „A közalkalmazottak a kormány mögött állnak." Az első oldal felét a „Nem járulunk hozzá a rendőri rendszerhez" címmel ellátott szerkesztőségi cikk foglalta el, amelynek „Elutasítjuk a metternichi rendőrmódszereket" című bekezdésében a következőket olvassuk:

„A minisztériumi szervek — mint megállapításra került — átmenetileg, további kihallgatás céljából, saját őrizetükbe vettek át egy bizonyos embert, aki államellenes tevékenység miatt szabadságvesztés-büntetését töltötte. Ez az eljárás, amely természetesen megkívánja az illetékes bíróság hozzájárulását, egyáltalában nem szokatlan. Alapos gyanú áll fenn azonban abban a tekintetben, *hogy a Belügyminisztériumnak azok a hivatalnokai, akik ezt az embert átvették, vagy esetleg ugyanannak a minisztériumnak más hivatalnokai ezt az embert arra kényszerítették, hogy velük együtt látogassa meg egyik ismerősét,* Csehország egyik nagyobb, északnyugati városában. Ez a férfi korábban szintén börtönben volt, s ott ismerkedtek meg egymással. A rab összehozta egykori fogolytársát az említett hivatalnokokkal, persze eltitkolva előtte foglalkozásukat. Ezek a hivatalnokok azután államellenes bűncselekményekre bírták rá ezt az ismerős férfit, és *eközben idegen állampolgároknak adták ki magukat,* valamint úgy tettek, mintha mögöttük és törekvéseik mögött a nem kommunista pártok vezető politikusai állnának. Ezzel az ismerőssel együtt azután egész sor további személyt kerestek fel, akiket ugyanilyen színleléssel szintén különböző államellenes cselekményekre vettek rá. Amikor ez a bűnös provokatőri

tevékenységük sikerült, egyszerűen letartóztatták ezeket az általuk bűnre csábított embereket."[1]

A Nemzeti Szocialista Párt ezzel a cikkel tudatosan és szándékosan megsértett egy intern kormánymegállapodást. Az összes politikai pártok ugyanis arra kötelezték magukat, hogy a kormány titkos tárgyalásairól nem engednek közzétenni semmiféle információt. A Nemzeti Szocialista Párt vezetőségének az a döntése, hogy nyilvánosságra hozza ezt az anyagot, amely egyébként erősen torzította is a kérdés lényegét, már azt jelezte, hogy a nemzeti szocialisták nem érzik magukra nézve kötelezőnek a kormányban létrejött megállapodásokat, és hogy a kormányt ténylegesen már nem ismerik el. A „Svobodné slovo" cikke persze nagy figyelmet keltett a nagyközönség körében, és további olyan elem volt, amely fokozta a politikai életben a nyugtalanságot. Nyilvánvaló volt ugyanis, hogy a Nemzeti Szocialista Párt vezetősége arra határozta el magát, hogy a továbbiakban a korábbi megállapodásokra, a kormányra és a kormányprogramra, valamint a Nemzeti Frontra tekintet nélkül fog eljárni.

A politikai pártok és a társadalmi szervezetek Szlovákiában megjelenő napilapjait egészben véve akkor még nem jellemezték olyan éles hangú cikkek, mint amilyenek Csehországban megjelentek.

Mindennek ellenére látszólag folytatódott a legutóbbi napok ritmusa, bár egyre világosabbá vált, hogy az események üteme rendkívül meggyorsult. Másnap kellett sorra kerülnie az üzemi tanácsok kongresszusának, egy hét múlva pedig a földművesbizottságok kongresszusa ült össze.

Az üzemekben a reggeli óráktól kezdve folynak az üzemi tanácsok kongresszusával kapcsolatos utolsó küldöttválasztó gyűlések. A Szakszervezetek Központi Tanácsához csak ezen a napon több mint 1000, a kongresszussal egyetértő és a kongresszus tárgysorozatára tűzött összes követeléseket támogató határozat érkezik. Bár a kongresszus programján a további álla-

mosítás nem mint követelés, hanem csak mint olyan probléma szerepel, amelyről tárgyalni kell, az összes megküldött határozatok javaslatot tartalmaznak az 50 alkalmazottnál (dolgozónál) többet foglalkoztató üzemek államosítására, sőt vannak közöttük olyanok is, amelyek már a 30, sőt a 20 dolgozót foglalkoztató üzemek államosítását is követelik.

A Szakszervezetek Központi Tanácsának székháza a reggeli óráktól kezdve méhkashoz hasonlít. A táviratok, a levelek és a telefonhívások csak úgy özönlenek. Küldöttségek érkeznek a különböző üzemekből, hogy személyesen juttassák kifejezésre nézeteiket. Egymás után érkeznek a társadalmi munkások, hogy segítsenek a kongresszus megszervezésében. Hasonló a helyzet a Földművelésügyi Minisztériumban is, amely a földművesbizottságok előkészületben álló kongresszusának szervezési bázisa.

Az egész ország feszülten várja a kormány február 20-ra összehívott rendkívüli ülését. Vajon megjelenik-e már azon a belügyminiszter? Egyáltalában: határozatképes lesz-e a kormány, vagy pedig a három politikai párt tovább folytatja obstrukcióját? Megváltoztatja-e a kormány február 13-án hozott határozatát? Előbbre jutnak-e a kormányprogram megvalósításában? Mindenki ilyen és hasonló kérdéseket tett fel, és türelmetlenül várta kérdéseire a választ.

A kormány elnökségének épületét, a volt Strakova Akadémiát, ahová 10 órára összehívták a kormány ülését, a reggeli órák óta ostrom alatt tartották az újságírók. Persze, nemcsak a csehszlovák sajtó emberei. Itt voltak csaknem az összes, Prágában tartózkodó külföldi laptudósítók is. Már kilenc óra után kezdtek szállingózni a miniszterek. Azoknak a miniszterelnök-helyetteseknek a dolgozószobájába mennek, akik a kormányban az ő pártjukat képviselték. Tíz óra előtt megérkezik Klement Gottwald, s egyenesen az ülésterembe megy. Megérkeznek az összes kommunista miniszterek, megérkeznek a szociálde-

mokraták, és megérkezik Ludvík Svoboda hadseregtábornok, nemzetvédelmi miniszter is. J. Masaryk külügyminiszter betegségével menti ki magát. A többi miniszter azonban hosszú ideig nem jelenik meg az ülésteremben. Negyed tizenegy lehet, amikor a jelenlévő miniszterek elhagyják a termet, biztosítva Gottwaldot, hogy azonnal visszatérnek a kormány ülésére, amint megjelennek a Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a Demokrata Párt miniszterei. Gottwald ígéretet tesz, hogy utánanéz, miért nem jelentek meg e miniszterek.

Röviddel azután, hogy Gottwald visszatért dolgozószobájába, egy hivatalsegéd levelet hozott számára dr. Zenkl miniszterelnök-helyettestől, aki ezt írta:

„Miniszterelnök Úr!

Kérlek, légy szíves, vedd tudomásul, hogy a kormánynak azok a tagjai, akik a Csehszlovák Nemzeti Szocialista Párthoz tartoznak, itt tartózkodnak hivatali helyiségemben a kormány épületében, és azonnal készek részt venni azon az ülésen, amelyet a mai napra összehívtál, amint jelentést kapnak arról, hogy a kormány 1948. február 13-án hozott határozatát a belügyminiszter végrehajtotta. Meg vannak győződve róla, hogy nem lenne értelme a kormányban tárgyalni és határozatokat hozni, ha a kormány minden egyes tagja nem tekinti természetesnek a kormányhatározatok valamennyiükre kötelező érvényét.

Úgy hiszem, hogy a kormány többi tagja is azonos nézeten lesz, különösen, ha olyan fontos feladatok állnak a kormány előtt, mint ma.

Dr. Petr Zenkl s. k."[2]

A levél nem lepte meg különösebben Klement Gottwaldot. Már reggel bizalmas közlést kapott arról, hogy a Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a Demokrata Párt vezető funkcionáriusai titkos tárgyalásokat folytattak, tehát nyilvánvalóan megállapodtak abban, hogy nem vesznek részt a kormány tárgyalásain, ha

a belügyminiszter nem teljesíti a február 13-i határozatot.

Gottwald Zenklnek 11 órakor a következőképpen válaszolt:

„Tisztelt Miniszterelnök-helyettes Úr!

Abban a mai keltezésű levélben, amelyet Ön éppen most küldött meg nekem, választ kér tőlem egy olyan ügyben, amelyről a kormány mai ülésén V. Nosek belügyminiszter úr fog jelentést tenni. Egyidejűleg tudomására hozom, hogy ezen az ülésen a belügyminiszter úr, valamint L. Svoboda hadseregtábornok, nemzetvédelmi miniszter úr fontos nyilatkozatot kíván tenni azzal a cikkel kapcsolatban, amely a »Svobodné slovo« mai számában a mosti kémkedési ügyről megjelent. Erre való tekintettel felkérem, hogy az ülésre jöjjön el mindazokkal a miniszterekkel együtt, akik a kormányban pártját képviselik.

K. Gottwald s. k."[3]

Figyeljünk csak meg egy részletkérdést: míg Petr Zenkl előző levelének hangneme még kollegiális, Klement Gottwald válasza már egészen hivatalos. Ennek a levélnek a formája sokat elárul: Klement Gottwald politikailag szakít a kormánynak azokkal a tagjaival, akik úgy döntöttek, hogy otthagyják a kormányt és nyílt kormányválságot idéznek fel.

K. Gottwald, bár sem a Néppártnak, sem a Demokrata Pártnak a kormányban helyet foglaló tagjaitól nem kapott levelet, amellyel megindokolnák távolmaradásukat az ülésről, ezt követően hasonló tartalmú és formájú levelet intézett hozzájuk is. Az egyik levelet főtisztelendő J. Šrámek miniszterelnök-helyettesnek, a másikat pedig Š. Kočvara miniszterelnök-helyettesnek címezte, minthogy ők voltak a Néppárt, illetőleg a Demokrata Párt vezető képviselői a kormányban.

Tizenegy óra 25 perckor P. Zenkl a következőképpen válaszol Klement Gottwald levelére:

„Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Arra a kérdésemre, vajon végrehajtják-e a kormány 1948. február 13-i határozatát, 772. ü. sz. levelével közölte velem, hogy ebben a tárgyban a mai kormányülésen V. Nosek belügyminiszter úr fog jelentést tenni.

Ez persze nem válasz arra a kérdésre, amelyet bátorkodtam Önnek feltenni. Válaszában azon híreink megerősítését látjuk, hogy a kormány határozatát a mai napig sem hajtották végre. Továbbra is fennáll tehát az ok, ami miatt nem vehetünk részt a kormány ülésén.

Ami azt a közlését illeti, hogy ezen az ülésen a belügyminiszter úr és L. Svoboda hadseregtábornok, nemzetvédelmi miniszter úr fontos nyilatkozatot tesz a mosti kémkedési ügyről a „Svobodné slovo" mai számában közzétett cikkel kapcsolatban, azért, hogy az ügy késedelmet ne szenvedjen, üdvözölnénk, ha ezeket a jelentéseket nyilvánosságra hoznák, amennyiben a nyilvánosságra hozatal nem érintene valamilyen állami érdeket; ellenkező esetben pedig szeretnénk, ha azok a Nemzeti Front legközelebbi ülésén hangzanának el.

Dr. Zenkl s. k."[4]

A Néppártnak és a Demokrata Pártnak a kormányban helyet foglaló képviselői nem válaszoltak Gottwald levelére. Egyébként Petr Zenkl második levelére már Gottwald sem írt választ.

A Csehszlovák Távirati Iroda röviddel ezután kiadta jelentését:

„Péntek délelőtt 10 órára összehívták a kormány ülését, amelyen V. Nosek belügyminiszternek kellett volna jelentést tennie egyes, a Nemzetbiztonsági Testülettel össszefüggő kérdésekről. További fontos napirendi pont volt V. Nosek belügyminiszter, valamint L. Svoboda hadseregtábornok, nemzetvédelmi miniszter nyilatkozata a mosti kémkedési ügyről, mégpedig

a »Svobodné slovo« f. hó 20-i cikkével összefüggésben. A kormány ülését nem tartották meg, mert a Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a Szlovák Demokrata Párt kormányképviselői megtagadták részvételüket az ülésen."[5]

Így tehát a kormány 135. rendkívüli ülése anélkül végződött, hogy egyáltalában elkezdődött volna. 1945 óta először fordult elő, hogy a kormány szabályszerűen összehívott ülése egyes politikai pártok képviselőinek távolmaradása miatt nem ült össze.

V. Nosek ezen az ülésen terjedelmes tájékoztatást akart nyújtani a Nemzetbiztonsági Testület folyamatban levő átszervezéséről, és meg akarta magyarázni egyes olyan esetek körülményeit, amelyek miatt főképpen a Nemzeti Szocialista Párt miniszterei támadták őt. Mivel az ülésre nem került sor, V. Nosek nem adhatta elő jelentését. Ám 36 gépelt oldal terjedelemben előkészítette, úgyhogy nekünk, évek elteltével, megvan a lehetőségünk rá, hogy részletesen megismertessük vele olvasóinkat.

„Uraim!

A kormány távollétemben határozatot hozott, amelylyel meghagyta nekem, hogy állítsam le az országos parancsnok azon parancsának végrehajtását, amelynek értelmében a Nemzetbiztonsági Testület prágai kerületi parancsnokságain nyolc parancsnoki helyen személyi változást kell eszközölni. A magam részéről beteg voltam, és a kormány 133. ülésének titkos részében hozott e határozatról csak akkor szereztem tudomást, amikor hivatalomba 1948. február 16-án beérkezett az ezeket a határozatokat tartalmazó jegyzőkönyv. A szóban forgó határozat végrehajtásáról nem tudtam azonnal dönteni, és a döntést elhalasztottam, mert ezt a határozatot nem tekinthetem helyesnek. Meg vagyok győződve róla, senki sem tagadja azon jogomat, hogy nyilatkozzam ebben az ügyben, még ha kormányhatározatot hoztak is róla, és kérjem ennek a határozatnak a hatálytalanítását. Tárcám

szempontjából rendkívül fontos kérdésről van ugyanis szó.

Kockán forog alkotmányban biztosított hatásköröm is, amelyet tárcám vonatkozásában az államfő kezéből kaptam, továbbá úgyszintén kockán forog az a hatáskörőm, amelyet a törvény állapít meg, valamint a Nemzetbiztonsági Testület szervezési kérdéseiben a nemzetbiztonságról szóló 149/47. Sb. sz., új törvény is. Ha már most a kormány ennek a kétségbevonhatatlan illetékességemnek ellenére is arra kötelez engem, hogy ebben a hatáskörömben hajtsak valamit végre, legalábbis alkalmat kell adnia nekem, hogy ahhoz állást foglaljak. Nem vonakodom a kormány határozatának teljesítésétől, ugyanakkor azonban — figyelemmel az alkotmányban rögzített felelősségemre — legalábbis alkalmat kell kapnom arra, hogy a helytelen határozattal szemben védekezzem. Elképzelhetetlen ugyanis, hogy felelősséget vállalhatnék akkor is, ha a kormány valamilyen törvénytelenségre vagy értelmetlenségre utasítana.

Meg vagyok győződve róla, hogy jelenlétemben, szabályszerű magyarázatom meghallgatása után, a kormány nem fogadott volna el ilyen határozatot, mert ez a határozat teljesen indokolatlan, és nélkülöz minden tárgyilagosságot. Éppen ezért kérnem kell, hogy a kormány tárgyaljon újra erről az ügyről, és ha tényleg tárgyilagos érdekről van szó, akkor ezt minden bizonnyal nem fogják akadályozni."[6]

V. Nosek jelentésében kimerítően megmagyarázta a Nemzetbiztonsági Testület prágai közbiztonsági szolgálatánál végrehajtott átszervezés okait. Ez az átszervezés a Nemzetbiztonsági Testületről hozott törvény végrehajtásából adódott. E törvény rendelkezései szerint ugyanis a Nemzetbiztonsági Testület szervezetét össze kell hangolni a népi igazgatás szervezetével. Minthogy Prágában 15 városi kerületi nemzeti bizottság működik, ugyanakkor a Nemzetbiztonsági Testületnek 46 parancsnoksága van, nyilvánvaló, hogy a

parancsnokságok számának csökkentésével együtt automatikusan csökkenteni kellett egyúttal a parancsnoki helyek számát is. V. Nosek részletesen megindokolta, miért került sor a Nemzetbiztonsági Testület 13 tisztjének áthelyezésére (tehát nem nyolcnak — mint ahogyan azt a nemzeti szocialisták a kormány február 13-i ülésén állították). Megállapította továbbá, hogy a Nemzetbiztonsági Testület e 13 tisztje közül 1948. február 20-ig hét tisztet osztottak be új munkakörökbe, a fennmaradó hat tisztet viszont, akiknél azt állapították meg, hogy a fasiszta megszállás idején vétettek a nemzet becsülete ellen vagy azokat, akik fegyelmi vétségeket követtek el, ügyviteli munkára a Nemzeti Újjáépítési Alaphoz helyezték át. V. Nosek részletesen jellemezte a Nemzetbiztonsági Testületnek azokat a tisztjeit, akiket az átszervezés közvetlenül érintett. Előkészített felszólalása e részének befejezéseként az egész problémát ismét összefoglalta:

„Világosan látható, téves az a kormányhatározat, amely arról beszél, hogy a Nemzetbiztonsági Testület kötelékében Prágában nyolc kerületi parancsnoki helyen került személyi változásra sor, mert Prágában egészen más változások következtek be, és a kormány ezeknek a körülményeknek mérlegelése esetén minden bizonnyal nem rendelt volna el ilyen változásokat. Ezek szerint nem tehetek mást, mint hogy a kormányhatározat visszavonását kérjem.

Abból azonban, amit kifejtettem, az is világosan megállapítható, hogy az említett parancs hatályon kívül helyezésének elrendelése csak ürügy volt; a kormány legutóbbi ülésén felvett jegyzőkönyv áttanulmányozása után meggyőződtem arról is, hogy ez csak egészen jelentéktelen része volt annak a támadásnak, amelyet most összpontosított erőkkel vezetnek tárcám ellen."[7]

A kidolgozott beszéd további részében V. Nosek az egyes esetek részletes elemzésével akart foglalkozni. Az ún. krčmáři esettel kezdte. Visszapergette az egész

vizsgálati eljárást, és közölte, hogy míg a biztonsági szervek teljesen megbízható megállapítása szerint a dobozokat S. Pilař prágai cipész készítette, addig a bírósági szervek azon a véleményen vannak, hogy azok készítője V. Kopka krčmáři (Olomouc mellett) asztalos. A tettesek, illetve azok kilétét, akik a dobozokat postára adták, nem sikerült megállapítani. V. Nosek ezért a következőképpen folytatta:

„Így azután az igazság az, hogy most, negyedévvel később — a kormány tagjait sem kivéve — senki sem tudja, vajon a merénylet tettesei kézre kerültek-e... Éppen azért, mert a megkísérelt merénylet tetteseinek kinyomozásáról az igazságügyi miniszter úr semmi konkrétat nem mondott (abban a válaszában, amelyet az Alkotmányozó Nemzetgyűlésben hozzá intézett interpellációra 1948. január 21-én adott. — *A szerzők.*), helyes Hodinová képviselőnőnek az az állítása, hogy válaszát mindeddig példátlan és a parlamentben szokatlan támadásra használta fel a Kommunista Párt ellen. Semmilyen kifogás vagy önmagában véve a legjobb jogi konstrukció sem menti azt a tényt, hogy az igazságügyi miniszter úr, amikor arra vonatkozólag intéztek kérdést hozzá, milyen eredményekkel járt a vizsgálat, arról kezdett beszélni, hogy a Kommunista Párt tagjainál Olomoucban fegyvereket találtak. Ez bizonyítja a legnyilvánvalóbban, hogy az igazságügygyel a Nemzeti Szocialista Párt politikai céljai érdekében akart visszaélni."[8]

V. Nosek közölte, hogy a vizsgálat során a bírósági szervek Olomoucban és környékén néhány volt partizánnál tényleg 5 géppisztolyt, 10 puskát, 5 kézigránátot és töltényeket találtak. Ezután — nevek említésével — egész sor esetet sorolt fel, amikor a Nemzetbiztonsági Testület tagjai fegyvereket fedeztek fel a Nemzeti Szocialista Párt és a Néppárt tagjainál. A kommunisták ezeket az eseteket nem hozták nyilvánosságra és politikailag sem használták ki, bár az egyik esetben géppuskára bukkantak négy tárral, 12

kézigránátra, 19 aknára és 3 ekrazit robbanó töltetre, egy másik esetben pedig 9 pisztolyra és 35 000 töltényre stb. A Nemzetbiztonsági Testület tagjai e fegyverrejtegetők ellen beadták a büntető feljelentést, s ezzel a maguk részéről lezártnak tekintették az ügyet. Mivel a lakosság birtokában még mindig sok, a háborúból származó, be nem szolgáltatott fegyver van, V. Nosek javasolni akarta egy oly értelmű új hirdetmény kiadását, hogy a fegyverek büntetésmentesen visszaadhatók, illetve beszolgáltathatók.

Beszédének további részében V. Nosek a bírósági szervek felelőtlen és gyanúra okot adó eljárásáról akart megemlékezni a börtönbüntetését töltő M. Korgul háborús bűnös ügyében. A börtönigazgatóság ugyanis lehetővé tette a rabnak, hogy majdnem naponta belátogasson Prágába, a különböző hivatalokban intézze személyes ügyeit, elmenjen a Živnostenská Bankába, valamint még meglátogassa saját villáját is a Jílovén.

Felszólalásának legnagyobb részét V. Nosek az ún. mosti kémkedési ügynek szentelte. Újra összefoglalta az összes adatokat, és megcáfolta a nemzeti szocialisták állításait. Megmagyarázta, milyen módszerekkel és milyen eszközökkel dolgozik a kémelhárítás az egész világon. Közölte, hogy hasonló módon — vagyis egy alakulóban levő kémcsoportba való beépüléssel — sikerült feltárni a P. Reichl vezette veszélyes kémhálózatot is. A miniszter felhívta a figyelmet arra, hogy egyre szaporodnak azok a felfedezett kémhálózatok, amelyeket a nyugati országok kémszervezetei nemcsak Csehszlovákia, hanem szövetségesei ellen is kiépítenek, amikor is Csehszlovákia területét gyakran a kémek átszállítására használják fel.

V. Nosekéhoz hasonló felismerésekre jutott az ún. mosti kémkedési üggyel kapcsolatban L. Svoboda, minthogy a kémhálózat felgöngyölítésében részt vett a katonai kémelhárítás is. Az alatt az idő alatt, amíg a kormány ülésének megkezdésére várakoztak, megál-

lapodtak abban, hogy közös közleményt adnak ki a „Svobodné slovo" aznapi számában megjelent rágalmazó cikk ellen.

Előkészített beszédének végén V. Nosek saját megállapításait így foglalta össze:

„Nyilvánvaló tehát, hogy az ellentétek fő oka nem a Belügyminisztériumban keresendő. Az uraknak a nagyközönség előtt kell bevallaniuk, hogy tulajdonképpen miről is van szó. Nem a Nemzetvédelmi Testület tagjainak érdekeiről, és nem is a közbiztonság egyéb kérdéseiről, hanem arról, hogy az uraknak nincs ínyére az alkotmány, a mezőgazdasági törvények, a társadalombiztosítási törvény és a mezőgazdasági adóról szóló törvény letárgyalása. Erről van szó tehát, és ezt nagyon világosan meg kell mondanunk a lakosságnak is."[9]

V. Nosek mindamellett hajlandó volt — ahogyan azt beszámolójában kijelentette — végrehajtani a kormány február 13-i határozatát, ha a kormány többsége a Nemzetbiztonsági Testület átszervezését kísérő körülmények feltárása után is ragaszkodnék ahhoz.

A kormány ülésére azonban már nem került sor. Még ma is olvashatunk az emigráns irodalom bizonyos részében arról szóló eszmefuttatásokat, mi történt volna esetleg, ha a 12 miniszter eljött volna a kormány ülésére, és részt vett volna annak tárgyalásában. Egyesek még azt a következtetést is megkockáztatják, hogy a három politikai párt vezetői akkor követték el az egyik legnagyobb hibát, amikor távol maradtak a kormánynak ettől a tervezett ülésétől.

A 12 miniszter ezalatt J. Šrámek dolgozószobájában gyűlt össze, és úgy 12 óra tájban véglegesen úgy döntött, hogy még aznap benyújtja lemondását a köztársaság elnökének. J. Šrámek kívánságára a nemzeti szocialistáknak haladéktalanul tájékoztatniuk kellett erről a lépésről a szociáldemokrata minisztereket.

P. Zenkl röviddel ezután telefonon felhívta dr. Eduard Beneš köztársasági elnököt. Közölte az elnök-

kel, hogy a három párt miniszterei úgy határoztak: benyújtják lemondásukat. Erről a telefonbeszélgetésről különböző változatok vannak forgalomban, melyek az emigráns politikusoktól, mégpedig egyrészt a Nemzeti Szocialista Párt köreiből, másrészt pedig Beneš munkatársaitól származnak.

J. Smutný, aki a köztársasági elnök kancellárja (kabinetirodájának főnöke. — *A ford.*) volt, így ír:

„Tanúja voltam ennek a beszélgetésnek, amelybe az elnök ösztönösen nem akart belebocsátkozni. Nem volt hajlandó véleményt nyilvánítani a miniszterek döntéséről. Dr. Zenklt, aki megkérdezte, mit szól hozzá, azzal intette le, hogy »majd ha átolvastam a levelet«, vagyis a lemondás írásbeli indokolását tartalmazó levelet, amelynek megküldését dr. Zenkl délutánra ígérte neki."[10]

J. Smutný ezt azzal egészíti ki, hogy a köztársasági elnököt meglepte a közlés, mert korábbi információi állítólag nem mutattak arra, hogy a válság küszöbön áll. A köztársaság elnöke azt sem tételezte fel, hogy főtisztelendő J. Šrámek beadná lemondását anélkül, hogy előzetesen vele beszélne — mert hiszen köztudott dolog volt, hogy J. Šrámek egész politikai pályafutása alatt nem ismerte a „lemondás" fogalmát.

A nemzeti szocialista források másképpen adják vissza a beszélgetés szövegét. A nemzeti szocialisták még 1948 februári napjaiban azt közölték dr. Jinával, aki a köztársasági elnök irodájának politikai előadója volt, hogy az elnök dr. Zenklnek arra a kérdésére, „egyetért-e?", így válaszolt volna: „Uraim, csak ne csússzanak el!"

Ezzel szemben H. Ripka 1949-ben azt írta, hogy az elnöki válasz a következőképpen hangzott: „Végre! De most vigyázat, nehogy elcsússzanak" J. Stránský, aki szintén jelen volt a telefonbeszélgetésnél, ezt a „kulcsfontosságú" mondatot a következőképpen adja vissza: „Rendben van, de vigyázat, hogy ne legyen valamilyen elcsúszás."

Kétségtelen — mégpedig nemcsak ennek a beszélgetésnek a különböző magyarázataiból —, hogy a nemzeti szocialisták annak bizonyítására törekedtek, miszerint a kormányválság kezdetétől fogva folyamatosan tájékoztatták Eduard Benešt a fejleményekről, ő egyetértett álláspontjukkal, és megígérte nekik a támogatását. Ezeknek az interpretációknak a hátterében az a törekvés rejlik, hogy Eduard Benešt tegyék felelőssé az egész további fejlődésért.

De ne vágjunk az események elébe, hanem térjünk vissza erre a vitás beszélgetésre. Még ha mások nem is voltak jelen ennél a telefonbeszélgetésnél, mégis megvan a lehetőségünk arra, hogy az eddig nyilvánosságra hozott anyagok alapján következtessünk Beneš valószínű reagálására. Úgy gondoljuk, Beneš valóban nem tudott arról, hogy a miniszterek február 20-án benyújtják lemondásukat. Tudta azonban, hogy a legközelebbi napokban így akarnak eljárni. Ő maga valószínűleg nem siettette, hanem inkább arra intette őket, hogy járjanak el megfontoltan és körültekintően. Kétségtelenül értésükre adhatta, hogy velük rokonszenvezik.

Abban az időben, amikor ez a telefonbeszélgetés folyt, a kommunista miniszterek már üléseztek Gottwald dolgozószobájában, és a további eljárásról tanácskoztak. Nemsokára megérkezett Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága elnökségének többi tagja is, úgyhogy az elnökség — rövid megszakításokkal — egészen az esti órákig tárgyalt. Áttekintette az egész helyzetet, megvitatta a további fejlődés valószínű alternatíváit és az üzemi tanácsok kongresszusának előkészítettségét. Klement Gottwald rögtön a pártelnökség ülésének elején kijelentette, hogy a kommunisták szempontjából a legjobb megoldás az volna, ha a reakciós miniszterek benyújtanák lemondásukat. Ezt a meggyőződését egészen lapidárisan így fejezte ki: „Adja az úristen, hogy a butaságuk ne hagyja el őket."

A déli órákban a Szakszervezetek Központi Tanácsának elnöke, A. Zápotocký a tanács főtitkárával, E. Erbannal együtt felkereste a Příkopyn, a Nemzeti Klubban a Csehszlovák Szociáldemokrata Párt elnökét, B. Laušmant. Azért jöttek, egyrészt, hogy tájékoztassák: a szakszervezetek Gottwald kormányát támogatják, másrészt pedig, hogy felhívják, álljon a kommunistákkal közös táborba. Klement Gottwald megbízásából Antonín Zápotocký ismét tolmácsolta azt az ajánlatot, hogy alakítsanak kommunistákból és szociáldemokratákból álló kormányt, amelyben a szociáldemokraták a miniszteri helyek kétötödét kapnák (vagyis a jelenlegi három hely helyett összesen kilenc helyet). B. Laušman közvetlenül e beszélgetés előtt tudta meg F. Tymeš miniszterelnök-helyettestől — akit viszont H. Ripka informált —, hogy a három politikai párt miniszterei a lemondás mellett döntöttek. Laušman azzal utasította el A. Zápotocký javaslatát, hogy a Nemzeti Front kormánya mindeddig jól bevált, és így a jövőben is a Nemzeti Frontban tömörült összes pártoknak kellene alkotniuk a kormány bázisát.

E felfogást képviselve érkezett meg B. Laušman a szociáldemokraták főtitkárával, B. Vilímmel együtt a kormány elnökségének épületébe, ahol F. Tymeš dolgozószobájában összeült a Szociáldemokrata Párt vezetőségének egy része. A vita folyamán egyetértés alakult ki közöttük abban a kérdésben, hogy a konfliktust a kormányban még el lehet simítani, és ezért úgy döntöttek, hogy este nyolcra összehívják a párt egész elnökségét.

Az egyes politikai pártok vezető funkcionárisainak döntő jelentőségű tárgyalásai a kormány elnökségének épületében, illetve a kormány elnökének és helyetteseinek dolgozószobáiban folytak le. Azt azonban, hogy a kormányválság nem oldódik meg csak a miniszteri dolgozószobákban, azonnal bebizonyították az elkövetkező pillanatok.

Kora délután megjelent a kormány elnökségén a

A „Rudé právo“ címoldala a CSKP felhívásával. 30 millió munkaórát a köztársaságnak! 1948. január 18.

A földművesbizottságok képviseletében számos parasztküldöttség érkezett az első földreform felülvizsgálatával foglalkozó bizottság ülésére

mosti és Most környéki bányászok és munkások 48 főből álló küldöttsége, amelyet a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom február 19-én megtartott járási aktíváülésén választottak meg. A küldöttség azzal a megbízással érkezett, hogy tolmácsolja Gottwaldnak és a többi politikai párt minisztereinek a mosti és környékbeli szakszervezeti tagok álláspontját. A küldöttség érkezéséről pillanatokon belül tudomást szereztek az összes dolgozószobában.

A küldöttséget legelőször V. Nosek fogadta. A munkások ismertették előtte határozatukat, ő pedig a kommunisták nevében megígérte, hogy követeléseiket a párt támogatni fogja. P. Zenkl dolgozószobája előtt a tisztviselők megpróbálták megállítani a küldöttséget, és azt javasolták, válasszanak saját tagjaikból négytagú bizottságot. Időközben azonban már mindannyian benyomultak a szobába. P. Zenkl kifejtette előttük a Nemzeti Szocialista Párt álláspontját, ám a világosan megfogalmazott határozatra és P. Kozelkának, a küldöttség szószólójának félreérthetetlen szavaira csak kitérő választ tudott adni.

„Látjuk, miniszter úr — jelentették ki a munkások —, hogy nem akar félreérthetetlenül állást foglalni követeléseinkkel kapcsolatban, és így nem állapodhatunk meg. Ezért kijelentjük önnek Most járás negyvenezer bányásza és egész dolgozó népe nevében: nem tűrjük, hogy valaki ellenünk dolgozzék, velünk most már mindig számolni kell! Erősek vagyunk egységünkben és döntéseinkben. Mindannyian szorgalmasan dolgozunk, és ugyanezt kívánjuk önöktől, a kormány tagjaitól is; ingyen ma senkit nem fogunk fizetni!"[11]

Egyes tisztviselők a legkülönbözőbb ürügyekkel arra törekedtek, hogy P. Zenklt elhívják, neki azonban valahogy nem sikerült elszabadulnia. P. Drtina megérkezése után a vita még élesebbé vált. Amikor azután ez utóbbi kijelentette, hogy a küldöttségben úgyis csak kommunisták vannak, nyolc delegátus az ő pártjának igazolványát, három a Szociáldemokrata Párt igazol-

ványát, kettő pedig a Néppárt igazolványát húzta elő. A közvetlen találkozás a munkásokkal, ráadásul saját párttagjaikkal, mindkét miniszternek nagyon kellemetlen volt. Örültek, amikor elhívták őket. A munkások V. Majer és F. Hála minisztereket is meg akarták látogatni, ők azonban már nem voltak a kormány elnökségének épületében. Amikor a küldöttség már távozni készült, K. Gottwald fogadta őket. Megköszönte a látogatást és a támogatást, majd fél óránál valamivel hosszabb ideig barátilag elbeszélgetett velük.

K. Gottwald, mielőtt még fogadta volna a mosti bányászok és munkások küldöttségét, beszélgetést kért a köztársasági elnöktől. Tájékoztatni akarta őt a kormány aznapi, meg nem valósult üléséről. A köztársasági elnök 16 órára hívta magához Gottwaldot a prágai várba.

Eközben a miniszterelnök-helyettesek dolgozószobáiban lázas viták folytak. A nemzeti szocialisták és a szlovák demokraták megfogalmazták azokat a leveleket, amelyekben pártjuk miniszterei megbízásukat visszaadják a köztársasági elnök kezébe. A szociáldemokraták hirtelenében levelet írtak a párt összes járási és kerületi bizottságához, amelyben megmagyarázzák a legutóbbi eseményeket és a párt azokkal kapcsolatos álláspontját. A Csehszlovák Szociáldemokrata Párt központi titkárságának ez a február 20-án délután kiküldött tájékoztatója részletesen jellemzi a kormányban kialakult helyzetet, bejelenti a három párt döntését, és a következőket mondja:

„A köztársasági elnök ezeket a lemondásokat valószínűleg nem fogadja el, és azon lesz, hogy a kormány eddigi összetételében tartson ki egészen a választásokig, továbbá, hogy a kormány határozatát teljesítsék."[12]

Érdekes ebben a levélben az a rész, amely jellemezni kívánja a jobboldali politikai pártok beállítottságát a javasolt törvényekhez, az alkotmányhoz és a választások időpontjához:

„A nemzeti szocialisták, a néppártiak és a demokrata pártiak arra törekedtek, hogy a Nemzeti Front tárgyalásai során minél közelebbi választási időpontot harcoljanak ki; ez valójában azt jelentené, hogy ennyi idő alatt nem lehetne megtárgyalni sem az alkotmányt, sem pedig a fentebb említett többi törvényt. Mi május 23-át, a legtávolabbi időpontot javasoltuk, amely lehetővé tenné mind az alkotmány, mind a többi kérdés megoldását. Nem tekinthető kizártnak, hogy bár a pártok eljárásukat azzal az érdekkel indokolják, hogy rendet kell teremteni a biztonsági szolgálatban, tulajdonképpen korai választási időpontot akarnak kikényszeríteni. Ez persze azt jelentené, hogy a választásokra alkotmány és anélkül kerülne sor, hogy a fentiekben említett fontos törvények közül bármelyiket is elintézhetnénk. Nem zárjuk ki azt sem, hogy valamelyik politikai pártban esetleg felmerülhetett egy hivatalnokkormány hatalomra juttatásának gondolata is."[13]

Ennek a hatoldalas levélnek a befejező része azután kifejti a Szociáldemokrata Párt vezetőségének álláspontját, mégpedig úgy, ahogy az a délutáni tanácskozáson kialakult:

„Nem alkotunk semmiféle kormányt a kommunisták nélkül és a kommunisták ellen. Nem alkotunk azonban többségi kormányt sem a kommunistákkal a többi politikai párt ellen. Továbbra is kitartunk amellett, hogy a Nemzeti Front mint bázis bevált, és hogy megvan a lehetőség arra, hogy a kormány fennmaradjon jelenlegi összetételében egészen a választásokig, és teljesítse minden feladatát."[14]

A szociáldemokratákhoz hasonlóan a többi párt is kezdte saját pártcsatornái útján tájékoztatni titkárságait arról, milyen álláspontot foglal el a kialakult helyzetben. Csehszlovákia Kommunista Pártjának vezetősége úgy döntött, hogy estére aktívagyűlésre összehívja a vysočanyi Népházba összes prágai üzemi szervezeteinek funkcionáriusait.

15 óra 50 perckor megjelent a köztársasági elnök irodájában V. Krajina, a Nemzeti Szocialista Párt főtitkára, hogy személyesen adja át pártja miniszterei nek levelét, amelyben azok felmentésüket kérték. A lemondás oka, mint ahogy az a levélből kitűnik, „az állambiztonsági apparátus eljárása, módszerei és a visszaélés ezzel az apparátussal, valamint a Belügyminisztérium személyzeti politikája". A levél végén a miniszterek közölték azt a közvetlen okot is, amely a nemzeti szocialistákat lemondásuk benyújtására késztette:

„Ma reggel dr. Petr Zenkl miniszterelnök-helyettes írásban felkérte a kormány elnökét annak közlésére, vajon végrehajtották-e a kormány 1948. február 13-i döntését. Mivel a kormányelnök úr erre a kérdésre kitérő választ adott, ami igazolja saját híreinket, melyek szerint a kormány említett határozatát nem hajtották végre, nincs más lehetőségünk, mint hogy arra kérjük Önt, mentesítsen bennünket politikai és alkotmányos felelősségünk alól egy olyan kormánnyal kapcsolatban, amely elvesztette képességét arra, hogy akaratát tettekre váltsa."[15]

A levelet P. Zenkl, H. Ripka, J. Stránský és P. Drtina írta alá.

V. Krajinát a prágai várban J. Smutný kancellár fogadta, aki átvette a lemondó levelet. Egyes nemzeti szocialisták később, már az emigrációban, azt a változatot terjesztették, hogy V. Krajinát célzatosan küldték a köztársasági elnökhöz. Abban az esetben ugyanis, ha Eduard Beneš esetleg nem értett volna egyet ezzel az eljárással, a levelet visszavették volna, és a lemondástól eltekintettek volna. J. Smutný ezt a verziót határozottan cáfolta, mert V. Krajina nem hozott semmiféle üzenetet, és azt sem kérte, hogy a köztársasági elnök személyesen fogadja. Egyébként ezt az interpretációt támogatta közvetve H. Ripka is, amikor így írt:

„Átadtuk írásba foglalt lemondásunkat a köztársaság

elnökének. Egyidejűleg tájékoztattuk erről a kormány elnökét."[16]

Ripka könyvének ebből a részletéből határozottan kitűnik, hogy a lemondásról *egyidejűleg* tájékoztatták mind a köztársaság, mind pedig a kormány elnökét, és hogy ilyeténképpen a lemondás egyoldalú visszavonása megvalósíthatatlan volt.

Alighogy J. Smutný személyesen átadhatta a levelet a köztársasági elnöknek, megérkezett a prágai várba K. Gottwald, V. Nosek és L. Svoboda hadseregtábornok, mégpedig a Belügyminisztérium hírszerző szolgálata főnökének, Janda ezredesnek, valamint a Nemzetvédelmi Minisztérium hírszerző szolgálata főnökének, B. Reicin ezredesnek a kíséretében.

A küldöttség legelőször az ún. mosti kémkedési üggyel ismertette meg a köztársasági elnököt. Dokumentumok és írásos tanúvallomások alapján megcáfolta a „Svobodné slovo" állításait. L. Svoboda hadseregtábornok, nemzetvédelmi miniszter és B. Reicin ezredes részletekbe menően tájékoztatták Benešt P. Reichlről, aki eredetileg a Szovjetunióban megalakult csehszlovák hadtest kötelékében teljesített szolgálatot, majd 1946-ban azzal a szándékkal lépte át a csehszlovák határt, hogy a nyugati kémszervezetek szolgálatába álljon. Röviddel a köztársasági elnöknél tett látogatás után sor került a nemzetvédelmi miniszter és a belügyminiszter hivatalos nyilatkozatának kiadására, amely egyenes válasz volt a „Svobodné slovo" „Nem járulunk hozzá a rendőri rendszerhez!" című cikkére. A közlemény összegezte a vizsgálat állását, leleplezte azokat a szándékos ferdítéseket, amelyeket a „Svobodné slovo" politikai okokból követett el, majd összefoglalóan a következőket állapította meg:

„A fent kifejtettekből következik, hogy a fővádlottak és a többi vádlott is már jóval azelőtt hazaáruló tevékenységet fejtett ki, mielőtt a biztonsági szervek beavatkozhattak volna. Így a »Svobodné slovo« napilapnak az az állítása, mintha csak a Belügyminisztér-

rium tisztviselői lettek volna azok, akik ezeket a bűnözőket államellenes tevékenységre rávették, nem fedi a valóságot. Hasonlóképpen nem igazak a cikk további állításai sem, különösen a bűnös provokációkról írottak, amelyeknek állítólag az lett volna a rendeltetésük, hogy egyes kiemelkedő politikusokat terheljenek. Ezek az állítások, amelyeket a lap nyilvánvalóan ezeknek a hazaárulóknak a védekezéséből merített, már csak azért is elítélendők, mert arra kényszerítik a Nemzetvédelmi Minisztériumot és a Belügyminisztériumot, hogy nyilvánosságra hozzon egyes olyan részleteket, amelyeknek a további nyomozás érdekében titokban kellett volna maradniuk. Ez pedig sérti államunk és szövetségeseink legmagasabbrendű érdekeit."[17]

Az ügy összefüggéseinek feltárása után V. Nosek tájékoztatta a köztársasági elnököt a február 13-i kormányhatározattal kapcsolatos körülményekről, s megmagyarázta neki a Nemzetbiztonsági Testületben végrehajtott átszervezés indokait és módját. Ennek a tájékoztatásnak az alapja az a jelentés volt, amelyet a belügyminiszternek a kormány aznap délelőttre kitűzött, de meg nem tartott ülésén kellett volna előterjesztenie. Gottwald a látogatásra megadott idő lejártakor további kihallgatást kért az elnöktől, hogy kifejthesse nézetét a kormányválság megoldásáról, és egyúttal tolmácsolni kívánta Csehszlovákia Kommunista Pártjának álláspontját.

Gottwald tehát Nosekkal együtt maradt. Az elnök arra szerette volna rábírni Gottwaldot, hogy a kormányválságot a Nemzeti Frontba tömörült pártok együttműködésének szellemében oldják meg, s így a kormány a parlamenti választásokig hivatalban maradhasson. Gottwald biztosította Benešt, hogy továbbra is a Nemzeti Front összes pártjainak együttműködésével számol, de nem tárgyalhat olyan emberekkel, akik elhagyták a kormányt és kimutatták, hogy a kormányprogram teljesítése nincs ínyükre. Kérte az

elnököt, fogadja el a miniszterek lemondását, mert a nép olyan kormányt kíván, amely biztosítékot jelentene az alkotmány törvénybe iktatása és a fontos szociális törvények elfogadása szempontjából. Azt mondta, hogy a kommunisták továbbra is a Nemzeti Front bázisán álló kormányt kívánnak, de olyan kormányt, amelyben nem ismétlődnének meg az eddigi ellentétek, és a kormány mint egész következetesen teljesítené programját. A köztársasági elnök a lemondások elfogadását visszautasította, mert — mint mondta — egyelőre még nem beszélt személyesen a szóban forgó miniszterekkel.

Ezzel a beszélgetéssel kezdődtek a kormányválság megoldására irányuló tárgyalások. Klement Gottwald tudatában volt annak, hogy nehéz dolguk lesz. A fejlődés különböző lehetőségeit egyébként már Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége is megvitatta. A pártvezetőség úgy döntött, hogy a kormány támogatására mozgósítja a lakosság legszélesebb rétegeit. A párt taktikája, amelyet K. Gottwald fejtett ki a köztársasági elnöknek, a következő volt: fenn kell tartani és új miniszterekkel kell kiegészíteni a kormányt. Megvan a lehetőség a kormányválság alkotmányos megoldására — vélte a pártvezetőség —, mert: 1. a kormány hivatalban marad, mivel a miniszterek kisebbik részének távozásával nem vesztette el határozatképességét; 2. a köztársasági elnök alkotmányos módon csak akkor szólíthatja fel a kormány elnökét lemondásra, ha a parlament bizalmatlanságot szavazott a kormánynak. Így az egyedüli járható út a lemondások elfogadása és a kormány kiegészítése. A kormányválság megoldásának ez a terve egyébként egészen világosan kifejezésre jutott abban a közleményben is, amelyet a kormány elnökségének hivatala adott ki, amint Klement Gottwald látogatása a köztársasági elnöknél befejeződött.

„A belpolitikai helyzettel kapcsolatban a kormány elnöke azonnal látogatást tett a köztársasági elnök-

nél, és közölte vele, hogy a kormány gyors kiegészítésére van szükség."[13]

Mialatt K. Gottwald társaival együtt Benešnél tartózkodott, úgy 16 óra 30 perc táján a Demokrata Párt főtitkára is átadta J. Smutný kancellárnak négy miniszter — Š. Kočvara, I. Pietor, M. Franek és J. Lichner — lemondó levelét. A levél megfogalmazása hasonló volt a nemzeti szocialista miniszterekéhez, mégis azzal a különbséggel, hogy a Demokrata Pártnak már 1947 ősze, különösen azonban az ún. szlovákiai politikai válság óta voltak bíráló észrevételei a Belügyminisztérium munkájával kapcsolatban. A levél a lemondás fő okaként azonban szintén a kormány február 13-i határozatának végre nem hajtását jelöli meg.

Klement Gottwald és V. Nosek látogatásának befejezése után a köztársaság elnöke 18 óra 40 perckor fogadta F. Hálát, a néppárti postaügyi minisztert. Hála nem levéllel jött, hanem csak szóbeli üzenetet hozott J. Šrámektől, A. Procházkától és J. Kopeckýtől, amely szerint nevezett miniszterek csatlakoznak a nemzeti szocialista és a demokrata párti miniszterek lemondásához. Hála látogatásáról dr. Jína, az elnöki iroda politikai előadója a következőket jegyezte fel:

„A látogatás tíz percig tartott, és az elnök úr állítólag, ahogyan azt nekem később maga a miniszter említette, ezeket mondta: »Köszönöm önnek, és kérem, adja át köszönetemet Šrámek főtisztelendőnek is.« Ezt a köszönetet úgy értelmeztem, hogy azzal a köztársaság elnöke saját aggályaira reagált, vajon nem hagyják-e a néppártiak magukra taktikájukban a nemzeti szocialistákat. Különösen, mert fel kellett tennie, hogy ehhez a taktikához a szociáldemokraták nem csatlakoznak, bár február 13-án a Nemzetbiztonsági Testület és az állambiztonsági hírszerző szolgálat kérdésében a többi párttal együtt, a kormány határozata mellett szavaztak."[19]

H. Ripka a beszélgetést valamivel részletesebben adja vissza. Eduard Beneš, szerinte, állítólag ezt mond-

ta volna Hálának: „Más döntésre nem is juthattak. Lemondásukat természetesen nem fogadom el, a kommunistáknak kell kapitulálniuk. Ez egyszer elszámították magukat. Most meg kell gyorsítani a választásokat. A kommunisták többet vesztenek, mint amennyire várnak. Teljesen megbízhatnak bennem, nem fogok megalkudni."[20]

H. Ripka közlése hitelesebbnek látszik. Tekintettel azonban arra, hogy a nemzeti szocialisták írásaikban általában arra törekszenek, hogy csökkentsék saját felelősségüket és azt nagymértékben Eduard Beneš vállaira hárítsák át, ezt a feljegyzést bizonyos fenntartással kell fogadnunk. Beneš egyébként is ritkán alkalmazott ilyen határozott és kategórikus megfogalmazásokat. Tény marad azonban, hogy Eduard Beneš az adott pillanatban örült a néppárti miniszterek lemondásának, mert úgy gondolta, hogy ez a nyílt kormányválság idő előtti választásokhoz vezet. Úgy vélekedett, hogy a miniszterek lemondását nem fogadja el, és hogy K. Gottwaldot ráveszi a választások gyorsabb kiírására.

Bár az idő már estére járt, és a politikai pártok központi titkárságain ebben az időpontban rendszerint már alig volt forgalom — aznap ez másképpen volt. Mindenütt aktívaértekezletekre gyűlnek össze, összeülnek az elnökségek, egymás után érkeznek a futárok; mindenfelé példátlan a sürgés-forgás.

Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége Gottwald visszaérkezése után folytatta tárgyalását. Tudomásul vette az üzemi tanácsok kongresszusának előkészítéséről szóló jelentést; megtárgyalta a kongresszus határozati javaslatát, és azt ajánlotta, hogy az üzemi tanácsok kongresszusán fogadjanak el határozatot a Nemzeti Front központi akcióbizottságának felállítására is. Ennek a szervnek a bázisát Csehszlovákia Kommunista Pártján és a Csehszlovák Szociáldemokrata Párton kívül a következő szervezetek alkotnák: a Szakszervezetek Köz-

ponti Tanácsa, a Központi Földművestanács, a Cseh Egységes Parasztszövetség, a Központi Szövetkezeti Tanács, a földművesbizottságok központi választmánya, a Partizánszövetség, a Nemzeti Forradalmi Szövetség, a Felszabadított Politikai Foglyok Szövetsége, a Barikádharcosok Szövetsége, a Cseh Ifjúsági Szövetség és esetleg más szervezetek is. A. Zápotockýt megbízták, intézkedjék a Szakszervezetek Központi Tanácsának elnökségi ülésén, hogy ezeket a szervezeteket meghívják az üzemi tanácsok vasárnap tartandó kongresszusára. J. Frank feladata volt viszont az e szervezetekben működő kommunisták értekezletének előkészítése, majd annak megtárgyalása, hogy ezek a szervezetek hétfőre, tehát február 23-ára hívják össze vezető szerveiket. V. Nosek azt az utasítást kapta, hogy a köztársaság egész területén rendelje el a Nemzetbiztonsági Testület összes tagjának általános készenlétét, a Nemzetbiztonsági Testületnek Kelet-Szlovákiában állomásozó határőrezredeit pedig hozassa fel Prága közelébe, és gondoskodjék az összes hadászatilag fontos pontok (postahivatalok, rádió, telefonközpontok stb.) megszállásáról.

Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnökségével együtt az esti órákban kiadta a helyzettel kapcsolatos második februári állásfoglalását. Ebben tájékoztatták a nagyközönséget a legutóbbi fejleményekről a kormányban, valamint a két kommunista párt álláspontjáról a három polgári párt minisztereinek lemondásával kapcsolatban. Az állásfoglalás befejező része így hangzik:

„Nemzetünk legszélesebb rétegeinek tudomására kell hoznunk, hogy a politikai helyzet fejlődése végletesen komolyra fordult. A három politikai párt, a nemzeti szocialisták, a néppártiak és a szlovák demokraták csoportosulása minden kétséget kizáróan olyan antidemokratikus, népellenes és szocialistaellenes

tömbként jelenik meg, amely azt tűzte ki célul, hogy felforgassa a népi demokratikus rendszert, és kikényszerítse a hatalom eltolódását az egyesült reakció javára. Az utóbbi időben a Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a Demokrata Párt képviselőinek összes lépéseiből nyilvánvaló volt már, hogy ezeknek a pártoknak a vezető tényezői elhagyják a Nemzeti Front bázisát, kísérletet tesznek a kormány összezúzására, és kormányellenes, ellenzéki platformra állnak át azzal a szándékkal, hogy így Klement Gottwald kormányát tétlenségre kárhoztassák és arra, hogy képtelen legyen teljesíteni az Országépítő Kormányprogramot. A három egyesült pártnak ez a célzatos eljárása azzal tetőzött, hogy a Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a szlovák Demokrata Párt miniszterei benyújtották lemondásukat. Az említett pártok funkcionáriusai ezzel a lépésükkel a Nemzeti Fronton, a kormányprogram platformján kívül helyezték magukat, és a felforgató ellenzék helyét foglalták el.

Csehszlovákia Kommunista Pártjának és Szlovákia Kommunista Pártjának elnöksége fontolóra vette a nyílt politikai válságnak ezt az állapotát. Teljes egyetértését fejezte ki a kormányban helyet foglaló kommunista képviselők eljárásával, és úgy döntött, hogy Klement Gottwald kormányának támogatására haladéktalanul mozgósítani kell a dolgozó nép összes erőit. Ez a kormány rendíthetetlenül helyén marad, és eltökélte, hogy a népi demokrácia ügyét a lehető legkövetkezetesebben megvédelmezi. Ebből a célból megtesz mindent annak érdekében, hogy az országban biztosítva legyen a biztonság, a nyugalom és a rend.

Csehszlovákia Kommunista Pártjának és Szlovákia Kommunista Pártjának elnöksége ebben a komoly pillanatban felhívja a városok és a vidék egész dolgozó népét — a munkásokat, parasztokat, iparosokat és értelmiségieket, minden jó csehet és szlovákot —, hogy fogjanak össze olyan szilárd Nemzeti Frontban, amely biztos támaszt nyújt Klement Gottwald kormányának,

és biztosítja a köztársaság érdekében szükséges összes követelések teljesítését, a nemzeti forradalom nagy művének megvédését, a további rendezett fejlődést, valamint testvéri szövetségesi kapcsolataink fenntartását a Szovjetunióval és a többi szláv állammal."[21]

A párt elnökségi ülésének végén az a határozat született, hogy az összes kerületi pártszervezethez részletesebb irányelvekkel külön futárokat kell küldeni, hogy megismertessék Csehszlovákia Kommunista Pártjának összes szervezeteit a legközelebbi időben követendő eljárással és az egész párt feladataival:

„A párt álláspontját a három párt minisztereinek lemondásával kapcsolatban Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága elnökségének közleménye fejezi ki. Klement Gottwald kormánya a miniszterek lemondása ellenére is hivatalban marad, el van szánva a további kormányzásra, valamint arra, hogy mindent megtegyen a nyugalom és a biztonság fenntartása érdekében. Klement Gottwald, kormányelnöki minőségében, azt ajánlotta a köztársasági elnöknek, hogy fogadja el a lemondásokat, és egyúttal tárgyalni kezdett abban az irányban, hogy a kormány a lemondott miniszterek helyett egészüljön ki a Nemzeti Frontba tömörült pártok más képviselőivel.

Szükség van rá, hogy a kormány elnökének ezt az álláspontját támogassa az üzemi munkásság, a dolgozó nép többi része, az egyéb politikai pártok demokratikus elemei, valamint az össznépi szervezetek képviselői."

Az irányelvek a továbbiakban részletesen összefoglalták mindazokat a közvetlen feladatokat, amelyeket a párt szerveinek és szervezeteinek a dolgozók mozgósításával, az akcióbizottságok felállításával kapcsolatban teljesíteniük kell, és mindenkit fokozott éberségre szólítottak:

„Arra van szükség, hogy az egész párt, az összes pártszervezetek és párttagok fokozott készenlétben álljanak. Szervezzétek meg az állandó összeköttetést

a járásokkal, a körzetekkel, a szervezetekkel és a tízes bizalmiak útján az egyes tagokkal. Legyen állandó összeköttetéstek minden egyes üzemmel, úgyhogy a nap bármely órájában utasítást adhassatok a felelős üzemi elvtársaknak. Tartsatok fenn állandó összeköttetést azokkal, akik a fontos városokban működő járási nemzeti bizottságokban pártunkat képviselik. Felelős elvtársak útján tartsatok állandó éjjel-nappali szolgálatot, s biztosítsátok az összes párttitkárságok és pártházak megbízható védelmét."[22]

Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége végül úgy döntött, hogy V. Široký utazzék Szlovákiába az irányelvekkel, és hogy Szlovákia Kommunista Pártjának szervezetei is ezek szellemében cselekedjenek. Határozatot hoztak arról is, hogy február 21-ére össze kell hívni az Óváros térre a prágai dolgozókat, akik előtt Klement Gottwald mond majd beszédet.

A Szakszervezetek Központi Tanácsának elnöksége az esti órákban az üzemi tanácsok kongresszusának előkészületeiről tárgyalt. E. Erban beszámolt a kongresszus szervezési biztosításának állásáról, A. Zápotocký pedig a határozati javaslatot terjesztette az elnökség elé. Hosszabb vita után, amelyben a kommunistákat a szociáldemokraták, nevezetesen E. Erban, V. Cipro és F. Stupka is támogatták, az elnökség végül is három szavazat ellenében (V. Šplíchalová, A. Vandrovec és J. Kubát) szótöbbséggel jóváhagyta a határozati javaslat szövegét.

Sokkal drámaibb volt az a tárgyalás, amely ugyanebben az időben a Központi Földművestanács elnökségében folyt le. Nagy vihar támadt — mégpedig a földművesbizottságok kongresszusának összehívása körül. Az elnökség ülésén megjelent a földművesbizottságok központi választmányának küldöttsége, amelyet a választmány elnöke, F. Kutiš vezetett. A küldöttség azt követelte, hogy a Központi Földművestanács álljon ki a mezőgazdasági törvények megvalósítása mellett.

Kérték a földművesbizottságok képviselői azt is, hogy kongresszusuk előkészítésében támogassa őket a Központi Szövetkezeti Tanács, valamint a Cseh és a Szlovák Egységes Parasztszövetség. A Központi Földművestanács elnökségének többsége kiállt amellett a követelés mellett, hogy még a választások előtt hajtsák végre a mezőgazdasági törvényeket, ugyanakkor azonban tiltakozott a földművesbizottságok kongresszusának megtartása ellen. Ezzel szemben a tanács főtitkára, A. Volavka, határozottan azt követelte, hogy a tanács ne csak a mezőgazdasági törvények gyorsított jóváhagyása mellett foglaljon állást, hanem egyúttal támogassa a földművesbizottságok központi választmányát és a földművesbizottságok kongresszusát is. Az ülés végén A. Volavkának ez a határozati javaslata nem kapta meg az összes szavazatot; de nem kapta meg ezt J. Novák képviselőnek a földművesbizottságok kongresszusát ellenző határozati javaslata sem, aminek következtében — tekintettel arra, hogy a Központi Földművestanács szerveiben egyhangú határozathozatalra volt szükség — azokat el nem fogadottaknak kellett tekinteni. A Központi Földművestanács elnöke, O. Smejkal szociáldemokrata képviselő kísérletet tett ugyan rá, hogy áttörje az egyhangú határozathozatalnak a Nemzeti Front által kötelező erővel kimondott elvét, ám az ülés gyakorlatilag befejeződött A. Volavka távozásával. Ez a tény sem gátolta meg persze, hogy a „Lidová demokracie" és a „Svobodné slovo" leközölje J. Novák képviselő határozati javaslatát, és azt jóváhagyottnak tüntesse fel, ami nem volt más, mint az egész nagyközönség tudatos félrevezetése.

Tizennyolc órakor összeült a Nemzeti Szocialista Párt elnöksége. Úgy tűnt, a miniszterek eljárását az elnökség egyhangúan jóváhagyja, E. Šlechta és A. Neumann képviselők tartózkodásából azonban érezni lehetett, hogy nem értenek egyet ezzel az eljárással. Ők voltak azok is, akik elsőként fejezték ki kételyeiket a szűkebb pártvezetőség politikájának helyességét

illetően. Aggályok merültek fel abban a vonatkozásban is, hogy Csehszlovákia Kommunista Pártja a szociáldemokraták bevonásával nem alakít-e végül is többségi kormányt. P. Drtina ezért a prágai várba ment. Eduard Beneš nem fogadta (mint ahogy nem fogadta B. Laušmant sem, aki nem sokkal Drtina után érkezett), dr. Jína politikai referenstől azonban megtudta, hogy a köztársasági elnök ragaszkodik a kormányválság parlamenti megoldásához.

P. Drtina visszatérte után a Nemzeti Szocialista Párt elnöksége nyilatkozatot fogadott el, amelyben kifejtette a lemondás indokait, és közölte, hogy az elnökség február 26-ra összehívja a párt Központi Végrehajtó Bizottságát. Ezután így folytatta:

„A pártnak az elnökség által előkészített nyilvános megnyilatkozásaira a legközelebbi napokban sor kerül, és azokat kellő időben a nagyközönség tudomására hozzuk.

A párt elnöksége felkéri a párt összes híveit, hogy őrizzék meg nyugalmukat, ne hagyják magukat megtéveszteni semmiféle nyilvánosságra nem hozott hírtől, sem a *rádió kommunista propagandájától,* hanem várják ki bizalommal az illetékes *alkotmányos* és politikai tényezők további tárgyalásait a *köztársaság elnökével* a kormányválság megoldásáról."[23]

A Nemzeti Szocialista Párt nyilatkozatának hangja bizonyos gondatlanságot árul el, aminek nyilván az az oka, hogy a nemzeti szocialisták úgy képzelték, a kormányválság hosszú ideig fog tartani. Hiszen a párt központi végrehajtó szervét is csak egy héttel később hívták össze, egyelőre nyilvános beszédeket, tüntetéseket nem szerveztek, és az egész felelősséget tulajdonképpen a köztársasági elnökre hárították át.

Klement Gottwaldot az esti órákban meglátogatta A. Petr néppárti képviselő, akit pártjának egyes funkcionáriusai (J. Plojhar, D. Polanský stb.) felhatalmaztak arra, hogy közölje: a Néppárt vezető funkcionáriusainak kis része nem ért egyet a pártvezetőség

politikájával, és hajlandó a kormány kiegészítéséről tárgyalni. Nagyjából ugyanebben az időben szerzett tudomást V. Kopecký arról, hogy a Demokrata Párt ellenzéki erőire vonatkozó fontos üzenettel útban van hozzá J. Ševčík demokrata párti képviselő felesége.

Tizenkilenc órakor Gottwaldot — meghívására — felkereste a kormány elnökségének épületében B. Laušman és F. Tymeš. A beszélgetésben részt vett még V. Kopecký és R. Slánský is. K. Gottwald közölte Laušmannal, hogy az új kormány megalakítása már majdnem biztosított. E kormányban a szociáldemokratáknak öt helyet ajánlott fel (már nem kilencet, mint délben tette). Azt javasolta, hogy az eddigi szociáldemokrata miniszterek közül maradjon meg a kormányban F. Tymeš és B. Jankovcová. V. Majert váltsa fel valaki más, a még fennmaradó három miniszter közül egy pedig legyen kiemelkedő szakszervezeti funkcionárius. Laušman hajlandó volt tárgyalni erről a javaslatról, de csak azzal a feltétellel, hogy az új kormány is a Nemzeti Front eddigi összetételére támaszkodik. V. Majer kormányban maradásához is ragaszkodott, ha a nemzeti szocialistákat P. Drtina fogja képviselni. Gottwald mindkét javaslatot elutasította.

B. Laušman a kormány elnökségének épületéből a prágai várba sietett, ahol dr. Jínától ugyanazt tudta meg, amit P. Drtina. 20 órakor már a Příkopyn volt, a Csehszlovák Szociáldemokrata Párt központi titkárságának székházában. Megkezdődött a párt elnökségének ülése.

Az ülés drámai módon folyt le. A nap folyamán ugyanis V. Majert meglátogatta P. Drtina, B. Laušmant H. Ripka és — közvetlenül az elnökségi ülés előtt — B. Vilímet F. Hála. Mindannyian arra akarták rávenni a szociáldemokratákat, hogy miniszтereik csatlakozzanak a három párt miniszтereinek lemondásához. Éppen erről a kérdésről kellett tárgyalnia az elnökségnek is. Az ülésen V. Majer állt elő ilyen értelmű javaslattal, de az elnökségnek csak két tagja támogatta. A balol-

daliak élesen kikeltek ellene. Majer javaslatát azonban ezen az ülésen elutasították a jobboldal egyes hívei is, miután tudatára ébredtek annak, hogy a szociáldemokrata miniszterek nem léphetnek vissza a nemzeti szocialistákkal, a néppártiakkal és a szlovák demokratákkal együtt, hanem — legjobb esetben — csak valamivel később.

A szociáldemokrata elnökség abban a közleményben, amelyet a tárgyalások befejezte után elfogadott, elítélte a három párt miniszterelnök elhamarkodott lemondását, de ugyancsak elítélte Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának felhívását is, mégpedig mindkettőt mint olyan cselekedetet, amely veszélyezteti az együttműködés és a bizalom megújítását a Nemzeti Frontban. A miniszterek mandátumaikat a párt elnökségének rendelkezésére bocsátották, ami az adott pillanatban — amikor az a határozat született, hogy nem csatlakoznak a lemondókhoz — a baloldal jelentős sikere volt, mert meggátolta V. Majert abban, hogy önállóan nyújtsa be lemondását. Az elnökség közleménye tolmácsolta továbbá a párt véleményét a kormányválság megoldási módjáról:

„A Nemzeti Front kormánya nem szűnt meg létezni annak folytán, hogy az említett három párt miniszterei benyújtották lemondásukat, mivel a köztársaság elnöke még nem döntött ezeknek a lemondásoknak az elfogadásáról. Egyik politikai párt sem jelentette be, hogy kilép a Nemzeti Frontból, és ezért a Csehszlovák Szociáldemokrata Párt továbbra is a Nemzeti Frontot tekinti annak a bázisnak, amelyen meg kellene oldani a mostani kormányválságot is. A párt elnöksége sajnálja, hogy a Nemzeti Front elnöke ezekben a kritikus napokban nem hívta össze a Nemzeti Front ülését, hogy a vitás kérdéseket ott lehessen kellő időben megoldani. A párt elnöksége ezért azt kívánja, azonnal hívják össze a Nemzeti Front ülését, hogy megtárgyalják azokat a kérdéseket, amelyek a mostani helyzet kialakulására vezettek.

A Szociáldemokrata Párt kifejezi azt a meggyőződését, hogy az eddigi Nemzeti Front továbbra is jó alapja a politikai pártok együttműködésének a kormányban."[24]

Hasonló nézetének adott kifejezést P. Zenkl is abban a K. Gottwaldhoz intézett levélben, amelyben a Nemzeti Front összehívását sürgette. A Nemzeti Front rendszere, felépítése azonban már kezdettől fogva kizárt mindennemű ellenzékiséget, mert a Nemzeti Front-tagság a kormányprogrammal és annak teljesítésével való egyetértéshez kapcsolódott. Csehszlovákia Kommunista Pártjának álláspontja tehát — az, hogy a kormányból való kilépés automatikusan a Nemzeti Front platformjának feladását jelenti — logikusan következett a Nemzeti Front egész rendszerének felfogásából. A szociáldemokraták álláspontja ezért kezdettől fogva nem volt reális.

Az esti órákban a kommunisták majdnem minden kerületi székvárosban aktívaértekezleteket és gyűléseket tartottak. Ezek a gyűlések egészen egyértelműen foglaltak állást a helyzettel kapcsolatban, határozatokat fogadtak el, és intézkedéseket foganatosítottak a nyugalom és a rend fenntartására. Csehszlovákia Kommunista Pártjának Mladá Boleslav-i kerületi bizottsága pl. olyan határozatot hozott, amely szerint kerületi viszonylatban az összes vezető állásokból azonnal vissza kell vonni a reakciós tisztviselőket. Szlovákia Kommunista Pártjának Bratislava kerületi bizottsága viszont széles körű akciót kezdeményezett azzal a céllal, hogy az üzemi küldöttségek követeljék a Demokrata Párt képviselőinek visszahívását a Megbízottak Testületéből. Voltak egyes kerületi pártbizottságok, amelyek gyorsan megszervezték az első nyilvános gyűléseket és tüntetéseket is. Így pl. az a nyilvános gyűlés, amelyet Csehszlovákia Kommunista Pártja Písekben tartott — 1500 fő vett részt rajta —, levelet küldött a köztársasági elnökhöz, amelyben határozottan kijelentette:

„1. Minden hivatalnokkormány megalakítására irányuló kísérletet a népi demokratikus államrend elleni támadásnak tekintünk. El vagyunk szánva, hogy erre a támadásra olyan módon válaszoljunk, amely egyszer s mindenkorra kizárja a döntéshozatalból köztársaságunkban azokat, akik szabotálják népi demokratikus államrendszerünket, és ellenségei a szocializmusnak. Ezeknek a felforgató elemeknek a tevékenységét államellenes összeesküvésnek tekintjük, amelyet a törvény, különösen pedig a köztársaság védelméről kiadott 1923. évi törvény értelmében kíméletlenül üldözni kell; e törvényt egyébként az a kormány adta ki, amelyben Ön, Elnök Úr, külügyminiszter volt.

2. Teljes bizalmunkat nyilvánítjuk V. Nosek belügyminiszternek és a Nemzetbiztonsági Testületnek. Azt várjuk, hogy azokkal szemben, akik mai népi demokratikus államrendünknek ártanak, továbbra is teljesítik nemzeti és hazafias kötelességüket, továbbá, hogy megszilárdítják annak a népi kormánynak a tekintélyét, amely nemzetünket a végső cél, a szocializmus irányában vezeti.

3. Követeljük, hogy Elnök Úr még az új választások előtt javasolja a népi demokratikus szellemű új alkotmány megvalósítását és törvénybe iktatását, valamint a társadalombiztosításról, az új földbirtokreformról, az egységes mezőgazdasági adóról, az iparosok adójáról stb. szóló törvények elfogadását."[25]

A legjelentősebb és ugyanakkor legnagyobb aktívaülésre ezen a napon Prágában, a vysočanyi Népházban került sor. A fő beszámolót ezen a gyűlésen J. Dolanský tartotta, akit erre az aktívaülésre Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége küldött ki. Megismertette a pártfunkcionáriusokat a CSKP és az SZLKP elnökségének álláspontjával. Bejelentette, hogy a pártelnökség az egész előző fejlődés és a legutóbbi események értékelése alapján arra a következtetésre jutott, hogy a nemzeti szocialisták, a néppártiak és a szlovák demokraták azon vezető kép-

viselőivel, akik szembefordultak a kormánnyal és ellenzékbe mentek át, nem szabad már tárgyalni, továbbá hogy az új kormányt, valamint az egész Nemzeti Frontot meg kell tisztítani a reakciós és visszahúzó elemektől. Csehszlovákia Kommunista Pártja arra törekszik, hogy a kormányválságot alkotmányos módon oldja meg; éppen ezért a dolgozók legszélesebb rétegeit mozgósítani kell Klement Gottwald kormányának támogatására. A párt határozatokat fog elfogadtatni, küldöttségeket és tüntetéseket fog szervezni — napról napra fokozni fogja nyomását a reakcióra, még lélegzetvételhez sem engedi jutni. J. Dolanský beszámolójának végén felhívta az összes pártfunkcionáriusokat, hogy tanúsítsanak minél nagyobb aktivitást és igazi kommunista áldozatkészséget ama próbatétel során, amelyet most az egész pártnak ki kell állnia. A prágai kerületi pártbizottság elnöke, J. Krosnář, a legközelebbi feladatokat ismertette. Közülük a legjelentősebb a részvétel megszervezése volt azon a tüntetésen, amelyre február 21-én, az Óváros téren kerül sor. Hangsúlyozta: a prágai szervezetnek az a rendeltetése, hogy döntő szerepet játsszon a reakcióval való összecsapásban, s ő maga meg van győződve róla, hogy feladatait e szervezet, akárcsak a múltban, most is példamutatóan fogja teljesíteni. Az aktíváülésen tolmácsolták azt a felhívást is, hogy az üzemi őrségeket át kell alakítani olyan megerősített készenléti alakulatokká, amelyek nemcsak saját üzemüket fogják őrizni, hanem annak környékét is. Arra is fel kell készülniük, hogy szükség esetén, a párt hívására, a belső városrészekben is akcióba lépjenek.

Ugyanebben az időpontban ért véget Prágában a Štěpánská utcai Šverma-házban a nyomdaipari vállalatok üzemi szervezeteiben működő funkcionáriusok aktíváülése is. Ugyanolyan egyértelműen folyt le, mint a hozzá hasonló ülések ezrei az egész köztársaságban. Ezen az ülésen egyébként még azt is elhatározták, hogy egyetlen nyomda sem fog kinyomtatni reakciós

röplapokat, plakátokat vagy lázító közleményeket. A felelősséget ezért teljes mértékben Csehszlovákia Kommunista Pártjának üzemi szervezetei vállalták magukra.

A Vencel tér aznap, az esti órákban először volt tanúja néhány ezer prágai dolgozó első, teljesen spontán felvonulásának. A résztvevők a Jindřišská utca sarkán, a „Rudé právo" boltja előtt gyűltek össze, ahol hangszórókon keresztül hallgatták „Csehszlovákia Kommunista Pártja, valamint Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának a helyzettel kapcsolatos állásfoglalását". Ezt követően anélkül, hogy bárki is irányította volna őket, menetbe álltak össze, és Klement Gottwald kormányának támogatására végigvonultak a belvároson.

Február 20-án, Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának kezdeményezésére, összeült a Szlovák Partizánszövetség elnöksége. Az elnökség állást foglalt a nemzeti szocialista, néppárti és demokrata párti miniszterek lemondásának kérdésében, és úgy határozott, hogy a Partizánszövetség egyes helyi szervezetei szervezzenek akciókat Klement Gottwald kormányának támogatására, és a lehető leghatározottabban ítéljék el a reakciós, puccsista erőket. A központi titkárság mellett felállították a partizánok vezérkarát, amely irányelveket adott ki, hogy az egyes kerületi bizottságok mellett alakuljanak meg hasonló kerületi törzskarok. A partizánokat felhívták, hogy tevőlegesen támogassák a Nemzetbiztonsági Testületnek a közrend fenntartására irányuló erőfeszítéseit, és létesítsenek szoros kapcsolatot az üzemi milíciákkal.

Sem a Belügyminisztérium által foganatosított biztonsági rendszabályok, sem az üzemi milíciák aktivizálása és számbeli növelése, sem pedig a szlovák partizánok mozgósítása nem volt öncélú intézkedés. Arra szolgáltak, hogy befolyásolják az általános helyzet alakulását, és megakadályozzák a reakciós erőknek a fegyveres összecsapások kiváltására vagy szabotázs-

akciók végrehajtására irányuló próbálkozásait. Hogy az ilyen aggodalom nem volt indokolatlan, azt azok a hírek is igazolták, amelyek szerint fokozott tevékenység indult meg a Nemzeti Szocialista Párt honvédelmi bizottságainak befolyása alatt álló Honvédelmi Szövetség egyes helyi szervezeteiben.

A tömegkommunikációs eszközök közül a közéletre a rádiónak volt a legnagyobb befolyása. A csehszlovák rádió adásai jelentették az egész lakosság leggyorsabb és leghatásosabb információforrását. Kétségtelenül nem volt jelentőség nélkül való, hogy a rádió tevékenysége mind a cseh országrészekben, mind pedig Szlovákiában a kormányválság első napjaival kezdődően a kormány, illetve a Megbízottak Testülete elnökének ellenőrzése és közvetlen irányítása alatt állt. A jobboldali pártok képviselői a legkülönbözőbb utakon-módokon próbáltak bejutni a csehszlovák rádióba, de sikertelenül. A rádió vezérigazgatója, B. Lastovička például elutasította V. Majer jobboldali szociáldemokrata élelmezésügyi miniszter ama kérését, hogy beszédet tartson a rádióban. Nem tett eleget J. Beran prágai érsek kérésének sem, hogy a rádió sugározza vasárnapi felhívását a néphez, hogy imádkozzék a nyugalomért. Hasonlóképpen kudarcot vallott J. Lukačovič tájékoztatásügyi megbízott is azzal a kísérletével, hogy a szlovák rádióban beszéljen. Ezzel szemben mind a cseh, mind pedig a szlovák rádió teljes mértékben támogatta a kormánynak, az állami szerveknek, Csehszlovákia Kommunista Pártjának és a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalomnak minden akcióját. A csehszlovák rádió az esti hírekben naponta részletes áttekintést adott az aznapi eseményekről. Ebben a tevékenységében mindenekelőtt a Csehszlovák Távirati Iroda napi hírközléseire támaszkodott. A bemondók felolvasták a rádióban Csehszlovákia és Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának állásfoglalását a helyzetről, a nemzetvédelmi miniszter és a belügyminiszter közös közleményét, továbbá elsősor-

ban a kormányforrásokból származó híreket. Határozottan támogatták az egységes tömegszervezeteknek és az ország legnagyobb pártjának — Csehszlovákia Kommunista Pártjának akcióit.

A Csehszlovák Távirati Iroda esti összefoglalójában két olyan hírt is nyilvánosságra hozott, amelyek fokozták a nyugtalanságot. Közölte nevezetesen, hogy Csehszlovákiába érkezett Németországból az ottani amerikai megszálló csapatok nagy létszámú csoportja, hogy megismerkedjék Prága és néhány más csehországi város történelmi nevezetességeivel. Közölte továbbá, hogy a biztonsági szervek megállapítása szerint a Kereskedelmi és Ipari Tanács február 16-án bizalmas ülést tartott, amelyen a tanács tagjai megállapodtak: összeadnak ötmillió koronát. Fennáll az a gyanú, hogy az így összegyűlt összeget a népi demokratikus állam egyes intézményei ellen fogják felhasználni.

A rádió már az éjszakai órákban, 22 óra 30 perckor közölte, hogy február 21-én délelőtt tízkor az Óváros téren a dolgozók tüntetésjellegű tömeggyűlést tartanak a Gottwald-kormány támogatására. A tüntetést Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége határozta el; megszervezésével a párt prágai kerületi bizottságát bízta meg. Egyúttal felhívta a többi kerületi pártszervezetet is, hogy a kerületi székhelyeken rendezzenek hasonló tömeggyűléseket. Elkövetkezett az első olyan éjszaka, amikor a kommunista párt funkcionáriusai nem hunyták le a szemüket.

Szombat, február 21. A lemondásokat el kell fogadni

A kora reggeli órákban a meteorológusok a köztársaság területén mínusz 18 — mínusz 23°C-t mértek. A csikorgó hideg kellemetlenül átjárta az embernek

még a csontjait is. Mindenki azt kérdezte: Hogyan sikerülnek a mai tüntetések? Nem maradnak-e el a fagy miatt a tömegek azokról a gyűlésekről, amelyeket a kommunisták nyílt térségekre, a kerületi székhelyek legnagyobb tereire hívtak össze?

A nyomdák rotációs gépei ez idő tájt fejezték be éjszakai munkájukat. Ezen a napon az újságok 50—200 000-rel növelték példányszámaikat, s így a legutolsó kiadást reggel hat óra felé szállították el a nyomdákból. Az egész világsajtó a csehszlovák események lázában égett. Az első oldalakat mindenütt a Csehszlovákiából érkező hírek foglalták el. Ujjnyi vastagságú címek közölték. Csehszlovákiában a miniszterek benyújtották lemondásukat. A kormányválság tetőfokára hágott.

A kommentárokat tekintve a világsajtó és az egész külföldi hírszolgálat két nagy táborra oszlott. Míg a burzsoá sajtóorgánumok lényegében átvették a nemzeti szocialista, a néppárti és a demokrata párti sajtó érveléseit, a Szovjetunió és a népi demokratikus országok sajtója és rádiója, valamint a nyugati kommunista pártok és forradalmi szervezetek sajtóorgánumai Csehszlovákia Kommunista Pártjának és a kormány elnökének, Klement Gottwaldnak az álláspontjából indultak ki. Így azután a csehszlovákiai frontok osztályszempontok szerinti megoszlása visszatükröződött a világsajtó és a hírszolgálat hasábjain is.

A moszkvai, a lengyel és a magyar rádió rögtön a reggeli hírek között adott helyet — rövidített formában — annak az állásfoglalásnak, amelyet a helyzettel kapcsolatban Csehszlovákia Kommunista Pártja tett közzé. Az Osztrák Kommunista Párt sajtóorgánuma, a „Volksstimme", híreit a következő címmel látta el: „A cseh reakció elkeseredett akciója", az „Österreichische Zeitung" pedig a csehszlovákiai híranyagának ezt a címet adta: „A csehszlovák reakció visszavonulóban". Ezzel szemben az angol „Daily Mail" „A vörösök mozgósításáról", a francia „Figaro" pedig arról

írt, hogy a kormányválság legfőbb oka „a rendőrség kisajátítása a kommunisták által". Egyes nyugati napilapok, mint pl. a „Manchester Guardian", azt közölték olvasóikkal, hogy a kormányválságot nem sikerül áthidalni, s éppen ezért a parlament feloszlatása és a választások idő előtti kiírása várható. Senkinek sem lehet kétsége afelől, hogy az angol lapnak ez a jóslata bizonyos nemzeti szocialista, néppárti és demokrata párti körök információin alapult, mert hiszen ezek a pártok voltak azok, amelyek ilyen fejlődést vártak. Ez a feltételezés azonban téves volt, mert csak a politikai pártok közötti koalíciós tárgyalásokkal számolt, viszont teljesen figyelmen kívül hagyta azt a tényt, hogy a kormányválság megoldását esetleg befolyásolhatják a lakosság legszélesebb rétegei is. A legközelebbi óráknak kellett jelezniük, milyen módon oldódik meg valószínűleg a kormányválság, mert az egyes politikai pártok aktivitása és eljárásmódja lényegesen befolyásolhatta, sőt akár előre is eldönthette volna ennek a politikai-hatalmi összecsapásnak a végső kimenetelét.

A legnagyobb aktivitás Csehszlovákia Kommunista Pártjának kerületi és járási bizottságait jellemezte. Amint eljutott hozzájuk a hír, hogy a párt elnökségének döntése szerint Prágában az Óváros téren szombaton délelőtt népgyűlést kell tartani, továbbá hogy az elnökség hasonló népgyűlések megtartását ajánlja a kerületi székhelyeken is, a pártbizottságok azonnal mozgósították a kommunistákat ezeknek a gyűléseknek a megszervezésére. A párt kerületi és járási bizottságai egyaránt a népgyűlések előkészítésének lázában éltek. Minden egyes kommunista úgy érezte, hogy ő is felelős sikeres lefolyásukért. Hiszen ezeknek a tüntetéseknek kellett a kommunisták és velük együtt az összes dolgozó első válaszának lenniük a reakció azon kísérletére, hogy fordulatot idézzen elő a politikai viszonyok síkján. Ezeknek a gyűléseknek kellett továbbá megmutatniuk a dolgozók erejét és elszántsá-

gát, bizalmukat a kommunista párt iránt és azt, hogy szorosan a párt köré tömörülnek.

A népgyűlések elökészítésével kapcsolatos feladatokat a kommunisták példátlan áldozatkészsége folytán sikerült megbízhatóan és kellő időben teljesíteni.

A legfelelősségteljesebb feladat a prágai pártszervezetre hárult, hiszen e szervezetnek kellett megrendeznie a népgyűlést az Óváros téren. A kerületi pártbizottságoknak az alapszervezetek útján kellett a résztvevőket minél nagyobb számban mozgósítaniuk, mégpedig úgy, hogy azok — menetet alkotva — tíz óra előtt érjenek az Óváros térre. A prágai pártbizottság főképp a gyűlés általános megszervezésével foglalkozott. Mivel a kezdésig már csak néhány óra volt hátra, és ilyen rövid idő alatt még egy ideiglenes tribünt is nehéz lett volna felépíteni, úgy döntöttek, hogy a szónokok a Kinský-palota erkélyéről tartsák meg beszédeiket. A kora reggeli órákban állapították meg véglegesen a népgyűlés programját is, továbbá megszervezték a rendezői gárdát, amely a vysočanyi üzemek dolgozóinak soraiból került ki. Mivel a prágai népgyűlésen részt szerettek volna venni egyes kladnói és plzeňi üzemek dolgozói is, Csehszlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága egyetértett azzal, hogy azok az üzemek, amelyeknek erre megvannak a megfelelő szállítóeszközeik, küldjék el munkásaik egy részét a prágai tüntetésre.

A reggeli műszak dolgozóinak beérkezte után majdnem az összes üzemben röpgyűléseket tartottak, amelyeken a kommunisták tájékoztatták a dolgozókat a legújabb fejleményekről, és felhívták őket, hogy vegyenek részt a népgyűléseken. Tökéletes egység és elszántság — így jellemezhetjük ezeknek a röpgyűléseknek a lefolyását és általában az üzemekben uralkodó hangulatot. Már rögtön a reggeli órákban megmutatkozott, hogy nincs olyan erő, amely az egységes munkásság ellenében vissza tudná fordítani a fejlődést, sőt megmutatkozott az is, hogy a reakció való-

jában már vereséget szenvedett. Amikor a menetek elhagyták a gyárkapukat és végigvonultak a városokon, már senki sem kételkedett abban, melyik oldalra fognak állni a dolgozók. Hiszen elég volt meghallgatni jelszavaikat: „Távozzanak a tévelygők, nem a népet vezetik ők!", „Adjátok ki Drtinát, véget ér a láncolás!", „Ki megszökött a kormányból, soha vissza nem jöhet!", „Rendőrség és milícia, bot a reakció hátára!", „A munkások nem tűrnek a kormányban árulókat!" stb. — és mindenki világosan láthatott mindent.

Az Óváros téren megtartott népgyűlésen 80 000 dolgozó vett részt. A gyűlést — pontosan délelőtt tíz órakor — Csehszlovákia Kommunista Pártja prágai bizottságának elnöke, J. Krosnář nyitotta meg:

„Megnyitom mai gyűlésünket, amelyet minden bizonnyal már ma is történelmi eseménynek nevezhetek. Nincs szükség fölösleges szavakra. Önök tudják vagy sejtik, miről van szó ezekben a napokban. A köztársaságról, annak jövőjéről, a forradalmi vívmányokról, a népi demokráciáról, a szocializmushoz vezető utunkról. Címerünkben az a jelszó szerepel: »Csehszlovákia Kommunista Pártjának ereje a népben rejlik«. Nézzenek csak körül, nézzék meg a zsúfolt Óváros teret és meglátják, hogy ez nemcsak jelszó, hanem nagy és életteli igazság. Azt mondották nekünk, hogy hívjuk önöket, amikor arra szükség lesz. Ma hívtuk önöket, hogy halljuk álláspontjukat a legutóbbi eseményekkel kapcsolatban . . ."[1]

Rögtön a gyűlés megnyitása után — viharos tetszésnyilvánítás közepette — Klement Gottwald vette át a szót. Beszédében beszámolt a kormányválság okairól és hátteréről, s felvázolta a válság leküzdésének útját. Megemlékezett a kormány február 13-i határozatáról mint a kormányválság kirobbantásának ürügyéről — mert hiszen a válság tényleges okát a reakció ama törekvésében kell keresni, hogy meghiúsítsa az Országépítő Kormányprogram teljesítését, össze-

zúzza a munkások, parasztok és az értelmiség Nemzeti Frontját, megzavarja a szövetségesi viszonyt a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal, és így fordulatot idézzen elő visszafelé a népi demokratikus államrendben. Beszédének végén Gottwald javaslatot tett a kormányválság megoldási módjára:

„A válságot alkotmányos módon, demokratikus és parlamenti úton akarjuk megoldani a városok és a falvak dolgozóinak valamennyi rétegét képviselő, széles Nemzeti Front keretén belül.

Indítványozzuk, hogy lemondott miniszterek helyébe a kormányt olyan új emberekkel egészítsék ki, akik hűek maradtak annak a Nemzeti Frontnak az eredeti szelleméhez, amely az idegen betolakodók elleni közös harcban és a diadalmas nemzeti forradalomban alakult ki. Hisszük, hogy van elég ilyen jó cseh és szlovák férfi és nő valamennyi politikai pártban és valamennyi országos szervezetben. Hisz azok a miniszterek, akik tényleg elhagyták a Nemzeti Front gondolatát és programját, s önkényes magatartásukkal előidézték a kormányválságot, tulajdonképpen saját pártjaik háta mögött cselekedtek, zártkörű, titkos tanácskozásokon saját párttagságuk megkérdezése nélkül döntöttek. Annál inkább szükséges, hogy e pártok tisztességes tagsága most felemelje szavát és segítséget nyújtson abban a küzdelemben, hogy a Nemzeti Front kormányát a nép bizalmára méltó emberekkel egészítsük ki.

A Nemzeti Frontnak ily módon kiegészített kormánya valamennyi politikai párt és országos szervezet haladó és demokratikus erőinek bizalmára támaszkodva vállalná a kormány országépítő programjának teljesítését, különösképpen ami az új alkotmányt, a nemzeti biztosításról, az új földreformról, a földművesek és iparosok adókedvezményeiről szóló törvényt illeti, és amely lefolytatná a törvényszabta határidőben a szabad, demokratikus választásokat.

E célból a kiegészített kormány az Alkotmányozó

Nemzetgyűlés elé járulna, bizalmat és támogatást kérve azon program teljesítéséhez, amelyet az Alkotmányozó Nemzetgyűlés maga hagyott jóvá az 1946. évi választások után.

Tudjuk, hogy népünk, amely már hosszú ideje ellenszenvvel és felháborodással figyeli a hazai és a külföldi reakció egyre merészebb támadásait új, népi demokratikus rendünk ellen, nem tűrné a reakció ügynökeinek visszatérését a köztársaság kormányába. Tudjuk, hogy népünk szilárd akarattal és kellő erővel rendelkezik ahhoz, hogy ezt megakadályozza, és így biztosítsa köztársaságunk további nyugodt, zavartalan és szabad fejlődését a szebb, boldogabb holnapok felé. Tudjuk, hogy népünk szilárd akaratának és erejének bizonyítéka a mai manifesztáció, s ennek lesz a bizonyítéka az üzemi bizottságok és szakszervezetek holnapi történelmi jelentőségű kongresszusa, ennek lesz bizonyítéka jövő szombaton és vasárnap a földművesbizottságok kongresszusa is. És nem kételkedünk abban, hogy népünk szilárd akaratát és erejét szükség esetén még nyomatékosabban, határozottabban és elszántabban megmutatja és érvényesíti.

Polgártársak, drága barátaim!

Éberségre és készenlétre szólítok fel mindenkit, egységre és összetartásra hívok fel minden jó csehet és szlovákot, mindnyájatokat — munkásokat, parasztokat, iparosokat és értelmiségieket. Alakítsátok meg a községekben, a járásokban és a kerületekben valamennyi párt és országos szervezet demokratikus és haladó képviselőiből a Nemzeti Front akcióbizottságait. Fojtsátok el csírájában a reakciós ügynökök minden provokációját! Legyetek egységesek és határozottak — és igazságtok győzni fog!

Éljen a felforgatóktól és a reakciósoktól megtisztított Nemzeti Front kormánya!

Éljen a népi demokratikus Csehszlovák Köztársaság!

Éljen az örök időkre szóló csehszlovák—szovjet

szövetség, nemzeti szabadságunk, állami függetlenségünk zálogai"[2]

Gottwald beszédét nemcsak az Óváros téren fogadták teljes egyetértéssel, hanem az összes kerületi és járási népgyűléseken is. A dolgozók ezeken a gyűléseken a beszédet helyszíni rádióközvetítés útján hallgatták meg. A kormányválság megoldásának javasolt módja volt a legjárhatóbb út ahhoz, hogy ez a válság a munkásosztály és az összes dolgozó javára oldódjék meg. Ez volt egyúttal az a mód is, ahogyan biztosítani lehetett a köztársaság további szocialista fejlődését. Ezt a többi szónok is kifejezésre juttatta. Az Óváros téren egyébként beszédet tartott a Csehszlovák Szociáldemokrata Párt prágai kerületének elnökhelyettese, V. Koušová-Petránková is, aki beszédében a következőket jelentette ki:

„Mint szociáldemokrata funkcionárius szólok önökhöz. Mi, szociáldemokraták, a dolgozók egységének hívei, mi is azt kiáltjuk köztársaságunk egész dolgozó népének, hogy demokráciánk veszélyben forog... Önök mindannyian, akik ma átláttak a jobboldali vezetők aljas szándékain, alakítsanak olyan szilárd tömböt, amelyen megtörnek a köztársaság ellen irányuló összes fondorlatos támadások. Rendet csinálunk köztársaságunkban, mégpedig mindenkorra. Üssétek a reakciót, zúzzátok össze az árulást! Éljen az új, megtisztított, szilárd és haladó Nemzeti Front!"[3]

Ezután a szakszervezeti tagok képviseletében a Szakszervezetek Központi Tanácsának titkára, J. Mátl nemzeti szocialista szólalt fel:

„Az egységes szakszervezeti mozgalom kétségtelenül hatott az eredményes fejlődésre. A haladásnak és a szocializmusnak azt az útját, amelyre e mozgalom rálépett, most fékezik és fenyegetik. Mi azonban készen állunk arra, hogy harcoljunk a forradalom vívmányaiért, s minden akadály és minden fenyegetés ellenére tovább haladjunk a megkezdett úton. Egységben biztosítjuk és építjük fel köztársaságunkat."[4]

F. Kutiš, a földművesbizottságok központi előkészítő választmányának elnöke, a földművesbizottságok nevében üdvözölte a prágai dolgozók nagygyűlését. Ezzel kapcsolatban a következőket mondotta:

„Azok a reakciós erők, amelyek előidézték a mai kormányválságot, már hónapok óta lehetetlenné teszik az ismert mezőgazdasági törvények végrehajtását. Azt akarják, hogy a földbirtokosok, a maradékbirtokosok és a nagybirtokosok segítségével továbbra is övék legyen a gazdasági és politikai hatalom vidéken... A vidék a történelemben most először találkozik össze az üzemekkel és a várossal, és nincs olyan erő köztársaságunkban, amely a parasztoknak, a munkásoknak és a dolgozó értelmiségnek ezt a szövetségét megakadályozhatná. A földművesbizottságok központi választmánya egy pillanatig sem kételkedik abban, hogy az önök segítségével sikerül érvényre juttatnunk parasztjaink igazságos követeléseit..."[5]

Mivel a prágai üzemek nagy része fémipari üzem volt, felkérték A. Klimentet, a Fémipari Dolgozók Szakszervezeti Szövetségének elnökét is, hogy beszéljen. Ő lett az ötödik szónok, és Gottwald után ő tartotta a leghosszabb beszédet. Egyebek között a következőket említette meg:

„Ha népszavazást tartanánk arról, milyen legyen a rendszerünk: vajon a mai rendszer, tehát Klement Gottwald rendszere legyen-e, vagy pedig a régi, a volt müncheniek, Petr Zenkl rendszere, megmutatkoznék, milyen jelentéktelenül kicsiny a maradiak csoportja. A nép figyelemmel kíséri a Nemzeti Front válságának kiéleződését, különösen azóta, hogy a frontból eltávolították a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalmat. A magunk részéről már akkoriban megmondtuk, hogy a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalomnak, a Nemzeti Frontban képviselt dolgozók szövetsége legszilárdabb bázisának a kizárása a Nemzeti Front megbénulásával fog járni."[6]

Az utolsó szónok az Óváros téren Jan Drda író volt,

aki nagyon rövid beszédében többek között ezt mondta:

„Tisztességes munkát végeztünk, ugyanakkor azonban belső reakciónk sem lustálkodott. Hogy dühöng az államosítások és a kétéves terv sikerén! Felhívjuk a nemzet összes pozitív erőit, hogy egységben harcoljon boldog jövőnkért. Győzelmet aratunk a sötétség és a rossz összes erói fölött!"[7]

A szónokokat sokszor szakította félbe a taps. Egyetértést jelző kiáltások és skandált jelszavak hangzottak, a leggyakrabban ezek: „Árulók, ki a kormányból!" és „Éljen Klement Gottwald kormánya!" Ezt félreérthetetlenül kifejezte az a határozat is, amelyet a prágai népgyűlés — mintegy záróakkordként — elfogadott:

„A leghatározottabban követeljük, hogy a köztársaság elnöke fogadja el a Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a szlovák Demokrata Párt visszalépni kívánó miniszterelnek lemondását, mert ezek a miniszterek eljárásukkal hűtlenné váltak a Nemzeti Fronthoz, és a kormánnyal szemben ellenzékbe léptek.

Klement Gottwald-kormányt akarunk, de reakciós miniszterek nélkül. Azt kívánjuk, hogy Klement Gottwald mint a kormány elnöke az alkotmány értelmében és a demokratikus szokások szellemében egészítse ki kormányát olyan új tagokkal, akik hűek a Nemzeti Front programjához, és el vannak szánva arra, hogy áldozatkészen szolgálják a nép és a népi demokratikus köztársaság ügyét.

Egyetértésben, egységben és elszántan a nép akaratának érvényesítésére törekszünk, és fel vagyunk készülve ezt az akaratot még nyomatékosabban is kifejezésre juttatni, hogy ezzel a népi demokrácia ügyét győzelemre segítsük a belső és a külső reakcióval szemben."[8]

Úgy döntöttek, hogy a köztársasági elnöknek a prágai, kladnói és plzeňi dolgozókból álló 55 tagú küldöttség fogja átnyújtani ezt a határozatot. A prá-

gai népgyűlést J. Krosnář zárta be azzal, hogy újólag felhívta a dolgozókat az egységre és arra, hogy fokozzák harcukat a reakciónak a köztársaság felforgatására irányuló kísérletei ellen.

Ugyanabban az időben, mint Prágában, népgyűlésekre került sor Brnóban, Hradec Královéban, Liberecben és több tucat járási székhelyen is. Azon a népgyűlésen, amelyet Brnóban a Szabadság téren tartottak, több mint 50 000 dolgozó jelent meg. Gottwald beszédének meghallgatása után a morvaországi nemzeti bizottság elnöke, F. Píšek, továbbá O. Šling, V. Matula, F. Trávníček és mások szóltak az egybegyűltekhez. A népgyűlés végén a következő határozatot fogadták el:

„A brnói népgyűlésen összegyűlt dolgozók, miután meghallgatták a kormány elnökének, Klement Gottwaldnak a beszámolóját a kormányválság okairól és megoldási módjáról, egyhangúlag a következő határozatot hozták:

Üdvözletet kell küldeni a kormány elnökének, Klement Gottwaldnak, s egyúttal biztosítani kell őt arról is, hogy a dolgozó nép mögötte és az Országépítő Program mögött áll. Üdvözletet kell küldeni dr. Eduard Beneš köztársasági elnöknek. Fel kell őt kérni, hogy fogadja el a Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt, a a Szlovák Demokrata Párt minisztereinek bejelentett lemondását, és egészítse ki a kormányt becsületes demokratákkal, valamint a népi demokratikus rendszer híveivel az összes politikai pártokból, hogy így ez a kormány Klement Gottwald elnöklete alatt sikeresen fejezze be az Országépítő Programot, adjon a köztársaságnak új alkotmányt és számoljon le az összes felforgató elemekkel, valamint a nép és a köztársaság ellenségeivel.

Rendíthetetlenül megvédjük a nemzet egységét, és ennek az egységnek jegyében akcióbizottságokat állítunk fel a városokban és a falvakban, a gyárakban és az összes munkahelyeken. Nem engedjük, hogy

hazardőrök veszélyeztessék nyugodt utunkat egy jobb és boldogabb élet felé, utunkat a szocializmus felé."[9]

Hasonlóan folyt le a libereci népgyűlés, amelynek fő szónoka J. Harus volt, valamint a Hradec Královéban megrendezett nagygyűlés, ahol J. Němec beszélt.

A délutáni órákban került sor a népgyűlések megtartására Plzeňben, Zlínben (ma Gottwaldov. — *A szerk.*), Moravská Ostravában, Ústí nad Labemben, Havlíčkův Brodban, továbbá Cseh- és Morvaország majdnem valamennyi járási székhelyén, meg Szlovákia egyes járásaiban is. A délutáni nagygyűlések hasonlóan folytak le, mint pl. Moravská Ostravában, ahol a gyűlést (harmincezren vettek részt rajta) a város főpolgármestere, J. Kotas nyitotta meg. A vezérszónok, V. Nový rávilágított a kormányválság okaira, és a dolgozókat Klement Gottwald kormányának támogatására szólította fel. A szakszervezetek nevében a Nemzeti Szocialista Párt funkcionáriusa, A. Fiala szólalt fel, a Nemzetbiztonsági Testület tagjainak nevében pedig Purcner alezredes. Ő olvasta fel a gyűlés végén elfogadott határozatot is.

Majdnem minden népgyűlésről üdvözlő táviratokat küldtek a köztársaság elnökének, a kormány elnökének és egyes helyekről V. Nosek belügyminiszternek is. A dolgozók ezekben a táviratokban követeléseiket foglalták össze (el kell fogadni a miniszterek lemondását, és a kormányt új, haladó szellemű emberekkel kell kiegészíteni), továbbá támogatásukról biztosították K. Gottwaldot, V. Nosekot és esetleg még a kormány néhány más tagját is.

Azok szerint az adatok szerint, amelyeket Csehszlovákia Kommunista Pártjának központi titkársága gyűjtött össze, a február 21-i népgyűléseken összesen mintegy 350 000 dolgozó vett részt.

Több prágai üzem dolgozói elfogadott határozataikat és leveleiket választott küldöttségek útján juttatták el a kormány elnökének hivatalába, valamint a

köztársasági elnök irodájába. A délelőtti órákban adták át J. Smutný kancellárnak határozataikat a Rudý Letov, a jinonicei Walter Művek, továbbá a PAL és a Mitaska Művek és más üzemek dolgozói. A köztársasági elnök irodája szombaton délelőtt összesen 1037 táviratot kapott, ugyanazzal a követeléssel: a miniszterek lemondását el kell fogadni.

Az Óváros téren tartott népgyűlés befejeztével a prágai, plzeňi és kladnói munkások 55 tagú küldöttsége megjelent a prágai várban, hogy a köztársaság elnökének átadja az elfogadott határozatot, valamint közölje vele a munkások és a többi dolgozó követeléseit, ismertesse véleményét és hangulatát. A küldöttséget J. Smutný kancellár fogadta. Kijelentette, hogy az elnök el van foglalva, s a határozatot ő is átveheti. B. Kozelka, a küldöttség vezetője nyomatékosan megkérte J. Smutnýt, eszközölje ki az elnöknél a küldöttség fogadását. J. Smutný, miután visszatért az elnöktől, közölte a küldöttséggel, hogy dr. Eduard Beneš a küldöttség képviseletében hajlandó fogadni annak három szóvivőjét. A küldöttség erre öt képviselőt választott, akiket az elnök — mintegy fél óra múlva — fogadott dolgozószobájában. Ezek öten a következők voltak: B. Kozelka, a prágai Szakszervezeti Tanács elnöke, K. Pomajzl kladnói bányász, J. Havlíček, a libčicei vasmű fémmunkása, J. Dolák plzeňi vasutas és J. Bína ácssegéd. A határozat tartalmát B. Kozelka ismertette az elnökkel, külön hangsúlyozva a lemondás elfogadására irányuló követelést. A köztársasági elnök nem egyenesen a határozatra reagált, hanem kezdetben mintha inkább Gottwald beszédére válaszolt volna. Kijelentette, hogy egy hivatalnokkormányt sohasem fogadna el, és hogy a kormány ezért továbbra is a politikai pártok képviselőiből fog összetevődni. Kijelentette továbbá azt is, hogy sohasem fogadna el olyan kormányt, amelyben ne volnának jelen az ország legnagyobb pártjának képviselői, a kommunisták és személyesen Klement Gottwald. Amikor a munkások

felhívták a figyelmét arra, hogy a dolgozók ma mindenekelőtt a miniszteri lemondások elfogadását követelik, mert a visszalépett miniszterekkel elképzelhetetlen a további együttműködés, a köztársaság elnöke — a Csehszlovák Távirati Iroda tudósítójának J. Smutný kancellár által jóváhagyott feljegyzése szerint — a következőket jegyezte meg:

„»Tény, hogy az elkövetkező választási hadjárattal kapcsolatban nagy idegesség uralkodik a közéletben. Az emberek nem bíznak egymásban, egyik fél a másiktól, nekem azonban azt kell kérnem tőlük: ezt az ellentétet mindannyiótoknak le kell győznötök, együtt kell dolgoznotok, nem engedhető meg, hogy valaki egyszerűen azt mondja, mindent otthagy és hazamegy. Csak végig kell gondolnunk, hova vezetne mindez.«

A küldöttség tagjai ismét kifejezésre juttatták kétségeiket, hogy mindezek a törekvések célhoz vezetnek-e, mire a köztársasági elnök úr a következőket jelentette ki:

»A viták ilyen módon nem szűnnek meg. Nekem viszont az a kötelességem, hogy a vitákat megszüntessem, nem pedig az, hogy azokat bármilyen formában fenntartsam. Emlékezzenek csak vissza, hányszor támadtak rám még a München előtti időkben, és milyen módon támadtak engem; nekem azonban mindezt ki kellett bírnom, és továbbra is másokkal közösen kellett dolgoznom. Valakit kizárni valamiből, ez olyan mód, ahogy ezt nem lehet megtenni. Ha valaki csakazért is csinál valamit, én ilyet nem tehetek.«

A küldöttség tagjai emlékeztették az elnököt: a dolgozó nép többségének az a kívánsága, hogy a lemondott miniszterek ne térjenek már vissza a kormányba, és hogy az elnöknek alá kell vetnie magát e kívánságnak.“[10]

A hivatalos feljegyzésnek ez utolsó mondata mögött azonban az egész beszélgetés legdrámaibb pillanata rejtőzött. B. Kozelka visszaemlékezésében azt

írta, hogy ő maga a következőket mondta a köztársasági elnöknek:

„Elnök úr, én csak egyszerű munkás vagyok, annyit azonban tudok: ha valamit a nép többsége kíván, akkor ennek ön is mint elnök alá kell hogy vesse magát."[11]

Eduard Beneš erre felfortyant, s így válaszolt:

„Olyan messze még nem vagyunk, hogy az utca döntse el, vajon nekem mint elnöknek el kell-e fogadnom vagy nem kell elfogadnom a lemondásokat."[12]

E szavak után, amelyek a jelenlevők nemtetszését váltották ki, a köztársasági elnök megváltoztatta hangnemét, és véleményét így ismételte meg:

„Nekem nem szabad azt mondanom, hogy ennek vagy annak az embernek nincs helye a kormányban, mint ahogy azt sem szabad mondanom, hogy ennek vagy annak az embernek benne kell a kormányban lennie. Itt lesz a kormány elnöke, és ő fogja nekem az új kormány tagjait javasolni. Én pedig a kormány elnökének álláspontját mindig komolyan figyelembe vettem. Ismétlem, nem akarok csak azért is szembehelyezkedni a csakazértissal. Csupán azt akarom önöknek mondani, hogy ezt a problémát tárgyilagosan kell néznünk, továbbá hogy az én kötelességem az, hogy a pártokat együttműködésük céljából összehozzam, nem pedig az, hogy szembeállítsam őket egymással."[13]

Éppen ez volt a februári kormányválság első napjaiban Beneš álláspontja. Amikor látta, hogy a helyzet kedvezőtlenül fejlődik azon pártok szempontjából, amelyeknek miniszterei benyújtották lemondásukat, arra törekedett, hogy ezek a pártok felújítsák képviseletüket a kormányban. J. Smutný ezzel kapcsolatban — már külföldön — azt írta, hogy Eduard Beneš véleménye szerint „végül is kompromisszumra kerül sor, és a kormányt pártközi tárgyalások után fogják kiegészíteni, továbbá hogy Gottwald ezt ideiglenes megoldásként elfogadja, és egyetért majd azzal, hogy a pártok a választási harcban mérjék össze erőiket."[14]

Ezt a véleményét közölte lényegében Eduard Beneš

a Szociáldemokrata Pártnak B. Laušman, F. Tymeš és B. Vilím által képviselt azon küldöttségével is, amely őt közvetlenül az előtt kereste fel, mielőtt fogadta volna az Óváros téren tartott népgyűlés küldöttségét. A szociáldemokrata küldöttség pártja elnökségének álláspontjaként közölte a köztársaság elnökével, hogy a lemondás helytelen volt, és nem volt sem taktikus, sem megfelelő lépés. Beneš állítólag elismerte, hogy a lemondás hiba volt, ugyanakkor azonban hozzátette, hogy most már ki kell tartani. Kijelentette: ragaszkodni fog ahhoz, hogy a kormány továbbra is a politikai pártokra támaszkodjék, továbbá hogy összetétele a politikai pártok vezetőségeivel folytatandó tárgyalások eredményeként alakuljon ki. B. Vilím a beszélgetés során állítólag azt javasolta, hogy a köztársasági elnök hívja össze a politikai pártok elnökeit és kezdjen velük tárgyalásokat, mert Gottwald nyilván nem hajlandó összehívni a Nemzeti Frontot. Ha B. Vilím valóban ezzel a javaslattal jött (ő maga erről már csak külföldön tett említést), az nem a Szociáldemokrata Párt vezetőségének nézetét tükrözte, hanem Vilím személyes kezdeményezése volt. Ennek a javaslatnak a megvalósítása ugyanis egyértelmű lett volna az eddigi parlamentáris szokások megsértésével, mert javaslatokat a kormány kiegészítésére csak a kormány elnöke terjeszthetett elő, ő viszont minden valószínűség szerint nem is jött volna el a köztársaság elnökéhez a pártelnökök ilyen ülésére. A köztársasági elnök nyilván tudatában volt ezeknek a körülményeknek, s ezért utasította el a javaslatot.

A munkásküldöttség látogatása után K. Gottwald kereste fel a köztársaság elnökét; később csatlakozott hozzá V. Nosek is. Klement Gottwald az Óváros téren tartott beszédével összhangban arra kérte a köztársasági elnököt, hogy fogadja el a lemondásokat. Egyúttal tájékoztatta Benešt arról is, hogy már megkezdte a kormány kiegészítésére irányuló tárgyalásokat. V. Nosek további információkat közölt a köztársasági

elnökkel a mosti kémkedési ügyről. Egyúttal tájékoztatta őt arról is, hogy letartóztatták a Prchala-féle emigráció két kémjét, amikor megkísérelték, hogy visszatérjenek az amerikai megszállási övezetbe, továbbá letartóztattak egy benderistát (ukrán nacionalista. — *A szerk.*) is, aki a nyugati kémszervezetek szolgálatában állt. A köztársaság elnöke hasonlóképpen válaszolt K. Gottwaldnak, mint annak a dolgozókból álló küldöttségnek, amely az Óváros téren elfogadott határozattal kereste fel őt.

Ugyanabban az időben, dél tájban, Laušman lakásán közös ebéden jöttek össze: P. Drtina, J. Jína, valamint L. Svoboda és B. Boček hadseregtábornokok. B. Laušman meghívta még V. Nosekot is, aki azonban nem jött el. Az ebédmeghívásokra mintegy tíz nappal előbb került sor, mégpedig valószínűleg azzal a céllal, hogy B. Laušman kísérletet tegyen V. Nosek és P. Drtina álláspontjainak egyeztetésére és valamilyen megállapodás elérésére. Az új helyzetben — és V. Nosek távolmaradása miatt — a politikai fejleményekkel kapcsolatos véleménycsere csak általánosságokban mozgott.

A fő események azonban máshol játszódtak le, nem azokon a látogatásokon és beszélgetéseken, amelyek néhány személy részvételével folytak, még ha ezek a személyek esetleg a legjelentősebb tényezők is voltak. Miután Klement Gottwald elmondta beszédét az Óváros téren, azonnal megkezdődött a Nemzeti Front akcióbizottságainak felállítása.

A Nemzeti Front első kerületi akcióbizottsága Hradec Královéban alakult meg, rögtön a 12 órakor kezdődött nagygyűlés befejezése után. A gyűlést itt a kerületi Szakszervezeti Tanács, Csehszlovákia Kommunista Pártjának kerületi bizottsága, a Csehszlovák Szociáldemokrata Párt járási bizottsága és a Felszabadított Politikai Foglyok Szövetsége hívta össze. A gyűlésen egyébként ezeknek a szervezeteknek a képviselői beszéltek. A gyűlés megkezdése előtt átad-

ták J. Němecnek, a Szociáldemokrata Párt járási pártbizottsága elnökének azt a levelet, amelyet a szociáldemokrata kerületi pártbizottság elnöke, F. Klaban intézett hozzá, megróva őt azért, mert részt vett a gyűlés összehívásában. A levél olyan figyelmeztetést is tartalmazott, hogy kizárják a pártból, ha a szociáldemokraták képviseletében fel mer szólalni a gyűlésen. J. Němec beszéde közben olvasta át a levelet, majd összetépte, és ledobta az erkélyről. A Nemzeti Front Hradec Králové-i akcióbizottsága, amelynek elnöke J. Němec lett, Csehszlovákia Kommunista Pártjának, a Szociáldemokrata Pártnak, a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalomnak, a Cseh Ifjúsági Szövetségnek, a Felszabadított Politikai Foglyok Szövetségének és a földművesbizottságoknak képviselőiből tevődött össze. A társadalmi szervezetekből kikerült tagok között ott volt a Nemzeti Szocialista Pártnak két tagja, valamint a Néppártnak egy tagja is.

Az esti órákban sor került az akcióbizottság felállítására Mladá Boleslavban is. Szlovákiában járási akcióbizottság alakult meg Besztercebányán és rögtön utána Zólyomban is. A besztercebányai járási akcióbizottság nem sokkal megalakulása után kiáltványt adott ki, amely az akcióbizottságok tevékenységének kezdeti szakasza szempontjából — különösen Szlovákiában — majdnem tipikusnak mondható.

A kiáltvány így hangzik:

„Polgárok és polgártársnők!

1948. február 21-én a nemzet haladó, népi demokratikus és csehszlovák érzelmű erőinek akaratából megalakult a Nemzeti Front Járási Akcióbizottsága, amely mint illetékes fórum segítséget nyújt majd a közbiztonságnak, a biztonságnak, a munkaerkölcsnek, a folyamatos ellátásnak, a hivatalok és a vállalatok folyamatos működésének fenntartásához, valamint *segít meggátolni az államellenes szabálytalanságokat.*

Felkérjük a besztercebányai járás lakosságát, hogy minden vonatkozásban és minden foglalkozási helyen

legyen ebben az erőfeszítésben a Nemzeti Front Járási Akcióbizottságának segítségére, valmint a megállapított szabálytalanságokról vagy hibákról tegyen jelentést a Besztercebányai Járási Nemzeti Bizottságnak."[15]

A kerületi és járási akcióbizottságok megalakulásával párhuzamosan, sőt nem egy esetben még ezek megalakulása előtt, tucatjával jöttek létre az akcióbizottságok a községekben és a városokban, valamint az üzemekben, a hivatalokban és a társadalmi szervezetekben is. E bizottságok felállítása majdnem mindenütt egyformán ment végbe. Klement Gottwald beszéde után Csehszlovákia Kommunista Pártja vagy a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom funkcionáriusai azonnal összehívták az egyes szervezetek képviselőit meg a többi politikai párt ellenzéki politikusait, s felkérték őket arra, hogy alakítsák meg az akcióbizottságot. Voltak helyek, ahol mindenki azonnal egyetértett ezzel. Másutt viszont úgy döntöttek, hogy még tanácskoznak vagy pedig úgy, hogy felkérnek a részvételre egyes további képviselőket is. Az akcióbizottságok megalakítása ezek szerint február 21-én kezdődött, az utolsó ilyen bizottságok pedig — néhány esetben -- csak február végén alakultak meg. Az akcióbizottságok azonnal hozzákezdenek a szervezetek, az állami szervek és az igazgatási szervezet megtisztításához a reakciós elemektől. Kezdik ellenőrizni a nemzeti bizottságok munkáját, és gondoskodnak arról, hogy a reakció sehol se zavarja meg a rendet és a nyugalmat.

Annak, hogy a Nemzeti Front akcióbizottságainak mozgalma nem tudott még jobban kibontakozni, nem válhatott még inkább tömegmozgalommá, kezdetben a Szociáldemokrata Párt álláspontja volt a legfőbb oka. A párt központi titkársága ugyanis bizalmas körlevelet intézett az összes titkárságokhoz, amelyben közölte, hogy a kommunistákkal közös megnyilvánulásokat, valamint az akcióbizottságokba való belépést el kell utasítani. A körlevél fő indokul azt említette,

hogy a kormányválságot a Nemzeti Front bázisán kell leküzdeni, és így minden, ami megbontja a Nemzeti Front egységét, egyúttal megnehezíti a válság megoldását is. Ezeknek az utasításoknak a szellemében járt el a Szociáldemokrata Párt prágai kerületi elnöksége is, amikor szombaton elfogadta ezt a határozatot:

„Az elnökség tárgyalta a pártfegyelem súlyos megsértését is Vlasta Koušová-Petránková által, aki mint magánszemély felszólalt Csehszlovákia Kommunista Pártjának népgyűlésén. Az elnökség a szervezeti szabályzattal összhangban — ismét csak egyhangúan — javaslatot tett a párt hétfőn összeülő Központi Végrehajtó Bizottságának, hogy zárja ki a nevezettet a pártból. Az elnökség ugyanakkor, a végleges döntésig, megfosztotta Vlasta Koušová-Petránkovát mindazon tisztségeitől, amelyeket eddig az I. prágai kerület megbízásából ellátott."[16]

Egyes helyeken szándékosan a közvéleményt megtévesztő híreket terjesztettek. Így pl. a Szociáldemokrata Párt Ústí nad Labem-i kerületi titkárságán közleményt függesztettek ki arról, hogy a köztársaság elnöke a kormány megalakításával valószínűleg B. Laušmant bízza meg. Brnóban és környékén viszont a Néppárt titkárságai azt közölték, hogy J. Šrámek nem nyújtotta be lemondását, továbbra is a kormány tagja, mert a lemondásáról szóló nyilatkozatot — állítólag hozzájárulása nélkül — F. Hála írta alá. A nemzeti szocialisták több helyen bizalmasan azt a hírt terjesztették, hogy a köztársaság elnöke a kormány megalakításával P. Zenklt bízza meg, mert a kommunisták a szociáldemokraták küszöbönálló lemondása után teljesen elszigetelődnek.

Ebben a feszült belpolitikai helyzetben került sor váratlanul 80 kulturális dolgozó már február elején elkészített kiáltványának nyilvánosságra hozatalára. A kiáltvány — kezdeményezője Vojta Beneš volt — eredetileg felhívás akart lenni a politikai pártokhoz azzal a céllal, hogy a választási hadjáratot folytassák

tisztességes eszközökkel. Amikor megjelent a napisajtóban, úgy hatott, mintha a múlt századból származott volna.

Ezzel szemben a volt Cseh Nemzeti Tanács egyes tagjainak kiáltványa teljes mértékben kifejezte az uralkodó légkört. Az emberek emlékezetébe idézte a cseh nép májusi felkelésének legfontosabb hagyományát, a népi egységet, majd így folytatta:

„A nemzetközi reakció által támogatott azon törekvéssel szemben, hogy megbontsák a nemzet egységét, szilárdan és megingathatatlanul ott áll egységes politikai akaratunk: a nemzet győzelme, a szocializmus győzelme és az összes szláv népek egysége. Elszántan vegyük fel a harcot minden felforgató kísérlettel, védjük meg forradalmunk céljait a reakció támadásával szemben, amely nemzeti és állami egységünk lényegét veszi célba!"[17]

A Szovjetunió Barátainak Szövetsége és a Szovjetunióval Fenntartott Kulturális és Gazdasági Kapcsolatok Társasága még 1948 január végén abban állapodott meg, hogy egyetlen szervezetben egyesül, mivel az ilyen szervezet jobban és eredményesebben népszerűsítheti a szovjet nép sikereit, és hathatósabban szilárdíthatja a csehszlovák és a szovjet nép barátságát. Az egyesülést kimondó közgyűlést február 21-re hívták össze. Ezen a napon, a délutáni órákban alakult meg a Csehszlovák—Szovjet Baráti Szövetség. Az első közgyűlést Zdeněk Fierlinger nyitotta meg. A vezérszónok Zdeněk Nejedlý volt, aki az Oroszországhoz, majd a Szovjetunióhoz fűződő baráti kapcsolatok történelmi gyökereiről és arról a nagy munkáról beszélt, melyet a Társaság és a Szovjetunió Barátainak Szövetsége eddig folytatott. Beszéde után érkezett meg a közgyűlésre D. D. Leljusenko vezérezredes, aki részt vett Prága felszabadításában, valamint I. A. Kajrov szovjet akadémiai elnök. Mindkettőjüket viharos üdvözlés fogadta. Az elnökség egyhangú megválasztása után az új szövetség elnökévé

Zdeněk Nejedlý, elnökhelyetteseivé pedig Ludvík Svoboda hadseregtábornokot, Petr, Fierlinger, David, Zápotocký, Kopta, Koťátko és Richter képviselőket választották meg.

Ezen a napon a politikai pártok egyedüli olyan akciója, amelyben egész Csehországból és Morvaországból részt vettek küldöttek, a Néppárt női szakosztályának nagygyűlése volt. Prágában már 1948 február elején meghirdették, s az új helyzetre való tekintettel ezen a gyűlésen megjelent a párt vezető funkcionáriusainak több személyből álló küldöttsége is: F. Hála és A. Procházka miniszterek, valamint a párt főtitkára, B. Klimek. F. Hála J. Šrámek pártelnök nevében is beszélt, amikor kijelentette:

„Örülök, hogy Néppártunk nőtagjaihoz beszélhetek, mert olykor, amikor a férfiak meginogtak, a nők voltak azok, akik hűek maradtak a keresztény eszményekhez, amelyekből mozgalmunk kifejlődött. A nők tudják, hogy védelmezniük kell a családot, és keresztény utódokat kell nevelniük. Azt akarjuk, hogy ne csak a család legyen szilárd, hanem egész népünk ilyen családot alkosson."[18]

Beszédének további részében F. Hála a kormányválság okairól emlékezett meg, és hangsúlyozta, hogy a legközelebbi időben a választások előkészítése a fő feladat. A kormányválságról és a választásokról beszélt A. Procházka is:

„Ami az Óváros téren ma megtartott gyűlést illeti, a kormány elnöke ott azt mondta, hogy az egész kérdést alkotmányosan oldja meg. Ha a parlamentben sem volna ez a válság megoldható, forduljon ennek az államnak a szuverénjéhez, a néphez, írjon ki szabad, közvetlen és titkos választásokat."[19]

A Néppárt képviselői ezen a nagygyűlésen felhívták a nőket, hogy cselekvően kapcsolódjanak be a választási előkészületekbe. A párt vezetősége ugyanis a választásokban látta a kormányválság megoldásához vezető utat. Érdekes volt, hogy bár a szónokok

sokszor hivatkoztak J. Šrámekre, majdnem egyáltalán nem említették a köztársaság elnökét, márpedig a miniszterek lemondása az elnök kezébe tette le a kormányválság megoldásának kulcsát. Minden bizonnyal meg voltak győződve arról, hogy Beneš nem fogadja el a lemondásokat, és Gottwaldot rászorítja a választások idő előtti kiírására. Dr. Eduard Beneš köztársasági elnök azonban — miután beszélt az Óváros téren tartott népgyűlés küldötteivel és Gottwalddal — már maga is kételkedni kezdett ebben a lehetőségben.

A köztársasági elnök kora délután vidékre, Lányba utazott. Mint munkatársai előtt kijelentette, nem kíván Prágában lenni, amikor felkeresi őt egy újabb küldöttség, amelyet várhatóan az üzemi tanácsok kongresszusa küld majd hozzá.

Miután Gottwald és Nosek visszatért a prágai várból, újból összeült Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége. Gottwald tájékoztatta az elnökséget Benešsel folytatott tárgyalásáról. Az elnökség úgy határozott, hogy levelet intéz a köztársasági elnökhöz, amelyben mindenre kiterjedően kifejti nézeteit a kormányválság megoldásáról. A levél megállapítja, hogy a kormányválság legyőzésének egyedül járható útja a miniszterek lemondásának elfogadása, majd így folytatja:

„Nem akarjuk Önt, Elnök Úr, kétségekben hagyni afelől, hogy pártunk szemében a nép akarata az irányadó, márpedig a nép egészen spontánul azt kívánja, hogy a lemondást fogadja el, és hogy a visszalépett miniszterek maradjanak a kormányon kívül, mert felelőtlen eljárásukkal megbocsáthatatlan módon vétettek a Nemzeti Front alapelvei és a kormányban való együttműködés szelleme ellen. A Nemzeti Front kérdésében szükségesnek tartjuk kiemelni, hogy a magunk részéről a Nemzeti Front lényegét és értelmét mindenekelőtt népünk dolgozó rétegeinek, a munkásoknak, a parasztoknak, az iparosoknak és az értelmiségnek a szövetségében látjuk, amikor is a

politikai pártok tömörülése a Nemzeti Frontban, valamint részvételük a Nemzeti Front kormányában attól függ, hogy az egyes politikai pártok hűek maradnak-e a nép egységéhez és érdekeihez.

Azon a nézeten vagyunk, hogy Klement Gottwald kormánya továbbra is kitart a Nemzeti Front mint bázis mellett, már csak azért is, mert ezekben a napokban az egész köztársaság népe demonstrálta és demonstrálja a Nemzeti Front erejét, továbbá, mert most éppen ennek a frontnak szilárdabb politikai konstrukciójától függ minden. Újból hangsúlyozzuk, hogy a félreérthetetlen népakaratnak megfelelően, továbbá az alkotmány és a demokratikus szokások szerint a kormány elnökét illeti meg az a jog, hogy azonnal tárgyalásokat kezdjen a kormány más tagokkal való kiegészítéséről a lemondott miniszterek helyett.

Meg vagyunk győződve arról: a csehszlovák szociáldemokraták felismerik annak szükségességét, hogy a kormányban továbbra is mellettünk álljanak, hogy így megvalósítható legyen az Országépítő Kormányprogram még hátralevő része, munkaképes legyen a parlament, megerősödjék a népi demokrácia, és továbbra is biztosítani lehessen a szocializmushoz vezető békés és demokratikus utat.

Ami a többi politikai pártot illeti, a kormány elnökének e pártok más képviselőivel kellene tárgyalnia, s nem azokkal, akik a kormány tagjaiként benyújtották lemondásukat; tárgyalnia kellene továbbá egyes olyan politikai személyiségekkel és a különböző nemzetiségű elemek olyan jelentős személyiségeivel is, akik a nép bizalmát élvezik, és képesek a kormány tekintélyét is fokozni.

Felkérjük Önt, Köztársasági Elnök Úr, vegye figyelembe ezt a közlésünket, és azonosítsa magát a kormányválság megoldásáról vallott nézetünkkel, amely vitathatatlanul megfelel a csehszlovák nép akaratának. Biztosíthatjuk Önt: mindazokon a gyűléseken,

amelyekre most köztársaságszerte sor kerül, feszült várakozás nyilvánul meg az iránt, hogy Ön, Elnök Úr, ebben a komoly pillanatban a nép hangjának megfelelően dönt-e, és így hozzájárul-e népi demokratikus köztársaságunk további virágzó fejlődésének megkönnyítéséhez."[20]

Hasonló volt az a levél is, amelyet Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága elnökségének határozata szerint a Csehszlovák Szociáldemokrata Párt Központi Végrehajtó Bizottságához intéztek. Az elnökség összefoglalja ebben a levélben nézeteit a kormányválság megoldásáról, majd felhívást intéz a szociáldemokratákhoz, akik a kommunistákkal együtt felelősek azért, hogy a reakció romboló jellegű támadását visszaverjék, és a nép továbbra is összefogva támogassa Klement Gottwald kormányát. A levél a következő felhívással zárul:

„Szükségessé válik tehát, hogy pártjaink megegyezzenek a közös eljárásban, és közösen tegyék meg az első lépéseket a kormány kiegészítésére. A hangsúly azon van, most mutassuk meg az egész nemzet előtt, hogy pártjaink a népi demokratikus köztársaság hű támaszaiként olyan szilárd szocialista magot teremtettek, amely körül tömörülhetnek nemzetünk összes demokratikus, szocialista és haladó erői.

Meg vagyunk győződve róla, hogy Önök is megértik a mostani döntés komolyságát és sorsdöntő voltát, valamint azt a nagy felelősséget, amely ma az összes politikai tényezőket és pártokat terheli. Kifejezésre juttatjuk továbbá az irányú szilárd meggyőződésünket is, hogy a csehszlovák szociáldemokraták nem állhatnak a három párt felelőtlen tényezői mellé, hiszen ezek eljárása a köztársaság felforgatására irányul, továbbá azon meggyőződésünket is, hogy a Csehszlovák Szociáldemokrata Párt velünk együtt — mint egyenlő az egyenlővel — lép majd fel határozottan a nyugalom, a rend és államunk további konszolidációja érdekében."[21]

A párt elnöksége a továbbiak során újból felmérte, hogyan haladnak az üzemi tanácsok kongresszusával kapcsolatos előkészületek, majd úgy határozott, hogy a kongresszus által elfogadandó fő határozat mellett még egy további határozati javaslatot is kidolgoz a kormányválságról, a Nemzeti Front Központi Akcióbizottságának megalakításáról és a Nemzetvédelmi Testületről. A tevékenység operativitásának fokozása végett az elnökség három bizottságot alakított: politikai bizottságot (K. Gottwald, A. Zápotocký, R. Slánský, J. Dolanský és V. Kopecký), szervező bizottságot (R. Slánský, V. Nosek, J. Veselý, B. Reicin, J. Pavel), valamint propagandabizottságot (V. Kopecký, V. Clementis, G. Bareš, V. Nový és B. Laštovička). Ezek voltak az úgynevezett ötösfogatok, amelyek jelentős szerepet játszottak az egyes feladatok megoldása terén.

Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége abban egyezett meg továbbá, hogy tárgyalásokat kell kezdeni A. Petrrel, J. Ševčíkkel és esetleg még az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elnökségének további tagjaival is, mégpedig azzal a céllal, hogy halasszák el az Alkotmányozó Nemzetgyűlés február 24-re kitűzött teljes ülését. Az elnökség ugyanis azon a véleményen volt, hogy a helyzet megoldása az adott pillanatban a kormány elnökének kezében van, és így a Nemzetgyűlés csak még bonyolultabbá tehetné a helyzetet. A párt elnöksége azt is ajánlotta, hogy vegyék fel a kapcsolatot a Nyomdaipari Munkások Szövetségével, amely beleszólhat, mennyi rotációs papírt utaljanak ki az egyes nyomdáknak.

A pártelnökségnek ez a legutóbbi határozata még február 20-án teljesült, mert a Česká Kamenice-i Északcseh Papírgyárak munkásai beszüntették a papírszállítást a Melantrich nyomda és a Lidová demokracie nyomdája számára. Február 21-én hasonlóan döntöttek a Délcseh Papírgyárak munkásai a Český Krumlov melletti Větřníben, továbbá a Nyugatcseh

Papírgyárak munkásai is Plzeňben. A papírszállítások beszüntetése azt jelentette, hogy a legközelebbi néhány nap alatt, legkésőbb azonban egy héten belül a Melantrich és a Lidová demokracie nyomdákban kritikus helyzet áll be, a napisajtó további kiadása veszélybe kerül.

Bratislavában a délutáni órákban összeült Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége. Azon információk alapján, amelyet a prágai pártvezetőségi ülésről kaptak, valamint Klement Gottwald útmutatásai nyomán, részletesen megtárgyalták a szlovákiai helyzetet és a párt legközelebbi feladatait. Megállapították, hogy a Demokrata Párt vezetősége — eddig is követett konzervatív és népellenes politikája szellemében — csatlakozott a cseh reakcióhoz, és azzal együtt egy reakciós, antidemokratikus tömböt alakított ki, amely alapjaiban veszélyezteti a népi demokratikus államrendet, a szlovák nép érdekeit és Szlovákia további gazdasági fejlődését. Az elnökség arra a következtetésre jutott: a Demokrata Párt minisztereinek lemondását úgy kell tekinteni, hogy ezzel egyúttal a demokrata párti megbízottak is lemondtak pártjuk képviseletéről a Megbízottak Testületében, mert azzal, hogy a párt képviselői elhagyták a Nemzeti Front és a kormányprogram platformját, automatikusan kizárták magukat a szlovákiai szervekből is. Ennek a döntésnek értelmében G. Husáknak mint a Megbízottak Testülete elnökének jutott az a feladat, hogy ilyen értelmű levelet intézzen azokhoz, akik a Demokrata Pártot képviselték ebben a testületben. Szlovákia Kommunista Pártjának vezetősége egyúttal kifejezésre juttatta, hogy kész tovább folytatni azt a politikát, amelynek lényege a népi demokratikus államrendhez hű összes erők együttműködése a Nemzeti Front keretei között, s ezért úgy határozott, hogy Szlovákiában is azonnal meg kell kezdeni a Nemzeti Front akcióbizottságainak kiépítését, hogy azok megtisztítsák a reakciós elemektől

az összes politikai pártokat, társadalmi szervezeteket és képviseleti szerveket.

E határozat végrehajtásának biztosítására még aznap aktívaüléseket és gyűléseket kellett tartani Szlovákia Kommunista Pártja összes területi és járási szervezeteiben. A párt elnöksége ezért Szlovákia különböző vidékeire küldte ki a Központi Bizottság néhány tagját és egyes aktivistákat azzal a feladattal, hogy tájékoztassák a párt területi és járási bizottságait a pártelnökség határozatairól, és egyúttal nyújtsanak segítséget e feladatok teljesítésének biztosításában. L. Holdoš Kassára, L. Benada Zsolnára, J. Lenárt pedig Poprádra utazott. Mások más területeket és járásokat kerestek fel. Ennek az intézkedésnek az értelme Szlovákia Kommunista Pártja szervezeteinek lehető leggyorsabb mozgósítása és készenlétbe helyezése volt.

Délután összeült a Demokrata Párt elnöksége is. Minthogy a párt sajtóorgánuma, a „Čas" február 21-i számában még nem közölte a Demokrata Párt miniszтereinek lemondását, ezt a tárgyalást nagy jelentőségűnek szánták a párt mozgósítása szempontjából. Az elnökség ülésének kezdetén azonban kiderült, hogy a pártot nagyon meglepte miniszтereinek lemondása. Milan Polák, a Demokrata Párt elnökségének tagja felvilágosítást kért arról, hogyan volt lehetséges, hogy kačovič, J. Mjartan és A. Granatier. J. Lettrich, a párt elnökségének előzetes jóváhagyása nélkül mondtak le tisztségükről. Kifogásolták a miniszterek önkényes eljárását az elnökség más tagjai is, nevezetesen J. Lukačovič, J. Mjartan és A. Granatier. J. Lettrich, a párt elnöke, aki hozzájárulását adta a miniszterek lemondásához, védelmébe vette ezt az eljárást, és azt az összes nem kommunista párt egységes eljárásával indokolta. Hozzátette, hogy a lemondáshoz utólagosan csatlakoznak a szociáldemokrata miniszterek is, és hogy a nem kommunista pártok így győztesen kerülnek ki a válságból. M. Kvetko, A. Cvinček és

E. Böhm minden fenntartás nélkül támogatta az elnök véleményét, és helyeselte a miniszterek lemondását. A Demokrata Párt elnöksége végül — hosszabb vita után — jóváhagyta a miniszterek eljárását. Egyúttal kinyilvánította, hogy a Demokrata Párt hű marad a Nemzeti Front politikájához, és magát továbbra is a Nemzeti Front tagjának tekinti. A párt vezető funkcionáriusainak, a képviselőknek és a járások képviselőinek értekezletét február 23-ra hívták össze. Ezen az értekezleten J. Lettrichnek kellett megmagyaráznia a párt eljárását és a legközelebbi feladatokat.

A két legfontosabb szlovákiai politikai párt elnökségi ülései majdnem azonos időpontban értek véget, de teljesen különböző eredménnyel. Míg a demokraták az ülést többségükben úgy hagyták el, hogy nyugtalanította őket az egység hiánya a párt soraiban, továbbá komoly aggályaik voltak a további fejlődéssel kapcsolatban, addig a kommunisták a legteljesebb mértékben meg voltak győződve arról, hogy ők győznek, mert bizalmat öntött beléjük teljes akcióegységük, valamint az a támogatás, amelyről őket a dolgozók legszélesebb rétegei biztosították. Azzal a céllal, hogy elősegítsék a Demokrata Párt soraiban a további differenciálódást, az esti órákban ideiglenes tárgyalásokba bocsátkoztak M. Polákkal, J. Lukačovičcsal, J. Kyselývel és J. Ševčíkkel arról, hogy nem vennének-e esetleg részt a Szlovák Nemzeti Front Központi Akcióbizottságában.

Sok bratislavai üzemből keresték fel a Megbízottak Testületének elnökét, G. Husákot, főleg azért, hogy megbeszéljék vele az üzemi tanácsok kongresszusi küldötteinek elutazásával kapcsolatos problémákat. Arra kérték Husákot, mentse fel a demokrata párti megbízottakat teendőik ellátása alól. Ezekkel a követeléseikkel a szlovák munkások gyakorlatilag azokhoz a követelésekhez kapcsolódtak, amelyekkel már az őszi szlovákiai politikai válság idején felléptek. Akkoriban sikerült ugyan gyengíteni a De-

mokrata Párt képviseletét ebben a szervben, M. Kvetkót azonban nem hívták vissza funkciójából. G. Husák közölte a küldöttségekkel, hogy éppen most fogalmazza azt a levelet, amelyben a Demokrata Pártnak a Megbízottak Testületében helyet foglaló összes képviselője értésére adja, hogy minisztereik lemondását a kormányban egyúttal a párt megbízottai lemondásának is tekinti. Az üzemek képviselői megnyugvással fogadták ezt a tájékoztatást, és teljes támogatásukról biztosították Husákot.

G. Husák, a Megbízottak Testületének elnöke, február 21-én az esti órákban küldte el hivatalos leveleit M. Polák elnökhelyettesnek, J. Styk földművelés- és földreformügyi megbízottnak, M. Kvetko élelmezés- és ellátásügyi megbízottnak, J. Lukačovič tájékoztatásügyi megbízottnak és I. Štefánik technikai megbízottnak. Közölte velük, hogy a Demokrata Párt minisztereinek február 20-i lemondó levelei ellentétbe állnak a VIII. Megbízottak Testületének 1947. december 1-én kelt nyilatkozatával, amely úgy rendelkezett, hogy intézkedéseket kell foganatosítani a köztársaság mentesítésére az államellenes csoportoktól, valamint lehetetlenné kell tenni azok felforgató tevékenységét. A levél azután így folytatódott:

„A kormány demokrata párti tagjainak nyilatkozata — amelyet »a párt más tényezőinek tudomásával« tettek — folytatja a kampányt a szlovákiai biztonsági szervek ellen, továbbá a mai politikai életben jelentkező egyes válságjelenségeket »azon elfogadhatatlan politika folytatásának tekinti, amelynek előjátéka Szlovákiában röviddel ezelőtt már megvolt«. Ha a biztonsági szervek határozott fellépése a köztársaság és a népi rendszer ellenségeivel szemben »a Demokrata Párt vezetőségének szemében elfogadhatatlan politika«, akkor ez a vezetőség messze eltávolodott attól a platformtól, amelyen a VIII. Megbízottak Testületét összeállították. A Demokrata Párt képviselőinek kilépése a kormányból logikus következmények-

kel járt Szlovákiában is. A Demokrata Párt képviselői a Megbízottak Testületében ebben a helyzetben nem teljesíthetik a Megbízottak Testülete és a kormány programját."[22]

A levél végén G. Husák kifejtette, hogy a kormány demokrata párti tagjainak lemondását úgy kell tekinteni, hogy az egyúttal a demokrata párti képviselők lemondása a Megbízottak Testületében is.

A Demokrata Párt egyes megbízottainak címzett leveleket a megbízottak csak február 23-án vették kézhez, amikor ismét bejöttek hivatalukba. A párt vezetőinek többsége ugyanis — mint ahogyan azt a cseh országrészekben a nemzeti szocialisták és a néppártiak is tették — vasárnap hétvégére ment, vagy pedig székhelyükön kívül tartott gyűlésekre utazott el.

Petr Zenkl például a kelet-csehországi Lanškrounba utazott, ahol át kellett volna vennie a város díszpolgári oklevelét. A gyűlésre megérkezett anélkül, hogy tudta volna, miszerint a helyi nemzeti bizottság már február 20-án este úgy határozott (méghozzá nemzeti szocialista elnökének javaslatára), hogy 1947 decemberében hozott eredeti határozatát hatályon kívül helyezi. Ezt Zenkl csak Lanškrounban tudta meg, de ez sem akadályozta őt abban, hogy mégis részt vegyen a nyilvános gyűlésen. Amikor a kormányválság okairól és a miniszterek lemondásáról kezdett beszélni, a jelenlevők többsége kifejezésre juttatta nemtetszését. Először hangos morgással, később lábdobogással, ami végül annak ütemes ismétlésébe ment át: „Zenkl ki, árulók a kormányból ki!" P. Zenklnek nem maradt más hátra, mint hogy elhagyja a termet, és teljes kudarccal utazzon el Lanškrounból. A nemzeti szocialisták többi szónokának fellépését sem kísérte túlzott siker. H. Ripka Hostinnéban beszélt, ifj. J. Stránský Bruntálban, F. Klátil pedig a volhiniai csehek előtt. Sehol sem értették meg a három párt eljárását és e pártok miniszereinek lemondását, úgyhogy a szónokok több-

nyire éles bírálatba ütköztek. A Tábor vidéki Skrýchovo községben a Néppárt tartott nyilvános gyűlést, amelyen mintegy 250 személy jelent meg. A gyűlés egyes résztvevői rögtön a gyűlés kezdetén azt javasolták: határozatban tudassák Beneš köztársasági elnökkel és Klement Gottwalddal, hogy a miniszterek lemondásának elfogadását kívánják. Amikor a gyűlés vezérszónoka, Š. Benda képviselő visszautasította a határozat aláírását, kifütyülték, úgyhogy el kellett hagynia a termet. A kiküldött szónokok egyes, a nemzeti szocialisták által összehívott gyűléseken még csak meg sem jelentek. Így történt pl. Moravská Třebovában is, ahol végül a jelenlévők hozzájárulásával Csehszlovákia Kommunista Pártjának képviselője tartott beszédet.

Estefelé sok faluban a parasztok tartottak gyűlést, amelyeken megválasztották képviselőiket a földművesbizottságok kongresszusára, valamint határozatokat fogadtak el, hogy egyetértenek a mezőgazdasági törvényekkel, és azok mielőbbi jóváhagyását követelik. Folytatódott a Nemzeti Front akcióbizottságainak megalakulása is. A legtöbb nagyüzemben megerősítették az üzemi milíciák őrjáratait. A szlovák partizánok nagy erővel dolgoztak a kerületi törzskarok kiépítésén, és fokozták soraik mozgósítását. A kommunista pártok mellett álló erők túlsúlya tovább növekedett.

A reakció egyre fokozódó elszigetelődését igazolták azok az előzetes tanácskozások is, amelyeket az üzemi tanácsok kongresszusára kiküldött nemzeti szocialisták és néppártiak tartottak. A nemzeti szocialista küldöttek előzetes tanácskozásán mintegy 400 küldött vett részt, a párt vezetőségéből pedig P. Drtina, J. Stránský, V. Krajina és A. Vandrovec. A vezető nemzeti szocialista funkcionáriusok arról igyekeztek meggyőzni a küldötteket, hogy „a kongresszus jó egyharmada a kommunista követelések ellen foglal majd állást", és hogy minden nemzeti szocialistának az a

kötelessége, hogy a határozati javaslat ellen szavazzon. A jelenlévő küldöttek többsége azonban nem értett ezzel egyet, és így a tanácskozás a Nemzeti Szocialista Párt vezetősége szempontjából teljes kudarccal végződött. A pártvezetőségnek a néppárti küldöttek előzetes tanácskozásán sem volt sikere, melyen mintegy kétszázan vettek részt. Ezekkel az előzetes tanácskozásokkal kapcsolatban mindenesetre figyelemre méltó körülmény volt az, hogy a szóban forgó pártok vezetőségének viszonya az üzemi tanácsok kongresszusához bizonyos fokig módosult. Bár a pártvezetőségek az utolsó pillanatig a kongresszus ellen foglaltak állást, ezeknek az előzetes tanácskozásoknak az összehívása mégis amellett szólt, hogy — bár későn — ezek a pártok is tudatára ébredtek a kongresszus roppant jelentőségének.

A Szociáldemokrata Párt is összehívta központi titkárságának épületébe az üzemi tanácsok kongresszusán részt vevő szociáldemokrata küldöttek előzetes tanácskozását. Mintegy 500 kuldött jelent meg, akikhez V. Vilím és E. Erban szólt. Vilím azt mondta, hogy a kongresszus a kommunisták kezében van, ők fogják meghatározni az azon megszülető határozat szellemét is, addig azonban nem merészkedett el, hogy a küldötteket a határozattal való szembeszegülésre hívja fel. E. Erban ezzel szemben azt hangsúlyozta, hogy a kongresszust a Szakszervezetek Központi Tanácsa hívja össze, s a kongresszus a szakszervezeti tagok álláspontját fogja kifejezni; felhívta a küldötteket, hogy teljes mértékben támogassák a Szakszervezetek Központi Tanácsának javaslatait, mert azok a munkásoknak és az összes többi dolgozónak az érdekeit fejezik ki. Az előzetes tanácskozás légköre elárulta a szociáldemokraták eszmei megosztottságát, mert — becslések szerint — a tanácskozás résztvevőinek mintegy fele E. Erban véleménye, a másik fele pedig B. Vilím álláspontja felé hajlott.

A legjelentősebb esemény azonban az esti órák-

ban a dolgozók tüntető nagygyűlése volt a bratislavai Vigadó nagytermében. A gyűlést Szlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága hívta össze a párt bratislavai területi szervezetével együtt. A gyűlésen elsőnek V. Široký beszélt. Megmagyarázta a kormányválság okait, valamint a reakciós erők céljait — mindezt K. Gottwald délelőtti beszédének szellemében —, majd különös figyelmet szentelt a szlovákiai helyzetnek:

„Az az antidemokratikus és népellenes tömb, amelyet a Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a Demokrata Párt képviselői a Nemzeti Szocialista Párt szlovákellenes beállítottságú, reakciós vezetőit követve kialakítottak, veszélyeztet mindent, amit a szlovák nép teremtett nemzeti felkelésével és a betolakodók elleni harcával. Ez a népellenes, maradi tömb veszélyezteti tehát a csehek és a szlovákok jó együttélését és a szlovák nemzet új, államalkotó helyzetét is.

Ez a példa világosan mutatja, hogy a Demokrata Párt reakciós képviselői semmi jelentőséget sem tulajdonítanak a szlovák nemzet nemzeti jogainak, a szlovák nemzeti intézményeknek, és hogy a szlovák nemzeti érdekek ellenségeivel szoros szövetségben egységes tömböt alkotnak a nemzeti és a demokratikus forradalom eredményei ellen és a polgári demokrácia úri rendszerének hatalomra juttatása mellett."[23]

V. Široký beszédének végén felvázolta a kormányválság megoldásához vezető utat, és felhívta az egybegyűlteket, hogy alakítsák meg a Nemzeti Front akcióbizottságait.

Gustáv Husák Široký szavaihoz kapcsolódott. Terjedelmes beszéde — majdnem egy óra hosszat tartott — az egész nagygyűlés központi eseménye volt. Arról beszélt, milyen tapasztalatokra tett szert a munkásosztály és az egész szlovák nemzet a legutóbbi évtizedben, majd különösen részletesen foglalkozott a legutóbbi hónapok eseményeivel, főképpen a szlovák politikai válság lefolyásával és eredményeivel. Meg-

állapította, hogy a szlovák nép rövid időn belül most lép fel másodszor a Demokrata Párt reakciós vezetősége ellen, amely meg akarja dönteni a népi demokratikus államrendet. Az őszi politikai krízis kompromisszummal oldódott meg, mert bizonyos jelek szerint megvolt a remény, hogy ennek a pártnak a vezetősége belsőleg megújhodik, nem fogja többé szabotálni a kormányprogram teljesítését, és becsületesen visszatér a Szlovák Nemzeti Felkelés hagyományaihoz. A Demokrata Párt vezetősége azonban nem adta fel céljait, és nem is tanult. Továbbra is szabotálja a kormányprogramot, és nem teljesíti azokat a kötelezettségeit, amelyeket a Nemzeti Frontban vállalt magára. G. Husák ezután így folytatta:

„Míg mi a dolgozó népet érintő legégetőbb kérdések megoldására összpontosítjuk figyelmünket, a Demokrata Párt vezetősége a panamák, a politikai vadászatok és a nemzeti szocialistákkal való paktálás útjára tért — akik a szlovákokat még nemzetnek sem ismerik el —, hogy azokkal alakítson ki egységes tömböt az államban. Ez a reakciós tömb most kilépett a kormányból. A Demokrata Párt vezetősége arra spekulált, hogy Szlovákiában kormányozni fog annak ellenére is, hogy ellenzéki álláspontot foglal el Klement Gottwald kormányához."[24]

Ezután pedig — a jelenlévők viharos tetszésnyilvánítása közepette — felolvasta azt a levelet, amelyet a demokrata párti megbízottaknak küldött, majd beszédét így fejezte be:

„Nem fogunk havonta különböző válságok megoldásával bajlódni csak azért, mert a Demokrata Párt nem akarja tudomásul venni, hogy itt demokratikus és népi köztársaság van... Nemzeti történelmünk legnemesebb hagyományát teljesítjük, amikor nemzetünknek nyugalmat kívánunk biztosítani, hogy az a Csehszlovák Köztársaság keretei között fölépíthesse a boldog Szlovákiát."[25]

A gyűlés végén a jelenlévők megismerkedtek a

Szlovák Partizánszövetség által elfogadott határozat szövegével. A határozat megállapítja, hogy a partizánok a felszabadulás utáni időben már többször követelték: a szlovák közéletet következetesen tisztítsák meg a reakciós elemektől. Ezt a tisztogatást azonban — különböző szabotázscselekmények miatt — nem lehetett maradéktalanul végrehajtani. A reakció népellenes tevékenysége a három párt minisztereinek lemondásával érte el csúcspontját. A határozatban azután ezt olvassuk:

„Követeljük, hogy a Demokrata Párt vezetőségének azok a képviselői és a pártnak azok a mostani funkcionáriusai, akik kompromittálták magukat azzal, hogy államellenes összeesküvésben vettek részt, hogy rendszeresen szabotálták a kormányprogramot, hogy elárulták a Szlovák Nemzeti Felkelést és egyesültek a szlovák nemzet önállóságát soha el nem ismerő reakciós cseh pártokkal és a nemzetközi reakcióval, hagyják el egyszer s mindenkorra az összes szlovákiai kormányzati szerveket. A Megbízottak Testületében, a Szlovák Nemzeti Tanács elnökségében és mindezek szerveiben nincs helyük azoknak az elemeknek, akik az egyik oldalon Ďurčanský és a nemzetközi reakció ügynökeivel, a másikon pedig a reakciós cseh elemekkel állnak kapcsolatban, s akik állandóan akadályokat támasztanak és meghiúsítják a Szlovák Nemzeti Felkelés hagyományának következetes megvalósítását.

Minden fenntartás nélkül támogatjuk azt a felhívást, amely a kormány elnökének, Klement Gottwaldnak szájából hangzott el a prágai nép hatalmas tüntetésén. A Nemzeti Front legyen a dolgozók harci egysége. Mi, szlovák partizánok, minden erőnkkel hozzájárulunk az életteli Nemzeti Front akcióbizottságainak azonnali kialakításához, össznemzeti, járási és helyi szinten. Meg vagyunk győződve róla, hogy az ellenállás résztvevőinek, a munkásoknak, a parasztoknak és a dolgozó néphez hű értelmiségnek bevált

harci egysége meghiúsítja a nép ellenségeinek összes mesterkedéseit."[26]

A Szlovák Partizánszövetség határozata egészben véve pontos kifejezése volt annak, hogyan gondolkodnak és milyen nézeteket vallanak a cseh és a szlovák nép forradalmi erői. Ennek legmeggyőzőbb bizonyítéka azonban az volt, hogy az akcióbizottságok gomba módra nőttek ki a földből.

Bár szombat este volt, az egész köztársaság területén emberek tízezrei gyűltek össze spontán módon a nyilvános gyűléseken vagy a különböző bizottságok ülésein, a falvakban, üzemekben, városokban, járásokban egyaránt, hogy Gottwald és a kommunista párt felhívására hozzájáruljanak a reakció leveréséhez, és segítsenek megvédelmezni a népi demokratikus államrendet.

Vasárnap, február 22.

A üzemi tanácsok kongresszusának jegyében

Február 21-ről 22-re virradó éjszaka utaztak Prágába az üzemi tanácsok kongresszusának küldöttei. A messzebb lakóknak már február 21-én kellett otthonról elindulniuk, a legközelebb lakóknak viszont elég volt, ha hajnalban keltek fel. A vasutasok számos különvonatot indítottak a kongresszusra Szlovákia és Csehország fontosabb városaiból. Elég volt egy pillantást vetni valamelyik ilyen különvonatra, és senkinek sem lehettek kétségei a küldöttek hangulata és gondolkodása felől. Az Ostravából indult vonatot például — ezen utaztak egyébként az olomouci és a zlíni területből jött delegátusok is — talán a mozdonyon elhelyezett jelszó jellemezte a legkifejezőbben: „Teljes gőzzel a reakció ellen!"

A közlekedési helyzetet, különösen a közutakon, nagyon megnehezítette a hó. Egész éjjel sűrűn havazott, s így a küldöttek inkább a korábbi megérkezést választották, mint hogy elmulasszák a kongresszus megnyitásának pillanatát. Az elsők, akik már február 21-én megérkeztek, még segíthettek az Iparpalota baloldali csarnokának végső rendbehozatalánál. Ebben a csarnokban került ugyanis sor a kongresszusra.

Az Iparpalota hosszú ideig használaton kívül állt, és tatarozásra előkészített csarnokának rendebehozása nem volt kicsiség. A munkálatok február 15-én kezdődtek, és az önkéntes társadalmi munkások száma napról napra emelkedett. A végén a hihetetlen valósággá vált. Bár a szakemberek a rendbehozatali munkálatokhoz szükséges időt öt hétre becsülték, a társadalmi munkások a szükséges munkákkal hét nap és hét éjszaka készültek el. A február 21-ről 22-re virradó éjszaka végzett utolsó munkák után — ekkor szerelték fel ugyanis a rádióberendezést — befejezték a csarnok díszítését is, majd pontosan megállapították az ülésrendet. A csarnok így február 22-én reggel készen állt a kongresszus megnyitására. A homlokzati falon helyezték el a köztársaság hatalmas méretű címerét. Mellé mindkét oldalon egy-egy csehszlovák és három vörös szakszervezeti zászló került sárga ROH (a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom cseh rövidítése. — *A ford.*) felírással. A címer fölött a kongresszus fő jelszava volt olvasható: „Népi demokráciával a szocializmushoz!" A további jelszavak, illetve jelmondatok a terem többi falán kaptak helyet: „Az egységről nem vitázunk — megvédjük azt!" „Megakadályozzuk a felfordulást — megszilárdítjuk pénzünket!" „Követeléseink teljesítését követeljük!"

Az üzemi tanácsok és a szakszervezeti csoportok kongresszusát 9 órakor szándékoztak megnyitni, nem sokkal 8 után azonban már egészen tele volt az Iparpalota baloldali csarnoka küldöttekkel. Az egyes kerületekből érkezők elfoglalták kijelölt helyüket, még-

pedig úgy, hogy az első sorokban a 864 szlovákiai küldött foglalt helyet, mögöttük pedig a küldöttek kerületek szerint. A küldöttek kerületek szerinti megoszlása a következő képet mutatta:

Delegátusokként részt vettek a kongresszuson továbbá a Szakszervezetek Központi Tanácsának tagjai, a kerületi szakszervezeti tanácsok elnökei és szervező titkárai, a járási szakszervezeti tanácsok elnökei és a központi szakszervezeti szövetségek egyes funkcionáriusai is. Mindent összevéve 8030 szavazásra feljogosító megbízólevelet adtak ki. A Szakszervezetek Központi Tanácsának szervezési osztályán nyilvántartott adatok szerint a kongresszuson 7914 küldött vett részt.

Kint 20°C volt nulla alatt, és a termet nem tudták kellőképpen átfűteni. Az a néhány tucat, hirtelenében beállított kokszkályha nem volt elég. A küldötteknek télikabátban kellett a csarnokban ülniük.

Valamivel elmúlt 9 óra. Az elnökségi asztal mögött viharos taps közben foglaltak helyet a Szakszervezetek Központi Tanácsa elnökségének tagjai. A csarnok közepén húzódó úton érkezett meg Klement Gottwald, akit a küldöttek lelkesen üdvözöltek. Elhangzott az állami himnusz és „A munka dala". A kongresszust megnyitották.

A bevezető beszédet a Szakszervezetek Központi Tanácsának elnöke, Antonín Zápotocký tartotta, aki összefoglalta a kongresszus összehívásának indokait:

„Mai kongresszusunknak ezért nincs semmi más célja, mint hogy fontolóra vegyük a mai politikai és gazdasági helyzetet, valamint határozzunk arról a taktikai eljárásról, amelyet követni kívánunk, hogy megoldjuk a megoldásra váró összes sürgős kérdéseket... Hiszem, hogy kongresszusunk teljesíti feladatát, és kimondja azt a felszabadító, de egyúttal határozott szót, amelyre oly türelmetlenül vár egész nemzetünk. A maroknyi kapitalista élősködő és spekuláns, valamint kiszolgálóik felforgató törekvéseit meg kell

hiúsítani. Biztosítani kell a szocializmushoz vezető népi demokratikus fejlődést, és biztosítani is fogjuk."[1]

Antonín Zápotocký üdvözölte a vendégeket, ismertette a küldöttek előtt a kongresszus napirendjét, és közölte, hogy a beérkezett határozatokat alapul véve megfogalmazták és határozati javaslatba foglalták össze a kongresszus követeléseit.

Az üdvözlő beszédet Klement Gottwald, a kormány elnöke tartotta. Az üzemi tanácsok kongresszusát úgy köszönötte, mint az állam vezető erejét reprezentáló kongresszust, mint a munkásosztály kongresszusát. Ezt követően a legutóbbi év tapasztalatairól beszélt és arról, hogy ez az év újra igazolta a népi demokrácia erejét és életképességét, mert a kétéves terv teljesítése során sikerült fokozatosan javítani a dolgozók életfeltételeit és életszínvonalát.

„Ezek voltak, kedves elvtársnők és elvtársak, fejlődésünk távlatai. A nehézségek sikeres legyőzésének és a szocializmushoz vezető békés útnak távlatai. Népünknek ezek a ragyogó kilátásai azonban sötét kilátások voltak reakciónk számára, a tőkés- és nagybirtokos osztály maradványai számára, a feketézők és a kollaboránsok számára, akik egyes politikai pártokban szószólóikra találtak ... A reakció látta: összeomlanak azok a reményei, hogy a népet mai kormánypolitikánk ellen tudja fordítani és a választásokon meg tudja dönteni népi demokratikus rendszerünket. Éppen ellenkezőleg, egyre inkább nyilvánvaló lett, hogy a választásokon ismét és még az eddiginél is mélyrehatóbban győz állami politikánk eddigi irányzata, és hogy a reakciót összezúzzuk."[2]

Klement Gottwald kijelentette: elsősorban éppen ezek a tények okozzák, hogy a reakció — 1920-hoz hasonlóan — kísérletet tesz a belpolitikai viszonyok erőszakos megdöntésére.

„A reakció azonban kétségkívül elszámította magát. Ha meg akarta ismételni 1920-at, akkor elfelejtette, hogy Gottwald nem Tusar. Elfelejtette azt is,

hogy népünk, mindenekelőtt munkásosztályunk, 1920 óta túlságosan nehéz próbatételeken ment keresztül, és túlságosan keserű tapasztalatokat szerzett ahhoz, hogy megengedné az 1920. évi események megismétlődését. Úgy gondolom tehát, joggal mondhatom, hogy a csehszlovák reakció túlbecsülte erőit. Terve sohasem válik valóra! Nem engedi ezt meg dolgozó népünk élcsapata, acélosan edzett és tudatos munkásosztályunk."[3]

Gottwald újra megismételte, hogy az egyedüli út, amelyen megoldható a kormányválság, a reakciós miniszterek lemondásának elfogadása és a kormány kiegészítése olyan emberekkel, akik rendíthetetlen hívei a népi demokratikus köztársaságnak.

„Ezt az utat a kommunisták javasolják, akik ezzel a dolgozó népnek egyebek között a legutóbbi napok nagygyűlésein, különösen pedig a tegnapi népgyűlésen kifejezésre juttatott akaratát tolmácsolják. Meg vagyok győződve arról, hogy e mellett az út mellett foglal állást mai, történelmi jelentőségű gyűlésünk is . . ."[4]

Beszédét azzal fejezte be, hogy felhívta hallgatóit a dolgozók egységének megszilárdítására, a Nemzeti Front akcióbizottságainak felállítására, továbbá hogy hangsúlyosan kiemelte a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalomnak, valamint egy olyan, a Nemzeti Front bázisán működő kormánynak a jelentőségét, amelyben már nincsenek felforgató és visszahúzó elemek. „Előre a népi demokrácia útján, a haladás útján, a dolgozó nép és a köztársaság felvirágoztatásának útján, előre — és vissza egy lépést se!"[5] Zárószavai összefolytak a viharos ovációkkal és a hosszan tartó tapssal, amely nemcsak azt fejezte ki, hogy az egybegyűltek teljes mértékben támogatják a kormányt és Klement Gottwaldot, hanem azt is, hogy minden fenntartás nélkül egyetértenek a kormányválság megoldásának javasolt módjával.

Az üzemi tanácsok kongresszusának vezérszónoka

PŘEDSEDA VLÁDY

V Praze dne 20.února 1948.
Č.j.772.

Vážený pane náměstku,

v dopise dnešního data, který jste mi právě zaslal, žádáte ode mne odpověď ve věci, o které bude referovat v dnešní schůzi vlády p.ministr vnitra V.Nosek. Současně Vám sděluji, že v této schůzi učiní p.ministr vnitra a p.ministr národní obrany generál L.Svoboda důležité prohlášení v souvislosti s dnešním článkem Svobodného Slova o mostecké špionážním případě.

Vzhledem k tomu Vás žádám, abyste se do schůze dostavil spolu s ostatními ministry, kteří ve vládě zastupují Vaši stranu.

Gottwald

Panu

náměstku předsedy vlády
Dr P.Zenklovi

v Praze.

Gottwald levele Zenklhez február 20-án

Antonín Zápotocký volt. Átfogó beszédének bevezetésében ismét említést tett a kongresszus indokoltságáról, és — egyebek között — az üzemi tanácsokról szóló törvényerejű rendeletre is hivatkozott, amely egyenesen úgy rendelkezett, hogy a szakszervezeti szervezetek irányítsák az üzemi tanácsokat. A szakszervezetek és a kormány viszonyát illetően azután a szakszervezeti mozgalom 1946-ban tartott első országos konferenciájának határozatából idézett:

„Bátran magunkra vállalhatjuk azt a kötelezettséget, hogy támogatni fogunk minden olyan kormányt, amely a szocializálás érdekében működik; viszont nem támogathatnánk azt a kormányt, amely a szocializáláshoz vezető fejlődési folyamatot fékezni és szabotálni akarná."[6]

Kijelentette, hogy a szakszervezeti mozgalom mindig tartotta magát ezekhez a határozatokhoz, amennyiben támogatta azt a kormányt, amely a Kassai Kormányprogram befejező részében arra kötelezte magát: „... nem engedi meg, hogy a felszabadított köztársaságban a városok és a vidék dolgozó népeinek érdekeivel szemben egyes élősködő egyének és csoportok kizsákmányoló érdekei érvényesüljenek."[7]

Megállapította, hogy bár ezt a programot az összes politikai pártok miniszterei aláírták, közülük egyesek — lemondásukkal — most ezt az aláírásukat gyakorlatilag visszavonták.

Beszédének további részében A. Zápotocký ismét a Szakszervezetek Központi Tanácsának az állami és a köztisztviselők pótlékaival kapcsolatos álláspontját ismertette. Kifejtette, hogy egy olyan rendezés, amely a dolgozók további kategóriáinál bérkövetelések lavináját vonná maga után, semmit sem oldana meg. Éppen ezért támogatja teljes súlyával a Szakszervezeti Mozgalom azt a javaslatot, amelyet a Szakszervezetek Központi Tanácsa dolgozott ki, és amely a pénzügyminiszter támogatását is élvezi. Az állami és köztisztviselők fizetésrendezésének problémájával

azonban még számos további intézkedés is összefügg, pl. az előkészítés alatt álló társadalombiztosítás. Ha mindezeket a problémákat sikeresen akarjuk megoldani, mindenekelőtt a pénzügyi fedezetet kell megtalálnunk. És pontosan ez a feladat volt az, amelyet A. Zápotocký az egész kongresszus legjelentősebb feladatának nevezett.

„Ha meg akarjuk szüntetni a szociális sérelmeket, arra kell törekednünk, hogy igazságosan osszuk el a nemzeti jövedelmet. Ezt még nem értük el.

Végrehajtott államosításaink csak olyan lépést jelentettek, amellyel korlátoztuk mások munkájának kizsákmányolását. Államosításaink a tőkés kizsákmányolást csak korlátozták. Csak a legnagyobb cápákat távolítottuk el, a ragadozók egész légiói azonban még itt maradtak. Az államosítás egyes termelő ágazatokat — mint például az építőipart — csak egészen jelentéktelen mértékben érintett. Teljesen megállt viszont az államosítás az elosztás, vagyis a belföldi nagykereskedelem és a külkereskedelem terén."[8]

A. Zápotocký egymás után sorolta fel azokat a magáncégeket, amelyeknek tiszta nyeresége meghaladta a milliót, és közölte, hogy a nemzetgazdászok becslése szerint a feketézők részesedése a nemzeti jövedelemben mintegy évi 25—30 milliárd koronát tesz ki. Elítélte a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság kísérleteit, azt, hogy ez a bíróság az elkobzott gyárak tulajdonosai által benyújtott panaszokra több esetben a panaszosok, nem pedig a nemzeti vállalatok javára ítélt. Mindebből A. Zápotocký a következőket vezette le:

„Éppen ezért felelősségünk teljes tudatában meghatározhatjuk a további államosításokra irányuló követelésünket.

Mindenekelőtt államosítani kell az egész nagykereskedelmet és az egységáruházakat.

Másodszor, államosítani kell a külkereskedelmet.

Harmadszor, államosítani kell a pálinkagyártást, a likőrgyártást, a gyógyszergyártást stb.

Negyedszer, államosítani kell mindazokat a tőkés iparvállalatokat, amelyek több mint 50 dolgozót foglalkoztatnak.

Ötödször, az iparvállalatok mellett rendet kell csinálni és államosítani kell az építőiparban is.

Hatodszor, államosítani kell az összes fürdőket, gyógyszanatóriumokat és kórházakat.

Végül, hetedszer, nem szabad figyelmen kívül hagynunk a Nyomdaipari és Papíripari Dolgozók Szakszervezti Szövetségének a követelését sem, és követelnünk kell az összes nyomdák államosítását, beleértve a politikai pártok nyomdáit, valamint saját »Práce« nyomdánkat is."[9]

A. Zápotocký kifejezésre juttatta továbbá, hogy a kongresszus támogatni kívánja a földművesbizottságok kongresszusát, valamint azokat a követeléseket is, amelyekért a parasztok és az iparosok harcolnak.

Az összes itt érvényesített követelések támogatására azt javasolta, hogy február 24-én tartsanak egyórás tüntető sztrájkot, továbbá bízzák meg a Szakszervezetek Központi Tanácsát, hogy amennyiben a helyzet esetleg azt kívánja. szervezzen további akciókat.

Beszédének befejező részében A. Zápotocký arra a kifogásra válaszolt, miszerint a szakszervezeti mozgalom azzal, hogy további államosításokat követel, megsérti a kormánnyal kötött megállapodást. Ismét csak a Kassai Kormányprogram befejező részére hivatkozott, és ezeket mondta:

„Annak, aki maga sértette meg és árulta el a megállapodásokat, nincs joga arra, hogy a megállapodások megsértését felpanaszolja és kifogásolja. Mi mindig óva intettünk mindenkit a forradalmi ígéretek megszegésétől. Felhívtuk a figyelmet, milyen következményei lesznek ennek. Újból beigazolódott a régi közmondás: Ki szelet vet, vihart arat."[10]

Beszédét, amelyet nemegyszer szakított meg taps és egyetértő felkiáltás, így fejezte be:

„Céljaink adottak, követeléseinket meghatároztuk, ezek mögé sorakozunk fel, és győzünk!"[11]

A. Zápotocký beszéde után következett rövidebb felszólalással Evžen Erban, a Szakszervezetek Központi Tanácsának főtitkára, és František Zupka, a Szlovák Szakszervezeti Tanács elnöke. E. Erban azt hangsúlyozta, hogy a reakcióval folytatott harcban az egység a legerősebb fegyver. Felidézte a München előtti köztársaságban szerzett tapasztalatokat, amikor is a munkásmozgalmat sokszor szétforgácsoltsága, megosztottsága miatt győzték le, és arra figyelmeztette a jelenlévőket, hogy jelenleg a reakció ismételten megpróbálkozik a dolgozók egységének megbontásával.

„Úgy vélem, hogy az idők túlságosan komolyak és tapasztalataink túlságosan nagyok ahhoz — mondta E. Erban —, hogy frázisokkal hagyhatnánk magunkat félrevezetni. Már nem engedjük meg, hogy bárki is üres jelszavakkal gyengítsen minket. Bennünket már csak a tettek győznek meg. Mutassa meg minden egyes politikai párt, minden egyes politikus, mik a szándékai a dolgozó néppel, a nép életével kapcsolatos követelésekkel és érdekekkel. Mi nyugalmat akarunk. Nagy áldozatokat hoztunk, csakhogy nyugalom legyen; ugyanakkor azonban meg vagyunk győződve arról is, hogy vannak olyan helyzetek, amelyekben a nyugalomnál nagyobb értékek érvényesülnek. Ilyen érték szabadságunk, eddigi demokráciánk, azok a reményeink, amelyeket a szocializmushoz vezető útba vetünk."[12]

Végül felszólította mindazokat, akik még mindig tanácstalanok vagy megriadtak, hogy egyértelműen álljanak a dolgozók mellé.

„A fejlődés mindenkit feltartóztathatatlanul erre vagy arra az oldalra állít. Mindannyiukat arra kényszeríti, hogy világosan beszéljen és cselekedjék. Én

pedig meg vagyok győződve arról, hogy a végén az győz, aki velünk jön."[13]

František Zupka a kongresszusnak a szlovák dolgozók üdvözletét tolmácsolta, és annak a reményének adott kifejezést, hogy a kongresszus megszilárdítja a népi demokráciát, és meggyorsítja a szocializálási folyamatot. Élesen elítélte a reakció felforgató törekvéseit, és támogatta a további államosításokra vonatkozó javaslatokat. Szlovákiai példákon mutatott rá: a cseh és a szlovák reakció közeledik egymáshoz, s kifejtette, hogy ez a folyamat különösen a szlovákiai politikai válság óta mélyült el erősen. Hangsúlyozta a szakszervezeti mozgalom szerepét a szlovák politikai válság megoldásában, valamint az ezzel kapcsolatban szerzett tapasztalatokat.

„A múlt év végén kirobbant szlovák politikai válság megoldása során a cseh dolgozók a szlovák dolgozó néppel szolidárisan jártak el... Mint ahogy egységben győztünk a múltban, egységben győzünk most is. A cseh és a szlovák dolgozó nép egysége győzelmünk záloga a mai helyzetben is. Biztosítom önöket, hogy a szlovák dolgozó nép fegyelmezetten, készségesen és hatalmasan sorakozik fel, hogy teljesítse a kongresszus határozatát. Nos, drága testvéreim, kedves elvtársaim, induljunk el győzedelmes menetünkre! Mindent a népi demokrácia győzelméért, a szocializmus győzelméért!"[14]

F. Zupka beszéde után A. Zápotocký megindította a vitát. Elsőnek Josef Benedikt ezredes, a Nemzetbiztonsági Testületi Dolgozók Szakszervezeti Szövetségének elnöke szólalt fel. Üdvözölte a kongresszust a Nemzetbiztonsági Testület tagjainak nevében, és biztosította a küldötteket, hogy mindenkor a dolgozók oldalán fognak állni. Visszautasította a reakciónak a Nemzetbiztonsági Testület ellen irányuló támadásait és rágalmait; az állami és közalkalmazottak fizetésrendezésének kérdésében a Szakszervezetek Központi Tanácsának javaslatát támogatta.

A Mladá Boleslav kerületi Szakszervezeti Tanács elnöke, Antonín Beneš, felszólalásában azt hangsúlyozta, hogy a megváltozott politikai helyzet megváltoztatta a kongresszus jellegét is. A kongresszusnak eredetileg főképpen gazdasági és szervezési kérdésekkel kellett volna foglalkoznia, most viszont túlnyomórészt politikai kongresszussá változott át. Említést tett az osztályszempontból megoszlott világról, a reakció kísérleteiről, hogy megállítsa a munkásmozgalom előretörését, szövetségünkről és barátságunkról a Szovjetunióval, arról, hogy ebből fakad a mi erőnk is. Kifejezte azt a meggyőződését, hogy az új kormány teljesíteni fogja a dolgozók összes követelését.

Az első polemikus felszólalás Antonín Vandrovec nemzeti szocialista képviselőnek, a Különböző Foglalkozású Dolgozók Szakszervezeti Szövetsége titkárának, a Szakszervezetek Központi Tanácsa tagjának részéről hangzott el. Beszédét azonban — tekintettel az összegyűlt küldöttekre — nagyon óvatosan és ködösen fogalmazta meg. A régi rendszer lassú elhalásának következtében fellépő, fokozódó radikalizálódásról szólt. A Nemzeti Front bázisán széles körben megvalósuló népi demokratikus rendszer fenntartása, az együttélés, a türelmesség és a szolidaritás mellett emelt szót. T. G. Masarykra és E. Benešre hivatkozott, majd a szocializáló demokrácia mellett tört lándzsát. Zajongásban megnyilvánuló egyet nem értést váltottak ki azonban a szakszervezeti demokráciáról ejtett megjegyzései. Azt követelte ugyanis, hogy a kongresszus szavazzon a határozati javaslat minden egyes pontjáról külön-külön, mert ellenkező esetben kikényszerített lenne az egyhangúság. Elismerte, hogy amikor a határozati javaslatot a Szakszervezetek Központi Bizottságának elnökségében tárgyalták, annak egyes követeléseivel a maga részéről nem értett egyet.

A Hradec Králové kerületi Szakszervezeti Tanács

elnöke, Rudolf Pytlík, egyértelműen a további államosítások mellett foglalt állást. Kijelentette, hogy a szocialista program elárulását jelentő megalkuvással sohasem lehet egyetérteni, ezzel egyébként A. Vandrovecnak is válaszolt. Közölte, hogy a Nemzeti Front első kerületi akcióbizottsága Hradec Královéban alakult meg, és javasolta, hogy a Szakszervezetek Központi Tanácsa hívja össze az összes politikai pártok és tömegszervezetek képviselőit, s ily módon kezdeményezze a Nemzeti Front központi akcióbizottságának megalakítását.

A dolgozók szolidaritásáról, annak jelentőségéről és eredményeiről Jaroslav Peřina, a Kereskedelmi Dolgozók Szakszervezeti Szövetségének titkára beszélt. Összefoglalta a dolgozók követeléseit, és azt kívánta, hogy azokat a kormány minél gyorsabban hagyja jóvá.

František Havlín, a kladnói Egyesült Acélművek nemzeti vállalat szakszervezeti csoportjának elnöke, a kongresszust az üzemben uralkodó légkörről és a dolgozók körében tapasztalható magatartásról tájékoztatta.

Egy olyan összetételű kormány mellett foglalt állást, amely megfelelne a most kialakulóban lévő megújhodott Nemzeti Frontnak.

Bár ismeretes volt, hogy Vlasta Šplíchalová, a Szakszervezetek Központi Tanácsának elnökségi tagja szembehelyezkedett a kongresszus elé terjesztett követelések némelyikével, felszólalásából egyáltalán nem volt megállapítható, hogy nem ért egyet az állami és közalkalmazottak fizetésrendezésével, bár ezeknek a dolgozóknak problémáiról beszélt. Azt javasolta, hogy gyorsított ütemben dolgozzák ki a fizetésekre vonatkozó törvényt, és ezzel teremtsenek rendet a közalkalmazottak különböző kategóriái között. Említést tett a közigazgatás átszervezésének szükségességéről is. Szót emelt a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom egyességének megszilárdítása mellett és

amellett, hogy a szakszervezeti mozgalomban juttassanak nagyobb szerepet a nőknek.

Az egészségügy problémáiról Jan Dušek, az Egészségügyi és Szociális Dolgozók Szakszervezeti Szövetségének funkcionáriusa beszélt. A. Procházka egészségügyi miniszter tevékenységére utalva bemutatta, hogyan törekedett a reakció ezen a területen is a tőkés vállalkozás megvédésére és az egészségügy átszervezésének meghiúsítására.

Bedřich Kozelka, a Prága kerületi Szakszervezeti Tanács elnöke felszólalásában megígérte az állami és közalkalmazottaknak, hogy a dolgozók támogatásával keresztülviszi a Szakszervezetek Központi Tanácsának javaslatait. Köszönetet mondott a szlovák dolgozóknak a reakció ellen folytatott sikeres harcukért, majd végezetül kijelentette, hogy Prága ugyanúgy tud harcolni, mint építeni.

A szlovák dolgozó nők nevében Emilia Janečková, a Szlovák Szakszervezeti Tanács nőszervezetének főtitkára üdvözölte a kongresszust. Kijelentette: a szlovák nők teljes mértékben támogatják a Szakszervezetek Központi Tanácsának javaslatait, s itt az idő, nyomatékosan értésére kell adni a reakciónak, hogy türelmünk lassan elfogy.

Josef Smítal, a Művészeti és Kulturális Dolgozók Szakszervezeti Szövetségének tisztségviselője kijelentette, hogy a művészek és a kulturális dolgozók teljes mértékben szolidárisak a többi dolgozóval. Emlékeztette a kongresszust, hogy az egyes szövetségek szakmai konferenciái még 1947-ben számos javaslatot és követelést fogadtak el, ezek azonban mindmáig megvalósítatlanok. Felszólalását a következő szavakkal zárta:

„A szövetség nevében kérem, hogy a kongresszus a ma elfogadandó utolsó határozatban a legkategorikusabban és a lehető legultimatívabb formában nyilatkoztassa ki: amennyiben nem teljesülnek a Zápotocký elvtárs és más szónokok által bejelentett összes

követeléseink, ebből levonjuk a következtetéseket, és már nem határozatokkal, hanem tettekkel fogunk tiltakozni."[15]

A zlíni kerület és a Baťa Művek dolgozóinak üdvözletét Josef Kijonka, a Baťa nemzeti vállalat üzemi tanácsának elnöke adta át a kongresszusnak. Kijelentette, hogy bírálni csak annak van joga, aki a nemzet javát tartja szem előtt, nem pedig annak, aki a nemzetnek ártani akar. Felszólalásának végén azt javasolta, hogy a kongresszus fogadjon el egy olyan értelmű nyilatkozatot, hogy bízik a Nemzetbiztonsági Testületben és támogatja azt.

Az állami és közalkalmazottak fizetésrendezésével kapcsolatban a Szakszervezetek Központi Tanácsa által előterjesztett javaslat mellett foglalt állást Vojtěch Daubner, a Közlekedési Dolgozók Szakszervezeti Szövetségének elnökségi tagja is. Hangsúlyozta, hogy az egységes szakszervezetek keretei között ki kell alakítani a munkások, valamint az állami és közalkalmazottak egységét, s rámutatott, hogy a reakció erői ezt az egységet éppen azzal kívánják összezúzni, hogy az állami és közalkalmazottak fizetésrendezésével kapcsolatban egymásra licitálnak.

A harmadik legnagyobb szakszervezeti szövetségnek — a Textil- és Bőripari Dolgozók Szövetségének — nevében Erich Ackerman beszélt. Kijelentette, hogy a dolgozókat ez idő szerint az elkobzott vagyonok sorsa és a további államosítások érdeklik. Éppen ezért azt javasolta, hogy a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom kapja vissza azt a jelentőségét, amivel 1945 májusában bírt.

Josef Jagoš, a vasút központi vállalati tanácsának tagja a Szakszervezetek Központi Tanácsát, valamint Klement Gottwald kormányát a vasutasok támogatásáról biztosította, s azt követelte, hogy a kormányt olyan miniszterekkel egészítsék ki, akik a köztársaság hívei.

Kifejezetten polemikus felszólalást tartott Jindřich

Bílý, a Szakszervezetek Központi Tanácsának tagja. Azt mondta, hogy a dolgozó népet a szakszervezeti mozgalomnak kell egyesítenie, ez nem lehet egyetlen párt kiváltsága. Amikor az állami és közalkalmazottak ideiglenes fizetésrendezésével kapcsolatban keserű szavakat ejtett, s ebben a kérdésben a kormány javaslata felé hajlott, a küldöttek annyira felháborodtak, hogy hangos kiáltozásuk miatt a szónok nem tudta folytatni beszédét.

František Valíček, a Kolín kerületi Szakszervezeti Tanács elnöke felszólalásában A. Vandrovec beszédével szállt vitába. Kijelentette, hogy a demokrácia a szakszervezetekben igenis széles körű, és egyúttal az is előfeltétele, hogy meglegyen a fegyelem, s a kisebbség — a felsőbb szervek határozatainak tiszteletben tartásával — alávesse magát a többség akaratának.

A szlovák fémipari munkások üdvözletét Karel Závratský, a Szlovákiai Fémipari Dolgozók Szövetségének elnöke adta át. Főképpen a kisebb üzemek államosítására irányuló javaslatokat támogatta, és visszautasította a Demokrata Pártnak azt a bomlasztó kísérletét, hogy megalakítsa saját pártja szakszervezetét. Ezt követően kifejtette, hogy a választási hadjáratban az egyes politikai pártokat aszerint kell megítélni, mit tettek a dolgozókért. Megígérte, hogy a szlovák vasasok következetesen eleget tesznek a határozatban szereplő összes követeléseknek, hogy megvalósulhasson a szocialista Csehszlovák Köztársaság.

A Csehszlovák Posta vállalati tanácsának nevében František Sedláček kijelentette, hogy teljes mértékben támogatja a szakszervezeteket és programjukat. Bár személy szerint a Néppárt tagja volt, egyértelműen támogatta a kormány haladó szellemű tagjainak a kormány megtisztítására irányuló erőfeszítéseit, és felhívta a figyelmet arra, hogy készen kell állni az esetleges szabotázscselekmények elhárítására is. Be-

jelentette a kongresszusnak, hogy a posta dolgozói állandó készenléti szolgálatot tartanak a posta vagyonának megvédésére, majd felszólalásának befejezéseként azonosította magát azzal a javaslattal, amelyet az állami és közalkalmazottak fizetésrendezésének kérdésében a Szakszervezetek Központi Tanácsa terjesztett elő.

Emil Vojanec néppárti képviselő, a Szakszervezetek Központi Tanácsa elnökségének tagja, beszédét ugyan a kölcsönös türelmességgel és mások nézeteinek tiszteletben tartásával kezdte, később azonban kifejezetten a szakszervezeti egység hívének vallotta magát, és állást foglalt mindazon követelések mellett, amelyek a nemzeti jövedelem igazságosabb elosztására irányulnak. Felhívta a jelenlévőket az együttműködés és bizalom megújítására, mert ez nemcsak a kormányválság megoldásának, hanem a kétéves terv teljesítésének is alapfeltétele.

Jakub Peterek, az Ostrava kerületi Szakszervezeti Tanács elnöke, elismerését fejezte ki a Szakszervezetek Központi Tanácsának eddigi eredményes munkájáért. Elítélte a reakciós minisztereket, akik azzal, hogy benyújtották lemondásukat, meg akarták gátolni az alkotmány, valamint a társadalombiztosítás törvénybe iktatását, azonkívül egyes további törvények jóváhagyását. Céljuk az volt, hogy így állítsák meg a szocializmushoz vezető fejlődésünket, és újból a tőkés viszonyokat juttassák uralomra. Teljes támogatásáról biztosította Gottwaldot, Zápotockýt, és kijelentette, hogy a határozati javaslat mellett áll.

Az üzemi tanácsok kongresszusát ezután František Stupka, a Mezőgazdasági, Erdészeti és Kertészeti Dolgozók Szakszervezeti Szövetségének titkára köszöntötte. Felkérte a szakszervezeti mozgalmat, hogy támogassa a szövetség képviseleti szerveit jogaik érvényesítésében, mert a munkáltatók egy része ezeket a szerveket nem ismeri el. Segítséget kért továbbá a mezőgazdaság és az erdészet munkaerővel való ellá-

tásának biztosításához is. Befejezésül kijelentette: a munkásság azt követeli, hogy a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom ne térjen le útjáról, és teljesítse történelmi feladatát.

A vitában utolsónak Karel Červinka, a Szakszervezetek Központi Tanácsa ifjúsági bizottságának elnöke kért szót. Biztosította a kongresszust, hogy az ifjúság szilárdan a haladó erők mögött, és a történelmi folyamatot visszafordítani igyekvő reakcióval szemben sorakozik fel. Megemlékezett az ifjúsági építkezésekről, amelyeken az ifjúság megismerte a szocializmushoz vezető győzelmes utat. Felszólalását azzal a megállapítással zárta, hogy az ifjúság készenlétben áll, és kiveszi részét a Nemzeti Front akcióbizottságának megalakításából.

A zárszót az üzemi tanácsok kongresszusán A. Zápotocký mondotta. Javasolta, hogy a kongresszus szavazzon a határozati javaslat egészéről, mert elképzelhetetlen, hogy külön szavazzon az egyes követelésekről, és külön az e követelések teljesítésére irányuló akciókról. Újból megindokolta a határozati javaslat tartalmát. Kijelentette, hogy ez a javaslat csak az alapvető követeléseket említi meg, és így természetesen nem tűzi ki az egyes szakszervezeti szövetségek konkrét követeléseit. Ezeket most — az elfogadott irányelvek szerint — az egyes szakszervezeti szövetségeknek kell kidolgozniuk.

Zápotocký ezt követően — a küldöttek feszült figyelmétől kísérve — felolvasta a határozati javaslat szövegét. A javaslat bevezető részében rögzíti, milyen álláspontot foglal el a kongresszus a kormányválsággal kapcsolatban. Lerántja a leplet a reakciós erők céljairól, majd nyomatékosan megállapítja:

„Nem engedünk meg semmiféle felfordulást. Nem azért dolgoztunk és nem azért húztuk össze magunkat több mint két éven keresztül, hogy a régi és az új reakció hazárdjátékba kezdjen jövőnkkel. Önállóságunkat és szabadságunkat csak úgy tudjuk biztosí-

tani, ha fokozatosan felszámoljuk az élősdieket és céltudatosan a szocializmus útján járunk, ha szövetségesei vagyunk a szláv államoknak és a szocialista Szovjetuniónak.

Szilárdan eltökéltük, hogy egyszer s mindenkorra véget vetünk a reakciós intrikáknak, a jobboldali puccsokra való spekulálásnak, a kémkedésnek és az egyéb hazaáruló üzelmeknek. Nem tűrjük tovább a felforgatást sem a kormányban, sem a parlamentben. A kormánynak és a parlamentnek az a kötelessége, hogy gyorsított ütemben tárgyalja meg a kormányprogram mindazon pontjait, amelyeknek megtárgyalására az összes kormánypárt ünnepélyesen kötelezte magát."[16]

A határozati javaslat azután a követelések meghirdetésével folytatódik:

„1. A társadalombiztosítás haladéktalan törvénybe iktatása, valamint a munkában megöregedett munkások, tisztviselők, iparosok és parasztok részére nyugdíj biztosítása, továbbá a nyugdíjas állami alkalmazottak nyugdíjjárulékainak rendezése mindenütt, ahol a nyugdíjak alacsony volta miatt ilyen rendezésre szükség van. A nyugdíjak rendezését 1948. január 1-én kezdődő hatállyal kell végrehajtani.

2. Az alkotmány törvénybe iktatása, az összes emberi jogok alkotmányos biztosítása, a tőkés kizsákmányolás megszüntetése és a szocializáláshoz vezető további út biztosítása.

3. Nyomatékosan kitartunk amellett a követelésünk mellett is, hogy az állami és közalkalmazottak ideiglenes fizetésrendezésére 1948. január 1-ig visszamenőleg kerüljön sor.

Követeljük, hogy az új szolgálati és fizetési szabályzatot legkésőbb hat hónap alatt dolgozzák ki. Ugyanakkor követeljük azt is, hogy mindazokat a javaslatokat, amelyeket a Szakszervezetek Központi Tanácsa a közalkalmazottakra vonatkozólag előterjesztett — mint a működési pótlék megszüntetése, a

szerződéses alkalmazottak átvétele rendes szolgálati viszonyba stb. —, a mi javaslataink szerint valósítsák meg.

4. Tekintettel arra, hogy gazdaságunk még fennmaradt magánszektora a köztársaság ellen irányuló gazdasági és politikai merényletek középpontjává vált, továbbá tekintettel arra is, hogy ez a szektor aránytalanul nagy nyereségek formájában még a rossz termés idején és a szűkös években is milliárdokra menő összegeket emésztett fel a nemzeti jövedelemből, olyan összegeket, amelyeket arra lehetne felhasználni, hogy az állami alkalmazottak fizetésrendezésével és a társadalombiztosítással kapcsolatban foganatosítsuk a múlhatatlanul szükséges intézkedéseket, valamint helyrehozzuk a további szociális sérelmeket és viszszásságokat — a kongresszus további államosítási követeléseket támaszt, nevezetesen követeli az egész belföldi nagykereskedelemnek, az egész külkereskedelemnek és a nagyáruházaknak, a szeszes italok gyártásának, a gyógyszergyártásnak és elosztásnak, valamint mindazon tőkés vállalatoknak államosítását, amelyek 50 dolgozónál többet foglalkoztatnak. Követeljük, hogy az államosítás vonatkozzék az építőipari vállalatokra, a nyomdákra, a fürdőkre, a gyógyintézetekre és a kórházakra is.

5. A kongresszus nyomatékosan visszautasít minden olyan kísérletet, amely arra irányul, hogy rést üssön az államosításon, vonatkozzék ez bármelyik iparágra, az elosztásra, a filmgyártásra stb. Követeljük a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság azon határozatainak felfüggesztését, amelyek kísérletet jelentenek arra, hogy az államosított vállalatok ismét tőkés kezekbe kerüljenek vissza, továbbá követeljük az elkobzott gyárak haladéktalan hozzácsatolását a nemzeti vállalatokhoz."[17]

A határozati javaslat befejező részében a kongresszus támogatásáról biztosítja a parasztoknak és a földművesbizottságok kongresszusának követeléseit,

kifejezi bizalmát a Nemzetbiztonsági Testület iránt, és február 24-re, keddre, egyórás tüntető sztrájkot hirdet meg. A kongresszus egyúttal felhatalmazta a Szakszervezetek Központi Tanácsát, hogy „... arra az esetre, ha követeléseink ellenállásba ütköznének, szervezze meg az összes szükséges akciókat, szervezzen tömegtüntetéseket és általános sztrájkot".[18]

A határozati javaslat felolvasása után — amit többször szakított félbe egyetértő taps — A. Zápotocký azt javasolta, hogy a határozati javaslat szövegéről szavazzanak legelsőnek a Szakszervezetek Központi Tanácsának tagjai. A több mint 90 jelenlévő tag közül mindössze hárman szavaztak a határozati javaslat ellen (A. Vandrovec, V. Šplíchalová és F. Dlouhý). Ezt követte a többi küldött szavazása — az abszolút többség a határozati javaslat mellett foglalt állást, ellene pedig mindössze hét küldött szavazott. Így azután a kongresszus a határozati javaslatot 7904 szavazattal fogadta el 10 szavazat ellenében.

Az üzemi tanácsok kongresszusa abszolút szótöbbséggel fogadta el az egyórás tüntető sztrájk megtartására vonatkozó irányelveket is. Ezek szerint a sztrájk a városi közlekedésben, a rádióban és a hírközlésben mindössze ötperces lesz, a kórházakban, az elektromos műveknél, a gázműveknél, a vízműveknél, a vasúti közlekedésben és a rendfenntartó szolgálatban viszont egyáltalán nem kerül sor a munka beszüntetésére. Az irányelvek azt is kimondták, hogy a sztrájk tartama alatt a küldöttek üzemi gyűléseken számoljanak be az üzemi tanácsok kongresszusáról. Végül leszögezték, hogy a sztrájk lefolytatásával kapcsolatos felelősség minden szinten a szakszervezeti funkcionáriusokat terheli.

A. Zápotocký, miután felolvasta az irányelveket, megmagyarázta: a sztrájk korlátozottsága azt a célt szolgálja, hogy a dolgozók nyugodt és békés módon érvényesítsék követeléseiket. Majd hozzátette:

„Ha első figyelmeztetésünk elegendő lesz, elége-

dettek leszünk. Mi nem fogjuk a nyugalmat és a békét megzavarni. Megmondom azonban nyíltan: abban az esetben, ha ellenállásba ütköznénk, akcióinkat fokozni fogjuk."[19]

A kongresszus R. Pytlík javaslatáról külön szavazott. Eszerint felhatalmazták a Szakszervezetek Központi Tanácsát, hogy kezdeményezze a Nemzeti Front központi akcióbizottságának megalakítását. J. Kijonka javaslatát viszont nem bocsátották szavazásra, mert a Nemzetbiztonsági Testület támogatása és a szolidaritás e testület tagjaival a határozatban már kifejezésre jutott.

Beszédének végén Antonín Zápotocký ismét visszatért a fegyelem és a szakszervezeti demokrácia kérdésére. Saját életéből vett példát. Elmondta, hogy 1945-ben nem értett egyet az üzemi milíciák felállításával, leszavazták, s ő következetesen teljesítette a határozatot. A szakszervezeti funkcionáriusoknak tehát megvan ugyan a joguk ahhoz, hogy védjék saját nézeteiket, mégis alá kell vetniük magukat a határozatnak, és azt be kell tartaniuk. Ennek a követelménynek annál is inkább érvényesülnie kell, mert a szakszervezetek most készenléti és mozgósítási állapotot hirdetnek ki. Meg kell válni minden olyan funkcionáriustól, aki ezeket az alapelveket nem tartja tiszteletben. A. Zápotocký a küldötteket ezután egységre, határozottságra és éberségre szólította fel, s ezzel kapcsolatban kifejezésre juttatta szilárd meggyőződését, hogy a dolgozók kivétel nélkül egyesülnek egy olyan harci frontban, amely biztosítja köztársaságunk győzelmét és boldog jövőjét.

Az üzemi tanácsok kongresszusa röviddel 16 óra előtt ért véget az „Internacionálé" eléneklésével. Ezt a kongresszust azóta a dolgozók parlamentjének is nevezik. Nemcsak azért, mert a dolgozók egyes csoportjai ez alkalommal szélesebb körű képviselethez jutottak, vagy mert a határozathozatal közvetlen volt, hanem mindenekelőtt azért, mert a kongresszu-

son elvi jelentőségű határozatokat fogadtak el, és ezek a dolgozók akaratát fejezték ki. A kongresszus a dolgozókat, mindenekelőtt a munkásosztályt képviselő küldöttek nagyfokú politikai fejlettségét és tudatosságát tanúsította, bizonyítéka volt a munkásosztály és a többi dolgozó forradalmi készenállásának és aktivitásának.

Az üzemi tanácsok kongresszusa véghatározatában a dolgozók legfontosabb közös követeléseit foglalta össze harci program formájában. Meghatározta a legközelebbi időben alkalmazandó harci eszközöket, amelyek közül a legjelentősebb az egyórás sztrájkról hozott határozat volt. A kongresszus erőteljesen kinyilvánította, hogy szükség esetén készen áll nyomásának fokozására egészen a teljes győzelemig.

Az üzemi tanácsok kongresszusa ezenkívül mozgósító felhívást is kiadott az egység további megszilárdítására és a burzsoá reakció elleni közös harcra. Támogatta a parasztok igazságos harcát az új földbirtokreformért, és hathatós segítséget ígért nekik e követelésük keresztülvitelére. Kifejezésre juttatta, hogy a dolgozók szolidárisak a Nemzetbiztonsági Testülettel, támogatják azt, és határozottan visszautasította a reakció minden támadását. Figyelmeztette az üzemi tanácsokat, hogy abban az esetben, ha a termelés veszélybe kerülne, érvényesítsék ellenőrzési jogukat, és a magánvállalatokat helyezzék nemzeti gondnokság alá. A szakszervezeti szerveket viszont azzal bízta meg, hogy ők legyenek a kezdeményezők a Nemzeti Front akcióbizottságainak megalakításában.

Az üzemi tanácsok kongresszusa kategorikusan követelte, hogy legyen egyszer s mindenkorra vége a reakció szabotázstevékenységének, teljesítsék a kormányprogramot és a dolgozók összes követeléseit, és így haladjunk tovább a szocializmushoz vezető úton. A küldöttek egyhangúlag Klement Gottwald kormányának támogatása mellett emeltek szót. Elítélték a

reakciós erőknek a Nemzeti Frontban követett politikáját, és eltávolításukat követelték a politikai élet porondjáról. Támogatták Csehszlovákia Kommunista Pártjának politikáját, s kifejezték elismerésüket és bizalmukat a párt iránt. Csehszlovákia Kommunista Pártja iránti érzelmeiket nemcsak azzal juttatták kifejezésre, hogy meleg fogadtatásban részesítették Klement Gottwaldot, hanem azzal is, hogy támogatták a pártnak a kormányválság megoldására irányuló összes javaslatait. A kongresszus tovább növelte Csehszlovákia Kommunista Pártjának vezető szerepét a dolgozók legkülönbözőbb rétegeiben.

Az üzemi tanácsok kongresszusán folyó tárgyalások nagy részét a rádió az egész köztársaságban közvetítette, s így annak visszhangja országszerte majdnem azonnali volt. A kommunistáknak és a haladó erőknek a végső győzelembe vetett hite megszilárdult, mert a munkásosztály egysége és eltökéltsége meggyőzően jutott kifejezésre a kongresszuson; a reakció soraiban viszont, éppen ellenkezőleg, a kongresszus nyomott hangulatot, bizonytalansági érzést keltett, és fokozta a további fejlődéstől való félelmet, mert a reakciós erőket még jobban elszigetelte.

Míg az üzemi tanácsok kongresszusa mindenekelőtt belpolitikai problémákkal foglalkozott, a Csehszlovák—Szovjet Baráti Szövetség alakuló kongresszusán elsősorban Csehszlovákia külpolitikai orientációja állt a figyelem középpontjában.

A Szovjetunió Barátainak Szövetsége és a Szovjetunióval Fenntartott Kulturális és Gazdasági Kapcsolatok Társasága tulajdonképpen már február 21-én egyesült, az egyesüléssel újonnan létrehozott Csehszlovák—Szovjet Baráti Szövetség tüntetés jellegű alakuló kongresszusára azonban csak február 22-én, délelőtt 10 órakor került sor a prágai Nemzeti Színházban. A közgyűlésnek nemcsak azért volt ünnepélyes jellege, mert a Szovjet Hadsereg 30. születésnapjának előestéjén ült össze, hanem a helyszín miatt

is, ahol tartották, valamint a meghívott vendégek folytán is. A gyűlésre meghívott szovjet küldöttséget D. D. Leljusenko vezérezredes vezette; hivatalos volt továbbá az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elnöksége, valamennyi miniszter, a Megbízottak Testületének tagjai, valamint az összes politikai pártok és társadalmi szervezetek képviselői. Megjelent a kongresszuson a Szovjetunió külügyminiszterének helyettese, V. A. Zorin is.

A kongresszuson mindenekelőtt összehívói vettek részt: a Szovjetunió barátait tömörítő cseh és szlovák szövetségek elnökei J. Kopta és M. Krno személyében, a Szovjetunióval Fenntartott Kulturális és Gazdasági Kapcsolatok Társaságának elnöke, Z. Nejedlý és vele együtt az egyes szervezetek küldöttei. A kormány tagjai közül eljött K. Gottwald, J. Kopecký, L. Svoboda, de eljöttek egyes lemondott miniszterek is, mint P. Drtina, J. Stránský, A. Procházka és F. Hála. A Megbízottak Testületéből L. Novomeský és M. Ferjenčík volt jelen, a képviselők közül pedig J. David, Z. Fierlinger, A. Petr és J. Ševčík.

A kongresszus a „Vérrel megpecsételt barátság" központi jelszava jegyében folyt le. Megnyitása előtt elhangzott Smetana „Libuše" című operájának nyitánya, V. Nezval „Idejében jöttek" című költeménye és Glier „Ünnepi nyitány"-a. A kongresszus tárgyalását J. David nyitotta meg, aki üdvözölte a megjelenteket, s különös melegséggel a vendégeket. Megemlékezett az elesett szovjet hősökről, akiknek emléke előtt a kongresszus egyperces felállással tisztelgett. A szót ezután Gottwaldnak adta át, aki a kongresszust a csehszlovák kormány nevében üdvözölte, és örömmel nyugtázta azt a határozatot, hogy a csehszlovák—szovjet kölcsönös kapcsolatok területén dolgozó összes intézmények egyesülni kívánnak. Bevezető szavai után azonnal rátért a belpolitikai válság okainak megvilágítására:

„A jelenlegi kormányválság nem egyéb, mint a re-

akciós erők általános kísérlete államunk egész eddigi fejlődésének, egész eddigi politikájának visszafordítására, tehát kísérlet külpolitikánk megváltoztatására és szövetségi kötelékünk fokozatos felszámolására. Ezért a nép felháborodásának viharában, a reakció ármánykodásának meghiúsítására irányuló eltökéltségében szilárdan kell felharsannia e hangnak is: nem engedjük aláaknázni és megbontani a Szovjetunióhoz, valamint a többi szláv államhoz fűződő szilárd szövetségünket. Ezért éppen ma még szorosabban mint bármikor eddig, felzárkózunk a Szovjetunió mellé."[20]

Beszélt a reakciós erőknek a Szovjetunió ellen irányuló rágalomhadjáratairól, amelyek a rágalmazásból és a suttogó propagandából nyílt hazaárulásba csapnak át:

„A dolgoknak ez az alakulása egyetlen alapvető tényből fakad, amelyet az egész eddigi fejlődés tapasztalatai igazolnak, s amelyet ezért állandóan szem előtt kell tartanunk: népi demokráciánk, forradalmi vívmányaink sorsa ugyanúgy, mint nemzetünk puszta léte és állami szabadságunk sorsa, szorosan egybekapcsolódik a Szovjetunióval kötött szövetségünk sorsával. Ezzel állnak és buknak, mert egyedül ez a szövetség teszi számunkra lehetővé, hogy szabad államunk legyen, és hogy azt a nép szabad akarata szerint építsük. Más részről viszont — minden kísérlet új rendünk megdöntésére, a München előtti tőkés rendszer megújítására, szorosan összefügg a nyugati imperialisták terveivel és cselszövéseivel, azokkal együtt áll és bukik. Hogy a nyugati reakció a német kapitalizmus és imperializmus megújításán dolgozik, hogy támogatja a kitelepített németek revansista mozgalmát Csehszlovákia és Lengyelország ellen, hogy e téren egyenesen biztonságunkról, függetlenségünkről, létünkről van szó, szemmel láthatólag még ez sem riasztja vissza a hazai reakciót az aknamunkától. Nyilvánvaló, hogy ma ugyanúgy, mint München ide-

jén, a reakció kész mindent feláldozni osztályérdekeinek, önző törekvéseinek.

De mi, minden becsületes cseh és szlovák ember, már nem ingadozhatunk e két út között. Mi már a megszállás nehéz éveiben, a felszabadításért folyó küzdelem idején döntöttünk. A szabadság, az önállóság, a népi demokrácia útját választottuk, felszabadítónk és legjobb barátunk, a Szovjetunió oldalán."[21]

Beszédének befejezése előtt K. Gottwald összefoglalta még azokat a feladatokat, amelyek a Csehszlovák—Szovjet Baráti Szövetség előtt állnak: őrködni a Szovjetunióval való szövetség fölött, és mozgósítani az egész népet e barátság további elmélyítésére.

Gottwald beszéde után a kongresszus jóváhagyta annak a levélnek a szövegét, amelyet a kongresszus küld a köztársaság elnökének, továbbá J. V. Sztálinnak és a Szovjet Hadseregnek.

A harcban vérrel megpecsételt barátsággal és szövetséggel foglalkozott felszólalásában Ludvík Svoboda hadseregtábornok. Értékelte a második világháborúban a Szovjetunió oldalán harcoló csehszlovák csapatok harci útját, s hangsúlyozta, hogy a két hadseregnek feltétlenül együtt kell működnie a világbékéért folytatott harcban.

V. Cipro, a Szakszervezetek Központi Tanácsának elnökhelyettese, a szakszervezeti tagok nevében üdvözölte a kongresszust. Kijelentette, hogy a szakszervezeti mozgalom eltökélten szembeszegül minden olyan kísérlettel, amely gyengíteni akarja szövetségünket a Szovjetunióval, mert ez a szövetség köztársaságunk minden egyes állampolgára számára szent és sérthetetlen.

A Szovjetunió és a népi demokratikus országok szövetségének jelentőségéről a szovjet küldöttség tagja, I. A. Kajrov akadémikus beszélt. Hangsúlyozta, hogy a demokrácia erői visszatarthatatlanul növekszenek, és bár a reakció itt-ott megpróbálja felütni a fejét és akadályozni a történelmi fejlődést, a nemzetek

sorsa az egyszerű emberek kezében van, akik tudják, hol a helyük és hol az igazság. Kijelentette, hogy a Szovjetunió gondosan figyelemmel kíséri a csehszlovákiai fejlődést.

D. D. Leljusenko vezérezredes a kongresszusnak a Szovjet Hadsereg üdvözletét tolmácsolta, majd rámutatott a külföldi és a csehszlovák reakció provokációira, amelyekkel azok meg akarják zavarni a nemzetek barátságát, és veszélyeztetik a nép békés életét. Felszólalásának végén ezt mondta:

„Boldog vagyok, hogy a sors engem szemelt ki arra, hogy vezényeljem azokat az egységeket, amelyek felszabadították a gyönyörű Prágát. Meg vagyok győződve róla, hogy Csehszlovákia népe lesz saját sorsának kovácsa."[22]

A Szovjetunió diplomáciai ügyvivője, V. Bodrov, a csehszlovák reakció piszkos üzelmeire mutatott rá. A reakció ugyanis arra törekszik, hogy megbontsa a hagyományos barátságot és szövetséget a Szovjetunió és Csehszlovákia között — mondotta. Ez volt az első eset, hogy a Szovjetunió nagykövetségének szószólója hivatalosan is elítélte a csehszlovák politikai életben tevékenykedő reakciós erőket.

A nemzetközi helyzetet Z. Fierlinger jellemezte. Kijelentette, hogy a világ reakciós erői az Egyesült Államok körül tömörülnek, míg a világ összes haladó erőinek a Szovjetunió a középpontja. Barátságunk a Szovjetunióval a szívek barátsága — mondta —, a szovjet ember hősi harcával, békés munkájával mintaés példaképünk.

Ezen a kongresszuson nem volt egyetlen olyan szónok sem, aki ne beszélt volna arról az összefüggésről, amely a reakciónak egyrészt belpolitikai felforgató törekvései, másrészt pedig azon kísérletei között tapasztalható, hogy megzavarja a szövetséget a Szovjetunióval, s megváltoztassa az ország külpolitikai orientációját. A reakciót, amely arra törekedett, hogy mesterkedéseinek különösen külpolitikai oldalait tartsa

titokban és palástolja, így teljesen leleplezték. A kongresszus kifejezésre juttatta azt a meggyőződését, hogy a csehszlovák dolgozók visszaverik a reakció puccskísérleteit, és így nemcsak megvédik, hanem tovább is szilárdítják a barátságot és a szövetséget a Szovjetunióval.

A zárszót a Csehszlovák—Szovjet Baráti Szövetség elnöke, Zdeněk Nejedlý mondta. Összefoglalta az egységre lépett két szervezet eddigi útját, majd beszédének nagyobb részében a csehszlovák—szovjet barátság történelmi gyökereivel foglalkozott. Vitába szállt azzal az állítással, hogy országaink valaha is a Nyugathoz tartoztak volna; ha pedig ez a legutóbbi időben így lett volna, akkor Csehszlovákia mint önálló állam már nem léteznék. Az új Csehszlovák—Szovjet Baráti Szövetségről azt mondotta, hogy annak nem szabad csak tájékoztató jellegű szervezetnek lennie, hanem egyúttal harci szervezetté is kell válnia.

A Csehszlovák—Szovjet Baráti Szövetség alakuló kongresszusa kiáltvány elfogadásával zárult. A kiáltvány azon kívül, hogy bejelentette mindazoknak a szervezeteknek az egyesülését, amelyeknek rendeltetése a Szovjetunióval fenntartott barátság megszilárdítása volt, és ennek megfelelően bejelentette az egységes Csehszlovák—Szovjet Baráti Szövetség megalakulását, köszönetet mondott a Szovjetuniónak és hadseregének azért, hogy harcával és áldozataival segítette népi demokratikus köztársaságunk megszületését. A kiáltvány azután így folytatta: „... egyre világosabban látjuk, hogy szabadságunk és függetlenségünk legmegbízhatóbb védelmezője egyedül a Szovjetunió, garanciája a Szovjetunióval való legszorosabb barátság és együttműködés, most is és a jövőben is.

Felháborodással utasítjuk tehát vissza mindazokat a nyílt vagy titkos próbálkozásokat, amelyeknek az a céljuk, hogy megzavarják testvéri kötelékeinket. Köztársaságunk biztonsága azt követeli, váljék egyenesen törvénnyé, hogy a Szovjetunióval fenntartott szövet-

ségünk és szláv orientációjú külpolitikánk minden aláásása és becsmérlése hazaárulás, és hogy annak elkövetőivel ennek megfelelően kell eljárni.

Népünk és államunk élettapasztalatai azt mutatják, hogy a csehszlovák—szovjet barátság kiterjesztése és elmélyítése, megvédelmezése minden ellenséggel és kártevővel szemben, egész népünk, egész nemzetünk feladata.

Felhívjuk ezért a köztársaság minden becsületes polgárát, munkásokat, parasztokat, iparosokat és értelmiségieket, az összes nemzeti és haladó szellemű szervezeteket, egyesületeket és intézményeket, hogy velünk együtt munkálkodjanak ezen a nagy művön, amelyet nemcsak jelenünknek, hanem az összes jövendőbeli nemzedékek számára is építünk.

Éljen a Csehszlovák—Szovjet Baráti Szövetség!

Éljen a Csehszlovák Köztársaság és a Szovjetunió hű és egyre szilárdabb barátsága!"[23]

A kongresszus tüntetés jellegét még inkább hangsúlyozta az a körülmény, hogy a résztvevők többsége a délutáni órákban megjelent a Vörös Hadsereg három prágai emlékművének leleplezésén. Ezek az emlékművek Libeňben, Dějvicén és Ruzyňban, tehát ott voltak elhelyezve, ahol 1945. május 9-én a szovjet csapatok bevonultak Prágába. Mind a három rendezvény — ugyanúgy, mint azok az ünnepségek, amelyeket a Szovjet Hadsereg 30. születésnapja alkalmából a városokban és a falvakban köztársaságszerte rendeztek — a Szovjetunióval való barátság szellemét sugározta, és tanúbizonysága volt annak a megalkuvást nem ismerő harcnak, amelyet a nép e barátság ellenségeivel szemben folytatott.

Csehszlovákia Kommunista Pártja vasárnap a cseh országrészek járásainak több mint egyharmadában járási értekezleteket tartott. Jellegüket tekintve ezek hasonlóak voltak a február 8-i vagy 15-i értekezletekhez. Az, hogy a legtöbb ilyen értekezletet február 22-ére hívták össze, véletlen műve volt. Ez a véletlen

azonban nagyban hozzájárult a párt még mélyrehatóbb és gyorsabb mozgósításához. Az értekezletek előkészítése már néhány hét óta folyt, a legutóbbi események következtében azonban lényegesen meg kellett változtatni egyrészt a beszámolók tartalmát, másrészt pedig a vita irányát. Az értekezletek résztvevői — a rádióközvetítésnek köszönhetően — meghallgatták az üzemi tanácsok kongresszusának megnyitását. Így gyakorlatilag a járási értekezleteken is Gottwald beszéde volt a fő beszámoló. Az elmúlt időszakban kifejtett tevékenységről szóló jelentések nagyon rövidek voltak, mert a fő figyelem a legégetőbb, időszerű feladatok felé fordult. A járási értekezletek megtárgyalták az akcióbizottságok, valamint az üzemekben felállított készenléti munkásosztagok megalakítását és tevékenységét. További nyilvános gyűléseket, nemzeti gondnokság alá vonásokat, tüntető sztrájkot stb. készítettek elő. A járási értekezleteken elfogadott határozatok a legközelebbi feladatokat foglalták össze. Minden egyes pártszervezetnek meghagyták: a komoly idők szabta összes feladatokat teljesítsék úgy, hogy azzal visszaverjék a reakció népellenes puccskísérleteit, és biztosítsák a szocializmushoz vezető utat. Annak a mozgósításnak, amelyet a CSKP járási értekezletei tovább mélyítettek, nemcsak a végleges győzelem kivívása volt a célja, hanem egyúttal már bizonyos hosszabb távú feladatok megoldása is: a választások előkészítése és a taglétszám további növelése, a kétéves terv teljesítése 1948. október 28-ig és ezzel összefüggésben annak az akciónak kibontakoztatása, hogy a köztársaságban 30 millió munkaórát dolgozzanak le stb. Csehszlovákia Kommunista Pártjának járási értekezletei így azután további impulzust adtak az egész párt, az összes pártszervezetek és párttagok aktivizálásának.

Szlovákiában Szlovákia Kommunista Pártjának területi bizottságai mindenütt rendkívüli üléseket tartottak. Az üléseken részt vettek a párt Központi Bizott-

ságának kiküldött tagjai is. A bratislavai területi bizottság az akcióbizottságok megalakításáról, a nemzeti bizottság megtisztításáról, valamint arról tárgyalt, hogy az üzemekben gyorsított ütemben munkásosztagokat kell felállítani. Az ülés felhívta a Grafia nyomda munkásait és alkalmazottait, hogy emeljék fel szavukat a Demokrata Párt sajtójában megjelenő uszító cikkek ellen, tagadják meg ezeknek a cikkeknek a kinyomtatását, továbbá — szükség esetén — álljanak le a munkával is, hogy így egyszer s mindenkorra véget vessenek a népi demokratikus államrend ellen irányuló támadásoknak. Hasonló problémákat tárgyaltak Szlovákia Kommunista Pártja többi területi bizottságának ülésein is. Az üléseken összefoglalták az akcióbizottságok megalakításában szerzett első tapasztalatokat és eredményeket, arról tanácskoztak, hogyan lehetne az akcióbizottságok mozgalmát továbbfejleszteni, mivel kellene ezeknek az akcióbizottságoknak foglalkozniuk. Nyilvános gyűléseket, aktívaértekezleteket és tüntetéseket készítettek elő — egészben véve tovább élénkítették a pártszervezetek tevékenységét.

Ezen a napon sok járásban került sor nyilvános gyűlésekre és tüntetésekre is. Vasárnap volt ugyan, mégis minden egy közönséges munkanapra emlékeztetett. A községek százaiban és sok járásban is ezen a napon a dolgozók tízezrei sereglettek össze, hogy kifejezésre juttassák véleményüket a helyzet fejlődéséről, hogy elszántan kinyilatkoztassák álláspontjukat a kormányválsággal kapcsolatban. Számos gyűlés a Nemzeti Front akcióbizottságának megalakításával zárult. Így volt ez Medzilaborcében, Děčínben, Kremnicában, Varnsdorfban, Jihlavában és másutt. Mindenütt csaknem teljesen azonosan zajlottak le ezek a gyűlések, és mindegyik hasonlított pl. a dolgozók Dobruškában tartott gyűléséhez.

A tüntető gyűlést Dobruška főterére délelőtt 10 órára hívták össze. Az éjjel mintegy 30 centiméteres hó

esett, és így a kommunistáknak reggel az volt az első dolguk, hogy eltakarítsák a havat a térről és a környező utcákból. Az útmesterek, akiknek számos kommunista segített, szintén a kora reggeli órákban kezdték meg az országutak rendbehozását, hogy a gyűlésre el tudjanak jönni a környező városok és falvak munkásai és parasztjai is.

A nagygyűlést, amelyen 2000 dolgozó vett részt, Csehszlovákia Kommunista Pártja járási bizottságának elnökhelyettese, J. Cvrček nyitotta meg. Vezérszónoka a járási nemzeti bizottság elnöke, Antonín Štěpán volt. Beszélt a kormányválság okairól, a reakció felforgató politikájáról és céljairól, majd Klement Gottwald álláspontjával összhangban felvázolta a kormányválság megoldásának lehetőségeit. A további szónokok a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom, a Cseh Ifjúsági Szövetség, a parasztok, az asszonyok és a politikai foglyok nevében beszéltek. A nagygyűlés végén megalakult a Nemzeti Front akcióbizottsága, és egyhangúan elfogadták a Gottwald kormányát támogatásukról biztosító határozatot.

A Nemzeti Front dobruškai járási akcióbizottságának egyik első intézkedése az volt, hogy megtisztította a járási nemzeti bizottságot, valamint a Nemzeti Front járási szervezeteit a reakció képviselőitől. A Nemzetbiztonsági Testület járási parancsnokát is szabadságra küldték, a parancsnoki teendők ideiglenes ellátásával pedig a Nemzetbiztonsági Testület egyik kommunista tagját, J. Pulpánt bízták meg. Az üzemi tanácsok kongresszusának végeztével a járási nemzeti bizottság a Nemzeti Front járási akcióbizottságának indítványára kezdte nemzeti gondnokság alá helyezni az 50 dolgozónál többet foglalkoztató vállalatokat. Ez összesen 17 vállalatot érintett, legtöbbjüket azonnal a megfelelő nemzeti vállalatokhoz csatolták.

Az a forradalmi elszántság, amelyet ezen a napon a legmeggyőzőbben az üzemi tanácsok prágai kongresszusa fejezett ki, az akcióbizottságok határozott

intézkedéseinek köszönhetően így azonnal érvényesült a gyakorlatban is. A burzsoázia egyre jobban elszigetelődött. Most már semmi sem változtathatott az általános erőviszonyokon. Ezek egyértelműen azt mutatták, hogy a kommunisták abszolút fölényben vannak a többi párt akcióival szemben.

A Nemzeti Szocialista Párt és a Szociáldemokrata Párt szintén rendezett néhány gyűlést és értekezletet. Ugyanakkor a Néppárt és a Demokrata Párt azzal kívánta igazolni fokozatos elszigetelődését és szervezési tehetetlenségét, hogy a köztársasági elnök jelentőségét és felelősségét hangsúlyozta, mondván, egyedül ő az, aki meg tudja oldani a kormányválságot.

A Nemzeti Szocialista Párt vasárnap megrendezte a nők kongresszusát, s néhány járási értekezletet és nyilvános gyűlést is tartott. A beszédek kiindulópontja kivétel nélkül a párthak a kormányválsággal kapcsolatos álláspontja és az a cikk volt, amellyel a „Svobodné slovo" válaszolt vasárnapi számában Gottwaldnak az Óváros téren tartott beszédére. Ugyanígy érvelt P. Zenkl hranicei beszédében, H. Ripka azokban a beszédekben, amelyeket Vrchlabíban és Hostinnében tartott, valamint F. Zemínová a jihlavai nőkongresszuson is. A kormányválság alapvető okaként egybehangzóan a Nemzetbiztonsági Testületben uralkodó tarthatatlan viszonyokat jelölték meg. Nagyon részletesen magyarázták a kormány február 13-i határozatát, amelynek végre nem hajtása a három párt minisztereinek lemondására vezetett. Szándékosan kerülték viszont a kormányprogram teljesítésével és az alkotmány elfogadásával kapcsolatos problémákat. Figyelmüket a választási előkészületekre összpontosították, és felhívták a jelenlévőket, hogy utasítsák vissza a részvételt a Nemzeti Front akcióbizottságaiban. A vasárnapi „Svobodné slovo" egyébként hivatalosan is elutasította az akcióbizottságokat, mert azok — úgymond — „a kommunista párt manőverét" jelentik. A lap figyelmeztette a párttagokat, hogy „ne

vegyenek részt hasonló akciókban, és csupán a pártközpont utasításaihoz tartsák magukat". Állást foglalt az ellen, hogy a tömegszervezetek helyet kapjanak a Nemzeti Frontban, és azt követelte, hogy a kormányválság idejére a Nemzeti Front ülése vegye át a közvetítő szerepét. A vezető funkcionáriusok beszédei még igen harciasak voltak, az alacsonyabb szintű tisztségviselők nyilatkozatai azonban már nagyfokú zavarodottságot és bizonytalanságot árultak el. A járási értekezleteken, mint pl. Praha-Hloubětínben, megállapították, hogy egyre többen lépnek ki a pártból, hogy egyes párttagok kezdenek kételkedni a párt politikájának helyességében, nem értenek egyet a további államosítások elutasításával, nem értik a miniszterek lemondásának okait stb. A tagság figyelmének bizonyos fokú elterelését és mozgósításukat kellett volna szolgálnia a Testvéri Segélyalap javára folytatott gyűjtésnek.

A Nemzeti Szocialista Párt, amely mindeddig vezető szerepet játszott a politikai-hatalmi fordulat elérésére irányuló kísérletek előkészítésében, belülről kezdett bomlásnak indulni. Nem tudott már úgy fellépni, hogy egyesítse a többi pártot, s gyakorlatilag már nem volt képes semmilyen nagyobb közös vagy önálló akció megvalósítására. Első nyilvános nagygyűlését csak február 26-án akarta megtartani a prágai Köztársaság téren.

A politikai megosztottság nagyon erősen nyilvánult meg a Szociáldemokrata Pártban is. Bár miniszterei nem csatlakoztak a három párt minisztereinek lemondásához, a szociáldemokraták között mégis érvényesültek bizonyos szélsőségesen jobboldali irányzatok, amelyek az e tárgyban eredetileg hozott határozat megváltoztatására törekedtek. A harc a párt jobb- és balszárnya között döntő szakaszba lépett.

A Szociáldemokrata Párt vezetősége még mindig azon volt, hogy bizonyos fokig közvetítő szerepet játsszon, és ennek megfelelően kísérletet tett a Nem-

zeti Frontban tömörült politikai pártok együttműködésének felújítására. A párt titkársága vasárnap figyelmeztetést intézett a pártszervezetekhez, hogy a párt tagjai ne lépjenek be az akcióbizottságokba, mert ezekkel a bizottságokkal kapcsolatban a Végrehajtó Bizottság csak hétfői ülésén foglal állást.

Egyes járási értekezletek lefolyása is azt jelezte, hogy a Szociáldemokrata Párt már nem egységes, és mélyreható belső válságon megy át. Ezt bizonyította a párt brnói járási értekezlete is. A kisszámú politikailag világos és reális álláspontot elfoglaló beszéd egyikét itt F. Tymeš, a Végrehajtó Bizottság elnökségének tagja, akkoriban miniszterelnök-helyettes tartotta. Beszédét túlnyomó részében a kormányválságnak szentelte. Megmagyarázta a párt ezzel kapcsolatos állásfoglalását, és mindenekelőtt egyes olyan nézetekre mutatott rá, amelyek megegyeztek a Kommunista Párt nézeteivel. Így beszélt:

„A Nemzeti Frontot meg kell tisztítani a reakciós elemektől, amelyeknek idegen a Nemzeti Front eredeti szelleme. Nem fordulhatunk vissza. Nem tehetünk engedményeket a reakciós erőknek. Olyan politikát kell csinálnunk, hogy hűségünket szövetségeseink iránt senki se vonhassa kétségbe."[24]

Szlovákiában a Csehszlovák Szociáldemokrata Párt szlovákiai Országos Bizottságának vezetősége kezdetben ugyanolyan álláspontra helyezkedett, mint a központi vezetőség. Ezért Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége február 22-én levelet intézett a szociáldemokraták szlovákiai Országos Bizottságához. A levél hasonmása volt annak a levélnek, amelyet a CSKP KB elnöksége a Csehszlovák Szociáldemokrata Párt Végrehajtó Bizottságának küldött. Egységes cselekvésre hívta fel a szlovák szociáldemokratákat. Megmagyarázta a kommunisták álláspontját a három párt minisztereinek lemondásával kapcsolatban, és hangsúlyosan rámutatott a Demokrata Párt felforgató és zavart keltő tevékenységére.

Nevezett párt reakciós szerepe már a szlovákiai politikai válság idején megmutatkozott, az utóbbi időben pedig, amikor a párt szövetkezett a cseh politikai pártok reakciós elemeivel, még fokozódott is. A demokrata párti miniszterek lemondása gyakorlatilag kezményeinek felszámolása, különösen a Megbízottak Testületéből is, mert az túlnyomó részben csupán a kormány végrehajtó szerve. A levél befejezésül a következőket állapította meg:

„A Szlovákiában kialakult politikai válság következményeinek felszámolása, különösen a Megbízottak Testületének kiegészítése olyan új, a néphez hű személyiségekkel, akik biztosítékot jelentenek a kormány programjának és a Megbízottak Testülete programjának becsületes teljesítésére — ez a demokráciához és a köztársasághoz hű erőknek, mindenekelőtt a szocialista pártoknak mint haladó kormánypártoknak a feladata.

Kérjük Önöket, tisztelt Elvtársak, hogy ezekben a történelmi jelntőségű pillanatokban járjanak úgy el, hogy a reakció kísérleteivel szemben biztosítva legyen a békés, építő fejlődés, hogy fennmaradjon a demokratikus tábor összetartása, a dolgozó nép egysége. Pártjaink becsületes és őszinte együttműködése Szlovákiában nagy súllyal eshet latba a mostani politikai válság megoldásánál, és minden esetben a dolgozó nép, nemzetünk és köztársaságunk érdekét szolgálja. Mélyen meg vagyunk győződve róla, hogy helyük nem a reakciós tömb mellett van és nem is lehet ott, hanem egyedül a dolgozó nép, a demokratikus és haladó erők oldalán."[25]

Különösen nagy visszhangja volt Szlovákiában annak az össz-szlovákiai értekezletnek, amelyet az I. és II. külföldi ellenállás* résztvevőit tömörítő Csehszlo-

* A Nyugaton, illetve a Szovjetunióban a második világháború idején kialakult antifasiszta ellenállási mozgalomról van szó. — *A szerk.*

vák Legionáriusok Szövetsége helyi és megyei szervezeteinek küldöttei tartottak. Az értekezlet légkörére jellemző, hogy M. Zibrín demokrata párti képviselőt kiutasították a teremből, amikor megkísérelte védelmébe venni a büntető eljárás alá vont J. Kempný és M. Bugár képviselőket. Az értekezlet ezt a határozatot egyetlen ellenszavazattal fogadta el. M. Zibrín, amikor távozott, tudatára ébredt politikai kudarcának, és kijelentette, hogy Kempnýt és Bugárt nem a saját akaratából vette védelmébe, hanem a Demokrata Párt titkárságától kapott utasítás alapján. Az értekezleten ennek ellenére kiélesedett az ellentét az I. és a II. ellenállás résztvevőinek álláspontja között. Az okot erre az Országos Bizottság megválasztása nyújtotta, amelyben a II. ellenállás résztvevői csak viszonylag kis képviselethez jutottak. A II. ellenállásnak az értekezleten jelen lévő egykori résztvevői nyilvánosan tiltakoztak a választás eredménye ellen, és kijelentették, hogy a jövőben a Csehszlovák Legionáriusok Szövetségének szlovákiai Országos Bizottsága által rendezett mindennemű nyilvános megmozdulás és e bizottság minden nyilatkozata csak az I. ellenállásban részt vevők tevékenységének tekinthető. A II. ellenállás résztvevői a Csehszlovák Legionáriusok Szövetsége mellett tömörültek, mégpedig a Külföldi Csehszlovák Katonák Társulásában, s az értekezlet befejezése után azonnal nyilatkozatot adtak ki, amelyben egy emberként a haladó hagyományok híveinek vallották magukat, és mindenkit felhívtak a Gottwald-kormány támogatására. Az elfogadott felhívásban a következőket olvashatjuk:

„A külföldi ellenállás résztvevői, hűen ahhoz a harchoz, amelyet egy olyan köztársaságért folytattak, amelyben a nép ura saját sorsának, a mostani küzdelemben a nép első soraiban menetelnek. Felhívunk minden szlovák férfit és szlovák nőt, aki hű a nemzethez és a köztársasághoz, hogy újítsa fel a Szlovák Nemzeti Felkelést jellemző népi harci egységet. En-

nek az egységnek kifejezői legyenek a reakciótól megtisztított Nemzeti Front akcióbizottságai! Ezekben a szervekben csak olyan küldötteknek adjatok helyet, akik tettekkel bizonyították, hogy a nép hű fiai maradtak. Legyetek azon, hogy a Nemzeti Front akcióbizottságai a köztársaság elnökének a nép akaratát tolmácsolják, annak a népnek az akaratát, amely ellene van a reakciós miniszterek visszatérésének a kormányba! Segítsetek az akcióbizottságokból olyan hatékony eszközt kialakítani, amely mozgósíthatja a nagyközönséget a Gottwald-kormány országépítő programjának teljesítése mellett azért, hogy államunk olyan alkotmányt kapjon, amely biztosítékát jelenti ellenállásunk vívmányainak! Felhívjuk a II. ellenállás szervezeteit, hogy a többi össznemzeti szervezet haladó tényezőivel vállvetve szervezzék meg az üzemi és az alkalmazotti tanácsok prágai országos kongresszusán hozott, valamint a földművesbizottságok kongresszusán elfogadásra kerülő határozatok teljesítését. Olyan kormányt akarunk, amelyben nincsenek reakciós miniszterek, és olyan Megbízottak Testületét, amely mentes a népi demokrácia ellenségeitől!"[26]

A köztársasági elnöknek küldött levelek és táviratok száma napról napra emelkedett. A vasárnap sem volt kivétel. A dolgozók majdnem minden gyűlésükön leveleket vagy táviratokat fogalmaztak, amelyekben követelték a köztársaság elnökétől, hogy mielőbb fogadja el a miniszterek lemondását, és nevezze ki Gottwald kormányának új tagjait. Az aznap — vasárnap — beérkezett táviratok százai között van az Ukrán nemzeti Tanács elnökségének Eperjesről küldött távirata is, amelyet Szlovákia Kommunista Pártjának négy tagja és a Demokrata Párt négy tagja írt alá:

„Az Ukrán Nemzeti Tanács elnöksége f. évi február 22-én megtartott rendkívüli ülésén foglalkozott a mostani politikai helyzettel, és arra az elhatározásra jutott, hogy felkéri Önt, járuljon a maga részéről is hozzá a kormányválság mielőbbi megoldásához, és

bízza meg K. Gottwaldot, hogy kormányát olyan haladó gondolkodású emberekkel egészítse ki, akik odaadó hívei népi demokratikus országunknak, az egész szlávságnak és szövetségünknek a Szovjetunióval. A kiegészített kormány legyen biztosítéka a Kassai Kormányprogram teljesítésének, a csehek, a szlovákok és az ukránok közötti viszony testvéri megoldásának, valamint törvényes követeléseink teljesítésének!"[27]

A Demokrata Pártot az Ukrán Nemzeti Tanácsban képviselő V. Zavacký és I. Lefkovič, akik egyúttal az Alkotmányozó Nemzetgyűlésnek is tagjai voltak, a Szlovák Nemzeti Tanács képviselőivel, A. Bogdanovval és J. Suchýval együtt kiléptek egyúttal a Demokrata Pártból is, hogy ezzel a tettükkel is kinyilvánítsák: elvileg nem értenek egyet a párt vezetőségének politikájával, s beléptek Szlovákia Kommunista Pártjába. Ugyanakkor feloszlatták a Demokrata Párt ukrán-orosz szakosztályát, amelynek vezető funkcionáriusai voltak, és felhívták a Demokrata Párt összes tagjait, hogy kövessék példájukat.

E. Beneš köztársasági elnök Lányból csak vasárnap délután tért vissza a prágai várba. J. Smutný kancellár átadta neki Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága elnökségének levelét, az elnöki iroda politikai előadója, J. Jína pedig írásbeli jelentését a nemzeti szocialista miniszterek nézeteiről, ahogyan azt a velük folytatott beszélgetések alapján megfogalmazta. A lemondás okairól ebben a jelentésben a következők állnak:

„A nemzeti szocialisták mindekelőtt világosan láttak abban a tekintetben, hogy következetes ragaszkodásuk ahhoz a követeléshez, miszerint teljesíteni kell a kormány február 13-i határozatát, tekintettel a kormány elnökének és a belügyminiszternek hajthatatlanságára, feltétlenül kenyértörésre vezet. Lemondásuk időpontját azért választották meg úgy, hogy az a Szakszervezetek Központi Tanácsa által szerve-

zett kongresszus előtti időre, ne pedig az az utánira essen, mert ebben az esetben még lehetőségük volt arra, hogy lemondásukat az állambiztonsági kérdésre hivatkozva nyújtsák be. Vasárnap után ugyanis minden bizonnyal el kellett volna ismerniük, hogy nem érthetnek egyet a Szakszervezetek Központi Tanácsának a vállalatok további államosítására stb. vonatkozó kommunista követeléseivel."[28]

A köztársaság elnöke röviddel e tájékoztatások meghallgatása után fogadta B. Laušmant, aki őt a Szociáldemokrata Pártban kialakult helyzetről informálta. Benešt ez a beszélgetés megerősítette abban a feltevésében, hogy a szociáldemokraták nem követik a három párt miniszterei lemondását, és hogy a párt vezetőségének nincs más lehetősége, mint hogy kísérletet tegyen egy kompromisszumos megoldás közvetítésére a Nemzeti Front bázisán. A köztársasági elnök nyíltan megmondta Laušmannak, hogy a helyzetet rendkívül kedvezőtlennek találja, polgárháborútól fél, és hogy a feszültség enyhítése érdekében valószínűleg elfogadja a miniszterek lemondását.

Az elnök — irodája útján — elég részletes információkat kapott az egész köztársaságban végbement eseményekről. Tudta, hogyan fejlődik a helyzet, tudott a kommunisták vitathatatlan túlsúlyáról és arról a támogatásról, amelyet a dolgozó tömegektől kapnak. Részletesen informálva volt az üzemi tanácsok kongresszusának lefolyásáról, és fel tudta azt is becsülni, hogy a három jobboldali párt ezzel még inkább elszigetelődött. A köztársasági elnöknek a helyzet további fejlődéséről kialakított pesszimista véleménye még tovább erősödött. B. Laušmannal folytatott megbeszélése után felkérte J. Jínát, hogy lépjen összeköttetésbe a nemzeti szocialista miniszterekkel. Jína feljegyzésében erről a tárgyalásról a következőket olvashatjuk:

„A köztársasági elnök arra utasított, hogy fejtsem ki előttük a helyzetet úgy, ahogy az kialakult. Hogy

nem ragaszkodhatnak bizonyos személyekhez, hogy számolniuk kell a miniszterek lemondásának elfogadásával, és hogy az elnöknek választ kell kapnia tőlük arra, valóban számolnak-e ezzel. Az elnök úr szeretné, ha ilyen értelmű válaszukról, meg arról, hogy tudatában vannak-e a következményeknek, még az éjjel értesülhetne."[29]

A feljegyzés leírja továbbá, hogyan hívták össze P. Drtina közvetítésével az ülést. Az ülés 20 órakor kezdődött P. Drtina lakásán, és azon a következők vettek részt: P. Drtina, H. Ripka, J. Stránský volt miniszterek, valamint I. Ducháček és J. Firt képviselők. Jína közlése mindannyiukat villámcsapásként érte. H. Ripka később azt írta, hogy az ülésen a következőkben fejtette ki véleményét: „Az elnök elfogadhatja lemondásunkat. Semmiféle eszközünk nincs rá, hogy ebben őt megakadályozzuk. De azt kérni tőlünk, hogy egyetértsünk vele, az már túlságosan sok. Sohasem kapitulálunk!" J. Jína feljegyzése ezután a vezető nemzeti szocialista funkcionáriusok álláspontját tolmácsolja:

„Ezért nem érthetünk egyet azzal, hogy most engedjünk a kommunista nyomásnak; így arra kérjük az elnök urat, hogy tartson ki amellett a politikai vonal mellett, amelynek tegnap a kommunista képviselőkkel szemben adott hangot, és amely rendkívül emelte a nem kommunista rétegek, különösen pedig a szociáldemokraták bizalmát és öntudatát, és — mint ahogy az sok konkrét jelből megállapítható — bizonytalanságot keltett a kommunisták soraiban... Arra kérjük ezért az elnök urat, hogy mindaddig ne döntsön, amíg nem beszélt pártunk és a Néppárt képviselőivel, és holnap, hétfőn, segítse a hű és odaadó szociáldemokratákat, hogy határozott álláspontjuk, amelyet a párt elnökségében eddig érvényesíteni tudtak, teljes mértékben győzedelmeskedjék Központi Végrehajtó Bizottságuk holnapi ülésén is."[30]

Ezt a feljegyzést hivatalosan aláírták a jelenlevők,

majd Jína átadta a köztársasági elnöknek. A feljegyzés pontosan kifejezésre juttatja a nemzeti szocialisták nézeteit, amelyek — mint megállapítható — megváltoztak. Bár miniszteréik benyújtották lemondásukat, most azt kérik, hogy a köztársasági elnök azt ne fogadja el. Már nem arra törekednek, hogy a szociáldemokrata miniszterek is mondjanak le, hanem erőfeszítéseik csupán azt a célt szolgálják, hogy a szociáldemokraták képviselői ne vegyenek részt az újonnan alakítandó kormányban.

H. Ripka — már külföldön kiadott könyvében — saját szavait ezen a tanácskozáson így adja vissza: „Megkértem Jínát, közölje nevünkben, hogy annak a nagy zajnak ellenére sem veszítjük el a fejünket, amelyet a kommunisták csapnak, és hogy az akciót jól kidolgozott terv szerint folytatjuk. Úgy döntöttünk, hogy tartózkodó és fegyelmezett magatartást tanúsítunk egészen addig az egyórás szimbolikus sztrájkig, amelyet a kommunisták a következő keddre (24-re) hirdettek meg. Abban a pillanatban azonban, amint ez a sztrájk véget ért, mi is és a néppártiak is nyilvános tömeggyűléseket rendezünk Prágában és a vidéken, kedden, szerdán és csütörtökön, mert ezek lesznek az új kormány megalakítása szempontjából a döntő napok. Míg a kommunisták mindmáig gyakran gyűléseztek, mi előnyben részesítettük a válság tetőpontra emelkedésének kivárását és azt, hogy csak akkor mozgósítsuk közvéleményünket."[31]

Ez után az idézet után a történetíró nem mellőzheti azt a megállapítást, hogy a köztársasági elnök sokkal világosabban látta az országban ténylegesen uralkodó helyzetet, mint H. Ripka, aki éppen akkor tért vissza Vrchlabíból és Hostinnéből, ahol beszédeket tartott, és aki a helyzet ilyeténképpeni ecsetelésével E. Benešt akarta befolyásolni döntésében.

Ripka és Drtina az ülés után Jínával együtt felkereste Laušmant. Vilím is jelen volt. A nemzeti szocialisták mindenekelőtt Laušman nézeteit akarták meg-

ismerni, és hallani akarták, milyen benyomásokkal távozott a köztársasági elnöknél tett látogatásáról. Ripka most már lehetségesnek vélte, hogy a nemzeti szocialisták, Drtina kivételével, más képviselőket küldjenek a kormányba a lemondottak helyett. Laušman ezzel szemben úgy nyilatkozott, hogy a szociáldemokraták Majerhez mindenáron ragaszkodni fognak majd.

Az az üzenet, amelyet Beneš a nemzeti szocialista politikusokhoz intézett, nyugtalanította a nem kommunista pártok összes politikusait. Többen közülük szinte lelki megrázkódtatást szenvedtek a legutóbbi huszonnégy óra eseményei során. Az után, hogy tudomást szereztek E. Beneš magatartásáról, bizonytalanságuk tovább fokozódott. Egyre inkább növekedett a nem kommunista pártok vezetőinek teljes tehetetlensége is. A pártok soraiban megkezdődött a politikai bomlás.

Ezt a tényt egyébként Csehszlovákia Kommunista Pártjának vezetősége is megállapította, amikor február 22-én az esti és az éjszakai órákban összeült. Az általános helyzetről tárgyaltak. Az elnökség egyes tagjainak tapasztalataiból, valamint az egyes kerületekből naponta többször is beérkező telexjelentésekből az az optimista következtetés adódott, hogy a párt eddig még sohasem volt felkészültebb a harcra, és hogy képes megoldani a legnehezebb feladatot is. A járások többségében már megalakultak a Nemzeti Front akcióbizottságai, vagy legalábbis közvetlenül küszöbön állt a megalakulásuk. Az üzemi tanácsok kongresszusa teljesítette a hozzá fűzött reményeket. A munkásosztály előrenyomulóban van: vezető és mozgató ereje a dolgozóknak.

A pártvezetőség jóváhagyta a szervezési bizottság eljárását, amely a délutáni órákban a Népi Milícia törzskarának megalakítását kezdeményezte, és egyúttal irányelveket adott ki e milíciák megszervezésére.

A legsürgősebb politikai feladat a Nemzeti Front központi akcióbizottsága alakuló ülésének előkészítése volt. A Szakszervezetek Központi Tanácsa az üzemi tanácsok kongresszusának befejezése után táviratilag azonnal tanácskozást hívott össze, hogy megtárgyalják: február 23-án megalakítják a megújhodott Nemzeti Front e csúcsszervét. A tanácskozásra meghívták az összes nem kommunista pártok haladó szellemű képviselőit, valamint a CSKP és az egyes társadalmi szervezetek vezető képviselőit. Csehszlovákia Kommunista Pártjának titkárságán a délutáni órákban került sor az egyes társadalmi szervezetekben működő kommunisták tanácskozására. Itt kiderült, hogy az alakuló ülésen a legtöbb társadalmi szervezetet hivatalos küldöttség fogja képviselni, a többi szervezet képviseletében pedig meghívott vendégek, a haladó és az ellenzéki erők képviselői vesznek majd részt. Az összes politikai pártokat szintén kiválasztott egyének fogják képviselni. A CSKP az alakuló ülésen való részvételre kijelölte a maga küldöttségét Gottwalddal az élén, aki ígéretet tett rá, hogy megtartja a bevezető beszédet. A pártvezetőség határozata értelmében meghívták Svoboda hadseregtábornok, nemzetvédelmi minisztert is.

Csehszlovákia Kommunista Pártjának vezetőségi ülésén Zápotocký a tüntető sztrájk előkészületeiről és biztosításáról, Gottwald pedig azokról a tárgyalásokról számolt be, amelyeket az új kormányban való részvételről a többi politikai párt egyes ellenzéki beállítottságú képviselőivel folytatott. Az adott pillanatban a legsürgősebb feladat az új kormányra vonatkozó javaslat elkészítése volt, mert egy ilyen kész javaslat lehetővé tette volna a pártnak, hogy nyomatékosan és következetesen ragaszkodjék a kormányválság lezárásához, a lemondások elfogadásához és az új kormány kinevezéséhez. Ezért az elnökség néhány tagja, valamint egyes képviselők felhatalmazást kaptak arra, hogy a köztársaság különböző kerületei-

ben felvegyék a kapcsolatot a többi politikai párt további ellenzéki tagjaival.

A pártvezetőséggel párhuzamosan ülésezett a párt kerületi és járási bizottságainak többsége is. A kommunisták késő éjszakáig tárgyaltak, csakhogy biztosítsák a legközelebbi feladatok megoldását. A forgalom azonban az üzemekben volt a legélénkebb. A küldöttek visszaérkeztek az üzemi tanácsok kongresszusáról, folytak a Népi Milícia alakulatainak felállítására irányuló előkészületek. A dolgozók százai és ezrei voltak hajlandóak mindig és mindenhol segíteni. Az egész köztársaságban az ipari üzemek munkásai jelentették a párt legerősebb támaszát, a párt aktivistáinak legközelebbi és legmegbízhatóbb magját. A dolgozók gyors, végleges és látványos győzelmének záloga a munkásosztálynak az üzemi tanácsok kongresszusán oly félreérthetetlenül megnyilvánult egysége és eltökéltsége volt.

Hétfő, február 23. A megújhodott Nemzeti Front

A hat drámai februári nap története egyben a februári éjszakák története is. Éppen éjszaka ült össze ugyanis a politikai pártok vezetőségeinek számos ülése és tanácskozása, éjszaka folytak a tárgyalások az egyes politikusok között, és éjszaka készítették elő az elkövetkező napokon sorra kerülő akciókat is. A február 20-ról 21-re virradó éjszaka után talán a február 22-ről 23-ra virradó éjszaka volt az, amikor a legtöbb fontos esemény lejátszódott.

Február 22-ről 23-ra virradó éjszaka ült össze Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége. Minthogy részletes információi voltak mind a CSKP KB elnökségének tevékenységéről, mind pedig a szlovákiai helyzetről, ezek alapján a szlovák

kommunisták legközelebbi feladatait tárgyalta. Elvi jelentőségű irányelveket határozott meg a párt egyes tevékenységi területeire, és azt is megadta, hogy az egyes feladatokat milyen sürgősségi sorrendben kell teljesíteni. Ezek az irányelvek váltak azon két bizottság munkájának vezérfonalává is, amelyeket a szlovák párt elnöksége a pártvezetőségi munka operativitásának fokozása céljából állított fel. A politikai bizottság tagjai a következők lettek: V. Široký, G. Husák, Š. Bašťovanský, K. Šmidke és F. Zupka. A szervezési bizottság pedig a következőkből állt: K. Šmidke, S. Falťan, T. Baláž, F. Lipka és A. Rašla.

Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége is majdnem egész éjszaka tárgyalt. Az ülésre Gottwald kormányelnök villájában, Praha-Dejvicében, a Na hradbách 1. szám alatt került sor. Az ülésre még az éjszaka folyamán meghívták B. Laušmant is, aki a szociáldemokrata képviselőcsoport elnökének, J. Hladkýnak a kíséretében érkezett meg. Gottwald közölte Laušmannal, hogy már megbízható többségre támaszkodhat a parlamentben, továbbá hogy megvannak a Nemzeti Szocialista Párt és a Néppárt új miniszterei is. Most már csak a szociáldemokratáktól függ, hogy a kommunisták partnereiként hajlandók-e belépni a kormányba, vagy pedig azon pártok egyikeként, akiknek részük volt a kormányválság előidézésében, és így csak meggyengülve vehetnek részt az új kormányban. B. Laušman megígérte, hogy a CSKP álláspontjáról tájékoztatni fogja saját pártja elnökségét és a párt hétfő délutánra összehívott Végrehajtó Bizottságát.

Csehszlovákia Kommunista Pártjának elnöksége azonban nemcsak géptávírón kapott folyamatos tájékoztatásokat a párt egyes kerületi bizottságaitól. Gottwaldnak és Noseknak ugyanis egyúttal rendelkezésre álltak a Belügyminisztérium pontos helyzetjelentései is. A Nemzetbiztonsági Testület hivatala éppen február 22-ről 23-ra virradó éjszaka közölte, hogy

Prága Vinohrady nevű városrészében letartóztattak két tisztet: Miroslav Teichman törzskapitányt, a Nemzeti Szocialista Párt kerületi honvédelmi bizottságának tagját, valamint Jaroslav Němeček törzskapitányt, aki a Nemzeti Szocialista Párt központi honvédelmi bizottságának volt tagja — mindkettőjüket szabotázs gyanújával. A nyomozás kiderítette, hogy abban az esetben, ha a rádió épületét megszállná a Nemzetbiztonsági Testület vagy a kommunisták, szabotázscselekményt akartak végrehajtani a Csehszlovák Rádió berendezései ellen. Ezek a tisztek rendelkeztek a Honvédelmi Szövetség vinohradyi fegyverraktárával is. A Teichman törzskapitány lakásán lefolytatott házkutatás során megtalálták annak a jelentésnek a másolatát, amelyet Teichman dolgozott ki, és február 20-án a nemzeti szocialisták központi titkárságának helyiségében V. Krajina személyi titkárnak adott át. A másolatból kitűnt, hogy a Nemzeti Szocialista Párt Prága XII. kerületi honvédelmi bizottsága kémkedésszerűen felderítette a Prágában állomásozó katonai és nemzetbiztonsági alakulatokat és készenléti állapotukat.

Ezeknek a tényeknek a leleplezése meggyorsította a kormány ellenintézkedéseit. K. Gottwald azt az utasítást adta V. Noseknak, hogy azonnal rendelje el a Nemzetbiztonsági Testület fokozott készenlétét, továbbá adjon parancsot a középületek és berendezések fokozott védelmére az egész köztársaság területén. A Biztonsági Testület válogatott határmenti alakulatait, valamint a „Slovensko" biztonsági ezred válogatott egységeit, amelyek abból a célból, hogy közelebb legyenek Prágához, már február 20-án Kolínba, Český Brodba, Brandýsba és Benešovba érkeztek, most a miniszter parancsa értelmében Prágába vezényelték, és a ruzyňi, valamint a vršovicei laktanyákban, továbbá a Nemzetbiztonsági Testület bubeneči főparancsnokságán szállásolták el. Éjjel 12 órától kezdve megerősítették az őrszemeket az összes fontos objektu-

moknál, a hidaknál, alagutaknál, állomásokon, postahivataloknál, a rádiónál és a minisztériumokban. Erős védőőrizet alatt álltak a kormány tagjainak lakásai is, azoké is, akik előzőleg már benyújtották lemondásukat. A Nemzetbiztonsági Testület tagjait Prágában puskákkal és géppisztolyokkal szerelték fel. Szlovákiában is fokozták a rendőrség készenlétét, és a bratislavai utcákon is a Nemzetbiztonsági Testület felfegyverzett őrjáratai cirkáltak.

A Belügyminisztérium annak érdekében, hogy a köztársaság egész területén biztosítsa a kormányválság ideje alatt a közrendet és a nyugalmat, számos további energikus biztonsági intézkedést is foganatosított. Már kora reggel közhírré tétette, hogy február 23-ával kezdődően a külföldre utazó csehszlovák állampolgárok útlevelében benne kell lennie a Belügyminisztérium külön kiutazási engedélyének is. A kishatárforgalmat Ausztriával és Németország amerikai övezetével teljesen leállították. A Németország amerikai megszállás alatt álló övezetében működő csehszlovák katonai misszió közölte, hogy magáncélú utazások esetében átmenetileg leállítja a Csehszlovákia területére szóló belépési vízumok kiadását. Napközben a Belügyminisztérium (február 24-től kezdődő hatállyal) rendeletet adott ki, amellyel megtiltotta azon pártok mindennemű nyilvános megmozdulását, amelyeknek miniszterei benyújtották lemondásukat. Az okot erre az szolgáltatta, hogy a minisztérium a február 22-én, vasárnap megtartott nyilvános gyűlések elemzése során arra a megcáfolhatatlan megállapításra jutott, hogy azokat jogellenesen a kormány elleni támadásokra használták fel.

A csehszlovák hadsereg két tisztjének letartóztatása és szabotázsterveik leleplezése intelem volt — az a veszély fenyegetett, hogy a reakciós tisztek egyes katonai alakulatokat jogtalanul katonai beavatkozásra használnak fel. Egyes, akkoriban emigrált politikusok, különösen a nemzeti szocialisták, később beis-

merték, hogy terveikben valóban számoltak is a hadsereggel. V. Krajina erről utólagosan, 1949-ben a következőket írta:

„Egy, a hadsereg segítségével megvalósított akció természetesen lehetséges volt. Ebben az esetben azonban a döntő pillanatban Beneš köztársasági elnöknek magának kellett volna az ellenakció élére állnia. Ezt az elnök mint legfőbb hadúr megtehette. A köztársasági elnök parancsa nélkül azonban a puccs letörésére irányuló semmiféle akció nem vezethetett sikerre."[1]

Mindannyian tévednek. Egészen irreális volt mindenekelőtt az a gondolat, hogy a csehszlovák hadsereg közkatonáit — akik túlnyomó többségükben a munkások és parasztok soraiból kerültek ki — arra lehetne felhasználni, hogy fegyveresen lépjenek fel a forradalom erői ellen. A köztársaság elnökének mint legfőbb hadúrnak hatáskörét is világosan körvonalazta a törvény. Parancsot a fegyveres alakulatoknak csak a kormány elnökével egyetértésben és a nemzetvédelmi miniszter tudtával adhatott. Ugyanakkor Csehszlovákia Kommunista Pártjának központi honvédelmi bizottsága folyamatosan ellenőrizte a helyzetet a hadseregben. A párt vezetősége így részletesen tájékozódhatott arról, milyen hangulat uralkodik elsősorban a Nemzetvédelmi Minisztériumban, a vezérkarban és az egyes helyőrségekben. Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége is rendszeresen figyelemmel kísérte a tisztikar tevékenységét a bratislavai kerület, valamint a szlovákiai repülőkörzet törzskaraiban. A hadsereg az egész országban fokozott készenlétben állt, és a februári események idején többnyire laktanyáiban maradt.

Hétfőn, február 23-án, a hadsereg összes tagja részt vett a Vörös Hadsereg 30. születésnapja alkalmából rendezett ünnepségeken. Reggel a csehszlovák fegyveres erők valamennyi alakulata — a nemzeti bizottságok képviselőinek részvétele mellett — ünnepélyes

parancshirdetésre sorakozott fel, amelyen felolvasták L. Svoboda hadseregtábornok és nemzetvédelmi miniszter hadseregparancsát. A parancsban egyebek között ez állt:

„A legutóbbi háború idején a csehszlovák katonaság a Szovjetunióban, a Szovjet Hadsereg oldalán alakult ki, szerveződött és harcolt. A csehszlovák katonák a Szovjet Hadsereg oldalán harcolták végig győzelmesen a híres szokolovói, kijevi, Bílá Cerkva-i és duklai ütközetet és ütközeteiket Csehszlovákia területén: a szovjet katonák oldalán tették meg hosszú harci menetüket Buzuluktól egészen Prágáig. A Szovjet Hadsereg biztosította győzelmünket. Ő szabadította fel hazánkat, s miután teljesítette feladatát — az egész csehszlovák nép szeretetétől és hálájától kísérve — távozott. A csehszlovák—szovjet szövetség és barátság, amelyet közösen ontott vérükkel a csehszlovák katonák is segítettek megszilárdítani, gazdag termést hozott tehát. A Szovjet Hadsereg mérhetetlen erőt jelent. Ha ilyen hadsereg a szövetségesünk, minden kilátásunk megvan arra, hogy mellette állva megvédjük hazánkat a legerősebb ellenséggel szemben is."[2]

A Hadászati Főiskolán került sor a csehszlovák hadsereg- és hadtestparancsnokok ünnepi ülésére. A gyűlésen részt vett L. Svoboda hadseregtábornok, nemzetvédelmi miniszter, aki a gyűlésre meghívta J. Masaryk külügyminisztert is. Felkérte őt, hogy a hadsereg főtisztjei előtt fejtse ki álláspontját azzal a helyzettel kapcsolatban, amelyet nemrégiben L. Svoboda ismertetett. Bár Masaryk erősen meghűlt, mégis eljött a parancsnokok gyűlésére, és röviden így beszélt:

„Tábornok testvéreim! Közölni akarom önökkel hitvallásomat: a néppel tartok minden körülmények között. Ha másképpen cselekednék, apám forogna a sírjában. Bármilyen nézeteket is vallott, ha ma közöttünk lenne, meg vagyok győződve róla, hogy ő is

a néppel tartana. A hadsereg lőhet, de mindig csak az ellenségre, sohasem saját népére. Ezt önöknek, parancsnokoknak, sohasem szabad megengedniük."[3]

Az esti órákban azután J. Masaryk, ismét csak L. Svoboda felkérésére, megközelítően ugyanezt mondta a Hadsereg Központi Házában a prágai helyőrség tisztjeinek is. J. Masaryk mindkét beszéde megfelelt a nemzetvédelmi miniszter által kiadott parancsok szellemének, és kedvezően befolyásolta a csehszlovák hadsereg tisztjeinek egész magatartását.

Tizennégy órakor, a Hadsereg Központi Házában a nemzetvédelmi miniszter — a csehszlovák tábornoki kar és V. A. Zorin szovjet külügyminiszter-helyettes jelenlétében — átadta hadseregünk ünnepi ajándékát a Szovjet Hadseregnek. Ez utóbbi képviseletében az ajándékot a Prágát annak idején felszabadító harckocsi-hadsereg parancsnoka, D. D. Leljusenko vezérezredes vette át, aki az ünnepségen a csehszlovák hadsereg vezérkari főnökével, B. Boček hadseregtábornokkal együtt szólalt fel.

A kiadott hadseregparancs, valamint az ajándék ünnepélyes átadása a Szovjet Hadsereg képviselőinek nagy jelentőségű volt mind a hadseregben uralkodó helyzet, mind pedig az egész parancsnoki kar magatartása szempontjából. A főparancsnokság ismét meggyőzően kifejezésre juttatta hadseregünk és a Szovjet Hadsereg barátságát és megbonthatatlan egységét. Ugyanez volt a helyzet a Nemzetbiztonsági Testület főparancsnoksága esetében is. A testület parancsnoki kara szintén rögtön reggel megemlékezett a Vörös Hadsereg megalakulásának 30. évfordulójáról, mégpedig azon az ünnepélyen, amelyet a „Vérrel megpecsételt barátság — hűek maradunk" jelszóval tartottak meg.

A fegyveres erőknél tehát az általános helyzet kedvező volt a forradalmi erők szempontjából. A kommunisták azonban annak érdekében, hogy elejét vegyék minden váratlan eseménynek, és tovább fokozzák a

forradalmi erők nyomását, gyors ütemben folytatták a felfegyverzett munkásalakulatok, a Népi Milícia kiépítését. Milíciákat mindenekelőtt Prágában és Bratislavában kellett felállítani, ezt követően pedig fokozatosan az egész köztársaság minden nagyobb üzemében. Prágában a milíciák taglétszámának a számítások szerint el kellett érnie a hat-hétezret. A Népi Milícia alakulatait, amelyek századokban és szakaszokban voltak megszervezve, csak a nagyobb prágai üzemekben állították fel. A kisebb üzemekben továbbra is megmaradtak a készenléti osztagok.

Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége a prágai kommunisták számára az alábbi feladatokat állapította meg. Ezek a feladatok egyúttal irányadók voltak a Népi Milícia vezérkara részére is:

1. Biztosítani kell az erők túlsúlyát a városban, és így meg kell gátolni a reakció minden nagyobb tömörülését — a munkások egy részének ezért mindig a városközpontban kell tartózkodnia;

2. ellenőrzés alatt kell tartani az összes fontosabb objektumokat;

3. nem szabad megengedni a reakció elleni harc lanyhulását; fokozni kell a csapásokat, és így állandóan növelni kell a párttagok és a néptömegek aktivitását;

4. meg kell szállni és ellenőrzés alatt kell tartani az összes Prágából kivezető országutat és a prágai hidakat;

5. megbízható felderítő és hírszolgálatot kell kiépíteni, a reakció erőinek minden mozdulatáról pontos adatokkal kell rendelkezni.[4]

A Népi Milícia alakulatainak felállítása Prágában az egész hétfői napon teljes erővel folyt. A CSKP prágai kerületi bizottságának utasításai értelmében a Népi Milícia tagjainak nagyobb része bejött a prágai utcákba. A munkások többsége még polgári ruhában volt, fegyverrel viszont még senki sem rendelkezett közü-

lük. Fegyvert egyelőre csak az üzemekben szolgálatot teljesítő őrszemek kaptak. A Népi Milícia céljaira rendelt fegyverek azonban már Prágában voltak. Az a tehergépkocsi-oszlop, amely a Nemzetbiztonsági Testület tagjaitól kísérve február 23-án a reggeli órákban indult el a brnói Zbrojovkából (a fegyvergyárból. — *A ford.),* délelőtt 10 000 puskát és 2000 géppisztolyt szállított Prágába. Ezeket a fegyvereket — a Vlašimból felszállított töltényekkel együtt — ideiglenesen a Nemzetbiztonsági Testület bubeneči főparancsnokságának garázsaiban helyezték el. Prágában estefelé már teljesen készen álltak a Népi Milíciák első lépcsőjének alakulatai.

A Népi Milícia megalakulása döntő módon befolyásolta az általános erőviszonyokat Prágában, természetesen a munkásosztály javára. A prágai munkások példája persze nem maradt visszhang nélkül a többi cseh városban és nagyüzemben sem, ahol sok helyen még aznap délután hozzákezdtek a Népi Milícia alakulatainak megszervezéséhez. A Vítkovicei Vasműben — Csehszlovákia Kommunista Pártja kerületi bizottságának utasítására — a vsetíni Zbrojovkából már a fegyverszállításokat is biztosították.

Szlovákiában — ahol a „Népi Milícia" elnevezés helyett egészen 1949 elejéig a „munkásmilíciák" vagy egyes járásokban a „nemzeti milíciák", esetleg a „felfegyverzett munkáscsoportok" kifejezés volt használatos — már február 23-án sor került a munkások felfegyverzésére. A Nemzetbiztonsági Testület bratislavai területi parancsnoksága február 21-én 2000 puskát és 500 géppisztolyt vett át a katonai hatóságoktól. A Nemzetbiztonsági Testület raktáraiban voltak elhelyezve az üzemi őrségek számára rendelt fegyverek is. Február 23-án, a délutáni órákban mindezeket a fegyvereket átszállították a Szlovák Szakszervezeti Tanács központi titkárságára. Innen osztották szét az egyes bratislavai üzemeknek, ahol azután közvetlenül a munkások vették át őket. A munkások Szlovákia más vá-

rosaiban is felfegyverkeztek. Február 23-án alakultak meg az első bratislavai milíciaegységek mellett a milíciaegységek Žilinán, Vágbesztercén, Poprádon, Breznóváraljánstb. is.

A cseh országrészektől eltérően Szlovákiában készenlétben álltak és a munkásosztály oldalán léptek fel a szlovák partizánok felfegyverzett egységei is. A Szlovák Partizánszövetség központi titkársága február 23-án felhívta bratislavai és a környékbeli tagjait, hogy azonnal jelentkezzenek a szövetség központi titkárságán. Még aznap felállítottak egy 220 főből álló partizánegységet. A Szlovák Partizánszövetség vezérkara irányelveket adott ki, hogy a partizánok járjanak el összhangban a milíciákkal, a Nemzetbiztonsági Testülettel, valamint a hadsereg egységeivel. A partizánok a milíciák tagjaival így közösen őrködtek, illetőleg végeztek őrjáratokat az utcákon, a vasutakon, a postahivatalokban és az üzemekben. Este pedig partizándalokat énekelve tüntető menetben vonultak végig Bratislava utcáin.

A Nemzeti Frontban létrejött megállapodás szerint hétfői napokon a sportújságokon kívül semmiféle napilap nem jelent meg. Az újságkioszkokban és az utcákon ennek ellenére hétfő reggel ott volt a „Rudé právo" és a „Práce" különkiadása. A vidéki sajtóorgánumok közül a brnói „Rovnost", a plzeňi „Pravda", az ostravai „Nová svoboda" és az olomouci „Stráž lidu" jelent meg. Ebben az akaratukon kívül kialakult rendkívüli helyzetben sem Csehszlovákia Kommunista Pártja, sem a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom nem érezte már magát kötve a régi Nemzeti Frontban létrejött megállapodásoktól. Mindezek a lapok részletesen beszámoltak az üzemi tanácsok kongresszusának lefolyásáról. Közölték a keddi tüntető sztrájk végrehajtásával kapcsolatban kiadott utasításokat is.

A „Rudé právo" Csehszlovákiában elsőként vette át azt a nagy jelentőségű kommentárt, amely a szovjet „Pravda" február 22-i számában jelent meg a csehszlo-

vák eseményekről. A szovjet kommunisták központi lapja a csehszlovák kormányválságot így értékelte:

„Három párt — a Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a szlovák Demokrata Párt — összeesküvést szőtt a csehszlovákiai Nemzeti Front ellen. Ez a csoportosulás kívülről kapott utasítások értelmében kormányválságot idézett elő, és az országot felelőtlen magatartásával veszélyes helyzetbe sodorta. Ebben látható a három kormánypárthoz tartozó reakciós miniszterek lemondásának egész értelme. A nemzetközi reakció segítségükkel viszályt akart kelteni a népi demokrácia soraiban. Ezeket a törekvéseket azonban nem kíséri siker. Ha arról van szó, hogy valaki a nép ellen politizál, nem lehet szó kompromisszumokról, és nincs is helyük a kompromisszumoknak!"[5]

A nemzeti szocialistáknak, a néppártiaknak és a szlovák demokratáknak politikai agitációs célokra csupán saját sajtójuk maradt meg; ám ez a sajtó hamarosan ugyancsak érezhette a munkásosztály elszántságát.

A papíripari dolgozókhoz, akik már szombaton úgy határoztak, hogy mindaddig nem szállítanak papirost a „Svobodné slovo" és a „Lidová demokracie" kinyomtatásához, amíg ezek a lapok fel nem hagynak támadásaikkal a kormány és a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom ellen, ugyanazokból az okokból csatlakoztak az elektromos művek dolgozói is. Megfenyegették az említett lapokat, hogy abban az esetben, ha nem tartják tiszteletben követeléseiket, beszüntetik a Melantrich nyomdaipari vállalatok áramellátását. Hétfőn este a vasutasok úgy döntöttek, hogy többé nem szállítják a „Svobodné slovo"-t. Tekintettel arra, hogy a nyomdák egytől egyig csak jelentéktelen papiroskészletekkel rendelkeztek, felmerült annak reális veszélye, hogy a Nemzeti Szocialista Párt központi lapja a legközelebbi napokban kénytelen lesz beszüntetni megjelenését. A „Svobodné slovo" keddi száma ugyan még megjelent, mert bizonyos rotációs papír-

készletei még voltak, de már csak Prágában árusították, vidékre alig jutott belőle.

Bratislavában a Grafia nyomda dolgozóinak képviselői már vasárnap délután figyelmeztették a „Čas" szerkesztőségét, hogy csak olyan cikkeket és híreket hajlandók kinyomtatni, amelyek nem irányulnak a csehszlovákiai népi demokratikus rendszer, Csehszlovákia szövetségesei, a kormány és a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom ellen. A szerkesztőség megígérte, hogy tiszteletben fogja tartani ezeket a követeléseket. Ennek ellenére is uszító hangvételű cikkeket küldött nyomdába. Amikor K. Hušek főszerkesztő ragaszkodott e cikkek kinyomtatásához, a Grafia nyomda szedői tüntetően elhagyták a nyomda épületét, és nem voltak hajlandók dolgozni. A Demokrata Párt vezetősége hiába ígért külön jutalmat, hogy legalább néhány szedő változtassa meg ezt az elhatározását. Más nyomdát egész Szlovákiában, sőt Morvaországban sem talált.

A szlovák Grafia nyomda dolgozói ebben az ügyben üzemi gyűlésükön határozatot fogadtak el, amelyet megküldtek a kormány elnökének, a Megbízottak Testülete elnökének és a Szakszervezetek Központi Tanácsa elnökének is:

„Foglalkoztunk a »Čas«, a »Šidlo« és a »Nové prúdy« folyóiratok írásmódjával. Ezek mind a szlovák Grafia nyomdában készülnek. Az említett folyóiratok szerkesztőségei már többször kötelezték magukat, hogy nem fognak megjelentetni olyan cikkeket és híreket, amelyek a népi demokratikus államrend, a szövetséges államok, a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom és a Kassai Kormányprogram ellen irányulnak. A szerkesztőségek azonban vállalt kötelezettségüket ismételten nem tartották be. A folyóiratok szerkesztőségeinek fogadkozásai nem jelentenek biztosítékot abban a tekintetben, hogy ezek a folyóiratok a jövőben alkotó munkát fognak végezni, és bírálataik konstruktívak lesznek. Ez annál inkább így van, mert a Demokrata Párt képviselői kiléptek a kormányból és a Megbízottak Testü-

letéből. A munkásság ezért mindaddig visszautasítja, hogy olyan nyomdatermékeket készítsen, amelyeknek tartalma bomlasztja a viszonyokat a Csehszlovák Köztársaságban, amíg a Demokrata Párt nem rendezi viszonyát a csehszlovák kormányhoz, a Megbízottak Testületéhez, valamint nem változtatja meg beállítottságát a köztársaság népi demokratikus államrendjével szemben. Nekünk az új Megbízottak Testülete az irányadó. Ennek kell majd megállapítania, mikor lesz a Demokrata Párt beállítottsága a népi demokratikus államrenddel szemben olyannyira lojális, hogy azt államalkotónak tekinthetjük."[6]

A kassai nyomdászok ugyanezen okok miatt utasították vissza a Demokrata Párt kelet-szlovákiai sajtóorgánumának, a „Demokrat"-nak a kiszedését. Azáltal, hogy lapjai nem jelentek meg többé, a Demokrata Párt központi titkársága gyakorlatilag február 23-tól kezdve elvesztette azt a lehetőséget, hogy szervezeteit a sajtó útján irányítsa. Hogy ennek milyen komoly következményei voltak a Demokrata Párt szempontjából, a belügyi megbízott február 25-i jelentése is mutatja:

„A tagság — tájékozatlan és dezorientált lévén — nem tudta, melyik oldalra kell állnia, és már az első összecsapás után tömegesen kezdte elhagyni a Demokrata Párt sorait."[7]

Az üzemi tanácsok kongresszusa, amikor megbízta a szakszervezeteket, hogy ők is kezdeményezzék az akcióbizottságok felállítását, további lökést adott e bizottságok gyors megalakulásának. Hétfőn a cseh országrészekben már felállították a kerületi akcióbizottságok többségét és a járási akcióbizottságok jó részét. A városokban és egyes falvakban is tömegével létesültek helyi akcióbizottságok, és kezdték minden téren átvenni az államigazgatási hatalmat.

Az akcióbizottságok az alakuló üléseiken elfogadott határozatokat és kiáltványokat többnyire megküldték a kormány elnökségének, a köztársasági elnök irodájának, valamint a Megbízottak Testülete elnökségének.

Átolvasásukkor azonnal látjuk, hogy kivétel nélkül a miniszterek lemondásának azonnali elfogadását követelték és azt, hogy Klement Gottwald egészítse ki kormányát új, haladó szellemű emberekkel. A határozatok többsége nyomatékosan támogatta az üzemi tanácsok, valamint az üzemi és szakszervezeti csoportok vasárnapi kongresszusának követeléseit is, továbbá a Szovjetunióval való szövetség elmélyítését kívánta. Felhívást intéztek a dolgozókhoz, hogy tartsák továbbra is fönn az egységet, valamint határozottan óvtak mindenkit, aki meg akarná hiúsítani az országépítő munkát. Ezeknek a mindmáig fennmaradt, ezrekre menő határozatoknak a szellemét idézzük vissza legalább egyetlen példán, amely Csehszlovákia legnagyobb ipari kerületéből származik. A Moravská Ostrava kerületi akcióbizottság február 23-án tartott alakuló ülésén a következő határozatot hozta:

„Szilárdan a Klement Gottwald-kormány mögött állunk, és e kormányt teljes bizalmunkról biztosítjuk. Köztársaságunk további nyugodt fejlődése érdekében, a köztársaság Országépítő Programjának zavartalan teljesítése érdekében, valamint eddigi külpolitikánk fenntartása és megszilárdítása érdekében követeljük, hogy a kormány egészüljön ki a nemzet olyan képviselőivel, akiknek eddigi tevékenysége biztosítékot jelent abban a tekintetben, hogy nemzetünk többségének ezek a vágyai teljesülni fognak.

Azt kívánjuk a kormánytól, hogy a választásokig teljesítse azt az ígéretét, amelyet az 1945. július 8-i programban adott, mindenekelőtt: fogadjon el olyan új alkotmányt, amely megfelel a nemzeti és demokratikus forradalom hozta összes forradalmi változásoknak, fogadja el a munkások társadalombiztosítását, iktattassa törvénybe az új mezőgazdasági és ipari adót, valamint mindazokat a tervezeteket, amelyek megtárgyalás végett a parlament előtt fekszenek.

Mint a köztársaság egyik legjelentősebb kerületének képviselői, teljes határozottsággal kiállunk azon köve-

telések mellett, amelyeket az üzemi tanácsok és a szakszervezeti csoportok országos kongresszusa elfogadott, s követeljük ezek teljesítését. El vagyunk szánva rá, hogy Ostrava és vidéke dolgozó tömegeinek élére állunk, hogy ennek a határozatnak a tartalma érdekükben megvalósuljon. Felkérünk minden haladó szellemű polgárt és polgártársnőt, mindenkit, akinek további szocialista jövőnk a szívén fekszik, hogy ezekben a történelmi percekben ne álljon félre, hanem csatlakozzék hozzánk; lakóhelyén és az üzemekben tegyen meg mindent annak érdekében, hogy a Gottwald-kormány — miután új, haladó szellemű emberekkel egészült ki — a nemzet elsöprő többségének bizalmára támaszkodva vezessen bennünket előre utunkon, teljesítve a legszélesebb néprétegek vágyait és kívánságait. Éljen a népi demokratikus Csehszlovák Köztársaság! Éljen és szilárduljon nemzetünk egysége!"[8]

A kerületi, a járási és a helyi akcióbizottságok a megújhodott Nemzeti Front politikai csúcsszerveiként alakultak meg — a politikai pártok s csaknem az összes tömegszervezetek képviselőiből. A döntő szerepet mindenütt a kommunisták játszották. Az akcióbizottságok legfontosabb feladata a közélet és az összes intézmények gyors ütemű megtisztítása volt a legmegrögzöttebb reakciósoktól.

Akcióbizottságok alakultak a minisztériumokban, a hivatalokban, az iskolákban és a gyárakban is. A Közlekedésügyi Minisztériumban például az akcióbizottság feladatait február 22-én a Csehszlovák Államvasutak központi vállalati tanácsa vette át. A tanács még az éjjel úgy határozott, hogy mindazok a határozatok és kinevezések, amelyeket a lemondott I. Pietor miniszter február 20-a után írt alá, hatályukat vesztik. A Közlekedési Dolgozók Szövetségével egyetértésben február 23-án a reggeli órákban a központi vállalati tanács küldöttsége arra kérte a minisztert, hogy fogadja. A miniszter ezt megtagadta. Ebben az időben azonban a

minisztériumban már minden fontosabb helyet a vasúti őrség emberei foglaltak el. A miniszter, amikor tudatára ébredt a megváltozott helyzetnek, déli 12 órakor fogadta a küldöttséget. Ennek tagjai követelték, hogy a miniszter azonnali hatállyal menessze kabinetfőnökét, valamint az elnöki osztály két főnökét is. Amikor a miniszter ezt visszautasította, felszólították: tekintettel arra, hogy a dolgozók nem bíznak benne, 13 óráig hagyja el a minisztérium épületét. I. Pietor miniszter ezután három legközelebbi munkatársával együtt távozott hivatalából.

Amikor a Külkereskedelmi Minisztérium akcióbizottságának felhívására H. Ripka hétfőn 13 órakor elhagyta a minisztériumot, annyira le volt törve, hogy magánbeszélgetésben elismerte politikai vereségét, és kijelentette, felhagy a politikai tevékenységgel. Abban a feljegyzésben, amelyet erről a beszélgetésről a minisztériumi akcióbizottság elnöke Klement Gottwald részére készített, többek között a következőket olvashatjuk:

„Kért engem, hogy tolmácsoljam Gottwaldnak, Noseknak és Dolanskýnak, akikhez politikusaink közül politikailag és emberileg is a legközelebb áll, hogy mint politikus elismeri: csatát vesztett; sem politikusi, sem emberi minőségében nem táplál semmiféle haragot szívében, mint megvert politikus visszatér a magánéletbe, és ha az új rendszer megengedi neki, szívesen dolgozna tanárként. Hangsúlyozza, hogy — történjék bármi — nem emigrál, és nem fordul a köztársaság ellen . . ."[9]

Nagyon rövid idő múlva megmutatkozott azonban, mennyire volt őszinte Ripkának ez a nyilatkozata.

Az üzemekben az akcióbizottságokat a CSKP üzemi szervezetének képviselőiből, a szakszervezeti bizottságok tagjaiból és a tömegszervezetek bizottságainak néhány további képviselőjéből alakították meg. Az akcióbizottságot ezek szerint az üzem politikai koordinációs szerveként, tehát az üzemi tanács segítőjeként

fogták fel, amely továbbra is a legmagasabb fórum maradt az üzemben. Így azután az üzemek többségében maguk az üzemi tanácsok végezték el a tisztogatást is. Azonnal eltávolították a népi demokratikus rendszer legmegátalkodottabb ellenségeit, különösen pedig azokat, akik a februári események folyamán nyíltan a dolgozók követelései ellen foglaltak állást és a reakciót támogatták.

További eredményeket lehetett elkönyvelni a kormány kiegészítésére irányuló tárgyalásokkal kapcsolatban is. Mivel az egyéb politikai pártok ellenzéki beállítottságú képviselői előzetesen úgy nyilatkoztak, hogy esetleg részt vesznek a kormányban, K. Gottwald azonos szövegű hivatalos levelet intézett A. Petrhez, J. Plojharhoz, A. Neumannhoz, E. Šlechtához, J. Ševčíkhez és V. Šrobárhoz. E levelek szövege a következő volt:

„Tisztelt Képviselő Úr!

Annak következtében, hogy a Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a szlovák Demokrata Párt miniszterei benyújtották lemondásukat, szükségessé vált a kormány kiegészítése új, demokratikusan gondolkodó, a Nemzeti Front szelleméhez és programjához hű népképviselőkkel. Úgy döntöttem, hogy felajánlom Önnek, vegyen részt az elnökletem alatt álló kormányban.

Azt a tárcát, amelynek vezetésére megbízást kap, pótlólag akkor közlöm Önnel, amikor birtokomban lesz elvi hozzájárulása.

Kérem, szíveskedjék álláspontját velem még a mai napon, lehetőleg este hat óráig közölni."[10]

Szlovákiában ugyanebben az időben már megvalósultak az első változások a Megbízottak Testületében. Szlovákia Kommunista Pártja vezetőségének hétfőn reggel Bratislavában sorra kerülő ülésén megtárgyalták azokat az intézkedéseket, amelyek a Megbízottak Testületének elnöke által a Demokrata Párt miniszterei visszahívásával kapcsolatban szombaton hozott határozat folytán váltak szükségessé. A Demokrata

Pártnak a Megbízottak Testületében helyet foglaló tagjai ugyanis megjelentek hivatalukban, és írásban közölték G. Husákkal, hogy funkciójukat meg kívánják tartani.

Husák ebben a helyzetben a következőképpen tájékoztatta Gottwaldot, a kormány elnökét, a végrehajtott intézkedésekről:

„Kormányelnök Úr!

Közlöm Önnel, hogy abban a kritikus helyzetben, amely Szlovákiában annak folytán alakult ki, hogy a Demokrata Párt kilépett a kormányból és a Nemzeti Frontból, valamint annak folytán is, hogy e párt tagjai felforgató tevékenységet folytattak, kénytelen voltam a következő intézkedéseket tenni:

Folyó évi február 21-én kelt levelemmel közöltem a Megbízottak Testületének összes demokrata párti tagjaival, hogy miután a Demokrata Párt kilépett a kormányból és ellenzékbe ment, továbbá miután ez a párt kilépett a Nemzeti Frontból, a Megbízottak Testületének demokrata párti tagjait szintén lemondottnak kell tekintenem.

Mivel fennáll az a veszély, hogy a felforgató ellenzék képviselői nem teljesítenék Klement Gottwald kormányának és a Megbízottak Testületének programját, továbbá mivel a közigazgatás, a gazdasági élet, az ellátás, a közbiztonság és a közrend zavartalan fenntartása Szlovákia területén a tárcák vezetése és a végrehajtó hatalom terén nem tűr halasztást, a Demokrata Párt által eddig betöltött tárcák ideiglenes vezetésével és irányításával a Megbízottak Testületének ezeket a tagjait bíztam meg:

1. Dr. Gustáv Husákot, a Megbízottak Testületének elnökét a földművelés- és földreformügyi megbízott tárcájával;

2. Ladislav Novomeský iskola- és népművelésügyi megbízottat a tájékoztatásügyi megbízott tárcájával;

3. Ján Bečko egészségügyi megbízottat a pénzügyi megbízott tárcájával;

4. Pavol Blaho mérnököt, a postaügyi megbízottat a technikai megbízott tárcájával;

5. Dr. Jozef Šoltész ipar- és kereskedelemügyi megbízottat az élelmezésügyi megbízott tárcájával.

Fent nevezettek éppen most veszik át új munkakörüket. Kérem, hogy ezeket az intézkedéseket, amelyek mint ideiglenes intézkedések a köztársaság biztonságának és az államigazgatás zavartalan menetének szempontjából sürgősek és feltétlenül szükségesek voltak, tudomásul venni szíveskedjék."[11]

Klement Gottwald, a kormány elnöke még ugyanazon a napon azt válaszolta a Megbízottak Testülete elnökének, hogy jelentését egyetértően tudomásul vette, és amint a kormány kiegészül, a jelentést ezekről az átmeneti intézkedésekről utólagos jóváhagyás végett a kormány elé terjeszti, s egyúttal javaslatot tesz a Megbízottak Testületének végleges összetételére.

A Belügyi Megbízott Hivatalát továbbra is M. Ferjenčík tábornok vezette. Szlovákia Kommunista Pártjának képviselői — G. Husák, a Megbízottak Testületének elnöke, valamint L. Novomeský és J. Šoltész megbízottak — hétfőn délelőtt azonnal átvették az átmenetileg rájuk kiosztott megbízotti hivatalok vezetését. Így azután Szlovákiában lényegében már február 23-án megvalósult az első kormányátalakítás, mégpedig abban a szellemben, ahogyan Szlovákia Kommunista Pártja javasolta.

Arról, hogyan történt az Élelmezésügyi Megbízott Hivatalának átvétele, J. Šoltész egyebek között a következőket írja:

„Felkértek, hogy jelenjek meg a Megbízottak Testületénél (Husák és Široký), ahol azt az utasítást kaptam, hogy M. Kvetko után vegyem át az Élelmezésügyi Megbízott Hivatalát. Átadták nekem a demokrata párti megbízottakhoz címzett, február 21-én kelt levelet azzal, hogy nyújtsam át Kvetkónak, és egyúttal közöljem vele, hogy meg van fosztva hivatalától, to-

vábbá hogy a Megbízottak Testületének megbízásából a hivatalt nekem kell átvennem. Az élelmezésügy kezdettől fogva a demokraták kezében volt, kommunisták csak kevesen dolgoztak ott. Kvetko éppen pártja vezetőségi ülésén tartózkodott. Magamhoz hívtam tehát a kommunistákat — M. Fišert, dr. Mrázeket, dr. Votrubát és másokat. Közöltem velük, miért jöttem: megbízom őket azoknak a szektoroknak a vezetésével, amelyeket át kell venniük. Feljegyzést vétettem föl, meghallgattam szóbeli fogadalmukat, majd aláírattam velük a feljegyzést. Időközben megérkezett dr. Kvetko. Amikor közöltem vele feladatomat, handabandázni kezdett, föl és alá rohangált a helyiségben, kijelentette, hogy ezt nem ismeri el, és hogy ő a megbízott. Ezzel kapcsolatban Gottwaldra hivatkozott, mondván, hogy az ő kezébe tette le a fogadalmat, és így csak ő hívhatja vissza. Kvetko egyébként már korábban is tudta, mi fog történni, és ezért megérkezésem előtt, vasárnap kiürítette íróasztalát, úgyhogy abban semmiféle irat nem maradt. A vitatkozás után furcsa helyzet alakult ki. Mindketten hivataloskodni kezdtünk íróasztalunknál. Négy munkatársam olykor-olykor behozott valamit azzal, hogy írjam alá, amit ő azzal a megjegyzéssel kísért, hogy aláírásom úgyis érvénytelen. Egy óra múlva elment, egyedül maradtam, és tovább végeztem munkámat. Amikor már nem láttam más kiutat, elmentem, hogy felkeressem Husákot a Megbízottak Testületének elnökségén. Amikor beszámoltam a helyzetről, ott volt Široký is. Másnap Kvetko már nem mutatkozott. Délelőtt valaki levelet hozott nekem a Szlovák Nemzeti Tanács elnökségéről Lettrichtől, amelyben nevezett közölte velem, hogy hazaárulás végett büntető feljelentést tett ellenem. A dokumentumnak a demokraták értékelése szempontjából van jelentősége, akik azt hitték, hogy a hatalom birtokában maradnak, és azért tettek ilyen lépéseket."[12]

A cseh országrészekhez hasonlóan Szlovákiában is

folytatódott az akcióbizottságok tömeges megalakulása. Összetételük járási és helyi szinten nagymértékben a helyi viszonyoktól függött és attól, milyen tapasztalatokat szereztek a kommunisták a Demokrata Párt és a többi párt tevékenységével, illetve e pártok egyes tagjainak beállítottságával kapcsolatban. Egyhangúlag vállalták a tagságot az akcióbizottságokban a társadalmi tömegszervezeteknek, nevezetesen a szakszervezeteknek és az ellenállók szövetségeinek tagjai. A járási és helyi akcióbizottságok igen széles körű tevékenységet fejtettek ki, jóllehet M. Ferjenčík tábornok, belügyi megbízott, a maga részéről felszólította a járási és a helyi nemzeti bizottságokat, hogy maradjanak helyükön, és lássák el továbbra is feladataikat.

A kormánynak, a Megbízottak Testületének, az akcióbizottságoknak mindezek az energikus és lényegüket tekintve forradalmi jellegű intézkedései ugyanúgy közelebb hozták a cseh és a szlovák burzsoázia végleges vereségét a februári összecsapás folyamán, mint a Nemzetbiztonsági Testületnek, a Népi Milíciának és a partizánoknak a határozott fellépése a CSKP vezette munkásosztály oldalán. A néptömegek, különösen a munkásosztály, megmozdultak — és ez volt a döntő.

Bár Szlovákia Kommunista Pártjának sikerült megvalósítania a Megbízottak Testületében az összes személyi változásokat, a Demokrata Párt nem adta meg magát. Délelőtt Bratislavában a Demokrata Párt központi titkárságának ülésteremében a párt néhány további funkcionáriusának részvételével összeült a párt nem teljes Végrehajtó Bizottsága (összesen mintegy 250 személy), hogy meghallgassa dr. J. Lettrich pártelnök beszámolóját a helyzetről. A Demokrata Párt vezetősége azzal ugyan egyetértett, hogy miniszterei lemondtak és kiváltak a kormányból, azt azonban hogy elhagyják a Megbízottak Testületét is — visszautasította. J. Lettrich kijelentette, hogy „a demokraták nem hagyják magukat kiűzni a Megbízottak Testületéből", majd így folytatta: „... meg vagyok győződve

róla, hogy a köztársasági elnök mint legmagasabb alkotmányos tényező nem hagyja magát befolyásolni."[13] Lettrich nem értett egyet az akcióbizottságok megalakításával sem, és azt az utasítást adta a Demokrata Párt tagjainak, hogy ne lépjenek be ezekbe a bizottságokba. Beszédének végén tervet terjesztett elő arra, hogyan lehetne megoldani a válságot a parlamenti demokrácia szellemében.

A Demokrata Párt Végrehajtó Bizottsága egyetértett a pártvezetőség eddigi eljárásával, és az ülésen jóváhagyta „A szlovák közvélemény visszhangja" című nyilatkozatot, amelyben — egyebek között — a következők álltak:

„A kormányválság csak az alkotmányos elvek szerint és csak a Nemzeti Frontban tömörült összes politikai pártok együttműködése alapján oldható meg.

Hisszük, hogy a köztársasági elnök úr mint legmagasabb alkotmányos tényező segítséget nyújt ahhoz, hogy ez a válság alkotmányos és parlamentáris módon oldódjék meg, és drága hazánkat a masaryki demokrácia szellemében további felvirágzásra vezeti."[14]

A Demokrata Párt vezetősége úgy határozott továbbá, hogy J. Lettrich pártelnök és a párt miniszterei utazzanak Prágába, látogassák meg a köztársasági elnököt és közöljék vele, milyen álláspontot foglal el a párt a kialakult helyzetben. Egyidejűleg levelet is intéztek Beneš köztársasági elnökhöz, amelyben összefoglalták a Demokrata Párt véleményét a kormányválság okairól, kijelentették, hogy hűek a népi demokratikus államrendhez, valamint egyetértenek azzal is, hogy a köztársaság külpolitikai orientációjának alapja a Szovjetunióval való szövetség legyen. Levelük végén azután a köztársasági elnökre apelláltak:

„Meg vagyunk győződve arról, Elnök Úr, hogy helyesen járunk el, ha a szlovák népnek politikailag a Demokrata Párt által képviselt többsége nevében arra kérjük Önt, tartson ki szilárdan a demokratikus elvek mellett, a parlamenti demokrácia elvei mellett, és ma-

gas hivatalának, valamint nagy erkölcsi súlyának erejénél fogva ebben a szellemben járuljon hozzá a mostani kormányválság megoldásához. Biztosítjuk Önt, hogy ebben a törekvésében a Demokrata Párt és személy szerint mi magunk is támogatni fogjuk, és hogy pártunk, amely egyedül és kizárólag a köztársaság érdekeit tartja szem előtt, mindig készen áll a demokratikus együttműködésre a kormányban a Nemzeti Front többi pártjával . . ."[15]

Mind a nyilatkozatból, mind pedig ebből a levélből nyilvánvaló, hogy a Demokrata Párt minden reményét egyedül a köztársasági elnökbe helyezte.

A Szabadságpárt szűkebb vezetősége szintén nyilatkozatot adott ki a politikai válságról. Ezt megküldte E. Beneš köztársasági és K. Gottwald kormányelnöknek. A nyilatkozatban egyebek között ezt írták:

„Elítélünk mindent, ami ezt a válságot előidézte, főképpen a kormányban képviselt politikai pártok felelőtlen eljárását, azt, hogy ezek a pártok szűk pártérdekeiket és céljaikat a nemzet és az állam érdekei fölé helyezik . . ."[16]

A Szabadságpárt elnöksége, megtartva a Nemzeti Frontot, parlamentáris módon kívánta megoldani a kormányválságot. Kijelentette az elnökség azt is, hogy „a Szabadságpárt ezért nem csatlakozik semmiféle politikai tömbhöz, sem a Nemzeti Front keretében, sem pedig azon kívül". Az elnökség egyidejűleg elutasította az akcióbizottságok megalakítását is. A Szabadságpárt felhívásából még az is kiolvasható volt, hogy a párt az eseményekkel kapcsolatban igyekszik valamiféle semleges és várakozó álláspontra helyezkedni. Az ilyen és hasonló lavírozás hosszabb távon persze nem volt lehetséges.

A szociáldemokratáknak Szlovákiában nem volt saját álláspontjuk. Egyetértettek azzal az irányvonallal, amely a Csehszlovák Szociáldemokrata Pártban alakult ki, és amelyért ez a párt harcolt.

A szociáldemokraták között folyó harc további fon-

tos „menete" ezen a napon a párt Központi Végrehajtó Bizottságának Prágában megtartott, egész napos ülésén folyt le. A köztársaság fővárosában ült össze délelőtt a Csehszlovák Néppárt tágabb Végrehajtó Bizottsága, délután pedig a Nemzeti Szocialista Párt elnöksége is.

Minthogy nem akarjuk megzavarni az események időbeli sorrendjét, itt kell megemlékeznünk arról a megelőző jellegű házkutatásról, amelyre a Nemzeti Szocialista Párt központi titkárságán, valamint a párt prágai XII. kerületi titkárságán került sor. Ide tartozott ugyanis a csehszlovák hadsereg két letartóztatott tisztje. A házkutatást a belügyminiszter rendelte el, mert a két tiszt kihallgatása során kétségbevonhatatlanul bebizonyosodott, hogy a vinohradyi nemzeti szocialista honvédelmi bizottság államellenes tevékenységét közvetlenül a központi titkárságról irányították. A házkutatások alatt — ezek délelőtt 11,45 órától délután 16 óráig tartottak — senkit sem tartóztattak le, és a titkárság iratai közül csak a honvédelmi és biztonsági bizottságok iratait foglalták le. Hasonló házkutatásokat tartottak még a Nemzeti Szocialista Párt mělníki, děčíni és Mladá Boleslav-i járási titkárságain is. A váratlanul végrehajtott házkutatások elérték céljukat: figyelmeztetésül szolgáltak azoknak a szélsőséges erőknek, amelyek esetleg arra készültek, hogy erőszakos akciókat hajtsanak végre a népi hatalom ellen.

A Néppárt Végrehajtó Bizottságának hétfő délelőtti ülésén a párt elnökhelyettese, F. Hála elnökölt. Az ülésről jegyzőkönyv vagy feljegyzés nem maradt fenn.

A „Lidová demokracie" február 24-i számában az ülésről megjelent közlemény azt állítja, hogy a Végrehajtó Bizottság annak az egyhangú meggyőződésének adott kifejezést, hogy a kormányválság megoldásáról továbbra is a Nemzeti Front bázisán kell folytatni a tárgyalásokat, mert a Nemzeti Front továbbra is fennáll. A Végrehajtó Bizottság felhatalmazta a Csehszlo-

vák Néppárt vezetőségét, hogy folytassa le ezeket a tárgyalásokat, s ugyanakkor ezzel kapcsolatban kimondta: „... hasonló tárgyalásokra senki másnak nincs felhatalmazása, és a pártból ki fognak zárni mindenkit, aki a párt nevében a Végrehajtó Bizottság felhatalmazása nélkül tárgyalna".[17] A Végrehajtó Bizottság abban a levélben, amelyet Beneš köztársasági elnökhöz intézett, újból megismételte a Néppártnak a kormányválsággal és annak megoldási lehetőségeivel kapcsolatos álláspontját. Egyebek között a következőket írta:

„... a Végrehajtó Bizottság kifejezi azt a meggyőződését, hogy államunknak a demokráciához hű egész polgársága az Ön személye körül tömörült, Elnök Úr, még szorosabban, mint korábban a történelem folyamán bármikor. Csak az Ön szava tudja lecsillapítani a háborgó indulatokat ezekben a napokban. Ily módon a demokratikus néprétegek politikai rendszerünk egyetlen szilárd pontja, az alkotmányos köztársasági elnök körül tömörülnek és sorakoznak fel. A Végrehajtó Bizottság ezért a hű csehek és szlovákok millióinak egyetértésétől kísérve azt várja, hogy a politikai válság oldódjék meg egészen alkotmányos és parlamentáris módon. Annak a kormánynak, amelyet Ön elé mint demokratikus köztársaságunk alkotmányos elnöke elé terjesztenek, valóban parlamentáris kormánynak, vagyis olyan kormánynak kell lennie, amely parlamentünk tagjaiból tevődik össze, és parlamentünk tagjainak bizalmi szavazataira támaszkodik. Minden más út ellentétben állna az alkotmánnyal és demokratikus népünk jogérzékével...

A Végrehajtó Bizottság nem lát a mostani válságból más kivezető utat, mint a választások gyors kiírását, amikor is a jelenleg lemondásban levő kormány megbízást kapna a folyó ügyek vitelére egészen a választások végéig. Ez az az út, amelyet alkotmányunk ismer. Ön pedig, Elnök Úr, legfőbb őre ennek az alkotmánynak, s így a nyugalom, a rend és a tevékeny

Az üzemi tanácsok kongresszusának megnyitása. 1948. február 22.

munka után vágyakozó egész polgárságunk teljes bizalommal Önhöz fordul . . ."[13]

Ennek a levélnek a szövegéből is világos, hogy a Néppárt vezetősége — a Demokrata Párt vezetőségéhez hasonlóan — már egyedül Beneš köztársasági elnökben bízik és abban, hogy az elnök nem fogadja el a miniszterek lemondását.

A Csehszlovák Szociáldemokrata Párt Központi Végrehajtó Bizottsága B. Laušman elnöklete alatt délelőtt 10 órától kezdve egész nap ülésezett. A plénum vitája — 35 felszólaló fejtette ki véleményét — nagyon viharos volt. Ugyanakkor az ülésezési idő előrehaladásával lényegesen változtak az erőviszonyok a baloldal, a jobboldal és a közép között.

Az ülés elején B. Vilím — aki ebben B. Laušmannal már korábban megállapodott — azt javasolta, hogy a pártból zárják ki V. Koušová-Petránkovát és J. Němecet azért, mert február 21-én nyilvánosan Csehszlovákia Kommunista Pártjának oldalára álltak. A javaslatot elfogadták, mindössze a Végrehajtó Bizottság 10 baloldali beállítottságú tagja szavazott ellene. B. Vilím további javaslata, hogy adjanak ki olyan nyilatkozatot, amely szerint a Szocialista-Demokrata Klubban való részvétel és az együttműködés a „Směr" folyóirattal összeegyeztethetetlen a párttagsággal, már nemcsak a baloldal körében ütközött ellenállásba, hanem a közép híveinek többségénél is. B. Laušman ezért ezt a javaslatot levette a napirendről.

A legnagyobb harc V. Majernak, a jobboldal vezérének javaslata körül lángolt föl, aki ismét csak azt követelte, hogy a szociáldemokrata miniszterek is nyújtsák be lemondásukat, és a kommunistákat ezzel kényszerítsék visszakozásra. Még azzal is érvelt, hogy az új kormányról folyó tárgyalások során a Szociáldemokrata Párt igényt tarthatna a belügyminiszteri tárcára. Majer javaslatát különösen V. Beneš, O. Berger és V. Bernard támogatta. Laušman a köztársasági elnök álláspontjára hivatkozott. A baloldal képviselői

— főképpen Z. Fierlinger, E. Erban, O. John, L. Jankovcová — élesen visszautasították Majer javaslatát. Bebizonyították, hogy a szociáldemokrata vezetőség középutas politikája tarthatatlan, és hogy a vezetőség ezzel valójában eddig csak a jobboldal malmára hajtotta a vizet. Azt követelték, hogy a szociáldemokraták működjenek együtt és járjanak el közösen Csehszlovákia Kommunista Pártjával. A szavazásnál Majer javaslatát 42 szavazattal utasították el 11 szavazat ellenében. Vilímnek az az indítványa, hogy tárgyaljanak a kommunistákkal, 30 szavazatot kapott. Johnnak a javaslata pedig, hogy a kommunistákkal tárgyaljanak azon levél alapján, amelyet a CSKP KB elnöksége február 20-i keltezéssel írt, vagyis hogy alakítsanak szocialista kormányt — 23 szavazatot.

E szavazások eredményei alapján a Végrehajtó Bizottság megerősítette a párt elnökségének korábbi döntését, amely szerint a szociáldemokrata miniszterek nem nyújtják be lemondásukat, és a szociáldemokratáknak arra kell törekedniük, hogy a kormány a régi Nemzeti Front bázisán alakuljon újjá. A Csehszlovák Szociáldemokrata Párt Központi Végrehajtó Bizottsága továbbá úgy döntött, hogy fel kell venni a kapcsolatot Csehszlovákia Kommunista Pártjával. Levelet intézett tehát a Központi Bizottsághoz, amelyben — egyebek között — ez olvasható:

„Úgy véljük, hogy abból a mai nehéz helyzetből, amelybe köztársaságunk került, ismét csak abban kell keresni a kiutat, hogy parlamentáris kormány alakuljon a politikai pártok Nemzeti Frontjának bázisán. Nem titkoljuk abbeli aggályainkat, hogy a kormányválság megoldásának más módja a politikai harc kiéleződésére vezethetne, minek folytán további gazdasági károk keletkeznének. Éppen ezért úgy gondoljuk, hogy egy olyan kormány megalakítása, amely csak gyenge parlamenti többségre támaszkodhatna, nem jelentené a válság szerencsés megoldását.

A Csehszlovák Szociáldemokrata Párt Központi Vég-

rehajtó Bizottsága egyetért Önökkel abban is: mindent meg kell tenni, hogy a kormány és a parlament a választásokig teljesítse feladatainak még fennmaradt részét, nevezetesen fogadja el az új alkotmányt, iktassa törvénybe a társadalombiztosítást, az új földreformot és a többi előkészített törvénytervezetet . . ."[19]

A Központi Végrehajtó Bizottság úgy döntött, nincs kifogása az ellen, hogy a szociáldemokrata párttagok is belépjenek a Nemzeti Front akcióbizottságaiba. A belépéshez azonban minden esetben ki kellett volna kérni a Szociáldemokrata Párt illetékes szerveinek és szervezeteinek hozzájárulását. A Szakszervezetek Központi Tanácsának azon felhívásával kapcsolatban, hogy a párt vezetőségének képviselői jelenjenek meg a Nemzeti Front központi akcióbizottságának alakuló ülésén, további vita alakult ki, és többszöri szavazásra került sor. O. Johnnak az a javaslata, hogy a szociáldemokraták vegyenek részt a Nemzeti Front központi akcióbizottságának munkájában, 27 szavazatot kapott 30 szavazat ellenében. Végül a Végrehajtó Bizottság 35 szavazattal úgy döntött, hogy a prágai Vigadóban tartandó tanácskozásra — tájékoztató jellegű tárgyalás céljából — V. Görnernek, a jobboldal egyik képviselőjének vezetése alatt, háromtagú küldöttséget küld ki. A Szociáldemokrata Párt Végrehajtó Bizottságának mindezek a határozatai világosan bizonyítják, hogy a politikai irányvonal kialakítása körül a párton belül folyó harc hétfőn még nem dőlt el.

Ezeknek a tárgyalásoknak az eredményei nemcsak a Szociáldemokrata Párt tagjait érdekelték, hanem az összes többi politikai pártot is. A nemzeti szocialisták még az ülés kimenetelére is megpróbáltak befolyást gyakorolni: kiküldték H. Ripkát, tartson a plénumon agitációs üdvözlő beszédet. A szociáldemokrata baloldal azonban olyan hevesen tiltakozott ez ellen, hogy Ripka beszédét nem tűzték napirendre, s így szóhoz sem jutott. Rendkívüli érdeklődést tanúsított a Központi Végrehajtó Bizottság ülése iránt a köztársasági

elnök irodája is, ahonnan egyre-másra érkeztek a telefonérdeklődések arra vonatkozóan, hogyan is állnak a tárgyalások; közölték, hogy a teljes ülés befejezése után a szociáldemokraták valamelyik vezető képviselője haladéktalanul látogassa meg a köztársasági elnököt.

A Szociáldemokrata Párt Központi Végrehajtó Bizottsága levélben tájékoztatta Beneš elnököt tárgyalásainak eredményéről. E levél a következő szavakkal végződött:

„A párt osztja azt a meggyőződést, hogy a válságra okot adó ellentétek nem legyőzhetetlenek. A kormányválságot azonban alkotmányos és parlamentáris úton, a politikai pártok Nemzeti Frontjának bázisán kell megoldani. A köztársaság elnökének mint legmagasabb alkotmányos tényezőnek pozícióját és álláspontját tiszteletben kell tartani.

A Központi Véghehajtó Bizottság őszintén és szívből köszöni Önnek, Elnök Úr, mindazt az eddigi nagy erőfeszítést, amelyet a válság alkotmányos megoldása érdekében kifejtett, és Önt további, sokoldalú támogatásáról biztosítja."[20]

Ezt a levelet még aznap este 21 órakor B. Laušman és B. Vilím adta át a köztársasági elnöknek.

Eduard Beneš köztársasági elnök a februári események alatt egyetlenegyszer sem lépett a nyilvánosság elé. Ezt azzal indokolta, hogy a köztársaság elnökének minden helyzetben a pártok és konfliktusok fölött kell maradnia. Mindazonáltal fontos szerepet játszott, különösen ama tárgyalások révén, amelyeket a különböző politikai pártok vezetőivel a prágai várban folytatott.

Arról, hogyan tájékoztatták az elnököt a hétfői nap folyamán az események fejlődéséről, dr. Jína politikai előadó feljegyzéseiből kaphatunk képet.

Kilenc óra 30 perckor, a reggeli beszámoló alkalmával, dr. Jína átadta az elnöknek azt az írásbeli üzenetet, amelyet a nemzeti szocialista miniszterek előző

nap este megtartott ülésükről küldtek. Beszámolt továbbá az elnöknek arról a reggeli telefonbeszélgetésről is, amelynek során dr. Drtina miniszter tiltakozott az ellen, hogy az Igazságügyi Minisztériumot a Nemzetbiztonsági Testület tagjai és felfegyverzett munkások őrzik, és hogy hasonlóképpen megszállták a pankráci börtönt és az ügyészséget is. Tíz órakor F. Hála miniszter telefonon közölte, hogy a Postaügyi Minisztérium szintén a Nemzetbiztonsági Testület tagjainak őrizete alatt áll. E. Beneš ezután felkérte a kormány elnökét és a belügyminisztert, hogy azonnal látogassák meg őt.

K. Gottwald 11 óra 20 perckor, a belügyminiszter pedig 12 óra 05 perckor érkezett a köztársasági elnökhöz, és mindketten 12 óra 25 percig maradtak nála.

Beneš tájékoztatta őket Drtina és Hála tiltakozásáról. Megkérdezte, mit is akarnak tulajdonképpen jelenteni ezek az intézkedések, majd közölte, hogy semmi esetre sem érthet egyet velük. Gottwald kijelentette, hogy az intézkedések ugyan rendkívüliek, de a nyugalom fenntartása érdekében feltétlenül szükség van rájuk. Figyelmeztette a köztársasági elnököt a szabotázs és a felfordulás veszélyére, majd nyomatékosan hangsúlyozta, hogy mindazok az intézkedések, amelyeket a Belügyminisztérium foganatosított, ezt a veszélyt akarják mindenáron megelőzni. A beszélgetés ezután úgy fordult, hogy a kormányválságnak és megoldásának problémái kerültek szóba. A köztársasági elnök újból arra akarta rávenni Gottwaldot, hogy kezdjen tárgyalásokat valamennyi politikai párttal. Gottwald ezt ismét elutasította. Kijelentette, hogy nem tárgyal olyan emberekkel, akik nem voltak hajlandók teljesíteni a kormányprogramot és a Nemzeti Frontban létrejött megállapodásokat; ezek az emberek lemondásukkal kifejezésre juttatták általános egyet nem értésüket a kormány politikájával. Közölte a köztársasági elnökkel, hogy hamarosan eléje terjeszti javaslatát a kormány kiegészítésére, és hogy a kormányban

ott lesznek az összes pártok emberei. A köztársasági elnök ismét nyomatékosan kérte, hogy K. Gottwald üljön össze a politikai pártok eddigi vezetőségeivel, mert egyébként — állítólag — nem lehet szó szolíd kormányalakításról. Beneš még néhányszor elismételte, hogy a kormány megújítása csak a politikai pártok vezetőségeinek megállapodása alapján lehetséges, továbbá, hogy abban az esetben, ha ez nem így történnék, nem értheine egyet a fejleményekkel, és kénytelen lenne lemondani. A köztársasági elnök tárgyalása a CSKP két képviselőjével tehát ismét eredmény nélkül fejeződött be.

A köztársasági elnököt ebéd után meglátogatta fivére, V. Beneš. Az elnök tájékoztatta őt Gottwalddal folytatott tárgyalásáról, s közölte vele, hogy arra a kérdésre, milyen feltételek mellett hajlandók a kommunisták leállítani akcióikat, Gottwald így válaszolt: amint a köztársasági elnök elfogadja a miniszterek lemondását és jóváhagyja azt a kormányt, amelyet ő javasol neki. A köztársasági elnök nagyon súlyosnak ítélte a helyzetet, és közölte testvérével, hogy minden valószínűség szerint le kell majd mondania. V. Beneš ezeket a tájékoztatásokat továbbadta a Szociáldemokrata Párt vezetőinek.

Tizenhat órakor négy nemzeti szocialista miniszter kereste fel a köztársasági elnököt: P. Zenkl, H. Ripka, J. Stránský és P. Drtina. A lemondás benyújtása óta ez volt az első eset, hogy a köztársasági elnök személyes érintkezésbe került ezekkel a miniszterekkel, s mint később kiderült, ez volt egyúttal az utolsó is. H. Ripka, aki ezt a látogatást könyvében terjedelmesen ecseteli, azt írja, hogy E. Beneš tájékoztatta őket arról a beszélgetésről, amelyet Gottwalddal folytatott. Közölte a miniszterekkel továbbá azt is, hogy lemondásuk tudomásulvételét határozottan eltuasította, és egyúttal elutasította minden olyan kormánynévsor aláírását is, amelyben olyan személyek szerepelnének, akiket az illető politikai párt vezetősége nem hagyott

jóvá. A köztársaság elnöke és a miniszterek egyetértettek abban, hogy a kormányválságot parlamentáris formában kell megoldani. A miniszterek állítólag kijelentették: azzal is számolnak, hogy nyílt harcra kerül sor a kommunistákkal. Bár tudják, hogy bármelyik pillanatban letartóztathatják őket — mondották patetikusan —, hajlandók minden kockázatot vállalni. Mint korábban dokumentáltuk, Ripka 13 órakor, amikor kénytelen volt elhagyni a minisztérium épületét, még maga is sokkal józanabbul és saját szemszögéből nézve gyakorlatiasabban gondolkodott. A miniszterek erőfitogtatást célzó kijelentése egyébként teljes ellentétben állt a körülöttük zajló eseményekkel szemben tanúsított passzív magatartásukkal. E. Beneš több mint másfél óráig beszélgetett a nemzeti szocialista miniszterekkel, s állítólag így zárta szavait: „Megismétlem, amit már mondtam önöknek. Úgy fogok cselekedni, ahogyan 1938 szeptemberében cselekedtem. Nem hátrálok meg, ebben biztosak lehetnek."

A nemzeti szocialista miniszterek azután, hogy a köztársasági elnök így biztosította őket, teljesen elégedetten távoztak. Ha az ember mai szemmel tekint vissza erre a tárgyalásra, nehezen szabadulhat attól a benyomástól, hogy az egész csupán árnyjáték, alakoskodás volt. Kifejtettük már, milyen helyzet alakult ki valójában az országban, hogy a munkásosztály és a széles néprétegek elértek aktivitásuk tetőfokára. A nemzeti szocialisták ezzel szemben álló optimizmusa egyedül irreális elképzeléseikből fakadhatott. Mint megmutatkozott, nem egészen 48 óra elteltével ők is meggyőződhettek arról, hogy illúzióknak estek áldozatul.

Tizenhét órakor, a nemzeti szocialisták eltávozása után, a köztársasági elnök nyomban a Néppárt elnökét, J. Šrámeket és F. Hála minisztert fogadta. A helyzetet ama levél alapján tárgyalta meg velük, amelyet aznap a Néppárt küldött neki. Őket is biztosította, hogy a miniszterek lemondását nem fogadja el.

A nemzeti szocialista miniszterek még aznap este beszámoltak pártjuk elnökségének a köztársasági elnökkel folytatott tárgyalásukról. Mielőtt azonban ismertetnénk ennek a tárgyalásnak a lefolyását, meg kell említenünk még egy epizódot, amely délután a Köztársaság téren, a Nemzeti Szocialista Párt központi titkárságának székháza előtt játszódott le. Mialatt a Nemzetbiztonsági Testület tagjai a nemzeti szocialisták központi titkárságán házkutatást tartottak, az épület előtt a Nemzeti Szocialista Párt mintegy 500 híve gyűlt össze. Fennhangon hűségükről biztosították a köztársasági elnököt, a Nemzeti Szocialista Párt vezetőségét, és becsmérlő jelszavakkal illették a Nemzetbiztonsági Testületet meg a kommunistákat. A CSKP kerületi bizottsága az így kialakult helyzetről azonnal értesítette a legközelebbi kommunista pártszervezetet. Mintegy 2000 kommunista jelent meg, akik úgy 17 óra táján már teljesen betöltötték a Köztársaság tér még üresen maradt részét. Híveik improvizált „népgyűléséhez" A. Čížek és F. Zemínová képviselők beszéltek, majd utánuk P. Zenkl, a Nemzeti Szocialista Párt elnöke emelkedett szólásra. De csak néhány mondatot tudott elmondani. Az egész teret betöltötték a forradalmi dalok és a skandált jelszavak; közülük a leggyakoribb az volt: „Drtina, Zenkl, Krajina — összeesküvők családja!" Így meghiúsult az első nemzeti szocialista „tüntetés". Amikor azután — mindennek betetőzéseképpen — felhangzott az „Internacionálé", Zenkl megfordult és távozott. A „tüntetés" véget ért.

Zenkl ezt követően a nemzeti szocialista elnökség ülését vezette le. H. Ripkának a köztársasági elnökkel folytatott tárgyalásról tartott jelentése után az elnökség egyes tagjai arról számoltak be, milyen tapasztalatokra tettek szert a szombaton és vasárnap megtartott gyűléseken. Az elnökség úgy határozott, hogy levéllel fordul a köztársaság elnökéhez. A levélben megismételte saját verzióját a kormányválság kitörésének okairól, valamint az irányú követelését, hogy a

válságot oldják meg alkotmányos módon. Erről a követelésről a levélben a következők álltak:

„... A Csehszlovák Nemzeti Szocialista Párt képviselői természetesen hajlandók tárgyalni a Nemzeti Front összes többi pártjával, hogy így a lehető leggyorsabban megoldódjék a mostani kormányválság, és hogy ennek a tárgyalásnak eredményeit az alkotmányos döntés meghozatala végett Ön elé lehessen terjeszteni, Elnök Úr. Ragaszkodunk persze ahhoz, hogy a tárgyalások a Nemzeti Front összes pártjaival és azok között folyjanak, hogy a kormány így — mint eddig is — a csehek és szlovákok Nemzeti Frontjában részt vevő összes tényezők együttműködésén épüljön fel, valamint következetesen megtartassanak a parlamentáris demokrácia elvei és módszerei."[21]

A politikai pártok vezetőségi ülésein kívül még a tömeg- és társadalmi szervezetek számos vezetőségi ülésére is sor került, ahol állást foglaltak az eseményekkel kapcsolatban. A Cseh Ifjúsági Szövetség Végrehajtó Bizottsága rendkívüli ülésén támogatásáról biztosította Klement Gottwald kormányát, kifejezésre juttatta egyetértését az üzemi tanácsok kongresszusával, és felhívta funkcionáriusait, hogy vegyenek részt az akcióbizottságokban. Ezzel szemben az a kiáltvány, amelyet a Csehszlovák Egyetemi Hallgatók Központi Szövetsége bocsátott ki, sürgős felhívással fordult minden állampolgárhoz, hogy ne tűrjék a nemzet megosztását, szálljanak szembe minden olyan kísérlettel, amely veszélyezteti a szabadságot és a demokráciát, végül pedig minden fenntartás nélkül álljanak a köztársaság elnöke mellé.

Az Egységes Cseh Parasztszövetség előkészítő bizottsága — a földművesbizottságok küldöttségének részvételével megtartott plenáris ülésen folytatott hosszú vita után — nyilatkozatot adott ki, amelyben helyeselte a földművesbizottságok kongresszusának összehívását, és azt követelte, hogy a kormány és a parlament még a választások előtt fogadja el a me-

zőgazdasági törvénytervezeteket. A Központi Szövetkezeti Tanács elnökségi ülésén elítélte a három párt minisztereinek lemondását és azt kívánta, hogy a kormányt azonnal egészítsék ki, hogy az épüljön fel a Nemzeti Fronton, továbbá, hogy a Nemzeti Frontban kapjanak helyet a Központi Szövetkezeti Tanács képviselői is. Még a választások előtt közzé kellene tenni az alkotmánytörvényt, a társadalombiztosítási törvényt, valamint a mezőgazdasági törvényeket. Az elnökség követelte továbbá törvény kiadását a Központi Szövetkezeti Tanácsról, valamint kifejezte egyetértését a magánkézben levő nagykereskedelem, továbbá a behozatal és a kivitel államosításával. Kijelentette, hogy részt vesz a Nemzeti Front központi akcióbizottságának alakuló ülésén.

A Cseh Partizánszövetségnek, valamint a Nemzeti Forradalmi Szövetségnek elnöksége hétfői ülésén szintén amellett foglalt állást, hogy részt vesz a Nemzeti Frontnak az esti órákban a prágai Vigadóban tartandó tanácskozásán. Ezzel szemben a Csehszlovák Legionáriusok Szövetségének elnöksége levelében csak a a köztársaság elnökét biztosította minden fenntartás nélküli támogatásáról.

A. Petr, J. Plojhar és J. Ševčík kora délután közölte Gottwalddal, hogy hajlandók részt venni az új kormányban. Tizenhét órakor A. Neuman és E. Šlechta látogatta meg Gottwaldot. Ők is azt mondták, elvileg elfogadhatónak tartják Gottwald azon ajánlatát, hogy vegyenek részt az új kormányban. Később pozitív választ adott V. Šrobár is.

Másnap, vagyis február 24-én, kedden kellett volna összeülnie az Alkotmányozó Nemzetgyűlésnek. Hétfő délelőtt azonban Gottwald, a kormány elnöke felkérte az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elnökségét, hogy az ülést halassza el. Kérését az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elnöksége 16 óra 30 perckor kezdte tárgyalni. Az ülésen a következők vettek részt: J. David, az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elnöke, valamint A. Hodi-

nová-Spurná, A. Petr, J. Ševčík, J. Hladký és F. Komzala elnökhelyettesek. Jelen volt továbbá a nemzetgyűlés főtitkára, dr. Madar is két helyettesével. Az ülésről készült jegyzőkönyvben a következőket olvashatjuk:

„Petr elnökhelyettes indítványozza, hogy tekintettel a politikai helyzetre és a kormányválságra, halasszák el a holnapi teljes ülést. Hodinová és Komzala elnökhelyettesek egyetértenek azzal, hogy a nemzetgyűlés ezen a héten egyáltalában ne üljön össze. Arról a határozatról, hogy a már összehívott holnapi ülés elmarad, a képviselőket és a nyilvánosságot a lehető leggyorsabban értesíteni kell."[22]

Ezt a határozatot az elnökség egyhangúlag fogadta el. Hogy J. David is egyetértett a parlament ülésének lemondásával, annak az a magyarázata, hogy előzőleg tanácskozott Beneš köztársasági elnökkel. Úgy tűnik azonban, akkoriban a nem kommunista pártok egyikének sem állt érdekében, hogy a kormányválság a parlament talaján oldódjék meg, bár ezek a pártok utólagosan éppen ebben látták az egyik olyan alapvető hibát, amelyet elkövettek. A lemondott miniszterek mindenekelőtt E. Beneš köztársasági elnökbe vetették bizalmukat, és úgy gondolták, hogy a parlamentet majd kész tények elé állítják.

Egészen más volt a helyzet a szlovák nemzeti csúcsszervben, a Szlovák Nemzeti Tanácsban. Tizenhét órakor összeült a Tanács elnöksége. Az ülésen azonban csak az elnökség három demokrata párti tagja volt jelen, mert a két kommunista képviselő távol maradt. Dr. J. Lettrich, a Szlovák Nemzeti Tanács elnöke a demokrata párti megbízottak lemondását törvénytelennek, jogellenesnek bélyegezte, kijelentve, hogy a Megbízottak Testületének kinevezése a Szlovák Nemzeti Tanács elnökségének a joga.

Ugyanebben az időben azonban Bratislavában, a Szabadság téren a Vörös Hadsereg születésének 30. évfordulójával kapcsolatos ünnepségek résztvevőiből

hatalmas lampionos menet állt össze. A Nemzeti Színház előtti tüntető gyűlésen, amely 19 órakor kezdődött, a Szovjetunió Barátainak Szövetsége elnöke, M. Krno képviselő, V. Široký, Zorics, a Szovjetunió főkonzulja, valamint B. Manica ezredes beszélt. V. Široký a Szovjet Hadsereget úgy üdvözölte, mint az európai nemzetek felszabadítóját a fasizmus igája alól, majd kifejtette, miért volt szükség a kormányválsággal kapcsolatban bizonyos intézkedésekre Szlovákiában is:

„Oszthatatlan államban élünk, és ezért nem lehetséges, hogy azok, akik az állam egyik részében ellenzékben vannak, annak másik részében részt vegyenek a kormányban. A Demokrata Párt képviselői összefogtak a cseh reakciósokkal, kormányellenes tömböt alakítottak, és cseh partnereikkel együtt kiléptek a kormányból. A Demokrata Párt tehát ellenzékben van a köztársaság egész területén. Ebből pedig az következik, hogy az ellenzék képviselői Szlovákiában sem láthatnak el kormányfunkciókat, nem fejthetnek ki hivatalos tevékenységet. Ennélfogva a Demokrata Párt tagjainak tárcáit a kormánypártok képviselői vették át."[23]

V. Široký ezután felhívta a dolgozókat, segítsék az akcióbizottságokat abban, hogy a Nemzeti Frontot és az egész közéletet megtisztítsák a reakciós elemektől. „Felszabadítóink nem hiába hullatták vérüket, nem azért haltak meg a harcban, hogy visszatérjenek a nehéz, múltbeli idők" — jelentette ki beszédének végén.[24]

A városban azonban nemcsak tüntettek a reakció ellen. Az esti órákban a kerületi szakszervezeti tanács kezdeményezésére egy partizáncsoport segítségével megszállták a Demokrata Párt központi titkárságának székházát. Ez az épület az egységes szakszervezetekről szóló, 1946. május 16-án kelt, 144. számú törvény szerint a Szlovák Szakszervezeti Tanács tulajdona volt. A központi titkárság székházának megszállása ilyen körülmények között csupán ennek a törvénynek gya-

korlati végrehajtását jelentette. A megoldásnak ezt a forradalmi formáját viszont a forradalmi helyzet parancsolta.

Hasonló nyilvános tüntetésekre került sor késő délután és az esti órákban sok további cseh és szlovák városban is. E gyűlések többségét az akcióbizottságok, esetleg Csehszlovákia Kommunista Pártjának vagy a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalomnak a szervezetei azért hívták össze, hogy azokon beszámoljanak a politikai helyzetről. A CSKP szervezetei is sok pártértekezletet tartottak. Ezek közül legfontosabb a népgazdasági dolgozók prágai aktívaértekezlete volt, amelyet a CSKP Központi Bizottsága rendezett, és amelyen J. Dolanský pénzügyminiszter beszélt.

Üléseztek a szociáldemokraták is. Az összes szociáldemokrata pártszervekre és szervezetekre a belső meghasonlottság volt a jellemző. Erről egyébként további tanúbizonyságot tett a prágai pártfunkcionáriusoknak az a gyűlése is, amelyet este tartottak a prágai Népház Steiner-termében. A gyűlésen mintegy 1500 személy volt jelen. A. Peřina és V. Erban beszédeikben végső soron azokat a pártokat bírálták, amelyeknek miniszterei benyújtották lemondásukat. A. Hais viszont a kommunistákat vádolta.

A legfontosabb gyűléseket és tanácskozásokat ezen a napon — egészen az esti órákig — a szakszervezeti szervek tartották. Az üzemekben, a hivatalokban és a különböző intézményeknél mindenütt behatóan foglalkoztak a keddi tüntető sztrájk megszervezésével. Egyenesen lázas tevékenységet fejtettek ki a kerületi és a járási szakszervezeti tanácsok, hiszen a sztrájk lefolyásával kapcsolatos felelősség kerületi, illetve járási viszonylatban az ő vállukon nyugodott. A bratislavai kerületi szakszervezeti tanács estére összehívta a szakszervezeti tisztségviselők nagygyűlését, amelyen azt tárgyalták meg, hogyan kapcsolódjanak be a környező gyárak a tüntető sztrájkba. Kolínban a kerületi szakszervezeti tanács a sztrájk előestéjén a város főterén

tájékoztató jellegű népgyűlést szervezett, amely több mint 7000 állampolgár tüntetésévé változott át.

A legjelentősebb esemény mindazonáltal az a gyűlés volt, amelyet hétfőn este tartottak a prágai Vigadó Sladkovský-termében. Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága elnökségének kezdeményezésére a Szakszervezetek Központi Tanácsa ide hívta össze a dolgozó nép összes rétegeinek és szervezeteinek haladó gondolkodású képviselőit. A párt és a Szakszervezeti Tanács küldöttségei mellett jelen voltak a Szövetkezetek Központi Tanácsának, a Cseh Ifjúsági Szövetségnek, a Csehszlovák Nőtanácsnak, a Junák Cserkészszövetségnek, a Csehszlovák Írószövetségnek, a Cseh Nemzeti Tanácsnak, a földművesbizottságok központi választmányának, a Partizánszövetségnek, a Barikádharcosok Szövetségének, a Külföldi Katonák Szövetségének és a Kulturális Egyesületnek a képviselői. A politikai pártok közül — Csehszlovákia Kommunista Pártja küldöttségén kívül — hivatalosan, de megfigyelő minőségben képviseltették magukat a szociáldemokraták is. Viharos üdvözlés fogadta a hadsereg küldöttségét, amelyet L. Svoboda hadseregtábornok, nemzetvédelmi miniszter vezetett. A küldöttségben ott volt B. Boček hadseregtábornok, vezérkari főnök, továbbá K. Klapálek tábornok is.

Az, hogy végső soron ki volt meghíva és ki vett ténylegesen részt ezen a gyűlésen, nehezen állapítható meg (tekintettel arra, hogy a meghívottakról több különböző jegyzék is készült). Kétségtelen azonban, hogy a fentebb felsorolt szervezetek képviselői mellett meghívást kaptak egyes kiemelkedő kulturális és tudományos dolgozók is, mint F. Halas, E. Filla, id. V. Vydra, E. F. Burian, V. Nezval, J. Drda, I. Olbracht, M. Majerová, valamint L. Rieger, P. Maxa, A. Pražák, J. Mukařovský, J. B. Kozák professzorok, továbbá egyes jelentős gazdasági személyiségek: J. Outrata, dr. Fukátko, S. Rada, dr. F. Fabinger, Z. Ibler, K. Maiwald mérnökök és mások. Jelen voltak a nagyobb egyházak kép-

viselői is; a meghívottak között szerepelt a katolikus egyház küldöttei közül Trochta püspök, Tyl prépost és P. Fiala, az evangélikus egyház képviseletében Linhart és Hromádka professzor, a csehszlovák egyház képviselői Novák püspökkel az élükön, valamint a görögkeleti egyház képviselői.

A politikai pártok meghívott képviselői között ott voltak a baloldali szociáldemokraták — Z. Fierlinger, L. Jankovcová. dr. O. John, dr. J. Hájek, dr. Havelka, J. Dolanský, J. Němec, V. Koušová-Petránková — mellett a szociáldemokrata közép egyes képviselői is. A nemzeti szocialisták közül meghívást kapott B. Pátková és F. Richter, mindketten volt képviselők és sokan mások. (A nemzeti szocialista ellenzék két képviselője, dr. A. Neuman és E. Šlechta professzor megállapodott Gottwalddal, hogy nem jelennek meg a gyűlésen, s így megakadályozzák kizárásukat, amely másnap okvetlen bekövetkezett volna a párt Központi Végrehajtó Bizottságának ülésén.) A néppártiak közül meghívást kapott A. Petr, az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elnökhelyettese, továbbá J. Plojhar, D. Polanský, E. Vojanec, Světlík kanonok és mások. Ezen a három óra hosszat (19,45 órától egészen 22,45 óráig) tartó tanácskozáson összesen több mint 300 személy vett részt.

A tárgyalást a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom elnöke, A. Zápotocký nyitotta meg. A tanácskozás összehívásának okait a következőképpen fejtette ki.

„Azt a feladatot kaptam, hogy az összehívók nevében megmagyarázzam a mai tanácskozás létrejöttének okait. Egyáltalában nem titok, hogy nehéz politikai válság közepén vagyunk, és fennáll annak a veszélye, hogy a válság esetleg katasztrófává fajul.

Üzemi tanácsaink kongresszusa arról tárgyalt, hogyan lehetne feltartóztatni és megszüntetni a nehézségeket, és — egyebek között — azt is meghagyta a Szakszervezetek Központi Tanácsának, hogy próbálja meg a dolgokat, amelyek a válság legutóbbi fejle-

ményei folytán összezavarodtak, helyes mederbe terelni. Hozzákezdünk tehát annak a feladatnak a teljesítéséhez, amellyel az üzemi tanácsok kongresszusa bízott meg minket.

Abból a meggyőződésből indulok ki, hogy a politikai pártok Nemzeti Frontja, amely mind ez ideig irányította az összes állam-, kormányzati és közügyeket, a legutóbbi időben megingott, sőt annak folytán, hogy a politikai pártok bizonyos részének a kormányban ülő képviselői benyújtották lemondásukat, teljesen szétesett. Nem titok senki előtt, hogy a legutóbbi hetek folyamán politikai életünk nagy nehézségek közé került, hogy megszűnt minden tényleges együttműködés, s megszűnt a munkaképesség is, minek folytán számos programba vett dolog megvalósítatlan maradt...

Most arról van szó, hogyan lábaljunk ki ebből a válságból. Sokan felteszik a kérdést, ki bízta meg az egységes szakszervezeti mozgalmat azzal, hogy e dolgok megtárgyalásával foglalkozzék. Egészen nyíltan azt válaszoltuk erre: erről a kérdésről nem fogunk vitázni. Nem érdekes, ki adott nekünk erre megbízást. Ez olyan ide nem illő kérdés volna, amely csak terméketlen vitatkozásra vezetne. Ha a hajó veszélyben van, senki sem kérdi, hogy annak, aki a hajó segítségére siet és eloldja a kompot, van-e üzemeltetési engedélye. Államunk hajója valóban veszélyben forog. Zátonyra futott, és fennakadt. A rossz termés nehézségekre vezetett. Ha pedig valahol a szükség kopogtat, ott a viszálykodás felüti a fejét. Államunk hajója eddig annak ellenére is előre haladt, hogy voltak bizonyos hibák. Bár az evezősök nem értettek mindenben teljesen egyet, mégis sikerült megakadályozniuk, hogy a hajó magatehetetlenül hányódjék. A legutóbbi időkben azonban zátonyra futott. Abban a pillanatban, amikor a szerencsétlenség megtörtént, az evezősök egy része a kritikus pillanatban eldobta evezőit, a markát tartotta, és fizetségét követelte.

Nem tárgyalhatunk azokkal, akik eldobták az evezőket és előidézték a válságot. Attól félek, hogy az evezők visszaadása az ő kezükbe — a legbutább dolog volna, amit csak csinálhatnánk.

A felforgatást iparszerűen űző emberek helyett olyan készséges, demokratikus erőket keresünk, akik teljesítenék kitűzött céljainkat, államunk hajóját kivezetnék a sziklazátonyok közül, és azt újra nyugodt és biztos vizekre kormányoznák.

Mai gyűlésünknek az a feladata, hogy égető problémákat vitasson meg. Előkészítő bizottságot kell választania, amely javaslatot dolgozna ki, majd megkezdené a tárgyalásokat népünknek mindazokkal az elemeivel, a politikai pártoknak mindazon tagjaival, akikben megvan a jóakarat arra, hogy széles és demokratikus alapon kialakítsák az új Nemzeti Frontot, felállítsák az új kormányt, és újra nyugalmat és békés állapotokat teremtsenek összekuszált ügyeinkben.

Hisszük, hogy elég velünk tartó jóakaratú emberre találunk. Ha népünk haladó szellemű többségét egységes, hazafias frontban tömörítjük, minden bizonnyal nem lesz szükség sem nagy akciókra és harcokra, sem pedig hosszú időre ahhoz, hogy zátonyra futott hajónkkal ismét beevezzünk a helyes áramlatba."[25]

A gyűlés vezérszónoka a kormány elnöke, Gottwald volt. Röviden elemezte a politikai események és a Nemzeti Front fejlődését 1945 óta, majd — miután bővebben ismertette a kormányválság kirobbanásának okait — beszédét így folytatta: „Milyen út vezet a válság gyors legyőzéséhez, hogy — reakciós terhünket ledobva — eredményesebben, gyorsabban és nyugodtabban dolgozhassunk, mint eddig? Az utat világosan látjuk. A válságot demokratikus, alkotmányos és parlamentáris úton akarjuk megoldani. Azt akarjuk — és ezzel teljesen azonosítjuk magunkat népünk elsöprő többségének akaratával —, hogy a köztársasági elnök fogadja el azoknak a lemondását, akik lemondásukat benyújtották, és hogy ezek ne térjenek vissza a kor-

mányba. Kijelentjük továbbá, hogy a politika megváltozása nélkül a személyi változások nem elégségesek, és ezért azt mondom: ha mi és velünk együtt népünk visszautasítja azoknak a visszatérését a kormányba, akik benyújtották lemondásukat, akkor logikus az, hogy egyúttal visszautasítjuk a tárgyalást is azoknak a politikai pártoknak a vezetőségeivel, amelyek a válságot előidézték ...

Az, hogy visszautasítjuk a lemondott politikusok visszavételét a kormányba, hogy visszautasítjuk a tárgyalást mind velük, mind pedig az illető pártok vezetőségeivel, semmiképpen sem jelenti azonban azt, mintha e pártok demokratikus és becsületes tagjait, sőt ismert, prominens személyiségeit is ki akarnánk zárni a kormányból. Éppen ellenkezőleg, azt akarjuk, hogy azok az új emberek, akik bekerülnek majd a kormányba, és akik ellenzékként szemben állitak és most is szemben állnak ezeknek a pártoknak a vezetőségeivel, képviselve legyenek, velünk együtt építsék fel és alakítsák újjá a Nemzeti Frontot, továbbá helyezzék azt az eddiginél jobb és szilárdabb politikai és szervezeti alapokra. Meg vagyok győződve róla, hogy minden pártban és minden össznemzeti szervezetben található sok-sok jó képességű, becsületes, demokratikus és a nép bizalmát élvező ember ...

Ha valaki most megkérdez engem: és mi lesz a parlamenttel? — akkor azt mondom, amit már hangsúlyoztam, hogy a válságot parlamentáris módon akarjuk megoldani. A megújult és kiegészült kormány kidolgozza programját, bemutatkozik a parlamentben, parlamenti többségért folyamodik, a parlament támogatását és bizalmát kéri. És remélem, hogy nagyon sokan azok közül, akik eddig gyakorlatilag ellenzéki politikát folytattak, bár pártjaik bent ültek a kormányban, most megokosodnak, észbe kapnak, és támogatni fogják azt a kormányt, amely arra kötelezi magát, hogy még a választások törvényes időpontjáig teljesíti a kormányprogramnak azokat a legfontosabb

pontjait, amelyeket 1946-ban maga a mai nemzetgyűlés fogadott el.

A legutóbbi 48 óra alatt ebben a témakörben több megbeszélést folytattam a köztársasági elnökkel is. Nem titkolom önök előtt — végső soron önök is kiolvashatták ezt a köztársasági elnök úrnak azon munkásküldöttséghez intézett nyilatkozatából, amely őt a várban meglátogatta —, hogy véleményeink a válság megoldásáról nem voltak azonosak. Elmondhatom azonban, hogy nézeteink a legutóbbi 48 órában fokozatosan közeledtek egymáshoz, és a magam részéről azt hiszem — minden okom és indokom megvan rá —, hogy ha az illetékes politikai tényezőkkel folytatott tanácskozás és megállapodás után az elnök úr elé terjesztem a rekonstruált kormány névsorát, egy rekonstruált kormányét abban az értelemben, ahogyan azt éppen kifejtettem, az elnök úr ezt a névsort el fogja fogadni. Úgy vélem, hogy ez így lesz helyes, hogy ily módon kerülünk ki viszonylag a legkönnyebben, a leggyorsaban és legfájdalommentesebben abból a válságból, amelybe a kormányban ülő reakciós tényezők „jóvoltából" kerültünk. Azt hiszem, hogy ily módon megújhodik kormányunk, s visszatér ismét a Nemzeti Front régi szelleme, az a szellem, amely a németek elleni harcban született, az a szellem, amelynek a köztársaság felszabadulása utáni két évben, 1945-ben és 1946-ban annyi alkotó munkát köszönhettünk.

Meg vagyok győződve róla, hogy a válságnak ez a megoldása nemzetünk elsöprő többségének helyeslésével találkozik, és lehetővé teszi számunkra, hogy nyugodtan, békésen és szabadon járjunk továbbra is azon az eddigi úton, amely a népi demokráciából a szocializmushoz vezet."

Beszédét azután a következő szavakkal fejezte be: „Azok, akik előidézték a mostani kormányválságot, és akik meg akarták fordítani a fejlődés irányát, akik — mint ahogyan mondani szokás — vissza akarták for-

dítani a történelem kerekét, megfeledkeztek arról, hogy a forradalmi erjedés idején — márpedig a második világháború utáni évek ilyen idők voltak —, hogy az ilyen időkben az ellenforradalom nemcsak hogy nem tudja feltartóztani a forradalmi események fejlődését, hanem azt még meg is gyorsítja.

Ebben az értelemben, drága barátaim, a mostani válságban van valami tisztító, olyan mint a vihar, amely megtisztítja a levegőt. Ebben az értelemben ennek a válságnak megvan a maga jó oldala is, mert lehetővé teszi számunkra, hogy eltakarítsuk utunkból az akadályokat, és bátrabban, gyorsabban és határozottabban haladjunk előre demokratikus, békés és szabad utunkon a szocializmushoz."[26]

A jelenlevők a beszédet lelkes egyetértéssel fogadták. Viharos tapssal üdvözölte a gyűlés L. Svoboda hadseregtábornok, nemzetvédelmi miniszter rákövetkező beszédét is, különösen ezeket a szavait:

„Mint a csehszlovák hadseregnek, új, népi demokratikus hadseregünknek képviselői jöttünk ide; ezt a hadsereget semmi sem választhatja el a néptől, mindig a nép mellett marad és annak legmagasabb rendű érdekeit védi, elválaszthatatlan része a nép erőfeszítéseinek. A hadsereg mint fontos, pártok fölött álló, össznemzeti és az egész államra kiterjedő szervezet akarja a mai helyzetben hallatni szavát... Azoknak a harcosainknak, akik életüket adták a szabadságért és a haladásért folyó harcban, soraink egysége a fő hagyománya. Ebben az egységben győztünk, ebben az egységben értünk el nagy haladást és vívmányokat...

Bárki legyen is az, aki megsérti ezt az egységet, bárki is legyen az, aki ebben az egységben egyenetlenséget szít és nem akar együttműködni, aki bomlasztja munkánkat, az nem köztársaságunk javát akarja, a nemzet kártevője, és így el kell távolítani. Senkire sem szabad tekintettel lenni, hiszen a személyes érdeket senki sem helyezheti az állam és az egész nép érdeke fölé."[27]

L. Svoboda hadseregtábornoknak a hadsereg főparancsnoksága nevében mondott beszéde nagy hatással volt a jelenlevőkre. Arra az elhatározásra buzdította őket, hogy részt vegyenek a megújhodott Nemzeti Front munkájában.

L. Svoboda hadseregtábornok után Z. Fierlinger emelkedett szólásra, és a következőket mondta:

„Itt számos szociáldemokrata elvtárs is jelen van. Egyesek pártunk hivatalos képviselőiként jöttek el — pártunk Végrehajtó Bizottsága ma ülésezett —, mások pedig az önök meghívásának tettek eleget. Már maga az a tény, elvtársak, hogy pártunk elszánta magát arra, hogy elküldje ide küldöttségét, már ez a tény is pozitív lépésnek tekinthető. Összes elvtársaink megismerkednek így a Nemzeti Front rekonstrukciójára irányuló tervekkel. Remélem, hogy az egész pártot meg tudjuk nyerni ennek a gondolatnak..."

Felhívta a figyelmet arra, hogy a világ két táborra szakad, a kapitalista és a szocialista táborra. A csehszlovák kormányválság nem más, mint ennek a folyamatnak egyik tünete. Taps fogadta ezeket a szavait:

„Számunkra nem létezik semmiféle középút a két tábor között. Nekünk a demokratikus és szocialista tábor oldalára kell állnunk."[28]

A néppárti ellenzék nevében A. Petr képviselő beszélt. Tömören és világosan kijelentette:

„...meg vagyok győződve, hogy az összes valódi demokraták és szociálisan érző emberek — függetlenül attól, hogy melyik párthoz tartoznak — nem tehetnek mást, mint hogy amellett a terv mellett foglaljanak állást, amelyet a miniszterelnök úr ismertetett. Bárhová tartozunk is politikailag, mindannyian látjuk, hogy a régi tőkés liberalizmus kora nem térhet vissza, hogy egy új, szociális szempontból igazságos rendet és életet kell felépítenünk, és hogy az, aki ezzel szembeszáll, nem illik a mai korba, mert azt nem értette meg..."[29]

Hatásos beszédet mondott dr. B. Pátková, a Nemzeti Szocialista Párt régi tagja:

„... nem a magas pártvezetőség megbízásából beszélek; úgy érzem, hogy a régi jó szocialisták szívétől kaptam a megbízást, és azért jöttem, hogy helyettük mondjak meg egy dolgot: »Mi nemzeti szocialisták vagyunk, de nem fogunk különbözni a többi szocialistától. A köztársaságért önökkel együttműködésben állunk ki« ...“[30]

Egy másik régi nemzeti szocialista, F. Richter, aki 1938-ban a párt további két tagjával együtt felemelte szavát a Nemzeti Szocialista Párt vezetőségének pártfeloszlató határozata ellen, rövid felszólalásában ezt a történelmi tényt idézte fel, majd a következőképpen fejezte be beszédét:

„Ezen a címen újból és nyomatékosan kiáltom oda a csehszlovák nemzeti szocialistáknak: értsék meg, hogy helyük a haladás, a demokrácia és a szocializmus szilárd és egységes csatarendjében van.“[31]

A vitában még tizenketten szólaltak fel. Ezután egyhangú választással megválasztottak egy bizottságot azzal a feladattal, hogy előkészítse a központi akcióbizottságnak mint a megújhodott és kibővített Nemzeti Front politikai képviseletének megalakulását. Az előkészítő bizottság elnöke A. Zápotocký, főtitkára pedig A. Čepička lett.

Egyhangúlag fogadta el a gyűlés azt a nyilatkozatot is, amellyel a résztvevők a cseh néphez fordultak. A nyilatkozat bevezetésül röviden jellemzi a Nemzeti Front fejlődési folyamatát 1945 óta, s kifejti, miért került a Nemzeti Front válságba. A nyilatkozat a következő felhívással zárul:

„Népünk egységes hívásának hallatára, a Nemzeti Front programjának elveihez híven összejövünk, hogy a Nemzeti Frontot szilárdabb és szolidabb alapokon újítsuk meg. Szívesen fogadjuk a nemzet összes pozitív erőinek együttműködését. A politikai pártok és csoportok mellett a Nemzeti Frontban való szoros

együttműködés céljából összefognak a nagy össznemzeti szervezetek, a kulturális és egyházi tényezők és — pártkülönbség nélkül — az összes becsületes emberek. Azt akarjuk, hogy a Nemzeti Front a jövőben az eddiginél sokkal szilárdabb organizmus legyen, s hogy így keresztülvihesse és biztosíthassa programjának teljesítését.

Ebből a célból kezet nyújtunk egymásnak, és megalakítjuk a Nemzeti Front központi akcióbizottságát mint népünk demokratikus egységének legfelsőbb szervét. Felhívunk minden becsületes hazafit, a demokratákat és a szocialistákat egyaránt, hogy ugyanígy nyújtsanak kezet egymásnak az üzemekben, a községekben, a járásokban és a kerületekben, hogy így a nép és a nemzet egységben mint hatalmas szervezett erő léphessen fel. Gondoskodjatok arról, hogy azok a politikai pártok, amelyeknek tagjai otthagyták a Nemzeti Front bázisát, megtisztíttassanak a reakciós elemektől, hogy így megtalálhassuk az összetartó együttműködéshez vezető utat.

Az így megszilárdult és megerősödött Nemzeti Front kivezeti köztársaságunkat a zűrzavar örvényéből, és a boldog jövő felé irányítja. Szilárd támasza lesz a nép bizalmát élvező személyiségekkel kiegészített Gottwald-kormánynak. A Nemzeti Front biztosítani akarja, hogy a kormányprogram még a választásokig teljesüljön, különösen pedig törvénybe akarja iktatni a társadalombiztosítást, az új földreformot, valamint a földművesek és az iparosok adókedvezményeit. Gyorsított ütemben letárgyalja és felveszi programjába az üzemi tanácsok kongresszusán támasztott sürgős követeléseket is.

Támogatja a kormányt abban az erőfeszítésében, hogy a köztársaságban biztosítva legyen az építő munkához szükséges rend és nyugalom, és így megteremti a demokratikus és szabad választások lefolytatásának előfeltételeit. Megszilárdítja és elmélyíti szövetségünket a Szovjetunióval és a többi szláv állammal.

Mindannyian sorakozzatok fel szilárdan a Nemzeti Front zászlója alatt!

Alakítsátok meg mindenütt a Nemzeti Front akcióbizottságait!

Éljen a Nemzeti Front kormánya Klement Gottwalddal az élén! Éljen népünk szilárd és megbonthatatlan egysége!"[32]

A megújhodott Nemzeti Front tanácskozása a prágai Vigadó első emeletén éppen akkor kezdődött, amikor a második emeleten már egy órája folyt a Nemzeti Szocialista Egyetemi Hallgatók Klubjának ülése. A több száz hallgatóhoz egymás után a következők beszéltek: V. Krajina, a párt főtitkára, J. Lesák képviselő és Fic, a Klub elnöke. A nemzeti szocialista egyetemi hallgatók ülése azzal a határozattal zártult, hogy azonnal induljanak a prágai várba demonstrálni hűségüket és odaadásukat a köztársaság elnöke iránt.

A nemzeti szocialista egyetemi hallgatók mintegy 2000 főből álló menete a Příkopyn, a Národní třídán és a Malá stranán át felvonult a várba, ahová 22 óra előtt érkezett meg. Sok munkás tartózkodott az utcán, de figyelemre re méltatták a menetet. A köztársasági elnök a késő esti óra ellenére fogadta az egyetemi hallgatók öttagú küldöttségét. Köszönetet mondott a küldöttségnek lojalitása kinyilvánításáért, megígérte, hogy védelmezni fogja a parlamenti demokráciát, és arra fog törekedni, hogy a válságot az összes pártok bevonásával oldja meg. Ezzel végződött az az első akció, amelyet a nemzeti szocialistáknak a kormányválság kirobbanása óta sikerült megszervezniük.

E. Beneš köztársasági elnök röviddel azelőtt búcsúzott el a szociáldemokraták küldöttségétől, hogy fogadta volna az egyetemi hallgatók küldöttségét. B. Laušman és B. Vilím részletesen tájékoztatták őt a Szociáldemokrata Párt Végrehajtó Bizottságának üléséről, az ott elfogadott határozatokról, valamint arról, milyen álláspontot foglalnak el a szociáldemokraták a CSKP által nekik tett javaslatokkal kapcso-

latban. A köztársasági elnök megköszönte szilárdságukat, és biztosította őket arról, hogy ő is eltökélte: szilárd marad. B. Vilím ezután meglátogatta K. Gottwaldot és R. Slánskýt, s átadta nekik a szociáldemokraták válaszát tartalmazó levelet. Vilím a választ szóban még azzal egészítette ki, hogy a szociáldemokrata miniszterek sem maradnak a kormányban, ha nem lesznek ott a többi párt képviselői. Gottwald viszont közölte vele, hogy mint a kormány elnöke már biztosította magának a Nemzeti Frontban részt vevő összes pártok ellenzéki erőinek együttműködését, továbbá, hogy elhatározta, nem tesz engedményeket, és megalakítja a megújhodott Nemzeti Front kormányát. Elmondta azt is, hogy V. Majer minisztert Z. Fierlingerrel kell felváltani. Miután a szociáldemokrata vezetőség meghallgatta a beszámolót erről a beszélgetésről, már tisztán látta, Gottwald válasza túlságosan is komoly figyelmeztetés ahhoz, hogy azt továbbra is semmibe vehetné.

Ahhoz, hogy teljes képet adjunk a hétfő esti eseményekről, szólnunk kell a Csehszlovák Rádió hírszolgálatáról is. A rádió egész napon át folyamatosan tájékoztatta a közvéleményt az országban történt főbb eseményekről. Az esti hírekben ismét tudtul adták, a kormány el van szánva arra, hogy energikusan fellép a reakciós erők sötét üzelmeivel szemben.

A Belügyminisztérium hivatalos közleményben jelentette, hogy a Nemzetvédelmi Minisztérium és a Belügyminisztérium szervei kellő időben felfedezték azokat az előkészületeket, amelyeket a Nemzeti Szocialista Párt szervezetei tettek egy államellenes puccs végrehajtására. Ezt a következtetést lehetett ugyanis levonni a két letartóztatott nemzeti szocialista tiszt vallomásából, valamint a Nemzeti Szocialista Párt honvédelmi és biztonsági bizottságainak egyes megtalált „helyzetjelentéseiből". A Nemzetbiztonsági Testület bratislavai hivatala a köztársaság védelméről szóló törvény alapján büntető feljelentést tett J. Ursíny

demokrata párti képviselő ellen. A büntető feljelentésre azért kerül sor, mert a belügyminiszternek legnagyobb erőfeszítése ellenére sem sikerült február 20-ig összehívnia azt a miniszteri bizottságot, amelyet a visszalépett miniszterelnök-helyettes ügyének elbírálására az 1947. november 5-i kormányhatározattal állítottak fel.

A „Vývoj" című reakciós hetilap főszerkesztője, P. Tigrid, valamint a nemzeti szocialista egyetemi hallgatók elnöke, E. Ransdorf ellen államellenes tevékenység miatt elfogatóparancsot adtak ki. P. Tigrid azonban már csütörtök óta Nyugat-Németországban tartózkodott, E. Ransdorf pedig teljesen eltűnt a közéletből.

A köztársasági elnök irodája az esti órákban a következőket tette közzé:

„A köztársasági elnök úr mindazokkal a táviratokkal és levelekkel kapcsolatban, amelyeket a kormányválság ügyében az állampolgárok ezreitől kap, és amelyekben ezek a válság megoldását illetően a legkülönbözőbb kívánságokat és kéréseket juttatják kifejezésre — közli, hogy a legközelebbi napokban beszédet intéz az egész nagyközönséghez, s abban világosan kifejti álláspontját. A köztársasági elnök úr addig is nyugalomra, megfontoltságra és békés munkára hívja fel az összes állampolgárt, valamint biztosítja őket, hogy — mint mindig — most is következetesen a parlamentáris demokrácia elveihez tartja magát, és oda hat, hogy a Nemzeti Frontban tömörült összes párt igyekezzen olyan megállapodást elérni, amely lehetővé tenné az egész Nemzeti Front munkájának megújítását."[33]

Arra a nyilvános beszédre azonban, amelyet E. Beneš kilátásba helyezett, sohasem került sor. Az elnök nyugalomra és megfontoltságra irányuló felhívása is jócskán elkésett. Abban az időpontban, amikor éppen tetőzött a februári összecsapás a Csehszlovákia Kommunista Pártja vezette munkásosztály és a burzsoáziá-

nak a nem kommunista pártokban helyet foglaló képviselői között, egy ilyen felhívás már nem lehetett hatásos.

A hétfői külföldi lapoknak a csehszlovákiai eseményekről szóló közleményei — ahogyan azokat a Csehszlovák Távirati Iroda rögzítette — ezt már tisztán látták. Az amerikai sajtó megállapította, hogy „a kommunisták megnyerték az első menetet". A „Times" szerkesztőségi vezércikkében azt írta: „A helyzet Beneš elnök szempontjából reménytelenül nehéz."[34]

És ez tényleg így is volt. A helyzet azonban nemcsak E. Beneš szempontjából volt reménytelen, hanem az egész csehszlovák burzsoázia szempontjából is. Csehszlovákia Kommunista Pártja pedig nem az első, hanem már a negyedik menetet nyerte meg.

Kedd, február 24. A tüntető sztrájk

Február 24-ének, a keddi napnak legfontosabb eseménye kétségkívül az egyórás tüntető sztrájk volt. Vasárnap, amikor az üzemi tanácsok kongresszusa elhatározta a sztrájk megtartását, elsődleges célja még a dolgozók erejének, valamint abbeli elszántságának és eltökéltségének megmutatása volt, hogy keresztül akarja vinni követeléseit. Most a sztrájk jelentősége lényegesen megnövekedett. Csehszlovákia Kommunista Pártjának vezetősége a fő súlyt most már arra helyezte, hogy a sztrájk segítsen megoldani a kormányválságot. A munkások és a többi dolgozó tömeges fellépésének az volt a célja, hogy megsokszorozza a Beneš köztársasági elnökre nehezedő nyomást, miszerint fogadja el a visszalépett miniszterek lemondását.

A tüntető sztrájk politikai és szervezési biztosításával kapcsolatos tevékenység az üzemekben és hivatalokban kedd délelőtt érte el tetőpontját. A CSKP üze-

mi szervezetei az üzemi tanácsokkal karöltve a lehető legnagyobb figyelmet szentelték annak, hogy a tüntetés a párt vezetősége által meghatározott vonalvezetés szellemében menjen végbe. Senki sem kételkedett abban, hogy ez a legtöbb üzemben így is lesz. Ami a minisztériumokat, a megbízotti és egyéb hivatalokat illeti, az a döntés született, hogy azokba több tagból álló munkásküldöttségeket kell kiküldeni azzal a céllal, hogy jelenlétükkel és részvételükkel az esetleges vitában nyomatékosan hangsúlyozzák a dolgozók egységének szükségességét, valamint tolmácsolják a munkásosztálynak azt a szilárd álláspontját, hogy minden eszközzel keresztülviszi követeléseinek teljesítését.

A prágai és a bratislavai rádió reggel óta a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom és a Szlovák Szakszervezeti Tanács utolsó utasításait sugározta, valamint híreket közölt a sztrájk előkészítésének lefolyásáról az egész országban, különösen azonban Prágában, Bratislavában és a fő ipari központokban. A kommunista sajtó, élén a „Rudé právo"-val és a bratislavai „Pravdá"-val, továbbá a szakszervezeti, ifjúsági és szociáldemokrata lapok, valamint az összes haladó szervezetek újságjai arra hívták fel a dolgozókat, hogy vegyenek tömegesen részt a sztrájkban. Azokból a hírekből, amelyek hétfő délelőtt futottak be Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának titkárságához és a Szakszervezetek Központi Tanácsához, már félreérthetetlenül kitűnt, hogy a munkabeszüntetésről szóló határozatot a köztársaság összes üzemeiben egyhangú helyesléssel fogadták. A Nemzeti Szocialista Párt ebben a helyzetben — attól félve, hogy a sztrájk visszautasítása esetleg elszigetelődésre vezethet — sajtójában arra hívta fel tagjait, hogy ők is vegyenek részt a tüntető sztrájkban. Ez volt a februári napokban az első eset, hogy a jobboldali pártok nyíltan beismerték általános taktikai koncepciójuk vereségét.

A nagyközönség figyelme a tüntető sztrájkra összpontosult. Ennek ellenére nem hagyhatjuk figyelmen kívül egy másik, úgyszintén jelentős tömegmegmozdulásnak, a földművesbizottságok kongresszusának előkészületeit sem. Különösen a cseh és a szlovák falvak népe kísérte nagy érdeklődéssel a földművesbizottságok választmányának, a Földművelésügyi Minisztériumnak, valamint a Földművelésügyi Megbízott Hivatalának a kongresszusra vonatkozó utasításait és híreit, ahogyan azokat főképpen a „Zemědělské noviny", a „Rudé právo", a „Pravda" és a „Práce" című lapok közölték.

Az összes pártlapok — kivéve a Demokrata Párt sajtóorgánumát, a „Čas"-t, amely már nem jelent meg — részletes hírekben számoltak be a legutóbbi két nap főbb politikai eseményeiről. A „Svobodné slovo" közleményben ismertette még a Nemzeti Szocialista Párt hétfőn este megtartott ülését is. Az ülésen hozott legfontosabb döntéseket megismételte egyébként az a felhívás is, amelyben a Nemzeti Szocialista Párt elnöksége a párt tagjaihoz fordult:

„A Csehszlovák Nemzeti Szocialista Párt elnöksége azzal a sürgős felhívással fordul a párt összes funkcionáriusaihoz, tagjaihoz és híveihez, hogy az összes eseményekkel és rémhírekkel szemben őrizzék meg legteljesebb nyugalmukat, és maradjanak öntudatosan szilárdak. A politikai helyzet olyan, hogy a kormányválság megoldása az alkotmányos tényezőknek, valamint a Nemzeti Frontban tömörült pártok végrehajtó bizottságainak kezében van. A Csehszlovák Nemzeti Szocialista Párt — hűen programjához, valamint ahhhoz a jó ötvenéves hagyományhoz, amely szerint ő volt a dolgozó nép legszilárdabb és leghűbb képviselője, ő védelmezte legjobban a cseh és szlovák nép legszentebb jogait és vágyait, valamint a szuverén demokratikus Csehszlovák Köztársaságot — minden körülmények között ragaszkodik ahhoz az elvhez, hogy a kormányt parlamentáris alapon és a Nemzeti

Front elvének tiszteletben tartásával, úgy kell összeállítani, ahogyan az a legutóbbi rendes és demokratikusan végrehajtott választások eredményeinek megfelel. Semmiféle más megoldást nem kívánunk és nem is fogadunk el.

Ezekben a súlyos percekben szigorú fegyelmezettségre és önfegyelemre intjük összes híveinket. Felhívjuk őket, hogy mindenütt utasítsák vissza a belépést a Nemzeti Front ún. akcióbizottságaiba, amelyek nem mások, mint a kommunista párt sarjhajtásai. Figyelmeztetjük összes híveinket, hogy mindenki, aki a párt illetékes szerveinek tudtán kívül tisztséget vállal, a párt keretein kívül helyezi magát.

Várjátok ki nyugalommal a további fejlődést és a kormányválság megoldására irányuló tárgyalások lefolyását. A párt erejét, egységét és öntudatát senki sem fenyegeti!"[1]

Míg a Nemzeti Szocialista Párt elnöksége tagjainak az akcióbizottságokban való részvételét szankciókkal akarta sújtani, a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalomban működő vezető nemzeti szocialista tisztségviselők, F. Koktán, és J. Mátl, ezt az álláspontot a „Práce" hasábjain meggondolatlannak bélyegezték. Felhívták a nemzeti szocialista szakszervezeti embereket, hogy ne hagyják félrevezetni magukat, és lépjenek be az akcióbizottságokba.

Azt, hogy a kormányválság idején milyen nagy mértékben aktivizálódtak a reakciós erők a Nemzeti Szocialista Pártban és a Néppártban, szemléletesen mutatták lapjaik keddi számai is. A „Lidová demokracie" közölte például a Néppárt munkás- és alkalmazott-szakosztályának határozatát, amely a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom üzemi tanácsainak és csoportjainak kongresszusát törvénytelen és antidemokratikus megmozdulásnak, határozatait pedig nem kötelezőeknek jelentette ki, majd ezzel a felkiáltással zárult: „Éljen a keresztény és demokratikus Csehszlovák Köztársaság!"[2] Bár a Néppárt reakciósai ezzel

kifejezésre juttatták, hogy nem ismerik el a népi hatalmat, ez csak jámbor óhaj maradt. További durva támadásokat azonban ezek a sajtóorgánumok a népi demokratikus állam és szervei, Csehszlovákia Kommunista Pártja és a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom ellen már nem tudtak nyilvánosságra hozni. A Belügyminisztérium sajtóosztályának határozata alapján ugyanis elkobozták a „Svobodné slovo" (Morvaországnak és Szlovákiának szánt) egész kiadását, továbbá elkobozták a „Svobodní zítřek" és a néppárti „Vývoj" folyóirat kiadásait is. Hasonló sorsa jutottak egyes vidéki lapok, mint pl. a brnói „Slovo národa", a „Národní obroda" stb. A Nemzeti Front libereci kerületi bizottságának határozata alapján a szociáldemokrata „Stráž severu" a Nemzeti Front sajtóorgánuma lett, és annak jobboldali beállítottságú főszerkesztőjét, M. Vaverkát, megfosztották tisztjétől. Hasonló intézkedést foganatosított a Nemzeti Front akcióbizottsága Plzeňben a „Nový den" szociáldemokrata folyóirat ellen.

Könyörtelenül léptek fel a reakcióval szemben az akcióbizottságok is. Prágában folytatódott a minisztériumok megtisztítása a reakciós beállítottságú főtisztviselőktől. Az akcióbizottság felhívására véglegesen elhagyták hivatalukat egyes további miniszterek is.

A Közlekedési Dolgozók Szakszervezete postaügyi osztályának elnökségi ülése a posta vállalati tanácsa elnökségi tagjainak jelenlétében már február 23-án úgy határozott, hogy visszahívja a Postaügyi Minisztérium nyolc osztályvezetőjét, ideértve a posta vezérigazgatóját is. Visszahívták egyúttal a prágai postaigazgatóság kilenc vezető tisztviselőjét és másokat. Mindezt „Memorandumba" foglalták, s ebben a továbbiakban ezt írták:

„A leghatározottabban követeljük, hogy F. Hála szentszéki tanácsos, aki lemondásával nyíltan kifejezésre juttatta, hogy nem hajlandó teljesíteni azt az ígéretét, amelyet a Kassai Kormányprogram aláírásá-

val vállalt, aki a döntő pillanatban elhagyta a kormányt, és ezzel elveszítette a posta összes dolgozóinak bizalmát — ne legyen továbbra is postaügyi miniszternek tekinthető. A tárca irányítását adja át ezért — a végleges döntésig — Klement Gottwald kormányelnöknek. A leghatározottabban követeljük, hogy F. Hála főtisztelendő a továbbiakban ne léphessen be a minisztérium épületébe és miniszteri minőségében ne hozzon határozatokat sem. Megjegyezzük, hogy felhatalmazást kaptunk a dolgozó osztály rendelkezésére álló minden eszköz igénybevételére, hogy ezt a követelésünket, ha nem teljesítik, valóra váltsuk."[3]

Abban a levélben, amelyet F. Hála miniszternek küldtek, olyan értelmű figyelmeztetés szerepelt, hogy a két aláíró elnökség február 24-én 11 óráig értesítést kér arról: a miniszter minden fenntartás nélkül, maradéktalanul teljesítette követeléseiket.

Mivel válasz nem érkezett, kedden 11 órakor mozgósították a prágai postaszolgálati dolgozókat, akik — mintegy 300 főnyi létszámban — megszállták a Postaügyi Minisztérium épületét. Azokat a hivatalnokokat, akikben a dolgozók nem bíztak, felkérték, hogy hagyják el a minisztérium épületét, és várjanak a további döntésre. Azokat viszont, akik nem voltak hajlandók önszántukból távozni, kivezették. F. Hála miniszter már nem tért vissza a minisztériumba.

Az Iskolaügyi Minisztérium 900 dolgozójának teljes ülésén, amelyet a Realista Színház épületében tartottak meg, hat szavazat ellenében elfogadták azt a követelést, hogy J. Stránský miniszter néhány legközelebbi munkatársával együtt azonnal hagyja el a minisztériumot. A technikai minisztert, J. Kopeckýt mintegy 300 alagútépítő munkás szólította fel távozásra, akik bejöttek utána a minisztériumba. P. Zenkl miniszterelnök-helyettes, délelőtt mintegy fél tizenegykor, minden feltűnés nélkül távozott hivatalából. Nem sokkal utána elment Š. Kočvara szlovák demokrata párti miniszterelnök-helyettes is. Kedden délelőtt megala-

kult az akcióbizottság a prágai várban. Javasolta, hogy a köztársasági elnök mindkét személyi titkárát helyezzék át, mert azok a köztársaság elnökének irodájában a Nemzeti Szocialista Párt irányvonalának megfelelő személyzeti politikát folytattak. Bratislavában, a megbízottak hivatalában nemcsak tisztogatás folyt, hanem gyorsan igyekeztek helyre is hozni mindazt, aminek a demokrata párti megbízottak eddig útját állták. G. Husák, a Megbízottak Testületének elnöke, aki átmenetileg ellátta a földmívelésügyi megbízott tisztjét is, csak kedden 448 határozatot írt alá, amelyekkel a parasztok a földreform keretében földjuttatásban részesültek.

A cseh országrészekhez hasonlóan Szlovákiában is megalakultak a járási akcióbizottságok. Tovább folyt az akcióbizottságok tömeges megalakulása a városokban és a községekben is. A Belügyminisztérium február 24-én kelt körlevele arra utasította a nemzeti bizottságok elnökeit, hogy haladéktalanul vegyék fel az érintkezést az akcióbizottságokkal, működjenek együtt velük, tartsák tiszteletben kezdeményezéseiket, és minden vonatkozásban tegyék lehetővé munkájukat. Ez az intézkedés az akcióbizottságokat — a nemzeti bizottságok rovására — jelentős hatalmi jogkörrel ruházta fel. Jogilag ezt az 1945. évi 44. számú kormányhatározat végrehajtása indokolta, amely szerint a nemzeti bizottságok a nép ellenőrzése alá tartoznak. A megújhodott Nemzeti Front bázisán megalakított és mindenütt a kommunisták által vezetett akcióbizottságok hatásköre mindazonáltal elsősorban a dolgozók forradalmi aktivitásából fakadt.

Amikor Prágában összeült az Országos Nemzeti Bizottság tanácsa, hogy megtartsa 73. ülését, a tanács elnökhelyettese, O. Klička Csehszlovákia Kommunista Pártjának nevében nyilatkozatot olvasott föl a kormányválságról. A kommunisták ebben a nyilatkozatban megállapították, hogy nem tudnak együttműködni a nemzeti szocialista és a néppárti tagok többségével

azok népelenes beállítottsága miatt. Fenntartásaik voltak néhány jobboldali szociáldemokratával szemben is. Bejelentették, hogy megkezdik a Nemzeti Front csehországi akcióbizottságának megalakítására irányuló tanácskozásokat. Az Országos Nemzeti Bizottság elnöke, L. Kopřiva ezt követően kijelentette, hogy ettől a pillanattól fogva magára vállalja a teljes felelősséget az Országos Nemzeti Bizottság irányításáért.

Nagy-Prága Nemzeti Frontjának kerületi akcióbizottsága főleg a prágai városházán uralkodó viszonyokkal foglalkozott. Felhatalmazta V. Vacek főpolgármestert, hogy tegyen meg mindent a népi igazgatásban működő azon személyek rögtöni eltávolítására, akiknek beállítottsága a népi demokráciával és Gottwald kormányával szemben nem pozitív. Az ülés végén kiáltványt fogadtak el a prágai néphez:

„Felhívjuk Nagy-Prága polgárságát, hogy

1. őrizze meg legteljesebb nyugalmát, tartsa fenn a rendet, továbbá a munkafegyelmet a gyárakban, hivatalokban és a közigazgatásban;

2. ne tűrje a nyugtalanságot és felfordulást szító reakciós elemek csoportosulását, hanem adja át ezeket az uszítókat az illetékeseknek, hogy elnyerjék büntetésüket;

3. gátolja meg a Gottwald-kormány és a nép ellen uszító nyomdatermékek és röplapok terjesztését. Az ilyen röplapokat, nyomdatermékeket és plakátokat kobozza el azonnal, majd terjesztőikkel együtt adja át a Nemzetbiztonsági Testületnek;

4. követelje a lemondott reakciós miniszterek és kiszolgálóik azonnali visszalépését;

5. azokat a közéleti személyiségeket, a nemzeti bizottságoknak azokat a hivatalnokait és funkcionáriusait, akik kifejezésre juttatták vagy juttatják, hogy nem értenek egyet a Gottwald-kormánnyal, hívja azonnali hatállyal vissza, és helyüket töltse be azokkal az állampolgárokkal, akiket az illetékes akcióbizottság jelöl ki;

6. az illetékes akcióbizottságok azonnal alakítsák meg az ellenőrző szerveket azokban a vállalatokban, amelyeket a Szakszervezetek Központi Bizottsága és az üzemi tanácsok határozata értelmében államosítani kell."[4]

Ennek a kiáltványnak nagy visszhangja volt; köztársaságszerte számos kerületi és járási akcióbizottság tevékenységét befolyásolta.

A kerületi akcióbizottság ülésének befejezése után V. Vacek főpolgármester haladéktalanul hozzákezdett a tisztogatáshoz a prágai városházán. Azonnal visszahívta tisztségükből három helyettesét, a tanács hét tagját, valamint a Központi Nemzeti Bizottság 40 tagját. Nemcsak a Központi Nemzeti Bizottság választott tagjai, hanem az alkalmazottak közül is eltávolították a reakciós elemeket.

Még elkeseredettebb harc folyt a bratislavai városházán. Amikor délután összeült a Nemzeti Bizottság tanácsa a vasárnap kinevezett főpolgármester, a demokrata párti dr. Kubáň elnöklete alatt, J. Tokár tanácstag bejelentette, hogy megalakult a Nemzeti Front bratislavai akcióbizottsága, mégpedig dr. A. Rašla ezredessel az élén. Azt javasolta, hogy a nemzeti bizottság tanácsa határozottan és egyértelműen foglaljon állást a folyamatban levő kormányválságban, és támogassa Gottwald kormányát. Kijelentette, hogy a tanácsnak mindenekelőtt két kérdésre kell félreérthetetlen választ adnia: 1. hajlandó-e támogatni Gottwald kormányát, és 2. azonosítja-e magát a demokrata párti miniszterek visszalépésével. A Demokrata Pártnak a Nemzeti Bizottság tanácsában helyet foglaló képviselője, dr. Růžička ezután előterjesztette a következő szövegű határozati javaslatot:

1. Nagy-Bratislava Nemzeti Bizottságának tanácsa, miután február 24-i ülésén megtárgyalta a legutóbbi napok legidőszerűbb kérdéseit, kijelenti, hogy egyértelműen egy Klement Gottwald vezette kormány mellett áll, amely a parlamentáris demokrácia elveinek

megfelelően úgy alakul meg, ahogyan azt dr. E. Beneš köztársasági elnök és K. Gottwald, a kormány elnöke megfogalmazta.

2. Nagy-Bratislava Nemzeti Bizottságának tanácsa egyetért a Nemzeti Front által megalakított eddigi Gottwald-kormány munkaprogramjával. Az Országépítő Program teljesítésére és az államban uralkodó viszonyok konszolidálására irányuló kormányhatározat mellett áll, és éppen ezért elítél mindent, ami ennek a programnak ártana.

Ez a határozati javaslat a valóságban nem adott világos választ az első kérdésre, a második kérdésre pedig egyáltalában nem válaszolt. Szlovákia Kommunista Pártja képviselőcsoportjának tagjai viszont félreérthetetlen választ követeltek. Kijelentették, hogy Klement Gottwaldnak azt a kormányát fogják támogatni, amelynek kiegészítésére az ő javaslata alapján kerül sor. A szociáldemokrata képviselők azonosították magukat ezzel az utóbbi javaslattal, de hozzáfűzték: „... és amelyet dr. E. Beneš köztársasági elnök jóváhagy". A Szabadságpárt képviselője a szociáldemokraták javaslatához csatlakozott. A második kérdésről széles körű vita fejlődött ki, amelynek során a tanács demokrata párti tagjai azon az álláspontón voltak, hogy mivel a tizenkét miniszter visszalépésének legsúlyosabban latba eső okai nem ismeretesek, ez a kérdés nem bírálható el. A helyzet a tanácsban különösen ama vita folyamán éleződött ki, amelynek tárgya a Nemzeti Bizottság és az akcióbizottság egymáshoz való viszonya volt. Tekintettel arra, hogy a Demokrata Párt képviselői hajthatatlanok voltak, az akcióbizottság tagjai és Szlovákia Kommunista Pártjának képviselői eltávoztak a tanácsülésről.

Az akcióbizottság később úgy határozott, hogy a Nemzeti Bizottság vezetőségét visszalépésre szólítja fel, és egyúttal kijelentette, hogy magára vállalja a felelősséget a dolgok fejlődéséért a városban. Az akcióbizottságnak ez a határozata a Demokrata Párt

képviselőinek ellenállásába ütközött. Dr. Kubáň főpolgármestert is csak másnap sikerült rávenni arra, hogy mondjon le és hagyja el a városházát. Az akcióbizottság döntése alapján a Nemzeti Bizottság vezetését annak eddigi elnökhelyettese, a kommunista M. A. Vašek vette át.

A Nemzeti Front brnói akcióbizottsága, amelynek elnöke V. Matula lett, kiáltvánnyal fordult Brno polgáraihoz, hogy támogassák K. Gottwald kormányát. Az akcióbizottság úgy határozott, hogy azonnal vissza kell hívni tisztségéből a Néppártot képviselő második elnökhelyettest, a közbiztonsági előadót és másokat. Másnap az Országos Nemzeti Bizottsághoz javaslatot nyújtottak be arra is, hogy hívja vissza J. Podsedníkot Brno város központi Nemzeti Bizottságának elnöki tisztségéből. A városháza épületébe biztonsági okokból őrséget állítottak.

Azt a tényt, hogy a csehszlovák hadsereg vezetősége a néppel tart, a hadsereg vezetői azzal bizonyították, hogy hétfőn este részt vettek a Nemzeti Front központi akcióbizottságának előkészítő ülésén. Kedden L. Svoboda hadseregtábornok, nemzetvédelmi miniszter a csehszlovák hadsereg tagjai számára rendkívüli parancsot adott ki, amelyben a következőket hangsúlyozta:

„A mostani kormány- és belpolitikai válság, amely a felszabadulás óta első súlyos belpolitikai válságunk, azzal a következménnyel járt, hogy közéletünket nyugtalanság és idegesség töltötte el. A legnyomatékosabban felhívom önöket, hogy őrizzék meg legnagyobb mértékben megfontolságukat, bizalmukat és nyugalmukat. A csehszlovák hadsereget a válságnak és a különböző belpolitikai viszályoknak semmilyen vonatkozásban nem szabad érinteniük. A hadseregnek sincs joga arra, hogy beavatkozzék a belpolitikai ellentétekbe. Erre valók a nép politikai akaratát megtestesítő politikai pártok és az alkotmányos tényezők. A mostani kormányválságot is a felelős politikai tényezők fogják

megoldani, mégpedig alkotmányosan és demokratikusan, a nemzet és az állam érdekeinek teljes tiszteletben tartásával.

Utasítsátok a leghatározottabban vissza mindazokat a kísérleteket, hogy a Szovjetunió ellen uszítsanak, és a pártpolitikai viszályokat a hadseregbe is bevigyék! Legyetek éberek és elővigyázatosak! Legyetek résen az idegen kémekkel és belföldi segítőikkel szemben, a nemzet és a hadsereg felforgatóival szemben. Utasítsátok vissza, s azonnal jelentsetek minden ilyen próbálkozást fölöttes parancsnokaitoknak! Hadseregünk és minden tagja szemében a köztársaságnak és népének boldogsága és java marad mindig a legmagasabb rendű cél és feladat."

A parancs a csehszlovák hadsereg hagyományainak és küldetésének hangsúlyozásával fejeződött be:

„Hadseregünk mindig hű marad a néphez, amelyből jött, védelmezője marad nagy nemzeti eszményeinknek és a forradalmi vívmányoknak. Ma és a jövőben is hűen ott áll a Szovjetunió és más szövetségesei mellett, hogy így tartósan biztosítani tudja a mindannyiunknak oly drága, egységes, demokratikus és független Csehszlovák Köztársaságot."[5]

A hadsereg főparancsnokának ez az állásfoglalása az országban kialakult politikai helyzettel kapcsolatban véglegesen áthúzta a reakció minden esetlegesen arra irányuló tervét, hogy a hadsereg egyes részeit jogellenesen használja fel. Bár a februári események folyamatosan élénk vitát váltottak ki a helyőrségekben is, sehol sem került sor rendbontásra, és a katonai szolgálat mindenütt szabályszerűen folyt.

Nem kevésbé fontos körülmény volt, hogy a Nemzetbiztonsági Testület kellő időben — a február 22-ről 23-ára virradó éjszaka — véget vetett annak a veszélynek, hogy Prágában esetleg sor kerül egyes fegyveres nemzeti szocialista csoportok fellépésére. A Belügyminisztériumnak a Csehszlovák Rádióban a nap folyamán közzétett hivatalos közleménye szerint a letartóz-

tatásban levő A. Bláha nemzetbiztonsági törzskapitány ellen vezetett vizsgálat során — a törzskapitány egyébként érintkezésben állt a Nemzeti Szocialista Párt egyes funkcionáriusaival — fény derült arra, hogy a nemzeti szocialisták már néhány hónappal korábban megkezdték fegyveres akcióik előkészítését, és hogy ezek az előkészítő munkálatok a február 13-tól 20-ig terjedő héten érték el tetőpontjukat. A Nemzetbiztonsági Testület rövid kihallgatásra beidézte O. Hora, A. Čížek és F. Klátil reakciós nemzeti szocialista képviselőket is, hogy adjanak felvilágosítást a Nemzeti Szocialista Párt központi titkárságán elkobzott iratanyagról. Tekintettel arra, hogy a képviselői immunitás védelme alatt álltak, nem tartóztatták le őket. Szándékos vétségük azonban annyira nyilvánvaló volt, hogy mindhárman szükségesnek látták, mielőbb, három napon belül illegálisan elhagyni a köztársaság területét.

Abból a célból, hogy a Honvédelmi Szövetség részlegeit ne használhassák fel olyan jogellenesen, mint ahogyan azt a Vinohradyban tartott vizsgálat mutatta, a Nemzetbiztonsági Testület szervei a Belügyminisztériumtól és a Nemzetvédelmi Minisztériumtól azt az utasítást kapták, hogy vegyék megőrzésbe a Honvédelmi Szövetség titkárságain elhelyezett fegyvereket és lőszert. A megelőző házkutatásokat a Honvédelmi Szövetség 34 prágai titkárságának helyiségeiben kedden, az egész köztársaság területén pedig szerdán tartották meg.

Prága és Bratislava mintájára további cseh és szlovák városokban és üzemekben is gyors ütemben folyt a Népi Milícia egységeinek felállítása. Az érdeklődés olyan nagy volt, hogy még a jelentkezőket sem tudták beosztani. A Népi Milícia minden egyes egységének mintaszerű fegyelmezettsége és a beosztottak áldozatos szolgálatteljesítése a munkásosztály nagyfokú forradalmi érettségére, tudatosságára mutatott. Ugyanezt mondhatjuk a szlovákiai készenléti partizánegységek-

ről is, amelyekbe a különböző járásokban a nap folyamán 3600 partizán jelentkezett.

A burzsoázia, amely most már nem napról napra, hanem óráról órára vesztette el pozícióit, az utolsó reménysugarat Beneš köztársasági elnök személyében látta. Az elnök a págai várban 11 órakor fogadta a Demokrata Párt öttagú küldöttségét, amely J. Lettrich pártelnökből, valamint a négy lemondott miniszterből, Š. Kočvarából, I. Pietorból, M. Franekből és J. Lichnerből állt. A Demokrata Párt küldöttei tájékoztatták a köztársasági elnököt a kormányválsággal kapcsolatos álláspontjukról, s arra kérték őt, hogy ne fogadja el a miniszterek lemondását. A köztársasági elnök azt mondta nekik, hogy a lemondást nem fogadta el, és a jövőben sem fogadja el, továbbá hogy az új kormányt csak az összes pártokkal létesített megállapodás alapján fogja kinevezni. Biztosította a küldöttséget, hogy álláspontját nem változtatja meg. A Demokrata Párt küldöttei ezután megkérdezték a köztársasági elnököt:

„... Mit csinál, ha már kimerültek az összes rendelkezésére álló eszközök, és a kommunisták mégsem engednek abból az álláspontjukból, hogy a köztársasági elnöknek el kell fogadnia a visszalépett miniszterek lemondását, és helyükbe új minisztereket kell kineveznie ...?"

Dr. Beneš erre így válaszolt:

„... akkor bekövetkezhet a zűrzavar és egy olyan helyzet, amely hasonló a München előttihez. Szózatot intézek a nemzethez, közlöm, hogy erőfeszítéseim nem vezettek sikerre, és megmagyarázom a helyzettel kapcsolatos álláspontomat."[6]

Dr. Lettrich azt írta feljegyzésében, „... ezek a válaszok mély benyomást keltettek a Demokrata Párt küldöttségében, amely ezek után kinyilvánította az elnök előtt azt a kérését, hogy befejezhesse a látogatást. A látogatás azonnal véget is ért, a küldöttség pedig eltávozott. Amikor a köztársaság elnökétől visz-

szatérőben voltak, a küldöttség tagjai állítólag kivétel nélkül egyetértettek abban, hogy a köztársasági elnök kifelé ugyan szilárd, határozott és el van szánva arra, hogy nem enged a kommunista nyomásnak, befelé azonban már azzal számol, hogy engedni fog."

Beneš magatartásának jellemzését dr. Lettrich ezekkel a szavakkal zárta: „... a köztársasági elnök most már csak saját magát menti, nem pedig a helyzetet."[7]

A Demokrata Párt küldöttsége a látogatás során szerzett benyomásait és megállapításait közölte a Nemzeti Szocialista Párt vezetőségi tagjaival is, akikkel rögtön összeült. Mint ahogy azt a Belügyi Megbízott Hivatalának február 25-én kelt jelentésében olvashatjuk, a Demokrata Párt központi titkársága február 24-én azt is közölte a Nemzeti Szocialista Párt prágai központi titkárságával, hogy a kommunista lapoknak azok a hírei, miszerint a Demokrata Pártból tömegesen lépnek át az emberek a kommunista pártba — megfelelnek a valóságnak. A Demokrata Párt általános helyzete kedden már kritikus volt. Ennek nyilván tudatára ébredt J. Lettrich is. Amikor megérkezett a Demokrata Párt képviselőinek klubjába, kijelentette: „Most már vége a politizálásomnak."

Drámai események játszódtak le ebben az időben a Néppártban is. A nap folyamán hivatalosan megalakult a Néppárt akcióbizottsága A. Petrrel és J. Plojharral az élén. Az akcióbizottság nevében J. Plojhar és D. Polanský még aznap délután kezébe vette a Néppárt nyomdaipari vállalatait. Az akcióbizottság sajtóorgánumává a „Lidová demokracie"-t jelölte ki, viszont azonnal leállította a „Vývoj" és az „Obzory" című reakciós hetilapok megjelenését.

A Néppárt képviselőcsoportja és szűkebb Végrehajtó Bizottsága felváltva egész nap ülésezett. A képviselőcsoport 12 órakor megtartott ülésén F. Hála miniszter számolt be. Közölte a jelenlevőkkel: bár tegnap az a határozat született, hogy a Néppártból senki sem lép be az akcióbizottságokba, a pártvezetőség tegnap este

óta jelentéseket kap arról, hogy a párt egyes tagjai részt vesznek az új Nemzeti Frontban. Tájékoztatta a jelenlevőket arról is, hogy J. Plojhar az akcióbizottság nevében rátette a kezét a párt nyomdájára, dr. Polanský viszont tisztséget vállalt az Országos Nemzeti Tanácsban. Közlése szerint a párt elnöke, dr. Šrámek főtisztelendő állítólag azt mondta, hogy „a politikában nem csináltunk semmilyen alapvető hibát..." Hála végül kijelentette, hogy a feltételezések szerint a földművesek kongresszusa másképpen végződik, mint az üzemi tanácsok kongresszusa. A fennmaradt feljegyzésből nem tűnik ki, hogy bárki is ellentmondott volna ennek a beszámolónak. A javaslatot, hogy a beszámolót a csoport vegye tudomásul, egyhangúan elfogadták.[8]

J. Veselý, amikor „Kronika únorových dnů" [A februári napok krónikája] című könyvében ismerteti ennek az ülésnek a lefolyását, az elmondottakat még számos érdekes részlettel is kiegészíti. A képviselőcsoport viharos vita után küldöttséget menesztett J. Šrámekhez, a párt elnökéhez, hogy megtudja a helyzettel kapcsolatos álláspontját. A küldöttség azonban hamarosan visszatért. J. Šrámek állítólag nyíltan megmondta, hogy a párt vezetése kicsúszott a kezéből, a régi párt tulajdonképpen már nem létezik, és hogy minden egyes képviselő törekedjék arra, hogy a saját területén mentse azt, ami a pártból még megmaradt. Az izgatott hangon folyó vita során A. Procházka, S. Broj és I. Ducháček képviselők azzal a javaslattal álltak elő, hogy a párt vonuljon illegalitásba, és úgy harcoljon a kommunisták ellen. Mások viszont azt bizonygatták, hogy mindig jól kijöttek a kommunistákkal, és most is megférnek majd velük. Az ülés eredménytelenül oszlott fel, ami a Néppárt tökéletes szétesését bizonyította.[9]

Kedd este a Néppárt központi titkárságának egyes dolgozói A. Klimeknek, a Néppárt főtitkárának nevében megpróbálták visszafordítani a fejlődést azzal,

hogy az összes kerületekkel közölték A. Petr és J. Plojhar képviselőknek a pártból való kizárását. Ez a kísérlet azonban már nem befolyásolhatta lényegesebben a Néppártban újonnan kialakult helyzetet.

A gyári szirénák pontosan délben jelezték a tüntető sztrájk kezdetét. Hangjukat a Csehszlovák Rádió is közvetítette az egész országban. A gyárakban és a hivatalokban mintha megállt volna az élet ebben a pillanatban. A villamosok és az autóbuszok öt percre ott álltak le, ahol a sztrájk kezdeti időpontjában éppen voltak. Az üzemi tanácsok kongresszusának határozata értelmében öt percre félbeszakította munkáját a rádió és a távközlési hálózat is. Csupán a vasutak, a kórházak, a rendelőintézetek, a villamosművek, a gázművek, a vízművek és a közbiztonsági szolgálat nem kapcsolódott be a sztrájkba. A sztrájk körének ezt a részbeni leszűkítését az magyarázza, hogy a dolgozók nem akartak veszteséget okozni a népgazdaságnak. Egyébként a sztrájk teljes volt.

A sztrájkoló dolgozók a gyárakban és a hivatalokban üzemi gyűlésekre gyülekeztek. A nagyobb üzemek ezeket a gyűléseket saját területükön tartották meg, a kisebb üzemek pedig előre kijelölt helyeken. Számos városban hatalmas meneteket és a tereken tüntető gyűléseket is szerveztek. A sztrájk egyébként a különböző üzemekben majdnem teljesen egyformán zajlott le, mert mindenütt azon program szerint rendezték meg, amelyet a Szakszervezetek Központi Tanácsa és a Szlovák Szakszervezeti Tanács javasolt:

12,00 — Megnyitás

12,05—12,30 — E. Erbannak, a Szakszervezetek Központi Tanácsa főtitkárának rádióbeszéde az üzemi tanácsok kongresszusáról. Szlovákiában ezt a beszédet a Szlovák Szakszervezeti Tanács elnöke, F. Zupka tartotta.

12,30—12,50 — Küldöttbeszámoló az üzemi tanácsok kongresszusának üléséről.

12,50—13,00 — A határozat, esetleg a kormány elnökéhez és a köztársasági elnökhöz intézendő levél jóváhagyása.

E. Erban abban a rádióbeszédében, amelyet a cseh országrészek dolgozói számára tartott, a kormányválság okaival és a sztrájk céljaival foglalkozott, majd kijelentette:

„Mozgósítunk, mert megértettük, hogy minden kockán forog. Mozgósítsa a reakció is a maga néhány tízezer fasizált diákját, a feketézőket, a még meglevő kizsákmányolókat és a szlovák fasizmus szánalmas maradványait. Állítsa csak fel ezt az egész társaságot munkásaink, alkalmazottaink, kisparasztjaink és iparosaink millióival szemben. Minden bizonnyal rosszabbul járna, mint eddig, amikor a közvetett harc eszközeit használta fel ellenünk... Úgy látszik, reakciósainkat bántotta a jómód. Türelmünket nyilván gyengeségnek tekintették. Most pedig a rejtett provokációról és az alattomos mesterkedésekről a nyílt felforgatási kísérletekre tértek át. Igen, csupán a felforgatást kísérlik meg, mert erejük másra nem elegendő. És most megkapták, amit akartak: a nemzet demokratikus erőinek hatalmas felsorakozását, azt a nagy népi tisztogatási mozgalmat, amelynek végén ismét ott áll a nemzet megszilárdult és haladó egysége: a nép kormánya, az a kormány, amely a néppel és a népért van...“[10]

A Szlovák Szakszervezeti Tanács elnöke, F. Zupka abban a beszédében, amellyel a rádióban a szlovák dolgozókhoz fordult, a következőket mondotta:

„...A Csehszlovák Köztársaság munkás népe nem azért dolgozott és hozott áldozatokat a legutóbbi években, hogy munkájának gyümölcsére végül is a reakció tegye rá a kezét. Ezért mondta ki az üzemi tanácsok országos kongresszusa azt a követelést, hogy azoknak a reakciósoknak, akik lemondásukkal lehetetlenné akarták tenni a kormány további munkáját, népi demokratikus köztársaságunkban sohasem szabad már

vezető állást betölteniük. Még ennél is kevésbé tűrnénk visszatérésüket a kormányba. Fenntartás nélküli bizalmunkról és áldozatkészségünkről biztosítjuk Klement Gottwald kormányát. Támogatni fogjuk. Ennek a kormánynak kell hivatalban maradnia, de megtisztítva annak a jobboldalnak képviselőitől, amely ezekben a sorsdöntő órákban elárulta a népi demokráciát, elárulta a köztársaságot, és a nemzetközi tőke zsoldjába szegődött . . ."[11]

A rádióbeszéd meghallgatása után az üzemi kollektíváknak az üzemi tanácsok kongresszusára kiküldött delegátusai vették át a szót, akik egyöntetűen azt javasolták, hogy a dolgozók támogassák a kongresszus követeléseit. Annak érdekében, hogy legalább részben közelebb hozzuk olvasóinkhoz ezeknek a gyűléseknek légkörét, nézzük meg, hogyan folyt le az a Prága-Letná-i Avia Repülőgépgyárban.

A tüntető sztrájkban a 4200 jelen levő dolgozó kivétel nélkül részt vett. 12 órakor mindannyian az üzemi hangárban gyűltek össze. Senki sem hiányzott, csak a Népi Milícia tagjai maradtak a helyükön. A tüntető gyűlést a szakszervezeti csoport elnöke, Diviš elvtárs nyitotta meg. Rögtön ezután meghallgatták a dolgozók a Szakszervezetek Központi Tanácsa főtitkárának rádióbeszédét. Ennek végeztével Diviš elvtárs beszámolt az üzemi tanácsok kongresszusáról. Beszédét többször szakította félbe taps — különösen akkor, amikor a dolgozók követeléseiről, továbbá arról az elszántságukról beszélt, hogy összezúzzák a reakciót, kikergetik a kormányból meg az egész közéletből. A határozati javaslat szövegét, valamint az üzemben végrehajtandó tisztogatásra vonatkozó javaslatot a gyűlés végén Stejskal elvtárs, az üzemi tanács elnöke olvasta fel. A határozati javaslat a dolgozók teljes támogatásáról biztosította Gottwald kormányát, és kifejezésre juttatta azt a határozott követelést is, hogy a reakciós miniszterek lemondását a köztársasági elnök azonnal fogadja el. A határozati javaslat továbbá

a dolgozók teljes egyetértését fejezte ki az üzemi tanácsok kongresszusának követeléseivel, majd hangsúlyozta, hogy a dolgozók követeléseiket mindenáron érvényesítik. A határozati javaslatot a gyűlés elsöprő szótöbbséggel fogadta el. A jelenlevők közül mindössze hárman szavaztak ellene. Viharos tetszéssel fogadták a dolgozók az üzemi tanácsnak azt a javaslatát is, hogy bocsássanak el 38 olyan dolgozót, akik a népi demokratikus köztársaságnak megátalkodott ellenségei. „A felsoroltak közül az egyik védeni akarja magát, erre azonban nincs idő. Három évig tűrtük a sértegetéseket, most a magunk jogát védjük!" — ez volt a dolgozók összességének álláspontja.[12]

Számos üzemi gyűlésen bejelentették, hogy megalakult az akcióbizottság, és azt is, hogy milyen összetételben. Bejelentették továbbá az akcióbizottság részéről javasolt tisztogatást is, amihez kikérték a dolgozók jóváhagyását. A nagyobb üzemekben többnyire nem került sor akcióbizottságok felállítására. A tisztogatást itt maga az üzemi tanács végezte el.

Hasonlóképpen folyt le a sztrájk a hivatalokban is. A részvétel itt is többnyire százszázalékos volt, és a határozatokat itt is majdnem egyhangúlag fogadták el. A sztrájk eredményeit és lefolyását a hivatalokban közvetlenül befolyásolta a munkásküldöttségek jelenléte is. Arról, hogy ez milyen hatással volt a hivatalokban lefolyt tüntető gyűlésekre, szemléletes képet ad a Českomoravská Kolben-Daněk Művek vysočanyi üzeméből a prágai Országos Pénzügyigazgatóságra kiküldött küldöttség egyik tagjának elbeszélése. Rosol elvtárs visszaemlékezésében a következőket írja:

„Az udvaron — becslésem szerint — mintegy 1500 tisztviselő gyűlt össze. Sohasem hittem volna, hogy egy ilyen hivatalban ennyi ember van. Az az elvtárs, aki a gyűlésen elnökölt, rögtönzött tribünre vezetett bennünket. Nekem adta át a szót. Legrövidebb, de ugyanakkor legnagyobb hatású beszédem volt, amit életemben tartottam. Lényegében körülbelül csak eny-

nyit mondtam: a Kolben Művek munkássága nevében üdvözlöm dolgozó értelmiségünket, továbbá hogy mi, munkások, világosan látjuk, melyik oldalon van az igazság, és hogy teljes mértékben egyetértünk azokkal a követelésekkel, amelyeket az üzemi tanácsok kongresszusa foglalt határozatba. Közöltem továbbá az összegyűltekkel, hogy a ČKD Művekben több ezer vasas várja beszámolómat arról, hogyan foglalt állást ezekben a percekben a dolgozó értelmiség. Azt mondtam, nem kételkedem, hogy azt jelenthetem: velünk tart. A határozatot egyhangúan fogadták el."[13]

Hasonlóan haladtak a dolgok azokban az egyéb nagy hivatalokban és minisztériumokban is, ahol megjelentek a munkásküldöttségek. Ez nagy csalódást jelentett a reakció számára, amely itt számított bizonyos ellenzékre.

A köztársasági elnök irodájában a kongresszusi határozattal 345 tisztviselő értett egyet. Senki sem szólalt fel ellene. A Živnostenská bankában — ellenszavazat nélkül — 1080 szavazat esett a határozatra. A prágai Kreditní bankában 786 dolgozó szavazott a határozat mellett, ellenszavazat itt sem volt. A Külügyminisztériumban a sztrájkban még Jan Masaryk külügyminiszter is részt vett, aki az egyik külföldi sajtótudósító kérdésére: miért teszi ezt, azt válaszolta, hogy mindig a néppel tart. A nemzeti szocialisták erődítménye, az Igazságügyi Minisztérium sem tudott ellenállni a dolgozók elszánt nyomásának. Néhány kivételtől eltekintve itt is majdnem mindenki az üzemi tanácsok kongresszusának határozata mellett szavazott. A reakciós erők ellenállással csak a Külkereskedelmi Minisztériumban, az Egészségügyi Minisztériumban és a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróságon próbálkoztak. Az Egészségügyi Minisztériumban minden dolgozó részt vett a sztrájkban. Amikor azonban a határozat egyes pontjairól szavaztak, kétharmados többséggel elutasították a minisztériumi akcióbizottság megalakítását, s elutasították az államosításról szóló pontot is. Ami-

kor megkezdték a sztrájkot a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróságon, a bíróság másodelnöke, dr. E. Zeiss kijelentette, hogy a Szakszervezetek Központi Tanácsa nem parlament, és így nem illetékes arra, hogy határozatot hozzon a további államosításokról. Ezt követően azt javasolta, hogy ne szavazzanak a határozat mellett. A sztrájk megszakadt, a bírák pedig visszatértek íróasztalaikhoz.

A nagyüzemekben gyakorlatilag nem volt ellenzék. Számos, több ezer emberrel dolgozó nagyvállalatnál egyetlen sztrájktörő sem akadt, a többi nagyvállalatnál pedig csak egyesek, akiket azután szégyenletesen kitettek a gyár kapuján.

De nézzük meg, milyen képet mutat a sztrájk lefolyása a köztársaság legnagyobb iparvállalatainál:

Az üzem neve	A dolgozók száma	A sztrájktörők száma
Vítkovicei Vasművek	31 000	0
Ostrava—karvinái Bányaművek	55 000	0
Skoda Művek, Plzeň	20 000	20
Bata Művek, Zlín	24 000	0
Tatra Művek, Kopřivnice	9 000	0
Třineci Vasmű	9 000	0
Mosti Vegyikombinát	8 000	6
Egyesült Acélművek, Kladno	12 000	11

Hasonló volt a helyzet Szlovákiában is, ahol pl. a bratislavai dinamitgyárban mintegy 2500 munkás és alkalmazott sztrájkolt. A kábelgyárban 1200 dolgozó, a gumigyárban több mint 500 dolgozó, az Apollo Gyárban pedig mintegy 700 dolgozó vett részt a munkabeszüntetésben.

A szavazás pontos eredményeit országos viszonylatban ma már aligha sikerül megállapítani. Csak összesített adatok maradtak fenn, ahogyan a Szakszervezetek Központi Tanácsának szervezési osztályához beérkeztek:

Brno: a kerületből mindenhonnan az a jelentés ér-

kezett, hogy a sztrájk spontán módon folyt le. Meghallgatták E. Erban főtitkár rádióbeszédét, határozatokat küldtek a köztársasági elnöknek és a kormány elnökének. A sztrájk alkalmat nyújtott arra, hogy az üzemekben megalakítsák az akcióbizottságokat. A sztrájk az állami és a közhivatalokban is egészen nyugodtan, a dolgozók teljes részvétele mellett ment végbe. Három sztrájktörési esetről érkezett jelentés. A közrendet és a nyugalmat sehol sem zavarták meg.

České Budějovice: A sztrájkot az üzemekben és közös gyülekezőhelyeken rendezték meg. Az összesen 60 000 sztrájkolóra mindössze 30 sztrájktörő esett. Az állami hivatalokban a sztrájk ragyogóan sikerült. Egyedül a České Budějovice-i Munkavédelmi Hivatalban utasították el a határozatot.

Hradec Králové: A sztrájk a kerület összes járásainak üzemeiben nyugodtan folyt le. A Csehszlovák Államvasutak Igazgatóságán az akcióbizottság 33 alkalmazottat szabadságolt reakciós gondolkodásuk miatt.

Jihlava: A sztrájk a kerületben simán folyt le. A sztrájkolók száma 40 000 volt, az állami alkalmazottak teljes számban részt vettek. Egyes járási székhelyeken a nyilvános tüntetések és a népgyűlések formáját választották.

Karlovy Vary: A sztrájk jól folyt le. A gyűléseket az üzemekben, a kisebb üzemek esetében pedig közös gyülekezőhelyeken tartották meg. Mindenütt határozatokat fogadtak el, és táviratokat küldtek a köztársasági elnöknek. 27 sztrájktörési esetet jelentettek.

Kladno: Ragyogóan folyt le a sztrájk, a határozatokat egyhangúlag fogadták el. 15 sztrájktörőt jelentettek. Az Egyesült Acélművekben és a bányakörletek aknáiban is egyhangúlag hagyták jóvá a határozatokat. A sztrájk az állami hivatalokban is az utasításoknak megfelelően ment végbe.

Klatovy: E kerületben 50 000 dolgozó sztrájkolt. A sztrájktörők száma 200 volt. A sztrájk méltóságteljesen és nyugodtan folyt le, még azokon a helyeken is,

ahol azt várták, hogy esetleg zavarokra kerül sor. Strakonicében 6000 személy részvételével nyilvános tüntetést tartottak.

Liberec: A sztrájk az üzemekben simán folyt le, százszázalékos részvétellel. Rumburkban a Társadalombiztosító Hivatalban a tisztviselők nem akartak részt venni a sztrájkban. A hivatalt ezért megszállták a Rink-gyár dolgozói. Az Elité-cégnél Matulík igazgatót szabadságra küldték. Ugyanez történt a járási szakszervezeti tanács elnökével, Kašparral is. Akcióbizottságok alakultak. A részvétel az összes üzemekben egyenesen tüntetésszerű volt.

Mladá Boleslav: A sztrájkot a kerületben százszázalékosan végrehajtották. Különös figyelemre méltatták azokat a helyeket, ahonnan határozatokat küldtek szét. Megállapították, hogy a sztrájkot ott is megtartották, a határozatokat pedig megszavazták. Sztrájktörő nem volt.

Most: A Sztálin Művekben 8000 személy sztrájkolt. A határozatot hat szavazat ellenében fogadták el. Azokat, akik a határozat ellen szavaztak, elbocsátották. A bányákban a sztrájknak tüntetés jellege volt. 37 000 dolgozóból mindössze 25 sztrájktörő akadt, többnyire magasabb beosztású alkalmazottak. A gyűlésekről táviratokat küldtek a köztársasági elnöknek.

Olomouc: A sztrájk valamennyi üzemben tüntetésszerűen folyt le. A köztársasági elnöknek táviratokat küldtek. Kroměříž főterén nyilvános népgyűlésen tiltakoztak a szakszervezetekkel való visszaélés ellen. Kroměříž ilyet még sohasem látott. A kongresszus határozatait minden üzemben jóváhagyták.

Moravská Ostrava: Az egész kerületben 220 000 dolgozó sztrájkolt. A Vítkovicei Vasművekből, amely 31 000 emberrel dolgozik, egyetlen sztrájktörőt sem jelentettek. A köztársasági elnöknek a miniszteri lemondások elfogadását követelő táviratokat küldtek. Hasonlóan folyt le a sztrájk a kopřivnicei Tatra Művekben, a Bohumíni Vasműben, valamint a Třineci

Vasműben is. Az ostravai bányamedence bányászai 12 órakor mind feljöttek a mélyből, s valamennyien sztrájkba léptek. Táviratokat küldtek Prágába; sztrájktörő nem akadt. A vratimovi cellulózegyárban az a határozat született, hogy a gyár nem szállít papirost azon politikai pártok nyomdáinak, amelyek a népi demokrácia és a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom ellen uszítanak.

Pardubice: A sztrájk az egész kerületben nyugodtan folyt le. Az összes állami hivatalokban sztrájkoltak. A polička járásból azt jelentették, hogy a dolgozóknak csak 75 százaléka sztrájkolt. A bělái Schubert és Tischbaum cégtől 24 sztrájktörőt jelentettek.

Plzeň: A Škoda Művekben a sztrájkban 20 000 dolgozó vett részt. A sztrájk spontán jellegű volt, zavaró körülményeket nem észleltek. Szavazatokat a határozat ellen csak a hivatalokban adtak le; az üzemekben a sztrájk és a határozattal való egyetértés száz százalékos volt.

Šumperk: A sztrájk az egész kerületben nyugodtan folyt le. A dolgozók az üzemekben vagy pedig közös gyülekezőhelyeken gyűltek össze. Három sztrájktörési esetet jegyeztek fel.

Tábor: A sztrájk a tábori kerületben az utasításoknak megfelelően folyt le. Sztrájktörésekre került sor a Mírovský és Társa cégnél. A voticei likőrgyárban 36 dolgozó közül mindössze négy szavazott a határozat mellett. Egyáltalában nem sztrájkoltak a Járási Betegbiztosító Intézetben Sedlčanyban, valamint a voticei gazdasági szövetkezetben. Más zavaró jelenségre nem került sor.

Ústí nad Labem: A részvétel a sztrájkban majdnem százszázalékos volt. Húsz sztrájktörőről jött jelentés, ezeket kivezették a gyárakból. Az állami hivatalokból hat sztrájktörési esetet jelentettek. A határozatot mindenütt elfogadták az Ústí nad Labem-i munkavédelmi hivatal kivételével. A dolgozók az üzemekben vagy közös gyülekező helyeken gyűltek össze.

Zlín: A Baťa cégnél összesen 24 000 dolgozó sztrájkolt. A részvétel százszázalékos volt. A zavaró elemeket kitették az üzemekből. Ez a sors érte Sýkora vezérigazgató-helyettest, Masner, Knap és Novotný igazgatókat, valamint több osztályvezetőt is. A munkások a határozatot egyhangúan elfogadták. Hasonlóan folyt le a tüntetés Baťovy-Otrokovicében. Ezen 5300 dolgozó vett részt. A zlíni járásban a sztrájk szintén jól sikerült, a gyűléseken akcióbizottságokat alakítottak. Összesen 21 sztrájktörőt észleltek. Vsetínben és a kerület többi helységeiben a sztrájk kitűnően zárult. A dolgozók az összes üzemekben százszázalékosan részt vettek a sztrájkban. Uherské Hradištěban nyilvános tüntetést rendeztek a főtéren.

Znojmo: A sztrájk lefolyása kiváló volt.[14]

Prágában, a köztársaság fővárosában 826 üzemben és hivatalban tartottak szavazást, és azon mintegy 200 000 ember vett részt. Amikor az eredményeket összesítették, kitűnt, hogy a határozatot a résztvevők döntő többsége jóváhagyta, és csak mintegy 8200 személy (tehát hozzávetőlegesen 4 százalék) szavazott a határozatok ellen vagy tartózkodott a szavazástól.

Mivel Szlovákia területéről nincs olyan összesítő áttekintésünk mint a cseh országrészekről, legalább szemléltetésképpen említsük meg a sztrájk lefolyásának egyes fontosabb tényeit. Bratislaván kívül — amiről már megemlékeztünk — pl. Vágbesztercén sztrájkoltak együtt a gyár munkásai és tisztviselői a lakossággal. Rózsahegyen 30 üzem, hivatal, iskola és üzlet munkásai és alkalmazottai sztrájkoltak együtt. Nyitrán a parasztok is csatlakoztak a tüntető sztrájkhoz. Breznóváraljján 4800 személy, Túrócszentmártonban pedig 2000 személy vett részt a sztrájkban. Mindenütt azt követelték, hogy minél gyorsabban oldódjék meg a kormányválság, és mindenütt bizalmukról biztosították egyúttal Klement Gottwald kormányát is.

A tüntető sztrájk az egész köztársaság területén megvalósult. A 24 000 üzemből és hivatalból mindösz-

sze 32, többnyire kisebb hivatal nem vett részt a sztrájkban. Minthogy ez nem egészen kéttized százalék, nyugodtan megállapíthatjuk, hogy a sztrájk valóban teljes volt, és elérte célját. A dolgozók egysége tovább szilárdult és tovább mélyült, a nép pedig még az eddiginél is szorosabban tömörült a Kommunista Párt zászlaja alá. A sztrájk rendkívül meggyőzően bizonyította a munkásosztály és a többi dolgozó hatalmas erejét, azt az elszántságukat, hogy semmi áron sem engedik meg a reakciós miniszterek visszatérését a kormányba. A tüntető sztrájk ugyanakkor nemcsak azt mutatta meg, hogy a dolgozók támogatják a Kommunista Párt legközelebbi céljait, hanem egyúttal azt is kifejezésre juttatta, hogy a dolgozók szilárdan és forradalmi módon foglalnak állást a népi demokratikus rendszerhez és a szocializmushoz vezető további úttal kapcsolatban. A sztrájkban való igen nagy arányú részvétel, mely Csehszlovákia eddigi történetében ismeretlen volt, a Kommunista Párt és a szakszervezetek rendkívüli ütőképességét és szervezési felkészültségét bizonyította. A tüntető sztrájk előkészítése és lefolyása során szerzett tapasztalatok igazolták, hogy az általános sztrájk esetleges meghirdetését a dolgozók ugyanilyen lelkesen fogadnák, továbbá hogy annak lefolyása sem volna kevésbé sikeres és eredményes.

A határozatokról tartott sikeres szavazás eredményei mindennél meggyőzőbben bizonyították, hogy a munkásosztály és az egész dolgozó nép egy emberként az üzemi tanácsok kongresszusának követelései mellett áll, továbbá, hogy támogatja a Kommunista Pártnak a kormányválság megoldására irányuló javaslatait. Ez valóban „népszavazás" volt az ország további sorsáról. Eredményei nézetazonosságukkal meglepték még a legoptimistábbakat is a munkásosztály soraiban. Az elfogadott határozatok többségében ott szerepelt az a kategorikus követelés, hogy a visszalépett miniszterek lemondását el kell fogadni. Ezt bizonyítják azok a

Szakszervezetek Központi Tanácsának címzett táviratok is, amelyeket a kommunisták kezdeményezésére a nagy prágai üzemek dolgozói fogadtak el:

„Kérjük Önöket, hogy a mostani kormányválság fejeződjék be, hogy a köztársasági elnök fogadja el az ellenzéki miniszterek lemondását, továbbá hogy a kormány egészíttessék ki a K. Gottwald kormányelnök által előterjesztett javaslatok alapján. Nyugalmat szeretnénk, és dolgozni akarunk. Arra az esetre pedig, ha követeléseink nem teljesülnének, kérjük a Szakszervezetek Központi Tanácsát, hogy azonnal hirdesse meg az általános sztrájkot."[15]

A dolgozók türelme lassan már végére ért.

Kedden délután 14 óra 45 perckor ilyen helyzetben ült össze a Nemzeti Szocialista Párt Központi Végrehajtó Bizottsága. A kormányválság okairól és lefolyásáról egymás után a következők beszéltek: P. Zenkl, V. Krajina, P. Drtina, H. Ripka és J. Stránský. Mindannyian védelmükbe vették a lemondott minisztereket. P. Zenkl ezután arra kérte a Központi Végrehajtó Bizottság tagjait, hogy becsületesen és őszintén vitassák meg a pártvezetőség eljárását. Annak a meggyőződésének adott kifejezést, hogy a Központi Végrehajtó Bizottság tagjai között nincs senki, aki másképpen gondolkodnék, és hogy az ülés egyhangúan jóváhagyja a dolgot. Ebben azonban csalódott. A párt elnökségének eljárását ebben a vitában V. Bušek professzor, J. Uhlířová, J. Žáčková, F. Dlouhý, B. Děči, M. Nestával és mások védelmükbe vették. Ezzel szemben A. Neuman — hangos helytelenítő kiáltások közepette — azt ajánlotta, hogy a miniszterek vonják vissza lemondásukat, a párt pedig kezdjen tárgyalásokat Csehszlovákia Kommunista Pártjával a kormány új összetételéről. Ha pedig nem volna lehetséges, hogy továbbra is ugyanazok a párttagok maradjanak a kormányban, keressen más olyan személyeket, akik belépnének. Kijelentette: a budějovicei kerület álláspontja az, hogy a pártnak minden körülmények között be kell lépnie

a kormányba. Megerősítette azt is, hogy miniszteri bársonyszéket ajánlottak fel neki. Mivel E. Šlechta ekkor már nem vett részt az ülésen, A. Neuman javaslatát senki sem támogatta. Š. Kobylka képviselő, aki hétfőn este részt vett a Nemzeti Front központi akcióbizottságának ülésén, ennek az alakuló ülésnek a lefolyásáról számolt be. Miután H. Ripka szilárd magatartásra szólította fel a jelenlevőket, a Csehszlovák Nemzeti Szocialista Párt Központi Végrehajtó Bizottsága jóváhagyta a pártvezetőség eljárását, és üdvözlő táviratot küldött a köztársasági elnöknek.

A Nemzeti Szocialista Párt ellenzéki erői cselekvésre határozták el magukat. A Központi Végrehajtó Bizottság ülésének befejezése után A. Neuman és E. Šlechta összeült a Szakszervezetek Központi Tanácsának nemzeti szocialista tisztségviselőivel, F. Koktánnal és J. Mátllal, és megalakították a Nemzeti Szocialista Párt akcióbizottságát. Akcióbizottságot alakítottak a Melantrich kiadó- és nyomdaipari vállalat dolgozói is. A Belügyminisztérium megbízásából (a Melantrich ugyanis állami vállalat volt) a vállalat igazgatását este az üzem akcióbizottságának képviselőjeként F. Hracha nyomdász, a Nemzeti Szocialista Párt megbízottjaként pedig V. Hulinský vette át. Ezt J. Firt képviselőnek, a vállalat eddigi igazgatójának írásban hozták tudomására. Keddről szerdára virradó éjszaka ezért azután a reakciós pártvezetőséghez hű 15 szerkesztő, élükön I. Herben főszerkesztővel, elhagyta a Melantrich székházát, amelyben a Letov- és az Aviagyárak népi milicistái tartottak rendfenntartó szolgálatot. A „Svobodné slovo"-t aznap este már nem szedték és nem nyomtatták ki. Kedden tehát a Nemzeti Szocialista Párt régi vezetőségének már csak a párttitkárságok álltak rendelkezésére, ezeknek azonban tulajdonképpen már nem volt mit szervezniük.

A nemzeti szocialisták ugyanaznap még egy további pozíciójukat is elvesztették. Bár a „Svobodné noviny" bizonyos kulturális szervezetek kiadásában jelent meg,

továbbra is befolyásolta a lap egykori tulajdonosa, J. Stránský nemzeti szocialista miniszter. Kedden a szedők elutasították a lap további előállítását, ha annak főszerkesztője továbbra is a kommunistaellenes cikkeiről ismert F. Peroutka marad. A kulturális szervezetek is kategorikusan azt követelték, hogy a lap eddigi szelleme gyökeresen változzék meg. A szerkesztőség döntésével F. Peroutkát letette tisztségéből és helyette J. Drda írót ültette a főszerkesztői székbe. A brnói „Lidové noviny" ellenőrzésére a morvaországi nemzeti bizottság elnöke, F. Píšek kapott megbízást.

Érdekes epizódot ismertet könyvében J. Smutný is. Mint ismeretes, a Nemzeti Szocialista Párt reakciós vezetősége vasárnap még a Sokol Csehszlovák Tornászszövetség támogatásával is számolt. A szövetség elnöke, dr. A. Hřebík egyébként nemzeti szocialista képviselő is volt. J. Smutnýt kedden felkereste a Sokol Tornásszövetség kéttagú küldöttsége, és azt kérdezte tőle, vajon a szokolok (a szövetség tagjai. — *A ford.)* belépjenek-e az akcióbizottságokba. J. Smutný állítólag a belépést ajánlotta, mégpedig azzal az indokolással, hogy minél nagyobb számban lesznek nemkommunisták az akcióbizottságokban, annál nagyobb lehetőségük lesz érvényesíteni befolyásukat legalább egyes ügyekben, a legrosszabb esetben pedig lehetőségük lesz a kommunisták ellenőrzésére, sőt esetleg fékezésére is. J. Smutnýnak arra a kérdésére, mit akar a Szövetség csinálni ezekben az időkben, a küldöttség azt válaszolta, hogy a szokolok semmit sem csinálhatnak, mert a szövetség elnöke a Tátrába utazott, hogy ott megnyissa a síversenyeket. J. Smutný a két küldöttet állítólag zavarba hozta azzal a figyelmeztetésével, miszerint a Sokol Tornászszövetségnek nyilvános nyilatkozatban legalábbis állást kellene foglalnia az eseményekkel kapcsolatban, hogy a szövetség tagjai tudják, hogyan viselkedjenek. A küldöttek azt válaszolták, hogy ebben a kérdésben a szövetség elnökségének kellene döntenie, annak tagjait azonban nem hívhat-

ják össze, mert aznap estére már összehívták a kongresszusi választmányt.[16] Így azután a nemzeti szocialisták egyik további reménysége is füstbe ment. Ennek azonban nem annyira a Sokol Szövetség elnökének távolléte volt az oka, mint inkább a helyzet fejlődése. A tömegmegmozdulások, a tömegnyomás, különösen a tüntető sztrájk megingatta a reakció összes pilléreit. Ez alól minden bizonnyal nem volt kivétel a Sokol Szövetség sem, bár az a tény, hogy ez a szervezet a nemzeti szocialistákkal szimpatizált, köztudomású volt.

A legdrámaibb helyzet mindazonáltal a szociáldemokratáknál bontakozott ki. A párt vezetősége reggel 9 órától kezdve a központi titkárság prágai Příkopyn levő székházában ülésezett. Beszámolók hangzottak el a Nemzeti Front központi akcióbizottsága alakuló ülésének lefolyásáról, valamint azokról a látogatásokról is, amelyeket a Szociáldemokrata Párt képviselői Beneš köztársasági elnöknél és Gottwaldnál tettek. Az ülésen arról kellett dönteni, hogy a szociáldemokraták tárgyaljanak-e a kommunista javaslatokról. Ezt egyébként azok a küldöttségek is követelték, amelyek reggel óta egyre-másra kresték fel a központi titkárságot. Hosszú vita után — V. Majer, V. Görner és V. Bernard tiltakozása ellenére, akikkel azonos álláspontot foglalt el B. Vilím is — az ülés Z. Fierlingernek azt a javaslatát fogadta el, hogy B. Laušman pártelnök tárgyaljon K. Gottwalddal a kormányválság megoldásáról. Ez ugyan a szociáldemokrata balszárny nagy sikere volt, de még mindig csak részletsiker. B. Laušman ugyanis a közép néhány további hívével együtt továbbra is kitartott amellett a beneši álláspont mellett, hogy Csehszlovákia Kommunista Pártját ki kell békíteni ama pártok régi vezetőségeivel, melyekhez a lemondott miniszterek tartoztak. Követelték továbbá, hogy V. Majer miniszter maradjon meg a kormányban, bár tisztán kellett látniuk, hogy Majer a kommunisták számára elfogadhatatlan. Amikor F. Tymeš a párt rendelkezésére bocsátotta miniszterelnök-helyettesi poszt-

ját, úgy határoztak, hogy F. Tymeš helyett B. Laušman vegyen részt a kormányban. Ám a délelőtt folyamán semmi sem dőlt el.

Az események délután már jóval drámaibban fejlődtek. A baloldal, amelynek öntudata a tüntető sztrájk után erősen megnőtt, megértette, hogy már nem várhat tovább. Az a veszély fenyegetett ugyanis, hogy a Szociáldemokrata Párt hibájából esetleg tovább éleződik a kormányválság, és hogy a párt további habozásával és ingadozásával maga fosztja meg magát attól a lehetőségtől, hogy egyáltalában bekerüljön a kormányba. Délután két órára összehívták a prágai Slovanský dům-ba a Szociáldemokrata Párt prágai üzemi szervezeteinek aktíváértekezletét. Az értekezleten mintegy 300 párttag vett részt. J. Němec és V. Koušová-Petránková beszélt az egybegyűltekhez. Ismertették előttük a Gottwald-javaslatról az elnökségben lefolyt tárgyalást. J. Němec indítványára az egybegyűltek úgy határoztak, hogy megszállják a Szociáldemokrata Párt központi és kerületi titkárságát. A kerületi titkárság 14 óra 55 perckor már teljes egészében a baloldal kezén volt. A központi titkárságon elkeseredettebb küzdelem fejlődött ki a baloldal és a jobboldal között. A baloldali tagok J. Němec vezetésével 15 óra 30 perckor megszállták a székház első emeletét. B. Laušman azonnal felhívta a Belügyminisztériumot, hogy a Nemzetbiztonsági Testület tisztítsa meg a titkárság épületét. A belügyminisztert helyettesítő G. Spurný azt válaszolta, hogy a Nemzetbiztonsági Testület nem avatkozik bele a párton belüli viszonyokba, és hogy 1920 ebben a részletében sem ismétlődik meg.

A Szociáldemokrata Párt elnöksége a második emeleten folytatta tárgyalásait. Bár ígéretet tett a prágai párttagok küldöttségének, hogy elfogadja a CSKP-nak az új kormány megalakítására irányuló javaslatait, visszahívja V. Majert miniszteri tisztségéből, valamint B. Vilím helyett a titkárság vezetésével egy baloldalit bíz meg, a baloldal nem tudta keresztülvinni ennek az

ígéretnek a megtartását. A baloldal képviselői ezért, Z. Fierlingerrel az élükön, 21 óra 30 perckor tüntetésszerűen elhagyták az elnökség ülését. Velük tartott az elnökség többsége, ideértve azokat is, akik ingadoztak. A jobboldal a brnói kongresszus óta először veszítette el többségét a vezetőségben. B. Laušmannal, B. Vilímmel és V. Majerral csak V. Görner, V. Bernard és J. Kubát maradt, vagyis az elnökség tagjainak nem egészen negyedrésze.

A baloldal, amikor eltávozott az ülésteremből, átadta a rádiónak azt a már előre elkészített kiáltványt, melyet a Szociáldemokrata Párt tagjaihoz kívánt intézni. Bevezetőben a kiáltvány rávilágít a kormányválság okaira és a szociáldemokrata vezetőség magatartására. A végén viszont a következőket állapítja meg:

„Most, amikor köztársaságunk valóban súlyos napokat él át, a Kommunista Párt azt javasolta, hogy pártjaink állapodjanak meg a további eljárásban, és közösen tegyék meg az első lépéseket a kormány kiegészítésére. A két pártnak olyan szilárd, szocialista magot kellett volna kialakítania, amely körül tömörülhettek volna nemzetünk összes demokratikus, szocialista és haladó erői. Úgy véljük, hogy kötelességünk lett volna az erre az egyenjogú együttműködésre vonatkozó ajánlatot minden mellékgondolat nélkül elfogadni, és így egy olyan demokratikus közösséget kialakítani, amely megvalósítja a szocialista programot, továbbá biztonságot és boldog életet jelent a Csehszlovák Köztársaság számára. Úgy véljük továbbá, kötelességünk lett volna egy olyan új kormányt kialakítani, amely képes teljesíteni a ma előttünk álló nagy feladatokat. Sajnos, pártunk vezetőségének egy része, az a része, amely még mindig a tényleges megállapodást nem kívánó elvtársak befolyása alatt áll, nem volt képes az új kormányról folytatott tárgyalásokat eredményesen befejezni.

E párton belüli válság egész tartama alatt szakadat-

lanul folytattuk a párt legfelsőbb szerveiben a meggyőző munkát, hogy a pártnak meg kell változtatnia eddigi politikáját. Most, ezekben a döntő órákban — becsületesen és őszintén arra törekedve, hogy a köztársaság, a szocializmus, a demokrácia és így pártunk javát szolgáljuk —, ismét elvtársainkhoz fordulunk azzal, hogy lépjenek a szocialista együttműködés egyedül helyes útjára. A pártnak, a párt erejének és jövőjének érdekében, a köztársaságnak és a szocializmushoz vezető demokratikus fejlődésnek érdekében tesszük ezt, mert ez a fejlődés komoly veszélyben van. Felhívunk minden öntudatos és következetes szociáldemokratát, hogy harcoljon velünk együtt a párt szocialista jellegéért, egységéért, erejéért és azért, hogy teljesíteni tudja haladó küldetését nemzetünkben és a köztársaságban."[17]

Ezt a kiáltványt 16 szociáldemokrata képviselő és a pártnak több jelentős tisztségviselője írta alá, élükön Z. Fierlingerrel, L. Jankovcovával, E. Erbannal, V. Erbannal és O. Johnnal.

A Szociáldemokrata Párt prágai tagjai nemsokára megszállták a központi párttitkárság székházának és a „Právo lidu" épületének még fennmaradt részét is. A jobboldal elvesztette két fő támaszát — a titkárságot és a nyomdát. B. Laušman ebben a helyzetben úgy látta jónak, ha saját magát menti, és ezért a baloldal mellé állt. Az esti órákban meglátogatta Gottwaldot, és közölte vele, hogy a szociáldemokraták hajlandók elfogadni Csehszlovákia Kommunista Pártjának feltételeit, és kiküldeni a kormányba B. Laušmant, Z. Fierlingert és L. Jankovcovát. Késő éjjel Laušman közös állásfoglalásban egyezett meg Z. Fierlingerrel és a baloldallal. Nyomtatásban ez az állásfoglalás a „Právo lidu" szerdai számában jelent meg:

„A Csehszlovák Szociáldemokrata Párt összes tagjaihoz! Kedves Elvtársak és Elvtársnők! Azok az események, amelyek az utóbbi időben egyre gyorsabban követték egymást, pártunkban nézetkülönbségekre

vezettek, amelyeket most sikerült kölcsönös megállapodással és egységes megoldással áthidalnunk. Őszinte szocialista együttműködés bázisán megállapodtunk az új kormányra vonatkozó javaslatban és abban, hogy széles alapokon kialakítjuk az új, munkaképes Nemzeti Frontot.

Összes elvtársainkat és elvtársnőinket egységre és kölcsönös megértésre hívjuk fel. Arra kérjük őket, őrizzék meg nyugalmukat és megfontoltságukat, s tömörüljenek szorosan a párt zászlaja alá.

Aláírva: Bohumil Laušman
Zdeněk Fierlinger"[18]

A harc a szociáldemokrata jobboldal és baloldal között tehát a baloldal végleges győzelmével fejeződött be, annak ellenére, hogy Laušmannak egyelőre sikerült megvédenie pozícióját.

Szlovákiában a szociáldemokraták körében jóval nyugodtabban ment végbe ez a fejlődés. A Csehszlovák Szociáldemokrata Párt szlovákiai Végrehajtó Bizottságának elnöke, I. Frlička, arra a levélre válaszolva, amelyet Szlovákia Kommunista Pártjának vezetősége február 22-én intézett hozzá, közölte, hogy a szociáldemokraták hajlandók tárgyalni Szlovákia Kommunista Pártjával a kölcsönös együttműködésről. Ezeket a tárgyalásokat a két párt képviselői még aznap este megkezdték. A tárgyalások baráti légkörben folytak.

Míg a reakciós erők a nem kommunista pártok titkárságaiban utolsó, már elvesztett csatájukat vívták, egyes híveik utcai provokációkkal próbálkoztak. Délután a Vencel téren mintegy 3000 egyetemi hallgató és diák gyűlt össze. Fő jelszavuk: „Ne féljetek, prágaiak, itt van még a diákság!" — a polgári politikai pártok teljes elszigeteltségét fejezte ki. Mi volt a diákságnak ez a „tömegmegmozdulása" ahhoz képest, amekkora tömegek a dolgozók tüntető sztrájkjaiban részt vettek! Azt, hogy a prágai lakosság valójában hogyan gondolkodott, Csehszlovákia Kommunista Pártja kerületi bizottságának felhívása nyomán a munká-

sok és más dolgozók mutatták meg 17 órakor a Vencel téren.

A „Rudé právo" riportere így írta le ezeknek az esti eseményeknek a lefolyását:

„A nemzeti szocialista egyetemi hallgatók kis csoportjai, amelyek a Vencel téren itt-ott lármát csaptak, éppen a Melantrich előtt álltak és jelszavaikat kiáltozták, amikor fent, a múzeumnál sorakozni kezdtek a munkások. Előbb befejezték műszakjukat; majd egyesek zárt sorokban zászlókkal és lobogókkal közvetlenül az üzemekből jöttek, mások viszont egészen véletlenül érkeztek ide, mintha tudták volna, hogy itt szükség van rájuk.

Fél hét táján már kialakult a munkások roppant frontja fenn a múzeumnál. A front befogta a teret egész szélességében, továbbá megtöltötte mind az Opletalová, mind a Washingtonová utcát, sőt bizonyos időre megállította a forgalmat a Medzibranská utcában is.

Hét órakor egyszerre csak felhangzott a »Munka dala«. Tízezrek énekelték a dolgozóknak ezt a hatalmas, magával ragadó himnuszát. A nép ennek hangjai mellett sűrű, tömött sorokban, feltartóztathatatlanul nyomult előre a Vencel tér egész szélességében. Az autósoknak, akik nem ismerve a helyzetet szembe jöttek ezzel az áradattal, meg kellett fordulniuk. A közlekedés leállt. Az embersorok hegyi lavinaként, roppant, gátszakító árként hömpölyögtek lefelé a Vencel téren. Skandált jelszavaik végigviharzottak Prágán, és még a messzi Vinohradyn is hallhatók voltak. Éltették Klement Gottwald kormányát, a dolgozó nép összefogását, a reakciósok és az árulók megbüntetését követelték.

A nemzeti szocialista tüntetők nagyon gyorsan eltakarodtak a Melantrich elől. Nem volt olyan erő, amely megállíthatta volna az öntudatos tömegeknek ezt a menetét."[19]

Ez a 80 000 emberből álló tüntető tömeg, jelszava-

kat skandálva és mozgalmi dalokat énekelve, késő éjszakáig együtt maradt. Ekkor menetekre oszlott, amelyek az egyes prágai városrészekbe mentek. A kommunistáknak három óra alatt már másodszor sikerült ezen a napon demonstrálniuk a prágai dolgozók erejét és elszántságát. Az esti tüntetés ismét megmutatta, hogy a kommunisták a dolgozók teljes támogatását élvezik. Ugyanakkor ez a tüntetés igazolta Csehszlovákia Kommunista Pártja prágai szervezetének ütőképességét is, ami különösen a Nemzeti Szocialista Párt és a Néppárt reakciós vezetőségeinek lehetőségeivel összehasonlítva volt nagyfokú.

A reakciós diákság azonban nem adta fel törekvéseit. Még egyszer kísérletet tett arra, hogy menetbe formálódjék, s elindult a prágai várba. A Népi Milícia vezérkarának parancsára azonban mind a hat Hradčanyba vezető hidat megszállták a munkások. E hidak védelme során tűnt fel először a fegyvertelen népi milicisták mellett a Népi Milícia felfegyverzett tagjainak egy része is. Ekkor még csak az üzemi őrségek fegyvereit viselték. A Népi Milícia tagjai által őrzött hídon senki sem tudott átjutni.

A prágai várban 16 órakor ismét tárgyalni kezdett Beneš köztársasági elnök és Gottwald, a kormány elnöke. Megbeszélésük 18 órakor fejeződött be.

Gottwald közölte a köztársasági elnökkel, hogy másnap délelőtt 11 órakor átadja neki azoknak a névsorát, akikkel szeretné kiegészíteni a kormányt. A köztársasági elnök most is ragaszkodott ahhoz, hogy javaslatát tárgyalja meg az összes politikai pártok vezetőségeivel. Amikor Gottwald ezt elutasította, Beneš kijelentette, hogy akkor maga lesz kénytelen beszélni velük. Gottwaldnak arra a kérdésére, vajon ez azt jelenti-e, hogy a köztársasági elnök nem egyezik bele a kormány új tagjainak kinevezésébe, Beneš azt válaszolta, hogy nem, de azt sem jelenti, hogy beleegyezik. Újra megismételte, hogy mindenekelőtt a többi párt képviselőivel kell beszélnie.

Azt, hogy egészében milyen álláspontot foglalt el Beneš köztársasági elnök ezekben az órákban, a legszemléletesebben az a levél fejezi ki, amelyet az elnök Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnökségéhez intézett és Gottwaldnak át is adott. Ez a levél válasz volt arra a levélre, amelyet a párt elnöksége február 21-én írt a köztársasági elnöknek. Beneš válaszában ezeket írta:

„Teljes mértékben és komolyan érzem a nagy felelősséget nemzetünknek és állami életünknek ebben a sorsdöntő perceiben. Ennek a válságnak első pillanatától kezdve arra a helyzetre gondolok, amelyben ez a válság kialakult, és beillesztettem ezeket az eseményeket a nagy világösszefüggésekbe és fejlődésbe. Arra törekszem, hogy ne csak a pillanatnyi helyzetet lássam tisztán, hanem a kialakulására vezető okokat, valamint azokat a következményeket is, amelyeket egy ilyen vagy olyan döntés kiválthat. Jól érzem azokat a hatalmas erőket, amelyek a mai helyzetet formálják."

E. Beneš köztársasági elnök ezt követően ismét csak megfogalmazta saját javaslatát, amely a kormány eredeti összetételének visszaállítására irányult:

„A magam részéről úgy látom, hogy a politikai felelősség a Nemzeti Frontban tömörült összes politikai pártoké. Mindannyian elfogadtuk a Nemzeti Front elvét, és ez az elv egészen a legutóbbi ideig, amíg csak meg nem kezdődött a válság, jól bevált. Ez a válság azonban — véleményem szerint — nem cáfolja meg az elvet. Meg vagyok győződve róla, hogy erre az elvre támaszkodva továbbra is elérhetjük a feltétlenül szükséges együttműködést, megoldhatjuk az ellentéteket, tekintettel a nemzetnek, a csehek és szlovákok közös államának mindenek fölött álló javára. Éppen ezért öt politikai párttal tárgyaltam, meghallgattam véleményüket, amit egyesek írásban is adtak. Nagyon fontos dolgokról van szó; nem hagyhatom őket egyszerűen figyelmen kívül. Ezért újból felhívást kell intéznem

mindenkihez, hogy parlamentáris úton és a Nemzeti Front útján találjuk meg a békés megoldást és az eredményes új együttműködés lehetőségét. Ennyit a kérdés formális oldaláról.

Személyi vonatkozásban nyilvánvaló előttem, hogy — mint már mondottam — a kormány elnöke a legerősebb párt elnöke, Klement Gottwald lesz."[20]

Amikor K. Gottwald eltávozott, E. Beneš még Jan Masaryk külügyminiszterrel találkozott. Ez közölte vele, hogy a kormány elnöke megkérdezte tőle, vajon benn marad-e a kormányban, és arra kérte, tartsa meg továbbra is a külügyminiszteri tárcát. E. Beneš állítólag J. Masaryk belátására bízta, hogy benn marad-e a kormányban vagy lemond.

Mint ahogy J. Smutný említi, E. Beneš a K. Gottwalddal folytatott beszélgetése után már rendkívül szkeptikus volt a további fejleményeket illetően. Ennek ellenére még az este arra utasította J. Jínát, tájékoztassa H. Ripkát, valamint F. Hálát arról, hogy K. Gottwald eddig még nem terjesztette elébe az új kormány névsorát, továbbá, hogy a kormány elnökével folytatott legutóbbi beszélgetése után és a fejlődésre való tekintettel eltökélt szándéka, hogy a lemondásokat nem fogadja el, és ő is hivatalban marad. Egyúttal kifejezésre juttatta azt a feltevését, hogy Prágában is megtörténhet az, ami Szlovákiában, ahol a Megbízottak Testületének elnöke leváltotta a demokrata párti megbízottakat, s maga nevezett ki másokat a helyükre. J. Smutný azt állítja, hogy a köztársasági elnök azért küldte ezt az üzenetet a miniszteréknek, mert ezzel kifejezésre akarta juttatni: nem akarja, hogy bármi köze is legyen a további fejlődéshez, amelyet már nem tud befolyásolni.

Az események további alakulására kedd délután óta gyakorlatilag már csak Csehszlovákia Kommunista Pártjának volt döntő hatása. Gottwald a köztársasági elnökkel folytatott tárgyalásán kívül még további tárgyalásokat folytatott az egyes politikai pártok akció-

bizottságaival. Késő éjjel, amikor a helyzet a Szociáldemokrata Pártban már tisztázódott, tárgyalásra került sor K. Gottwald és B. Laušman között is. Ennek eredményeként oly értelmű megállapodás született, hogy a szociáldemokraták három képviselővel vesznek részt az új kormányban.

Miután K. Gottwald visszatért E. Beneš köztársasági elnöktől, összeült a CSKP Központi Bizottságának elnöksége. Két fő pont volt a napirenden: 1. az új kormány összetételére vonatkozó javaslat, 2. a legsürgősebb akciófeladatok. Az új kormány összetételére vonatkozó tárgyalások alapján az elnökség úgy határozott, hogy az egyes politikai pártok képviseletének a kormányban úgy kell megváltoznia, hogy azok az erőviszonyok, amelyek a februári napok alatt alakultak ki, és amelyek az akcióbizottságokban is érvényesültek, a kormány összetételében is kifejezésre jussanak. A huszonnégy személyből álló kormányban a javaslat értelmében Csehszlovákia Kommunista Pártjának és Szlovákia Kommunista Pártjának tizenegy, személy szerint megnevezett képviselője foglalna helyet, valamint három szociáldemokrata, két nemzeti szocialista, két néppárti képviselő, továbbá a szlovák Demokrata Párt egy képviselője, a Szabadságpárt képviselője, a Szakszervezetek Központi Tanácsának két képviselője (egy kommunista és egy szociáldemokrata) és két párton kívüli szakember. A kormány elnökségének létszámát hatról négyre kellene csökkenteni (K. Gottwald, a kormány elnöke, valamint V. Široký, A. Zápotocký és B. Laušman elnökhelyettesek). A CSKP megtartaná eddigi tárcáit (a Népjóléti Minisztérium kivételével), továbbá átvenné a belkereskedelmi, a külkereskedelmi, az igazságügyi és az iskolaügyi tárcákat. Külkereskedelmi miniszternek A. Gregort, belkereskedelmi miniszternek F. Krajčírt, igazságügyi miniszternek A. Čepičkát, iskolaügyi miniszternek pedig Z. Nejedlýt javasolták. A Szakszervezetek Központi Tanácsát a kormányban A. Zápotocký

és E. Erban képviselné. Az új kormánylistát a reggeli órákban kell a köztársasági elnök elé terjeszteni.

Az akciófeladatok tárgyalása során a párt elnöksége jóváhagyott több olyan intézkedést, amelyet kedden, február 24-én már végrehajtottak (pl. változások a „Svobodné noviny" szerkesztőségében, javaslat a Melantrich nemzeti gondnokság alá vonására stb.). Döntés született arról is, hogy legkésőbb február 25-én össze kell hívni a központi akcióbizottság alakuló ülését, meg kell választani elnökségét, valamint meg kell határozni az akcióbizottság feladatait. A központi akcióbizottságban a kommunistáknak biztos többségben kell lenniük. Fontos volt két utasítás jóváhagyása is az üzemi pártszervezetek részére. Ezek szerint az üzemi gyűlésekről táviratokat kell küldeni E. Beneš köztársasági elnöknek azzal a követeléssel, hogy fogadja el a miniszterek lemondását, és hagyja jóvá Gottwaldnak a kormány kiegészítésére irányuló javaslatát. A párt üzemi szervezeteinek ezen felül oda kellett hatniuk, hogy a nemzeti szocialisták és a néppártiak önszántukból oszlassák fel üzemi szervezeteiket.

A legfontosabb azonban az a határozat volt, amely szerint arra az esetre, ha a köztársasági elnök elutasítaná K. Gottwaldnak az új kormány kinevezésére vonatkozó javaslatát, általános sztrájkot kell előkészíteni. Ezt a végső eszközt azonban meg kell előznie a prágai nép hatalmas tüntetésének, amelyet Csehszlovákia Kommunista Pártja szerdára, február 25-re a Vencel térre hívott össze. A tüntetésen részt vevő hatalmas dolgozó tömegek, s' azirányú elszántságuk, hogy keresztülviszik a Kommunista Párt javaslatait, további olyan eszköz kell hogy legyen, amely nyomást gyakorol Beneš köztársasági elnökre. Ha Beneš ennek ellenére is elutasítaná a miniszterek lemondásának elfogadását, a tüntetőknek a Vencel térről egyenesen a prágai várba kell vonulniuk, ott újra kifejezésre kell juttatniuk erejüket és elszántságukat, továbbá kategorikusan azt kell követelniük, hogy a köztársasági el-

nök vagy fogadja el a minszterek lemondását, vagy pedig maga mondjon le. A prágai várban lefolyó tüntetés lenne E. Beneš számára az utolsó figyelmeztetés; ennek a tüntetésnek nyomatékosan kifejezésre kell juttatnia, hogy a nép türelmével sem lehet a végtelenségig visszaélni. Az általános sztrájkról, amelynek előkészítéséért a párt titkársága volt a felelős, az elnökség ezen az ülésen nem tárgyalt részletekbe menően. Az elképzelés az volt, hogy általános és teljes sztrájk lesz. Időtartamát hozzávetőlegesen 24 órában határozták meg, ám erről a végleges döntés mégis a konkrét körülményektől függ majd. Az események további nyugodt fejlődésének biztosítása, valamint minden esetleges fegyveres provokáció meggátlása végett Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége úgy döntött, hogy a Népi Milícia egységei február 25-től kezdve viseljenek fegyvert.

Az elnökség végül jóváhagyta a köztársasági elnöknek megküldendő választ. Ebben a következőket írta:

„Tisztelt Elnök Úr!

Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége tudomásul vette f. hó 24-én kelt levelét, és újból megállapítja, hogy nem veheti fel a tárgyalásokat a Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a szlovák Demokrata Párt eddigi vezetőségével. Ezt éppen azért nem teheti meg, mert ez ellentétben állna mind a nép egységének és összefogásának érdekével, mind pedig a köztársaság további nyugodt fejlődésének érdekével.

A legutóbbi idők eseményei megcáfolhatatlanul bebizonyították, hogy ez a három párt már nem képviseli többé a városok és a falvak dolgozó népének érdekeit, hogy e pártok vezetőségei hűtlenek lettek a népi demokráciához és a Nemzeti Frontnak a Kassai Programban, valamint az Országépítő Kormányprogramban kifejezésre juttatott alapgondolataihoz, továbbá felforgató ellenzéki magatartást tanúsítottak. Ez újra meg

újra megmutatkozott a kormányban, az Alkotmányozó Nemzetgyűlésben, ezeknek a pártoknak a sajtóorgánumaiban és azokban az akciókban, amelyeket központi titkárságaik vétkes könnyelműséggel szerveztek meg a dolgozó nép szociális érdekei ellen, az állam biztonsága ellen, a köztársaság szövetségesi kötelékei ellen, az állami pénzügyek ellen, az államosított ipar ellen, a sürgősen szükséges mezőgazdasági reformok ellen, röviden szólva népünk egész országépítő erőfeszítése, valamint magának a belső és külső állambiztonságnak az alapjai ellen. Ezeknek a pártoknak a képviselői felvették a kapcsolatot még olyan külföldi körökkel is, amelyek ellenségei népi demokratikus államrendünknek és szövetségesi kötelékeinknek, s ezekkel a külföldi ellenséges elemekkel együttműködve azon voltak, hogy visszafordítsák köztársaságunk eddigi fejlődését. Ez az állandóan fokozódó folyamat azután a kormány összezúzására irányuló kísérletben tetőzött, amelyet — s erre bizonyítékok vannak — puccsista akcióknak kellett volna kísérniük.

A legutóbbi idők hatalmas tüntetései és népgyűlései félreérthetetlenül megmutatták azonban, hogy népünk teljes egységben és felháborodással ítéli el ezeknek a pártoknak a politikáját, és olyan kormány megalakítását kívánja, amelyben becsületes, haladó szellemű, köztársaságunkhoz és népünkhöz hű hazafiak ülnének. Az elkeseredés egyre nagyobb mértékben nyilvánult meg a szóban forgó három párt tagjainak soraiban is. E pártok tagsága pártjuknak és magának a Nemzeti Frontnak megújhodását követeli.

A népakarat e spontán megnyilvánulásaival összhangban Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége jóváhagyta K. Gottwaldnak, a kormány elnökének azokat a javaslatait, amelyek szerint a kormány az összes pártok és a nagy összpolitikai szervezetek kiemelkedő képviselőivel egészülne ki. Hangsúlyozzuk, hogy ez a kormány a parlamentáris

demokrácia alapelveivel teljes összhangban az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elé járul, előterjeszti programját, és felkéri a nemzetgyűlést annak jóváhagyására. Abban a meggyőződésben, hogy ez a legteljesebb mértékben alkotmányos és parlamentáris eljárás biztosítja a köztársaság nyugodt fejlődését, s egyúttal megfelel a dolgozók többsége által alkotott elképzeléseknek is, Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának elnöksége azt a reményét fejezi ki, hogy alapos mérlegelés után Ön is elismeri fejtegetéseink helyességét, és egyetért majd az elnökség javaslataival.

Csehszlovákia Kommunista Pártja
Központi Bizottságának elnöksége"[21]

A levelet még aznap éjjel elküldték a várba. Ez a levél tett pontot az ötödik februári nap után, amely már kézzelfogható közelségbe hozta a munkásosztály győzelmét. Abban, hogy a visszalépett miniszterek lemondását a köztársasági elnök most már elfogadja, és kinevezi az új kormányt, már senki sem kételkedett. Csak az volt a kérdés, hogy mikor történik ez meg és milyen formában. A rákövetkező szerdai napnak, vagyis február 25-nek, mindenesetre teljesen tisztáznia kellett a helyzetet.

Szerda, február 25. A győzelem napja

A munkásosztály és a burzsoázia közötti erőviszonyok alakulását rögtön reggel megmutatta már a napisajtó is. A „Svobodné slovo". és a „Čas" már egyáltalában nem jelent meg. A „Lidová demokracie" viszont már mint a Néppárt akcióbizottságának sajtóorgánuma került ki a nyomdából. Mi szemléltethette volna ennél meggyőzőbben a Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt

és a Szlovák Demokrata Párt reakciós vezetőségének teljes tehetetlenségét?

A B. Laušman és Z. Fierlinger megállapodásáról kiadott nyilatkozat, valamint a „Právo lidu"-ban megjelentetett kiáltvány, amelyben tizenhat ellenzéki szociáldemokrata képviselő amellett emelt szót, hogy a Nemzeti Frontban alakítsanak ki szilárd szocialista magot, félreérthetetlenül tudtára adta a nagyközönségnek, hogy a Szociáldemokrata Pártban a baloldal győzött.

A kommunista és a szakszervezeti sajtó, valamint a többi haladó szellemű lap különösen a tüntető sztrájk lefolyásával, a prágai dolgozók február 24-i esti tüntetésével, továbbá az akcióbizottságok megalakításával és tevékenységével foglalkozott részletesen.

A Szakszervezetek Központi Tanácsa kiáltványban köszönte meg Csehszlovákia dolgozó népének, hogy a tüntető sztrájk alkalmával oly elszántan és egységesen állt ki az üzemi tanácsoknak és a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom üzemi csoportjainak kongresszusán meghirdetett követelések mellett. A kiáltványban a szakszervezetek kategorikusan követelték, hogy a köztársasági elnök fogadja el a hűtlenné vált miniszterek lemondását, s a lehető leggyorsabban alakuljon meg az új kormány, mégpedig Klement Gottwald javaslatai szerint.

Nagy jelentőségű volt annak a 153 vezető kulturális személyiségnek a nyilatkozata is, akik elutasították a reakció fellépését, és arra hívták fel az értelmiségieket, hogy lépjenek be az akcióbizottságokba.

Csehszlovákia Kommunista Pártjának tekintélye egyre növekedett. Ezt bizonyította a „Rudé právo"-nak az a közleménye is, amely szerint csak a legutóbbi két nap folyamán 7540 új tag lépett be a pártba. Többnyire más pártokból átlépettekről volt szó.

A cseh katolikus főpapság az utolsó pillanatban még kísérletet tett arra, hogy beavatkozzék az események-

be. Egyes lapokban megjelent J. Beran prágai érsek felhívása. Ez az evangéliumból vett különböző idézetekkel indokolta, miért határozta el magát az érsek arra, hogy ezekben a percekben nem hallgat tovább. Felhívása a következőképpen végződik:

„Tartsátok fenn a jogrendet! Elvben mindenki elfogadta a szocializálási programot. Mindenki annak megvalósításán munkálkodott, és ezen is akar munkálkodni. A jog útján tartósabb és egyúttal gyökeresebb reformokat érhettek el... Ne semmisítsétek meg Felszabadító Elnökünk hagyományát és Országépítő Elnökünk munkáját!..."[1]

Az érsek nyilatkozatát illetően nem sokáig váratott magára a válasz. A. Zápotocký még a délelőtti rádióbeszédében konkrét példák kapcsán emlékeztetett azokra a negatív tapasztalatokra, amelyeket a munkásosztály a jogrend betartásával a München előtti köztársaságban szerzett, valamint rávilágított arra is, miben különbözik az új népi demokrácia a régi polgári demokráciától. Kijelentette továbbá, hogy a kormányválság megoldásával kapcsolatban nem T. G. Masarykról vagy dr. E. Benešről van szó, hanem Zenklről és cimboráiról. Beszédét ezekkel a szavakkal fejezte be:

„A városok és a falvak dolgozó népe ma már nem vak. A tapasztalatok sok mindenre megtanították. Nem azt nézi, ki mit ígér, milyen jelszavakat hangoztat, milyen nevekkel palástolja gyalázatos tetteit. Azt nézi, ki mit csinál: vajon elárulja-e vagy pedig teljesíti ígéreteit. Ennek megfelelően dönt azután.

A nép vasárnap, az üzemi tanácsok és a szakszervezetek kongresszusán, már döntött. Jövő vasárnap, a parasztok tüntető gyűlésén, szintén dönteni fog. Döntött a tegnapi egyórás tüntető sztrájkkal. Ma a prágai utcákon is tüntetésekkel dönt, és — ha erre szükség lesz — azzal is dönteni fog, hogy leállítja a munkát az egész köztársaságban.

Döntése ma így szól:

A leleplezett reakciósok, a hazaárulók és a felforga-

tók nem kerülhetnek be a demokratikus kormányba! Nemzeti Frontnak lennie kell, azt meg kell újítani, és ki kell szélesíteni! Az árulóknak, a kollaboránsoknak és védelmezőiknek nincs és nem is lesz helyük benne!

Az üzemi tanácsok kongresszusának, valamint a parasztok kongresszusának követeléseit teljesíteni kell . . ."[2]

Csehszlovákia Kommunista Pártjának összes kerületi és járási bizottságai még aznap éjjel tájékoztatást kaptak a pártelnökség február 24-én hozott határozatairól, és köztársaságszerte megkezdték e határozatok teljesítését. A legnehezebb feladat megint a prágai kerületi szervezetnek jutott, mert neki kellett délután 16 órára megszerveznie a dolgozóknak és a Népi Milícia felfegyverzett alakulatainak hatalmas tüntetését a Vencel téren. A CSKP Prága kerületi bizottságának elnöksége úgy határozott, hogy a menetek a reggeli műszak befejezése után az egyes városi kerületi gyülekező helyekről 14 és 15 óra között induljanak el.

A Népi Milícia vezérkara kidolgozta a milicisták felfegyverzésének tervét, valamint a mozgósítási tervet is arra az esetre, ha a Népi Milícia összes körzeteinek közösen kellene fellépniük. Körzeti törzskari parancsnokaik a szerdán délelőtt megtartott értekezletükön kiadták Csehszlovákia Kommunista Pártjának szigorú parancsát, amely szerint fegyvert használni nem szabad. Parancsot fegyverhasználatra csak a Népi Milícia főparancsnoka adhat, kizárólag személyesen. A körzeti törzskarok parancsnokai között szétosztották a CSKP Központi Bizottságának és a Népi Milícia főparancsnokságának következő szövegű levelét is:

„Parancsnok Elvtárs! Fellépésednek méltóságteljesnek, cselekvésednek pedig minden vonatkozásban helyesnek kell lennie, hogy ezzel elnyerd a lakosság csodálatát és tiszteletét, és egyúttal kimutasd a munkásosztály fölényét. Légy óvatos, ne feledd, milyen következményekkel jár, ha utat engedsz a provokációnak. Légy mindig tudatában annak, hogy kockára te-

heted az egész mozgalmat, helyrehozhatatlanul beszennyezheted a munkásosztály és drága pártja tiszta és becsületes nevét. Parancsnok Elvtárs! Te felelsz a pártnak azért, hogy a mai tüntetés, amelynek az a célja, hogy a munkásosztály erejét, fegyelmezettségét, szervezettségét és érettségét bizonyítsa, minden tekintetben simán folyjon le. Parancsnok Elvtárs! Te felelsz a pártnak azért, hogy Prágában ezekben a történelmi időkben fennmarad a közrend!"[3]

A Népi Milícia vezérkarának parancsait az egyes üzemekben megtartott déli gyülekezések során minden milicista előtt kihirdették.

Eközben — a délelőtt folyamán — a prágai üzemek dolgozóival és alkalmazottaival ismertették a délutáni tüntetés rendjét is. A smíchovi Tatra Művekben ez a következőképpen játszódott le. Az üzemi hangosbeszélőn délelőtt a dolgozókat a szakszervezeti csoport elnöke, Hřebřina elvtárs, valamint az üzemi tanács elnöke, Šik elvtárs tájékoztatta a K. Gottwald és E. Beneš között folyamatban levő tárgyalások pillanatnyi állásáról. Mindketten hangsúlyozták, hogy E. Beneš még mindig ingadozik, és olyan kompromisszumos megoldást ajánl, amelyet a dolgozók nem fogadhatnak el, és nem is szabad elfogadniuk. A prágai dolgozók azért, hogy E. Benešnek emlékezetébe idézzék azt az alapvető alkotmányos kötelességét, hogy a nép érdekében és a nép akaratának megfelelően kell döntenie, 16 órakor a Vencel téren hatalmas tüntetést rendeznek. Šik elvtárs beszédének végén felhívta a dolgozókat, hogy a tegnap megtartott tüntető sztrájkhoz hasonlóan jöjjenek el egységesen a délutáni tüntetésre, és vegyenek abban mindannyian részt. Hasonlóan folyt le a tüntetés előkészítése a többi üzemben és hivatalban is.

Azok közül a reakciós miniszterek közül, akik benyújtották lemondásukat, szerdáig csupán egy maradt hivatalában: P. Drtina igazságügyi miniszter. Délelőtt azonban az ő minisztersége is véglegesen befejeződött.

Amikor 11 órakor megérkezett a minisztérium épületébe, a minisztérium éppen akkor ülésező akcióbizottsága távozásra szólította fel. P. Drtina ezt lázadásnak minősítette, az akcióbizottság összes jelenlevő tagját fegyelmi eljárással fenyegette, majd kijelentette: „az akcióbizottságoknak semmiféle jogalapjuk sincs, és így az önök eljárása a köztársaság védelméről szóló törvényekbe ütközik." Erre az akcióbizottság elnöke, a kommunista Severa, teljes határozottsággal így válaszolt: „Ezekben a percekben nem az a döntő, hogy az akcióbizottságok ön szerint törvényesek vagy törvénytelenek-e. Itt vagyunk, és nem félünk a felelősségtől. Ön benyújtotta lemondását, és ezzel elvesztette a nép bizalmát. A nép szemében ön már nem miniszter, és éppen ezért hagyja el a minisztériumot!"[4] P. Drtinának távoznia kellett.

Délelőtt 10 órakor megalakult a megújhodott Nemzeti Front akcióbizottsága a parlamentben is. Tagjai lettek: A. Gregor és J. Janouš Csehszlovákia Kommunista Pártja képviseletében, továbbá F. Komzala Szlovákia Kommunista Pártja, J. Lindauer a Szociáldemokrata Párt, J. Plojhar a Néppárt és J. Ševčík a Demokrata Párt képviseletében. Ebben az első akcióbizottságban nem volt még képviselve sem a nemzeti szocialista képviselőcsoport haladó szárnya, sem a szlovákiai Szabadságpárt. A parlament akcióbizottsága vált azzá a kezdeményező szervvé, amely biztosította a válság parlamentáris megoldását. Első feladata az volt, hogy Gottwald új kormánya részére biztosítsa a parlamenti többséget. Éppen ezért az akcióbizottság első ülésén nyilatkozatot adott ki, amelyben meghatározta az Alkotmányozó Nemzetgyűlés legközelebbi feladatait, azokat a feladatokat, amelyeket a reakció szabotálása miatt mind ez ideig nem lehetett megvalósítani. Az akcióbizottság tagjai által aláírt felhívás végén ezt olvashatjuk:

„Most arra van szükség, hogy az összes demokratikus érzelmű képviselők, a nép tényleges akaratának

összes szószólói olyan munkaképes többséget alkossanak, amely segíti K. Gottwald megújhodott kormányát az Országépítő Kormányprogram teljesítésében.

Ezért az Alkotmányozó Nemzetgyűlés alulírott képviselői akcióbizottságot alakítottak, amely az összes demokratikus képviselők szoros együttműködésével biztosítani akarja, hogy az Alkotmányozó Nemzetgyűlés teljesítse a nép által reá rótt összes kötelezettségeket.

Ezzel a felhívással fordulunk valamennyi demokratikus képviselőhöz:

Jelentkezzetek mindannyian, akik együtt akartok működni a Nemzeti Front akcióbizottságával az Alkotmányozó Nemzetgyűlésben!

Fogjatok össze és működjetek együtt az Országépítő Kormányprogram teljesítése, valamint Klement Gottwald megújhodott kormányának támogatása céljából!

Minden erőtöket vessétek be annak érdekében, hogy az Alkotmányozó Nemzetgyűlés megvalósítsa programját!

Zárjátok ki soraitokból mindazokat, akik szabotálják az Alkotmányozó Nemzetgyűlés tevékenységét!"[5]

A parlamenti akcióbizottság ezt a felhívást, amelyet egyébként szerdán este a rádió is közölt, február 28-án — a második ülésén hozott határozatnak megfelelően — név szerint megküldte az Alkotmányozó Nemzetgyűlés 229 képviselőjének. A felhívást csak 30 nemzeti szocialista, 21 demokrata párti, 13 néppárti és 7 szociáldemokrata képviselőnek nem küldték meg.

A különböző szinteken megalakult akcióbizottságok tevékenysége országszerte továbbra is elsősorban arra irányult, hogy megtisztítsák a közéletet a reakciós elemektől. A Belügyminisztérium utasításainak megfelelően gyorsított ütemben folytatódott a tisztogatás a nemzeti bizottságokban, a Nemzetbiztonsági Testületben, továbbá a hivatalokban meg az ipari és a gazdasági vállalatoknál is. A tisztogatás többnyire nyugodtan

folyt, bár itt-ott drámai eseményekre is sor került. Így pl. a Baťa Művekben (a mostani Gottwaldovban) az akcióbizottság reggel 7 órára a 21. épület 8. emeletére összehívta az üzem összes igazgatóinak és vezető tisztviselőinek tanácskozását. Időközben az üzemi őrség megszállta a 21. épület valamennyi bejáratát és az üzem fontosabb pontjait. J. Kijonka és Alexy elvtársak beszédei után az üzemi őrség kivezette az üzemből a burzsoázia 113 legismertebb hívét.

Az akcióbizottságok az üzemi tanácsokkal együtt nemzeti gondnokságokat is kezdtek hivatalba léptetni azoknál a magánvállalatoknál, amelyeket az üzemi tanácsok kongresszusán elfogadott határozat szerint államosítani kellett. A Szakszervezetek Központi Tanácsa ugyanis február 24-én figyelmeztette az üzemi tanácsokat, valamint a helyi, a járási és a kerületi szakszervezeti tanácsokat, hogy a további államosítási tervekkel kapcsolatban szaporodnak az olyan esetek, amikor a munkaadók durván beavatkoznak a vállalatok gazdálkodásába, hogy saját előnyüket szem előtt tartva kárt okozzanak a leendő állami tulajdonnak. Különösen arról volt szó, hogy a vállalatok tulajdonosai indokolatlanul kiveszik betéteiket, adókihágásokat követnek el, megsértik a pénz stabilitására irányuló rendelkezéseket, a gazdasági jogszabályokat stb. A Szakszervezetek Központi Tanácsa figyelmeztette az üzemi tanácsokat, hogy mindezen üzemeknek az esetében ők a felelősek a termelés zavartalan menetéért, valamint az esetleges veszteségekért. Mivel a köztársaság elnöke által kiadott 1945. évi törvényerejű rendelet 3. §-a értelmében nemzeti gondnokságot kell létesíteni mindenütt, ahol a termelést veszély fenyegeti, a Szakszervezetek Központi Tanácsa azt ajánlotta, hogy ezeket a vállalatokat vonják nemzeti gondnokság alá. Mindenekelőtt az 50 dolgozónál többet foglalkoztató termelő vállalatokról, az összes likőr- és szeszipari vállalatról, a gyógyszereket gyártó és elosz-

tó vállalatokról, a nagykereskedésekről, áruházakról, import- és exportvállalatokról, a gyógyintézetekről és a fürdőkről volt szó.

Szlovákiában J. Šoltész ipari és kereskedelemügyi megbízott utasította az összes üzemeket és vállalatokat, hogy szigorítsák meg a biztonsági intézkedéseket, és gátolják meg az esetleges szabotázscselekményeket. J. Šoltész, aki ideiglenesen az élelmezésügyi megbízott hivatalát is vezette, szerdán még egy további hirdetményt is közzétett. Ebben arra hívta fel a figyelmet, hogy mindazokkal szemben, akik veszélyeztetik a lakosság ellátását, a legszigorúbb büntetéseket fogják alkalmazni.

A Nemzeti Front akcióbizottságai megkezdték a tisztogatást a Nemzeti Szocialista Pártban és a Néppártban is, különösen e pártok kerületi és járási bizottságaiban, valamint titkárságain. A Nemzeti Szocialista Pártnak azokat a titkárságait, amelyekben hivatalban maradtak a reakciós titkárok és ahol nem jelentek meg a baloldali erők, az akcióbizottságok a szerdai napon többnyire bezárták. A Moravská Ostrava-i kerületi akcióbizottság nemzeti gondnokságot nevezett ki az ostravai Melantrich nyomda, valamint az ostravai „Hlas" élére, mely utóbbi a Néppárt lapja volt. Számos kerületből (Kladno, Hradec Králové, Moravská Ostrava) érkeztek jelentések arról, hogy egyes üzemi és helyi nemzeti szocialista szervezetek maguktól feloszlottak. A Nemzeti Front akcióbizottságai a különböző kerületekben, járásokban és városokban egyúttal azt ajánlották a Nemzeti Szocialista Párt és a Néppárt haladó szellemű és demokratikus gondolkodású tagjainak, hogy alakítsák meg pártjaik ideiglenes előkészítő akcióbizottságait. Ezeknek az akcióbizottságoknak az összetételét azonban minden esetben jóvá kellett hagynia a Nemzeti Front illetékes akcióbizottságának. A nap folyamán egyébként a nemzeti szocialista szövetkezeti dolgozók is csatlakoztak a párt szakszervezeti tagjai által kiadott nyilatkozathoz, és

felhívták a szövetkezeti dolgozókat, hogy lépjenek be az akcióbizottságokba.

A Nemzeti Szocialista Párt reakciós vezetősége, amely különben már egészen elszigetelődött, még egyszer kísérletet tett arra, hogy befolyásolja E. Beneš köztársasági elnököt. A Csehszlovák Nemzeti Szocialista Párt központja levelet intézett az elnökhöz, amelyet V. Šolc, a központi szervezési bizottság elnöke és a Központi Bizottság elnökségi ügyvivője, valamint V. Krajina főtitkár írt alá. A levélben közölték: a párt elnökségének, Központi Végrehajtó Bizottságának és képviselői csoportjának együttes ülésén az a határozat született, hogy a pártból ki kell zárni minden olyan tagot, aki tisztséget vállalt az ún. akcióbizottságokban vagy az ún. új kormányban, továbbá, hogy a párt nem adott senkinek sem engedélyt arra, hogy részt vegyen a kormányban. A levél megállapította, hogy az Alkotmányozó Nemzetgyűlésnek mind a 300 tagját a jelölő pártok javaslatára választották meg, a Nemzeti Front választás előtti elvi jelentőségű határozata alapján, miszerint a választások után együttesen megalakítják a Nemzeti Front kormányát. A levél ezek után így végződött:

„Éppen ezért egyedül és kizárólag ismét csak a népnek az új választásokon kifejezésre jutó akarata döntheti el, hogy a kormányt más elvek szerint és más alapon kell-e megalakítani. Szükségesnek tartottuk ezt Önnel, Elnök Úr, még azelőtt közölni, mielőtt esetleg maga döntene az elkövetkező kormány összetételéről."[6]

E. Beneš köztársasági elnök azonban már nem akart vitába bocsátkozni a Nemzeti Szocialista Párt vezetőségével. A párt főtitkárát, V. Krajinát, aki 10 óra előtt kihallgatásra jelentkezett, nem volt hajlandó fogadni. V. Krajinával csupán J. Smutný kancellár és J. Jína beszélt. V. Krajina után a Sokol Csehszlovák Tornászszövetség képviselői érkeztek a várba, dr. Hřebík elnök, dr. Kepka és dr. Krejčí személyében. Azt

akarták felajánlani, hogy Csehszlovákia Kommunista Pártja és a Szakszervezetek Központi Tanácsa részéről megszervezett tömegtüntetések ellensúlyozásaképpen megrendezik a szokolok tüntetését. Beneš azonban őket sem fogadta, nekik is meg kellett elégedniük J. Smutný kancellárral.

A Néppártban a központi titkárságot délután a párt akcióbizottsága vette át, élén A. Petr és J. Plojhar képviselőkkel. Ám 11 órakor még megtartották a régi összetételű néppárti elnökség ülését. F. Hála az ülésen megállapította, hogy a Néppárt politikája csődöt mondott, és hogy legalább részben igazolja magát, valamint J. Šrámeket is, akinek nevében az utóbbi időben olyannyiszor beszélt, kijelentette: „Túlságosan is Benešre bíztuk magunkat." Ez után a szomorú megállapítás után ennek az elnökségnek utolsó ülése feloszlott. A párt vezetősége belátta vereségét. J. Šrámek és F. Hála már előző nap sikertelenül kísérelte meg egymillió korona felvételét a pártnak a Postatakarékpénztárban vezetett folyószámlájáról. Annak érdekében, hogy ilyen kísérletek — amelyekről egyébként többfelől érkeztek jelentések — ne ismétlődhessenek meg, a Belügyminisztérium szerdán rendeletet adott ki, amelynek értelmében a jobboldali pártok pénzeszközeivel csak az egyes pártok központi akcióbizottságai rendelkezhetnek, de ők is csak a Belügyminisztérium előzetes hozzájárulásával.

A Szociáldemokrata Párt vezetőségében tovább folytatódott az erők eltolódása a baloldal javára. Délelőtt 11 óra 15 perckor F. Tymešnek a miniszterelnökség épületében levő dolgozószobájában összeültek a következő szociáldemokrata tisztségviselők: B. Laušman, Z. Fierlinger, F. Tymeš, A. Jungwirtová, O. John, E. Erban, V. Erban, J. Havelka, J. Němec és J. Šulc. Megállapodtak abban, hogy a párt elnökségének este sorra kerülő ülésén érvényesíteni fogják az alábbi követeléseket, és azok mellett fognak szavazni:

„1. Az elnökségi ülésekre a továbbiakban nem kap

meghívót: V. Majer, V. Görner, J. Kubát és V. Bernard. Ezzel szemben mint szavazati joggal rendelkező teljes jogú tagokat meg kell hívni az elnökség üléseire E. Erbant, dr. J. Hájeket, dr. J. Havelkát és dr. J. Němecet.

2. B. Vilím eddigi főtitkár azonnal megkezdi egészségügyi szabadságát, és arról nem tér vissza. A főtitkár ügyvezető helyettesévé dr. V. Erbant kell megválasztani. Fel kell állítani a titkárság politikai osztályát, amelynek vezetésére dr. Hájek kap megbízást. Ez az osztály két csoportra oszlik majd, amelyek közül a belpolitikai csoportot dr. Havelka, a külpolitikai csoportot pedig dr. Hájek vezeti. Dr. Havelka lesz egyúttal a felállítandó káderbizottság elnöke. Vezető szervező titkár továbbra is Pavlán marad. Štička az I. prágai kerület titkára lesz.

3. A Szociáldemokrata Párt vezető szerve gyakorlatilag az új elnökség. A Végrehajtó Bizottság összehívására csak később, legkorábban másfél hónap múlva kerül sor."[7]

A szociáldemokrata baloldal előretört a kerületekben és a járásokban is. Prágában a nap folyamán megszállták az összes városi kerületi titkárságokat, Hradec Královéban pedig a kerületi titkárságot. Ostravában megalakult a Szociáldemokrata Párt kerületi akcióbizottsága, amely azonnal szoros együttműködésre lépett Csehszlovákia Kommunista Pártjával.

A Demokrata Párt akcióbizottsága M. Polák alezredessel az élén a február 24-ről 25-re virradó éjszaka alakult meg. M. Polák és J. Kyselý a rádióban szólt a Demokrata Párt tagjaihoz. Felhívták őket, hogy a pártot úgy tisztítsák meg és alakítsák újjá, hogy erős támasza legyen K. Gottwald kormányának és az új Megbízottak Testületének. Azt, hogy milyen nagy szükség volt a tisztogatásra a Demokrata Pártban, megmutatta egyébként a bratislavai Állambiztonsági Hivatal nyilvánosságra hozott közleménye is. Az állambiztonsági szervek ugyanis a Demokrata Párt titkárságának székházában házkutatást tartottak, és ennek

során nagy mennyiségű sokszorosított államellenes röpiratot és egyéb államellenes iratot találtak. Büntető feljelentést tettek dr. F. Hodža képviselő, valamint a Szlovák Nemzeti Tanács tagja, dr. Baar ellen, s egyben kiadatásukat kérték az Alkotmányozó Nemzetgyűlés mentelmi bizottságától.

A szerda délelőtt egyik fontos eseménye volt még a Nemzeti Front központi akcióbizottsága előkészítő bizottságának egy óra hosszat tartó ülése is. Az ülést A. Zápotocký nyitotta meg 10 óra 40 perckor a Szakszervezetek Központi Tanácsa prágai székházának üléstermében. Az ülés napirendjén az összállami akcióbizottság végleges összetételére vonatkozó javaslat kidolgozása szerepelt. E szervnek szerda délután 16 órakor kellett összeülnie. A bizottság személyi összetételére vonatkozó javaslatot, amelyet a CSKP nevében A. Čepička terjesztett elő, rövid vita után elfogadták. A. Zápotocký, az előkészítő bizottság elnöke, csak az ülés megnyitásán vett részt, mert K. Gottwald kormányelnökkel, valamint V. Nosek belügyminiszterrel együtt délelőtt 11 órára a várba, a köztársasági elnökhöz kellett mennie. Megnyitó beszédében mindazonáltal kifejezte azt a meggyőződését, hogy a kormányválság még a mai napon megoldódik, s így a Nemzeti Front központi akcióbizottsága délutáni ülésén állást foglalhat majd Gottwald új kormányának javaslatával kapcsolatban is.

Csehszlovákia Kommunista Pártja képviselőinek látogatása a köztársasági elnöknél fél óra hosszat tartott. Mivel ez a látogatás a hat februári nap legfontosabb eseményei közé tartozott, minden bizonnyal nem érdektelen, ha megismertetjük olvasóinkat azzal a gyorsírói feljegyzéssel, amely ennek a tárgyalásnak a lefolyását rögzítette. A feljegyzés így hangzik:

„Dr. Eduard Beneš köztársasági elnök szerdán, február 25-én délelőtt 11 órakor J. Smutný kancellár jelenlétében fogadta Klement Gottwaldot, a kormány elnökét, Václav Nosek belügyminisztert és Antonín

Zápotockýt, a Szakszervezetek Központi Tanácsának elnökét.

Gottwald kormányfő átadta a köztársasági elnök úrnak a kormány átalakítására és kiegészítésére vonatkozó javaslatát. — Megjegyzem — mondta Gottwald —, a javaslatot úgy állítottuk össze, hogy a kormányban a nemzet összes rétegei képviselve legyenek; a lista összeállítására a javasolt személyek hozzájárulásával került sor.

A köztásasági elnök úr a javaslatot átnézte, és így szólt: — A dolgot át kell gondolnom. Mindenesetre köszönöm önnek, hogy ez ilyen gyorsan ment. Én sem fogok semmit halogatni, hogy a válság így mielőbb megoldódjék, mégpedig minden vonatkozásban félreérthetetlenül.

Tegnap kifejtettem ön előtt véleményemet; önnek azonban, miniszterelnök úr, bizonyos kételyei voltak. Ezt én megértem. Újból fontolóra vettem a dolgot, és értem, hogy nincs éppen könnyű helyzetben, mint ahogyan én sem vagyok könnyű helyzetben. Tehát, mint mondottam, ezt az egész dolgot még részletekbe menően megfontolom és átgondolom, s azután olyan formában fogok eljárni, hogy a megoldást önnek is lehetővé tegyem és megkönnyítsem. Nekem magamnak azonban ugyancsak olyan módon kell eljárnom, hogy ne csináljak semmi olyat, ami engem is érintene. Más szavakkal azt akarom mondani: lehetősége lesz arra, hogy ésszerű úton keresse meg a további eljárást és folytathassa tárgyalásait. A másik oldalon csak azt szeretném megjegyezni, hogy azt akarom — mint már mondtam önnek —, a megoldás legyen parlamentáris, hogy a dolgot ilyen vagy olyan formában a parlament szentesítse. Ez semmiképpen sem jelenti azt, hogy a dolgot feltartom vagy fel fogom tartani, vagy valamilyen ürügyet keresnék a halogatásra. Számomra magától értetődik, hogy végül is a parlamentnek kell döntenie. Én magam azonban nem akarok sem önnek, sem a parlamentnek útjában lenni.

Klement Gottwald kormányelnök megjegyezte, hogy talán valamelyest szokatlan eljárás, hogy a parlament a kormányt még annak kinevezése előtt hagyja jóvá, és úgy vélte, hogy ez az út kissé járhatatlannak minősíthető.

A köztársasági elnök úr:

— Én semmiképpen sem fogom megnehezíteni az ön dolgát. Csak arra helyezem a súlyt, hogy személy szerint megtarthassam — nem a dekórumot, ez nem a helyes szó — hanem a becsületes, tisztességes álláspontot, hogy lehetővé tegyek egy olyan helyzetet, amelyben elmehetek az útból. Ezzel még semmit sem mondtam, még meglátom, hogyan fejlődnek a dolgok. Nem fenyegetőzöm semmiféle lemondással, de azt akarom, hogy a dolgok úgy fejlődjenek, hogy az egész helyzetet elfogadhatóvá tegyem önnek és magamnak is. És ezért mindent meg kell fontolnom és gondolnom. Ismét biztosítom önt, hogy nem fogok semmilyen fölösleges nehézséget támasztani sem önnek, sem a köztársaságnak. Hiszen tudja, hogy ez nem felelne meg a természetemnek.

Nosek belügyminiszter azt kérdezte, vajon a köztársasági elnök úr szavai azt jelentik-e, hogy a kormány bemutatkozik a parlamentben.

A köztársasági elnök úr:

— Ez magától értetődik. És újból ismétlem, hogy az egész ügyet jól át akarom gondolni, és éppen ezért nem helyezkedem semmiféle végleges álláspontra, nem hozok semmiféle végleges döntést, hanem újólag arról biztosítom önöket, hogy nem akarok és nem fogok semmiféle nehézséget támasztani.

Gottwald kormányelnök megkérdezte, mikorra várható a köztársasági elnök döntése.

A köztársasági elnök úr:

— Mielőbb. De, mint mondom, át kell gondolnom a dolgot és fontolóra kell vennem a megoldás következményeit, azokat a következményeket, amelyek beállhatnak, és amelyek jók és rosszak is lehetnek.

Nosek belügyminiszter megjegyezte, hogy jó volna, ha a köztársasági elnök úr gyorsan határozna.

A köztársasági elnök úr:

— Ezt én is értem, tudom mit jelent, de megértik, hogy a dolgot meg kell fontolnom.

Gottwald kormányelnök:

— Mi csak örülnénk neki, ha ez minél gyorsabban megtörténne. Meg vagyunk győződve róla, hogy ezzel legyőzzük az összes nehézségeket, amelyek — mint ahogyan azt ön is jól tudja, köztársasági elnök úr, nem a mi hibánkból adódtak.

A köztársasági elnök úr:

— Semmiképpen sem fogom elhúzni a dolgot. Értem, hogy mindez önmagában véve válság, hogy a válság elhúzódhat, és hogy azt mielőbb meg kell oldani.

Klement Gottwald kormányelnök egyenes kérdésére, hogy a köztársasági elnök úr ma akar-e dönteni, a köztársasági elnök úr így felelt: — Igen, válaszomat mindenesetre még ma megkapja.

Majd így folytatta:

— Felkészültem a további fejlődésre; elég távoli fejlődésre gondolok. Jól megértettem ennek a válságnak a súlyosságát, és ezért azt mondom, fel vagyok rá készülve, és ezt jó értelemben gondolom. Kapcsolatom önökkel — mondta a köztársasági elnök továbbá — mindig a legteljesebb mértékben kifogástalan volt, nem volt közöttünk még a legkisebb nézeteltérés sem; köszönöm ezt önnek, nagyon sokra értékelem, de mégis fontolóra kell vennem javaslataikat.

Gottwald kormányelnök:

— Mi a válság előidézésében nem vagyunk vétkesek, ha azonban már kialakult a válság, nekünk, akik önnel együtt érezzük felelősségünket, az a kötelességünk, hogy megszüntessük a válság okait, nehogy a válság egy vagy fél év múlva megismétlődhessen.

A köztársasági elnök úr ezután újra megismételte, hogy semmilyen körülmények között sem lesz kerékkötő, hogy a köztársasági elnök és a Kommunista Párt

között eddig jó volt a viszony, és hogy ez a jó viszony végig megmaradt.

Gottwald kormányelnök ehhez azt tette hozzá, hogy ez a jó viszony fennmarad a jövőben is.

— Remélem, hogy ez így lesz — válaszolt a köztársasági elnök úr.

— Mindenre személytelenül tekintek — folytatta —, távolságot tartva mindenkivel szemben, és éppen ezért mindent jól át kell gondolnom, hogy ne kövessek el hibát sem az ön kárára, sem a nemzet egészének kárára. Tudom, hogy mi minden történt, és ebből levonom az összes lehetséges következtetéseket, nemcsak azokat, amelyek beálltak, hanem azokat is, amelyek beállhatnak. Kötelességem, hogy erre gondoljak. Nem szabad hibát csinálnom — ismétlem, sem önnel, sem pedig a nemzet egészével kapcsolatban. Látom a konfliktust. Nem akarom kifejteni, mi váltotta ki, de konfliktusról van szó; ezt a legteljesebb nyíltsággal mondom, és döntésemet is a legteljesebb nyíltsággal közlöm majd.

Zápotocký képviselő és elnök arra kérte a köztársasági elnök urat, hogy pozitívan, a kormány elnökének javaslata értelmében döntsön. — Nekünk sem kellemes — mondta —, hogy ebbe a helyzetbe kerültünk, és hogy ebbe a helyzetbe került ön is, elnök úr. Hányszor beszéltünk itt ezekről a dolgokról, és mindent megtettünk annak érdekében, hogy fennmaradjon a rend, különösen a termelésben. Minden világháború után sok elégedetlenség és radikalizmus gyülemlik fel. És mi mindig csak attól féltünk, hogy ilyen dolgokra nálunk is sor kerül, mert elég egy kavics, és a lavina ránk zúdul. Ilyen helyzetben vagyunk most. A gyárakban már lezúdulóban van ez a lavina. Erre pedig nincs szükségünk, nálunk nyugalomra és rendre van szükség. És minél hosszabb ideig tart a válság, annál inkább fokozódik a radikalizálódás. Az ember nem állhat szembe ezzel a lavinával, mert ha nem mozdul, az elsöpri. — Felhívta a figyelmet továbbá

arra, hogy mindazok a megmozdulások, amelyekre eddig sor került, a legteljesebb nyugalomban folytak le, az azonban nem biztos, hogy ez a nyugalom mindenben és továbbra is fennmarad. Megemlítette egy általános sztrájk lehetőségét is.

A köztársasági elnök úr:

— Én csak lehetővé teszem önöknek, hogy a válsággal kapcsolatban mindent gyorsan végezzenek el, hogy így visszatérhessünk a nyugodt és normális viszonyok közé. Egyes dolgokat már megtettem.

— Mindent nyugodt szemmel nézek — folytatta a köztársasági elnök úr —, de nem akarok semmit sem eltitkolni önök előtt, ez nálam magától értetődő dolog. Köszönöm, hogy eljöttek, a magam részéről továbbra is rendelkezésükre állok, ha erről a dologról újból beszélnünk kellene. Ebben az értelemben mondom, hogy bármikor eljöhetnek hozzám, ha pedig nekem volna valamire szükségem önöktől, én kérném önöket arra, hogy jöjjenek el, és beszélgessünk. Hogy mi minden jöhet még, azt nem tudom, és ezt nem tudják önök sem.

Gottwald kormányelnök:

— Javaslatunk következményei csak jók lehetnek.

A köztársasági elnök úr:

— Ezt még meglátjuk. Én is csak ezt kívánnám maguknak. Köszönöm, uraim, a látogatásukat, és jó egészséget.

Távozása közben Zápotocký képviselő és elnök még azt mondta, hogy a köztársasági elnök urat minden bizonnyal már megkímélik a további nehézségektől."[8]

Ebből a gyorsírói feljegyzésből nyilvánvaló, hogy Beneš köztársasági elnök e látogatás alkalmával még nem fogadta el a miniszterek lemondását, mint ahogy azt a Csehszlovák Rádió 13 órakor tévesen közölte. Beneš azonban már megértette, hogy a lemondást el kell fogadnia, és hogy a válság megoldását már nem húzhatja tovább.

Tudatára ébredt annak, hogy a válság elérte tetőfo-

kát. Azoknak a politikai vereségével fejeződött be, akik előidézték, mert nem voltak képesek semmiféle hatásos politikai akcióra. Bár Beneš köztársasági elnök kezdettől fogva azzal a három párttal rokonszenvezett, amelyeknek miniszterei benyújtották lemondásukat, az üzemi tanácsok kongresszusa, de még inkább a tüntető sztrájk után megértette, hogy abban az esetben, ha meg akarja gátolni, hogy a Kommunista Párt tovább fokozza akcióit, ha meg akarja akadályozni a nyílt összecsapást — el kell fogadnia a miniszterek lemondását. Attól félt, hogy Gottwald javaslatainak elutasítása esetleg még polgárháborúra is vezethet. Abban a beszélgetésében, amelyet délben Csehszlovákia Kommunista Pártjának küldöttségével folytatott, lényegében már jelezte, hogy a lemondásokat valószínűleg elfogadja. A küldöttség nem hagyta a köztársasági elnököt kétségben afelől, hogy K. Gottwald új kormányának javaslatával kapcsolatban pozitív állásfoglalást vár tőle, mert Csehszlovákia Kommunista Pártja ellenkező esetben azonnal megszervezné az általános sztrájkot, és ragaszkodnék a lemondások elfogadásához, amit minden eszközzel keresztül is vinne.

A köztársasági elnök irodája 13 órakor közölte Klement Gottwalddal: az elnök 16 órakor várja a prágai várban, hogy tudomására hozza végleges álláspontját.

Délután kézbesítették a várban azokat a leveleket, amelyekben F. Tymeš és V. Majer lemondott miniszteri tisztségéről. V. Majer az Élelmezésügyi Minisztériumból nem éppen dicsőségesen távozott. Tizennégy óra után felkereste őt az Orion, az Odkolek és a Zátka vállalat, valamint a vágóhíd munkásainak száztagú küldöttsége, és felszólította, hogy most már hagyja el a minisztériumot. V. Majer először megpróbálta védeni eddigi eljárását, végül azonban feladta a harcot, és távozott a minisztériumból.

A délelőtti műszak befejezése után a munkások és alkalmazottak — kommunisták és nem kommunisták — zárt sorokban Prága összes városrészéből a Vencel

tér felé meneteltek. Hangulatuk örömteli és harcos volt. Fél négyre a Vencel teret a több mint 100 000 tüntető teljesen betöltötte. Legtöbbjük csak most szerzett tudomást arról, hogy a lemondások elfogadásáról szóló rádióhír nem igazolódott be, hogy E. Beneš még nem írta alá az erről szóló iratokat. Percről percre fokozódott a feszültség a tömegben. A tüntetők tízezrei kiáltozással adtak kifejezést annak a vágyuknak, hogy oldódjék meg végre véglegesen a hosszadalmas válság. Egyre több olyan hangot is lehetett hallani, hogy a tüntetők mindaddig a Vencel téren maradnak, amíg csak meg nem érkezik az arról szóló hír, hogy a köztársaság elnöke elfogadta a lemondásokat, és kinevezte az új kormányt; vagy pedig esetleg felmennek a várba. Egyébként így határozott már korábban Csehszlovákia Kommunista Pártja Prága kerületi bizottságának elnöksége is, amikor azt a közlést kapta a Központi Bizottságtól, hogy E. Beneš azt ígérte: döntését csak délután 16 órakor hozza K. Gottwald tudomására. Gottwaldnak a prágai várból való visszatérése után vagy befejezték volna a Vencel téren a tüntetést, vagy pedig a várban folytatták volna.

Végre — 16 óra 10 perckor — néhány kommunista miniszter és egyes prágai kommunista funkcionáriusok társaságában megjelent a rögtönzött tribünön a Prága kerület pártelnöke, J. Krosnář. A tribünön voltak egyébként a Szláv Bizottság képviselői is, élükön A. Gundorov szovjet tábornokkal. Amikor elhangzottak az állami himnuszok — a csehszlovák és a szovjet —, J. Krosnář megnyitotta a nagygyűlést, és üdvözölte a jelenlevőket. Ezt követően a kormányválságról beszélt. Megállapította, hogy Prága népe, és vele együtt az egész nemzet, ezekben a napokban számol le a dolgozó nép árulóival és ellenségeivel. V. Kopecký mindenekelőtt K. Gottwaldnak, a kormány elnökének üdvözletét tolmácsolta az egybegyűlteknek. Közölte, hogy Gottwald éppen most indult el a prágai várba, hogy ott végleg megállapodjon a köztársasági elnök-

kel az új kormány kinevezésében. Ezután részletesebben beszélt a legutóbbi órák során kialakult helyzetről, majd kijelentette:

„Fel vagyunk készülve rá, hogy új korszakot nyissunk köztársaságunk történelmében. Összeszúzzuk az összes áruló erőket, bárhol rejtőzzenek is. Köztársaságunkban a jövőben csak a nép uralkodhat. Befejezzük az általános tisztogatást, hogy sehol se legyenek kémek, szabotőrök, spekulánsok és feketézők ... Gottwald kormánya még következetesebben fog munkálkodni a szocializmushoz vezető fejlődés előmozdításán ... A jelenlegi belpolitikai események következtében Csehszlovákia még az eddiginél is szorosabban kapcsolódik a Szovjetunióhoz. Orientációnk egyértelmű lesz — orientáció a szláv Kelet felé; olyan orientáció lesz ez, amely örök szövetséget jelent a Szovjetunióval és a többi szláv állammal ..."[9]

Z. Nejedlý azt mondta, hogy ez a nap életének egyik legörömtelibb napja; boldog, hogy megélhette. Ezután a reakció meg nem valósult terveiről beszélt. Hangsúlyozta az események történelmi jelentőségét, és kijelentette, hogy a szláv államok több száz milliós lakossága megakadályozza a világ reakciós erőit abban, hogy bármikor is létünket fenyegessék. Végezetül kifejezte azt a meggyőződését, hogy a kormányválság békésen oldódik meg, és felhívta a népet, hogy emelt fejjel, nyugodtan várja ki a döntést.

Míg a Vencel téren folyt a tüntetés, szokatlan élénkség uralkodott a prágai üzemekben is. Tizenhat óra táján megérkeztek az üzemekbe az első fegyverekkel megrakott tehergépkocsik. Az udvaron és az üzemcsarnokokban felsorakozott népi milicisták már türelmetlenül várták az autókat. A fegyverek szétosztása során rögtön az első percek megmutatták, mit jelent az öntudatos, forradalmi fegyelem. A ČKD Művek sokolovói üzemében 930 puska átadása mindössze 12 percig tartott; hasonló fegyelmezettséggel ment végbe a fegyverek szétosztása a többi prágai üzemben is. A felso-

rakozott egységek előtt újra felolvasták a Népi Milícia vezérkarának parancsát. 17 órakor már valamennyi egység készen állt arra, hogy elinduljon Prága belső városrészeibe. Csak a parancsra vártak, amelyet abban az esetben adtak volna ki, ha E. Beneš a miniszterek lemondását nem fogadja el.

Beneš köztársasági elnök azonban már döntött. A CSKP küldöttségének távozása után, amikor délben ott volt nála J. Masaryk, J. Smutný kancellár, dr. Jína és háziorvosa, dr. Klinger, kijelentette, hogy elfogadja a lemondásokat, és aláírja az új kormány kinevezését. Az utolsó nem kommunista politikus, akivel E. Beneš még szerdán beszélt, az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elnöke, J. David volt. Beneš, amikor a déli harangszó után fogadta őt, megmagyarázta neki azokat a motívumokat, amelyek arra indították, hogy döntsön a lemondások elfogadása és az új kormány kinevezése kérdésében. Egyúttal közölte Daviddal, hogy le akar mondani köztársasági elnöki tisztjéről.

A délutáni órákban E. Beneš aláírta a lemondott minisztereket elbocsátó iratokat, valamint a K. Gottwald által javasolt új kormány tagjainak kinevezési okiratait. Már nem fogadta sem V. Majert, sem pedig H. Ripkát, aki a négy visszalépett nemzeti szocialista miniszter nevében kért kihallgatást a köztársasági elnöktől. Keserűen csalódott tehát a négy nemzeti szocialista miniszter, F. Hála néppárti miniszter és az a két demokrata párti miniszter, akik J. Stránskýnak a Valdštejn-palotában levő lakásán összegyűlve várták, hogy a köztársasági elnök, mint az korábban szokásban volt, audiencián búcsúzzék el tőlük.

Tizenhat óra 30 perckor Eduard Beneš köztársasági elnök fogadta Klement Gottwaldot, a kormány elnökét.

Erről az audienciáról a Távirati Iroda az alábbi közleményt adta ki:

„Dr. E. Beneš köztársasági elnök szerdán, február 25-én 16 óra 30 perckor J. Smutný kancellárnak és dr. J. Jínának, az elnöki iroda elnöki főosztálya veze-

tőjének jelenlétében fogadta K. Gottwaldot, a kormány elnökét, és közölte vele, hogy elfogadja azokat a lemondásokat, amelyeket február 20-án a kormánynak a Csehszlovák Nemzeti Szocialista Pártot képviselő tagjai, a Csehszlovák Néppártot képviselő tagjai, valamint a Szlovák Demokrata Pártot képviselő tagjai benyújtottak. A köztársasági elnök úr közölte továbbá, hogy szerdán, február 25-én benyújtották lemondásukat a kormánynak a Csehszlovák Szociáldemokrata Pártot képviselő tagjai: F. Tymeš miniszterelnök-helyettes, valamint V. Majer élelmezésügyi miniszter is, akiknek lemondását szintén elfogadta. A köztársasági elnök úr egyúttal közölte a kormány elnökével, hogy elfogadja a kormány átalakítására és kiegészítésére vonatkozó javaslatát, továbbá hogy a kormány új tagjait kinevezte. A kormány elnöke köszönetét fejezte ki a köztársasági elnöknek azért, hogy helyesen cselekedett, s biztosította őt, hogy további nehézségei már nem lesznek."[10]

A megújhodott Nemzeti Front kiegészített és átalakított kormánya nemcsak összetételében különbözött a február előtti kormánytól, hanem jellegében is. 24 tagja volt, ebből 11 kommunista (8 a csehszlovák, 3 pedig a szlovák kommunista párt képviseletében), 3 szociáldemokrata, a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom 2 képviselője, a Néppárt 2 képviselője, a Nemzeti Szocialista Párt 2 képviselője, a Demokrata Párt 1 képviselője, a Szabadságpárt 1 képviselője és 2 pártonkívüli.

Gottwald a prágai várból 16 óra 40 perckor távozott. Útját megszakította a Szakszervezetek Központi Tanácsának perštýni székházánál, ahol 16 óra óta folyt a Nemzeti Front központi akcióbizottságának alakuló ülése. Ezen az ülésen — A. Zápotocký elnöklete alatt — megválasztották a központi akcióbizottság 120 tagját és a bizottság elnökségének 27 tagját. Elnök A. Zápotocký lett, főtitkár pedig A. Čepička. A Nemzeti Front központi akcióbizottságába beválasztották a cseh

országrészekben működő összes politikai pártok és társadalmi tömegszervezetek képviselőit. A központi akcióbizottságnak pótlólag ki kellett még egészülnie a szlovák Nemzeti Front központi akcióbizottsága képviselőivel. K. Gottwald éppen akkor jelent meg az ülésen, amikor a legközelebbi feladatokról folyt a vita. Még az emelvényre sem ment fel, hanem az aláírt elnöki dekrétumokat lobogtatva az ajtóban állva közölte, hogy a köztársasági elnök maradéktalanul elfogadta javaslatát, és aláírta a kormány új tagjainak kinevezési okmányait. Ezt a hírt az egybegyűltek viharos lelkesedéssel fogadták. Zápotocký köszönetet mondott a kormány elnökének erőfeszítéseiért, amelyeket a válság megoldása érdekében tett, és egyebek között kijelentette:

„Hiszem, hogy a kormány kinevezésével véget ér ez a rövid válságunk. Hiszem, hogy mi, akik az egész nemzettel szemben arra köteleztük magunkat, hogy megszilárdítjuk a Nemzeti Frontot és biztosítjuk az összes haladó és demokratikus elemek együttműködését, valóban betartjuk ígéretünket. Hiszem, hogy minden erőnkkel azon leszünk, hogy az új kormányban, az új Nemzeti Frontban ne legyenek nézeteltérések, hogy az új kormány így valóban megértéssel legyen az együttműködés, valamint hazánk és nemzetünk szükségletei iránt . . ."[11]

K. Gottwald röviddel 17 óra előtt érkezett a Vencel térre, éppen abban a pillanatban, amikor J. Krosnář vette át újból a szót. Gottwald nem csigázta tovább az egybegyűlt nép várakozását. Felment az emelvényre, és rögtön, beszédének elején bejelentette: a köztársaság elnöke éppen most írta alá az új kormány névsorát. Erre az egész Vencel teret betöltő viharos ujjongás és lelkesedés volt a válasz, s a zaj nem ült el azalatt sem, amíg K. Gottwald elmondta rövid beszédét:

„Éppen most jövök a várból, a köztársasági elnök úrtól. Ma reggel azt javasoltam neki, hogy fogadja el a február 20-án visszalépett miniszterek lemondását,

és egyúttal elébe terjesztettem azoknak a személyeknek a névsorát, akikkel kiegészítenénk és átalakítanánk a kormányt. Közölhetem önökkel, hogy a köztársasági elnök úr úgy fogadta el a javaslataimat, ahogyan azokat benyújtottam. Elvtársak és elvtársnők! A köztársasági elnök úr aláírta mind az elbocsátó, mind pedig a kinevezö okiratokat, s azokat pár perc múlva én magam is ellenjegyzem.

A döntés erről a javaslatról a köztársasági elnök úr számára nem volt könnyű, ami már csak abból is látható, hogy elég hosszú ideig mérlegelte és fontolgatta a dolgot. A köztársasági elnök úr mindennek ellenére elismerte az intézkedés szükségességét és elkerülhetetlenségét; és főképpen azért ismerte el, mert látta, hogy ez a nép kívánsága, akarata és hangja.

Mi, elvtársak és elvtársnők, hálásak vagyunk a köztársasági elnök úrnak, hogy tiszteletben tudta tartani a nép kívánságát és akaratát egy olyan dologban is, amely őt személy szerint nagyon súlyosan érintette.

És most, elvtársak és elvtársnők, még néhány szót. A reakciót, amely éppen ebben az időben készülődött és készült elő arra, hogy döntő csapást mérjen népi demokratikus államrendünkre, visszavertük és legyőztük. A reakciónak ez a veresége mindenekelőtt népünk éberségének és szilárd harci akaratának köszönhető.

Népünk egysége, a munkásosztály egysége, a munkások, a parasztok, az iparosok és az értelmiségiek egysége volt az, amely nemzetünknek elég erőt adott ahhoz, hogy a reakció fondorlatait és összeesküvését csírájában, néhány nap alatt meghiúsítsa.

Most, amikor már visszavertük a reakció összes támadásait, ismét visszatérünk munkánkhoz, a kétéves tervünk teljesítését szolgáló építő munkához. Munkánk a kétéves terv folyamán már csak azért is örömtelibb lesz, mert most már az eddiginél sokkal kisebb mértékben zavarnak a felforgató és szabotáló elemek.

Elvtársak és elvtársnők! Most, hogy népünk akaratát ilyen dicsőségesen keresztülvittük, újra arra van

szükség, hogy hatalmas munkaerőfeszítésben fogjunk össze, így legyőzzük az előttünk álló összes nehézségeket, s a reakciósoktól megtisztított köztársaságunkból felépítsük az egész dolgozó nép boldog hazáját."[12]

K. Gottwald ezután felolvasta az új kormány tagjainak névsorát. A népgyűlés minden egyes nevet tetszésnyilvánítással fogadott. A névsor felolvasása után a tüntetők elénekelték az „Internacionálé"-t. Azok, akik akkor ott a Vencel téren énekeltek, kivétel nélkül érezték, hogy éppen azokban a pillanatokban fejeződött be az a harc, amely a burzsoáziával a politikai hatalomért és a köztársaság további fejlődéséért folyt.

Hozzávetőlegesen ugyanabban az időben, amikor a Vencel téren összegyűlt dolgozó nép az elért győzelem fölötti öröm első pillanatait élte át, a reakciós elemek még egyszer megpróbálkoztak a tüntetéssel, amelynek célja Beneš köztársasági elnök befolyásolása és a lemondások elfogadásának megakadályozása lett volna. Ennek a tüntetésnek az előkészületei már február 20-án megkezdődtek, magát a tüntetést azonban eredetileg csak február 26-ára tervezték. A nemzeti szocialisták a tüntetés időpontját csak az utolsó pillanatban változtatták meg, és úgy döntöttek, hogy azt már február 25-én megtartják. Február 25-én a déli órákban a Nemzeti Szocialista Párt néhány tucat funkcionáriusa ülést tartott az Akropolis Színházban. A hangulat erősen nyomott volt. A jelenlevők kivétel nélkül tudták, hogy az egyedüli erő, amelyre még támaszkodhatnak, a főiskolai hallgatók, különösen pedig a középiskolai diákság egy része.

Tizenhat órakor a Károly téren mintegy 3000 reakciós diák gyűlt össze. Ők alkották volna annak az előkészített tüntető menetnek a magját, amely azután a prágai várba vette volna útját. A Nerudová utcában azonban a menet szembetalálta magát a Nemzetbiztonsági Testület alakulatával. Amikor a diákok át akarták törni a rendőrkordont, a Nemzetbiztonsági Testület egyik tagjának géppiszolya szerencsétlen véletlen foly-

tán elsült, a golyó pedig a kövezetről visszacsapódva könnyű sebet ejtett J. Řehounek erdőmérnök-hallgató jobb bokáján. Így esett az egyedüli „lövés" és Řehounek volt az egyedüli sebesült a februári események folyamán.

A diákokkal való összecsapásnak hamarosan vége szakadt, mert 17 órakor néhány, népi milicistákat szállító gépkocsi érkezett a Malostránské térre. Amikor a felfegyverzett munkások kezdtek a gépkocsikról leugrálni, a diákok gyorsan szétszaladtak. Hasonlóképpen végződött az akció a Hradčanské téren is, ahová mintegy 2500 diákból álló menet érkezett. A küldötteket, akiket a diákok innen a várba menesztettek, Beneš köztársasági elnök már nem fogadta — mindössze J. Smutný kancellár beszélt velük. A népi milicisták itt is nagyon gyorsan szétoszlatták az összegyűlt diákokat. Mint ahogy azt a Belügyminisztérium később közölte, ezzel a diáktüntetéssel kapcsolatban 118 diákot tartóztattak le, akik közül hatot azonnal szabadlábra helyeztek, kettőt a vizsgálat lefolytatása végett átadtak a biztonsági szerveknek, további kettőt pedig — ugyancsak vizsgálat lefolytatása céljából — a bűnüldöző szerveknek. A fennmaradó 108 diákot és egyetemi hallgatót csend- és rendzavarás vétsége miatt igazgatásjogi úton kettőtől hét napig terjedő fogházzal büntették. A legnagyobb büntetést — 14 napi fogházat — a tüntetés tulajdonképpeni kezdeményezője, a prágai Főiskolai Hallgatók Szövetségének volt elnöke, A. Navrátil kapta.

A külföldi burzsoá propaganda ezt a diáktüntetést, valamint a nemzetbiztonsági szervek és a népi milicisták határozott beavatkozását arra használta fel, hogy durva támadásokat indítson a népi demokratikus Csehszlovák Köztársaság ellen. Az angol rádió pl. azt állította, hogy a tüntetés során több diák életét vesztette, a „United Press" híre pedig két megsebesített diákról beszélt. Hasonló állítások ismétlődtek meg egyes polgári emigránsok könyveiben és cikkeiben is. A Nem-

Tüntető sztrájk a prágai ČKD üzemben. 1948. február 24.

Tüntető sztrájk a bratislavai Kablo gyárban. 1948. február 24.

zetközi Diákszövetség azonban, amely a diáktüntetés okainak és lefolyásának kivizsgálásával azonnal háromtagú küldöttséget bízott meg, objektív közleményt hozott nyilvánosságra. A vizsgálat alapján 1948. március 5-én közzétett nyilatkozat ugyanis megállapította, hogy csak a csehszlovák diákság kis részének tüntetéséről volt szó. A tüntetés lefolyásának leírása mindenben megerősítette a Belügyminisztérium eredeti hivatalos közleményének tartalmát.

A prágai dolgozóknak a délután folyamán a Vencel téren megtartott hatalmas tüntetése kétségkívül méltó záróakkordja volt az egész februári összecsapásnak. Ha azonban meg akarjuk írni a hat februári nap krónikáját egészen az utolsó órákig, nem mellőzhetjük a február 25-i esti eseményeket sem, bár ezek már csak epilógust jelentenek.

Prága központjában több ezer dolgozó maradt egészen az éjjeli órákig, hogy örvendezzen a győzelemnek és támogatásáról biztosítsa Csehszlovákia Kommunista Pártját. Huszonegy órakor sor került a Népi Milícia egységeinek ünnepi menetére. A menet élén a Nemzetbiztonsági Testület néhány készenléti szakasza haladt. A milicisták a prágaiak viharos üdvözlése közepette a múzeumtól elindulva a Vencel téren és a Příkopyn át az Óváros térre vonultak. Öt nappal előbb itt tartotta a Kinský-palota erkélyéről Klement Gottwald azt a beszédet, amelyben felhívta a dolgozókat, hogy elszántan sorakozzanak fel a reakció ellen. Ma felfegyverzett népi milicisták ünnepelték itt végleges győzelmüket. Prágai parancsnokuk felolvasta a felsorakozott egységek előtt a népi milicisták vezérkarának parancsát, amelyben Csehszlovákia Kommunista Pártja köszönetet mondott a milicistáknak azért, hogy készségesen és példamutatóan teljesítették a nyugalom és a rend fenntartása terén rájuk háruló összes feladatokat. A parancs felhívta továbbá a Népi Milícia tagjait arra is, hogy maradjanak éberek, és ha a legyőzött reakció megkísérelné bárhol is felemelni a fejét,

a Nemzetbiztonsági Testülettel együttműködve azonnal avatkozzanak be, és védjék a népi demokratikus államrendet.

A Szociáldemokrata Párt központi titkárságának székházában a párt elnöksége 20 órakor rendkívüli ülésre ült össze. Az ülés 23 óra 45 percig tartott. Feszült légkörben folyt le. Megnyitása után az elnöklő B. Laušman köszönetét fejezte ki a lemondott minisztereknek, F. Tymešnek és V. Majernak azért a munkájukért, amelyet a kormányban végeztek. Rögtön ezután V. Erban az elnökség kilenc tagja nevében ismertette azt a javaslatot, amelyben az F. Tymešnél délelőtt megtartott tanácskozás során megegyeztek. A baloldal képviselői felhívták a figyelmet arra, hogy ezekre az intézkedésekre múlhatatlanul szükség van, mert a helyzet forradalmi, s mert a jobboldali funkcionáriusok irreális kommunistaellenes politikájukkal nemcsak az egységet, hanem magának az egész Szociáldemokrata Pártnak a létét is kockára tették. A párt szlovák tagozatának nevében a javaslat mellett foglalt állást J. Bečko is. A jobboldaliak, élükön V. Majerral, nem akartak megbékélni azzal a gondolattal, hogy politikájuk kudarcot vallott. Elutasították a szociáldemokraták megállapodását a CSKP-val, és azt követelték, hogy az elnökség hívja össze a Központi Végrehajtó Bizottságot, hogy az bírálja el a pártban kialakult helyzetet. Amikor V. Majer kijelentette, hogy a baloldal javaslata B. Vilím főtitkár és a négy jobboldali elnökségi tag visszahívására ellentétben áll a párt szervezeti szabályzatával, F. Tymeš a következőket válaszolta neki: „Amikor megváltozik a politika, minden pártban megváltoznak a figurák is."[13] A baloldal által előterjesztett javaslatot így azután 9 szavazattal 4 ellenében (V. Majer, B. Vilím, V. Görner és J. Kubát) elfogadták. Ezzel véglegesen pontot tettek azok után a súlyos párton belüli harcok után, amelyek a Szociáldemokrata Pártban dúltak.

Bratislavában az esti órákban megalakult a szlovák

Nemzeti Front központi akcióbizottsága. Szlovákia Kommunista Pártja képviseletében V. Široký, G. Husák, K. Šmidke, Š. Bašťovanský és J. Šoltész volt jelen. A Szociáldemokrata Párt szlovákiai tagozata részéről: I. Frlička, F. Friš, J. Čaplovič és J. Radakovič. A Szabadságpárt képviseletében: J. Brúha, T. Šabo és J. Gašparík. A Demokrata Párt ellenzéki csoportja képviseletében: M. Polák alezredes, J. Lukačovič, J. Mjartan és J. Kyselý. Részt vettek még a Szlovák Szakszervezeti Tanács, az Egységes Szlovák Parasztszövetség, az ellenállók, a Szlovák Ifjúsági Szövetség és a Szlovák Nőszövetség képviselői is. Az ülésen megjelent dr. Belluš, volt demokrata párti megbízott is, aki azonban gyorsan felismerte, hogy itt nem terem számára babér, és távozott.

Az ülést V. Široký nyitotta meg, aki rávilágított a kormányválság okaira és arra, milyen roppant jelentősége van a válság megoldásának mind az egész köztársaság, mind pedig Szlovákia szempontjából. Amikor a Nemzeti Frontról beszélt, a következőket emelte ki:

„A Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a Demokrata Párt árulással egyenlő felforgató politikáját ért vereségnek az a logikus következménye, hogy helyreáll a Nemzeti Frontnak az az eredeti értelme és tartalma, amely szerint az nem más, mint a munkások, a parasztok, az iparosok és a dolgozó értelmiség tényleges szövetsége. Ennek a spontaneitásnak kifejezői a megújhodott Nemzeti Front akcióbizottságai, amelyek gyakorlatilag két nap alatt megalakultak a köztársaság minden községében és járásában."[14]

Miután a hadsereg és a Nemzetbiztonsági Testület képviselői támogatásukról biztosították Gottwald új kormányát, a demokrata párti funkcionáriusok nevében J. Lukačovič professzor emelkedett szólásra, és ezt a nyilatkozatot tette:

„Polák alezredessel és Mjartan képviselővel együtt azért jöttünk ide, hogy bizonyítsuk azoknak a demokratáknak a hűségét, akik hűek maradtak a népi de-

mokráciához, a Kassai Kormányprogram elveihez és a Gottwald-kormány elveihez is."[15]

I. Frlička a Szociáldemokrata Párt szlovákiai tagozata nevében azonosította magát a prágai pártvezetőség álláspontjával, amely félreérthetetlenül amellett állt ki, hogy a pártnak együtt kell működnie Csehszlovákia Kommunista Pártjával, továbbá a Nemzeti Frontban tömörült többi politikai párttal és országos szervezettel. A szlovák Nemzeti Front megalakítása mellett nyilatkozott J. Kyselý, Polák alezredes, S. Falťan, E. Sýkora, A. Zátorecká is. Csupán a Szabadságpárt főtitkára, dr. Brúha jelentette ki, hogy sem pártjának elnöksége, sem pedig más illetékes szerve nem foglalt még eddig állást a kialakult helyzettel és azzal kapcsolatban, hogy együttműködnek-e a megújhodott Nemzeti Fronttal. Az alakuló ülés ezután megválasztotta a szlovák Nemzeti Front előkészítő bizottságát V. Širokýval és hattagú elnökséggel az élén.

A Megbízottak Testületének elnöke, dr. G. Husák, azt a feladatot kapta, hogy kezdjen tárgyalásokat a Megbízottak Testületének kiegészítéséről a politikai pártok, csoportok és az érdekelt országos szervezetek képviselőivel, mégpedig úgy, hogy a Megbízottak Testületének új névsorát jóváhagyás végett mielőbb a kormány elé lehessen terjeszteni.

Amikor az óra elütötte az éjfélt, véget ért a hatodik februári nap. Ezzel végérvényesen lezárult Csehszlovákia fejlődésének egyik történelmi szakasza is.

5. A népi demokrácia megszilárdítása

Február 26-án reggel az emberek az egész köztársaságban már ugyanolyan nyugodtan mentek munkába, mint bármely napon a februári kormányválság előtt. Az üzemekben a munkások között vidám, örömteli hangulat uralkodott. A termelés teljes gőzzel megindult. Az ország pulzusa ismét normális ütemben lüktetett — látszólag minden a régiben maradt. A népi demokratikus hatalom alapvető vonásai lényegében nem változtak. A valóságban azonban egy határozott, osztályjellegű forradalmi átalakulás volt befejeződóben. A burzsoáziát megfosztották attól a lehetőségétől, hogy részt vegyen a hatalomban. Az egész politikai hatalmat a munkásosztály vette át a többi dolgozóval együtt.

Az a szakasz, amely rögtön február után következett, elválaszthatatlan része a munkásosztály februári győzelmének. Míg a négy utolsó februári napon még befejeződtek a CSKP-t támogató összes tömegmegmozdulások és egyúttal folyt a februári győzelem vívmányainak közvetlen biztosítása is, az elkövetkező heteket és hónapokat már a kormányprogram gyorsított ütemű teljesítése, valamint a népi hatalom további erélyes megszilárdítása jellemezte.

A munkásosztály vezető szerepe a társadalomban és a hatalmi szervekben mindenekelőtt Csehszlovákia Kommunista Pártjának közvetítésével érvényesült.

A párt Központi Bizottságának elnöksége csütörtökön, vagyis február 26-án azonnal összeült, és megtárgyalta a továbbiakban követendő eljárást. Úgy döntött, hogy a párt fő politikai irányvonalának február után a győzelem megszilárdítását, konszolidálását és biztosítását kell szolgálnia.

„Teljessé tenni a győzelmet" — ez volt az a jelszó, amelynek szellemében a februárt követő időszakban kibontakozott Csehszlovákia Kommunista Pártjának tevékenysége.

A párt elnöksége az említett ülésen a legfontosabb feladatok biztosítására még konkrét akciótervet is kidolgozott: a tisztogatás befejezése állt az előtérben. Az akcióbizottságokat a megújhodott Nemzeti Front bázisán kellett felépíteni. E bizottságok segítségével kellett befejezni a politikai pártok és a tömegszervezetek megtisztítását a reakciós elemektől, ezeknek a bizottságoknak kellett ellenőrizniük a pártok és a tömegszervezetek központi bizottságainak, valamint a lapok szerkesztőségeinek összetételét. A Nemzeti Front központi akcióbizottsága mellett albizottságot kellett létesíteni a tisztogatás lefolytatására a központi szervekben, hivatalokban és az országos szervezetekben.

Ami a CSKP feladatait illeti a parlamentben, a kormányban és a Megbízottak Testületében, az elnökség a következő főbb irányelveket állapította meg: a parlamentben biztosítani kell az alkotmányos többséget az alkotmány elfogadásához, továbbá jóvá kell hagyatni a kormányprogramban említett összes, már előkészített törvényt; a parlamenti választásokat a törvényes határidőben, 1948 május végéig meg kell tartani. A kormánynak rögtön az első ülésén, amely március 5-ére volt kitűzve, jóvá kell hagynia 900 korona összegű ideiglenes előleg folyósítását az állami alkalmazottaknak, továbbá intézkedéseket kell tennie az eddigi húsfejadag fenntartása, valamint a péksütemények fejadagjának emelése érdekében. A szlovák kommunisták azt a feladatot kapták, hogy a Megbízot-

tak Testületében biztosítsanak abszolút többséget Szlovákia Kommunista Pártjának.

Az elnökség továbbá úgy határozott, hogy a testnevelést és az ifjúsági mozgalmat egyesíteni kell. A Népi Milícia szervezetét a prágai tapasztalatok alapján ki kell építeni az ország összes nagyüzemeiben.

Február 28-án Csehszlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága kiáltványt intézett a Kommunista Párt összes tagjaihoz és tisztségviselőihez. Köszönetét fejezte ki nekik és Csehszlovákia összes dolgozóinak azért a csodálatraméltó áldozatkészségért, fegyelmezettségért és szervezettségért, amelyről bizonyságot tettek a kritikus februári napokban, amikor a köztársaság sorsa eldőlt. Meghatározta továbbá a legközelebbi feladatokat is. A kiáltványban erről — többek között — ez áll:

„A hazánkat fenyegető veszélyt elhárítottuk. Fenntartottuk és a továbbiakban is fenntartjuk a békés, demokratikus fejlődést. Rögzítettük a demokratikus államrendet, és megnyitottuk a szocializmushoz vezető további utat. Ezzel lehetővé válik a kormányprogram még fennmaradt pontjainak teljesítése, nevezetesen a társadalombiztosításnak, az új földreformnak, a földművesek és az iparosok adókedvezményeinek, az állami alkalmazottak fizetésrendezésének törvénybe iktatása, valamint a további államosításokra irányuló igazságos követelések teljesítése, úgy, ahogyan azokat az üzemi tanácsok kongresszusa meghatározta. Most már lehetőség lesz arra, hogy az országépítő munka jóval gyorsabb ütemben és eredményesebben fejlődjék, mert véget vetünk a reakció felforgató üzelmeinek. Lehetővé válik a demokratikus, szabad választások biztosítása."[1]

Megközelítőleg hasonló tartalma volt annak a szlovák néphez intézett „Szózat"-nak is, amelyet 1948. március 1-én megtartott ülésén Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának kibővített elnöksége hagyott jóvá

Az Országépítő Kormányprogram még hátralevő feladatainak, az üzemi tanácsok, valamint a földművesbizottságok kongresszusán elfogadott követeléseknek a teljesítése mindenekelőtt természetesen a megújhodott Nemzeti Front kormányára várt. A kormány új tagjai Klement Gottwalddal együtt február 27-én felmentek a prágai várba, hogy a köztársasági elnök kezébe letegyék az alkotmányban előírt fogadalmat. Ebből az alkalomból mind a kormány elnöke, mind pedig a köztársasági elnök rövid beszédben foglalta össze álláspontját a februári kormányválsággal kapcsolatban.

K. Gottwald a következőket mondotta:

„Elnök úr!

Engedje meg, hogy ebben a nagy jelentőségű pillanatban, amikor bemutattam önnek kormányom új tagjait, egyúttal megköszönjem mind az ő nevükben, mind pedig saját nevemben az ön által irányunkban tanúsított bizalmat.

Ma már a napnál is világosabb, hogy a kormány és a Nemzeti Front összezúzására irányuló kísérlet önkényes és kalandos cselekedet volt, s magának államunknak az alapjai ellen irányult. Népünk erre a kísérletre valóban magával ragadó egységben, viharos felháborodással és azzal a spontán követeléssel válaszolt, hogy a felforgató és visszahúzó elemeket távolítsuk el a kormányból, valamint biztosítsuk népi demokratikus rendünk további békés és eredményes fejlődését. Az ön érdeme, köztársasági elnök úr, hogy meghallotta népünk hangját, felismerte felháborodásának igazságos voltát, valamint követeléseink jogosságát, és népünk akaratának szellemében hozzájárult a válság határozott megoldásához. Így lényeges segítséget nyújtott ön, elnök úr, ahhoz, hogy az események lefolyása viszonylag gyors legyen, e folyamat szigorúan demokratikus, alkotmányos és parlamentáris úton menjen végbe, és ilyen legyen továbbra is. A kormány a legközelebbi időben az Alkotmányozó

Nemzetgyűlés elé járul, és a magam részéről meg vagyok győződve róla, hogy a nemzetgyűlés is jóváhagyja az új kormányt és programját.

Ezért öntudatosan visszautasíthatjuk azokat az általánosságokban mozgó külföldi megnyilvánulásokat, amelyek a szabadság és a parlamentáris módszerek veszélyeztetéséről beszélnek. Nem, sohasem fognak nekünk leckét adni a demokráciából és az alkotmányosságból azok az elemek, akiknek lelkiismeretét München terheli, azok, akik a mi bőrünkre lepaktáltak a hitlerista Németországgal, akik antidemokratikus módon, jogellenesen szétszakították azokat a szövetségi és barátsági szerződéseket, amelyeket velünk kötöttek.

Ellenkezőleg — ismétlem —, büszkén mondhatjuk, hogy ismét méltóan bebizonyítottuk ország-világ előtt államunk mély és őszinte demokratizmusát és azt, hogy hűek vagyunk a béke és a népjólét elveihez. Kérem, engedje meg, hogy arról biztosítsam, valóban hálásak vagyunk önnek azért, hogy a nép és a demokrácia ügyét olyan hathatósan hozzásegítette ehhez a győzelemhez."[2]

Dr. Beneš erre a következőket válaszolta:

„Kormányelnök úr, miniszter urak! A kormány visszalépett tagjainak lemondását tudomásul vettem, és aláírtam az önök kinevezési okiratait. Helyesen jelentette ki, kormányelnök úr, hogy döntésem nem volt könnyű, sőt éppen ellenkezőleg — ahogyan azt ön is mondta —, személy szerint nagyon nehéz volt. Hosszan és mélyrehatóan gondolkodtam a kirobbant válságról. Arra a következtetésre jutottam, hogy javaslatát el kell fogadnom. Tudják, hogy az egész dologról sokat beszéltünk, és megoldását hosszasan fontolgattuk. Láttam azonban, hogy egyébként a válság elmélyülne, és végső soron a nemzet olyan meghasadásához vezethetne, amely esetleg általános zűrzavarba torkollna. Az államot azonban kormányozni és igazgatni kell. Önök az államügyeket új utakon és a demokrácia

új formájával akarják vezetni. Kívánom önöknek, a nemzetnek és az államnak, hogy ez az út boldogságot hozzon mindenki számára."[3]

A diplomatikus kifejezésmód ellenére, amelynek E. Beneš köztársasági elnök mindig mestere volt, ebből a beszédéből is kiérződött, hogy az elnök februárt vereségnek tekintette ama koncepció szempontjából, amelyet ő alakított ki magának a köztársaság háború utáni fejlődéséről. Már a februári válság napjaiban jelezte, hogy ha nem jön létre megállapodás, lemond. Amikor a kormány új tagjainak távozása után audiencián fogadta dr. V. Šrobár minisztert és utána J. Davidot, az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elnökét, mindkettőjükkel közölte azt az elhatározását, hogy a legközelebbi jövőben lemond köztársasági elnöki tisztéről. A hadsereg küldöttségének, mely őt L. Svoboda hadseregtábornok, nemzetvédelmi miniszter vezetésével közvetlenül déli 12 óra előtt felkereste, szintén azt mondta, hogy lemond, de mivel a parlament választotta meg, lemondását a parlamenthez nyújtja be, hogy az döntsön róla.

E. Beneš köztársasági elnök rögtön délután elhagyta a prágai várat, és állandó jelleggel Sezimovo Ústíban levő magánvillájába utazott. Nagyon kimerítette a februári napok feszültsége, és súlyosan beteg is volt, hiszen az utóbbi két évben két szélütés is érte. Hirtelen elutazása Prágából, valamint az a körülmény, hogy Sezimovo Ústíban megtiltotta az elnöki zászló felhúzását, kétségkívül politikai demonstráció volt a február utáni változásokkal szemben. Ennek ellenére nem mondott le azonnal; úgy határozott, hogy még vár. Amikor március 7-én Sezimovo Ústíban meglátogatta Klement Gottwald, Beneš bírálta a tisztogatás végrehajtását. Elismerte azonban, hogy a visszalépett miniszterek könnyelműen cselekedtek, továbbá elismerte azt is, hogy ő is hibázott, amikor a kellő pillanatban nem vette rá őket, hogy vegyenek részt a kormány munkájában.

„Nem vagyok a kommunista párt ellen, nem vagyok a Szovjetunió ellen — biztosította Klement Gottwaldot. — Nem megyek száműzetésbe, hogy ott valamiféle akciókban vegyek részt, nem vagyok az állam ellen. Előbb látni akartam, mit fog csinálni. Most pedig várok, hogy mi lesz tovább, és mit tesz majd ön. Továbbra is a megállapodáson fogok munkálkodni, hogy a a nemzet ne szakadjon teljesen ketté. Ha ez nem sikerül, távozom . . ."[4]

Klement Gottwald azt válaszolta erre a köztársasági elnöknek, hogy a kommunisták nem voltak ellene, ő azonban a válságot követő napokban túlságosan is elhatárolta magát tőlük. Csehszlovákia Kommunista Pártja valóban nem törekedett arra, hogy dr. Beneš lemondjon tisztéről. Sőt, azzal számolt, hogy a májusi választások után is megmarad köztársasági elnöknek.

Eduard Beneš Klement Gottwalddal folytatott beszélgetése után utasítást adott, hogy Sezimovo Ústíban ismét húzzák fel az elnöki zászlót, és újra megkezdte köztársasági elnöki teendőinek ellátását — aláírta a törvényeket és fogadta a diplomatákat. Május 7-én azonban ismét kijelentette, hogy lemondásra határozta el magát. Ezt azzal indokolta, hogy fenntartásai vannak az előkészítés alatt álló alkotmány és a választójogi törvény egyes cikkelyeivel szemben, mert ezek — mint mondta — nincsenek összhangban azzal a felfogással, amelyet a demokráciáról ő alkotott magának. Tervbe vett lemondásáról egészen júniusig húzódtak a tárgyalások. Június 7-én Eduard Beneš lemondott a köztársaság elnökének tisztségéről. A burzsoázia ezzel elvesztette utolsó pozícióját az állam legfelsőbb szerveiben. E. Beneš köztársasági elnök távozása a politikai életből nem váltott ki semmiféle politikai megrázkódtatást. Éppen ellenkezőleg: az a körülmény, hogy mind február folyamán, mind pedig a februárt követő néhány hónap alatt hivatalában maradt, Csehszlovákia Kommunista Pártja politikájának nagy sikerei közé tartozott.

A kormányválság Szlovákiában a Megbízottak Testületének kiegészítésével és átszervezésével fejeződött be. Még mielőtt a Megbízottak Testületének elnöke, G. Husák előterjesztette volna javaslatát a megbízottak új, IX. testületének összetételére, M. Ferjenčík tábornok, belügyi megbízott benyújtotta lemondását. A Megbízottak Testületének elnökéhez írt levelében közölte, hogy lemondásának nincs politikai háttere, mert személy szerint egyetért a Nemzeti Front és az új Gottwald-kormány politikájával. Lemondását azzal indokolta, hogy vissza akar térni a hadsereg kötelékébe. Nemsokára azonban illegálisan külföldre távozott. Az igazságügyi megbízott tisztségéből visszahívták A. Buzát, mert ezt a tárcát az antifasiszta ellenállók szövetségei igényelték maguknak.

A Megbízottak Testületének elnöke G. Husák maradt (Szlovákia Kommunista Pártja), elnökhelyettese viszont J. Mjartan lett (a volt demokrata párti ellenzék tagja). Az új, 14 tagú testületben a kommunisták abszolút többségben voltak (az elnök mellett a pártnak 7 megbízottja volt). Egy-egy tagot küldtek a szociáldemokraták, a Szabadságpárt, az ellenállók és a Szlovák Szakszervezeti Tanács. A volt demokrata párti ellenzéket az elnökhelyettes és egy megbízott képviselte. Minthogy ezzel a javaslattal az elkövetkező napokban egyetértett mind a kormány, mind a Szlovák Nemzeti Tanács, az új Megbízottak Testülete letette a fogadalmat a kormány elnökének kezébe.

A Szlovák Nemzeti Tanács elnöksége még február 26-án összeült. Az ülést az elnökhelyettes, K. Šmidke vezette. Az elnökség tudomásul vette J. Lettrich írásbeli közlését, amely szerint lemond a Szlovák Nemzeti Tanács elnöki tisztéről. Egyúttal megbízta K. Šmidkét, hogy az új elnökség megválasztásáig lássa el ezt a funkciót. A Szlovák Nemzeti Tanács teljes ülése március 12-én ült össze. J. Lettrich elnökön és A. Cvinček elnökhelyettesen kívül a Szlovák Nemzeti Tanácsban viselt tagságukról még hárman mondtak le, viszont

a Demokrata Párt akcióbizottsága 29 tagot visszahívott. Minthogy Szlovákia Kommunista Pártja is visszahívott egy képviselőt, február után a Szlovák Nemzeti Tanács 100 tagjából mindössze 65 maradt meg. Ez azonban elég magas szám volt ahhoz, hogy a választásokig fennmaradó rövid időszakban, a hatályos jogszabályokkal és az alkotmányos gyakorlattal teljes összhangban, biztosítsa ennek a törvényhozó testületnek folyamatos tevékenységét. A Szlovák Nemzeti Tanács elnökévé a kommunista K. Šmidkét választották. A Demokrata Párt reakciós képviselőitől megtisztított szlovák nemzeti szervek ezzel 1945 óta először váltak a népi demokratikus hatalom valóban szilárd láncszemeivé. Ez biztosíték volt arra, hogy ezek a szervek is gyorsan és következetesen teljesítik a kormányprogramot.

Az utolsó februári napokban Prágában még három nagy tömegmegmozdulásra került sor. Rögtön február 27-én tartotta meg a prágai Lucerna épületében nyilvános nagygyűlését a haladó értelmiség. A gyűlés hatalmas tüntetés volt a munkások, a parasztok és a dolgozó értelmiség testvéri szövetsége mellett. K. Gottwald a gyűléshez intézett levelében a CSKP nevében elismerését fejezte ki a haladó értelmiségnek azért, mert az elmúlt napokban bebizonyította, hogy valóban hűen, egy sorban menetel a néppel és a nemzettel. Mindmáig időszerűek a levél befejező szavai:

„Éppen az értelmiségnek a néphez, a nemzethez való viszonyára érvényes: „Ha elhagysz, én nem pusztulok el. De ha elhagysz, te pusztulsz el!" Igen, a nép és a nemzet becsületes és lelkes szolgálata — ez az egyetlen és legmagasabb fokú teremtő szabadság az értelmiség számára, s ez a módja egyben legnagyobb fokú érvényesülésének is."[5]

Ettől a megújhodott Nemzeti Front kormányát teljes mértékben támogató gyűléstől indult ki az a kezdeményezés is, hogy az értelmiség képviselői még az alkotmányozó nemzetgyűlési választások előtt gyűljenek

össze a nemzeti kultúra országos kongresszusán, amely az üzemi tanácsok kongresszusával és a földművesbizottságok kongresszusával együtt a dolgozók megbonthatatlan egységét szimbolizálná. A nemzeti kultúra kongresszusa 1948 áprilisában meg is valósult. Az értelmiség ezen a kongresszuson ismét azonosította magát a februári eredményekkel.

A földművesbizottságok küldötteinek országos kongresszusa február 28-ra volt Prágába összehívva. Egy nappal azelőtt Bratislavában összeült még 300 földigénylő egész Szlovákiából, hogy megválassza a szlovákiai földművesbizottságok központi választmányát. A prágai munkaértekezletre egyrészt a Slovanský dům-ban (a Szláv Házban. — *A szerk.*), másrészt pedig — ezzel párhuzamosan — a Lucernában került sor, mert a várt kétezer küldött helyett majdnem háromezer jött el. Az elnöklő F. Kutiš rögtön megnyitó beszédében bejelentette, hogy ez a kongresszus, amelynek eredetileg harcos kongresszusnak kellett volna lennie, a kormányválság győzelmes megoldása folytán tüntető kongresszussá vált. K. Gottwald, A. Zápotocký, J. Ďuriš és más szónokok beszédeinek elhangzása után a kongresszus jóváhagyta azt a határozati javaslatot, amely teljes támogatásáról biztosította Gottwald kormányát. A határozat összefoglalta a parasztság összes követeléseit, felhívta a parasztokat, hogy minden egyes faluban alakítsák meg a Nemzeti Front akcióbizottságát, hogy tisztítsák meg a cseh és a szlovák parasztszövetségek szervezeteit, valamint a földművesszövetkezetek vezetőségeit a nagybirtokosoktól és a reakciós elemektől, és mindenütt alakítsák meg a földművesbizottságokat. „A reakció veresége és a nép győzelme — olvassuk a határozatban — csak most nyújt falvainknak is szép és boldog kilátásokat a jövőre vonatkozóan."[6] A kongresszus bebizonyította, hogy munkásságunk és parasztságunk a köztársaság jövőbeni fejlődésének összes alapvető kérdéseit teljesen egységesen ítéli meg.

Amikor röviddel 16 óra előtt véget ért a földművesbizottságok kongresszusának munkaértekezlete, a küldöttek az Óváros térre vonultak, ahol a Népi Milícia egységeinek és a Nemzetbiztonsági Testület határőralakulatainak ünnepi szemléjére került sor. Ezt a szemlét Csehszlovákia Kommunista Pártja rendezte meg azzal a céllal, hogy így is köszönetet mondjon az egységek példás együttműködéséért a reakció összezúzásában. Ennek adtak hangot a szónokok is. Gottwald, A. Zápotocký és V. Nosek belügyminiszter beszédeikben egyaránt arra hívták fel a Népi Milícia és a Nemzetbiztonsági Testület tagjait, hogy továbbra is megingathatatlanul őrködjenek a nép békés munkája fölött, megbízhatóan védelmezzék a népi demokratikus köztársaság belső biztonságát. Amikor Gottwald a Népi Milíciának és a Nemzetbiztonsági Testületnek mint a népi hatalom és a munkásosztály fontos fegyveres testületének jelentőségéről beszélt, kijelentette: „Demokrácia megcsorbítását, rendőrterrort és hasonlókat hallottunk emlegetni a különböző reakciósoktól. Azt hiszem, igen határozottan és megvetéssel utasíthatjuk vissza ezeket a rágalmakat. Pontosan az ellenkezője igaz. Éppen a Nemzetbiztonsági Testületünk, éppen a munkásmilíciánk bizonyítja köztársaságunk mélyen és valóban demokratikus jellegét. Éppen ez az az állam, amely a biztonsági szerveket nem a kapitalisták megvédésére használja fel a nép ellen, hanem ellenkezőleg, a nép védelmezésére a kapitalista felforgatókkal szemben; éppen ez az az állam, amely nem fél fegyvert adni a nép kezébe, hogy a biztonsági szervekkel együtt megvédje államát és rendszerét, éppen az ilyen állam igazán demokratikus és népi!"[7]

A Népi Milícia, valamint a Nemzetbiztonsági Testület szemléje, majd ezt követő menete a prágai főútvonalakon — a munkásosztály erejét és hatalmát demonstrálta. Világosan tudomására hozta a legyőzött reakciónak, hogy minden további próbálkozását azonnal összezúzzák.

Vasárnap, február 29-én délelőtt 10 órakor kezdődött meg a Vencel téren az egész köztársaságból összesereglett 170 000 földműves hatalmas tüntetése. Ez a tüntetés szerves része volt a földművesbizottságok kongresszusának, mert itt kellett a munkaértekezleten elfogadott összes határozatokat megerősíteniük és jóváhagyniuk az ezen a tömegtüntetésen részt vevő parasztoknak is, ami persze meg is történt. Azt, hogy a parasztság összes követelései most már gyors ütemben teljesülni fognak, a Nemzeti Front megújhodott kormánya szavatolta, mint ahogyan Klement Gottwald a Vencel téren nyilvánosan ki is jelentette. A gyakorlatban ezt az akcióbizottságok bizonyították be azzal, hogy rögtön február 25-e után hozzákezdtek az új földreform végrehajtásához.

Az akcióbizottságok egyébként kifejezték azt is, hogy a megújhodott Nemzeti Front bázisán újszerűen alakult a nép demokratikus egysége. A februárt követő időszakban rendszeresen megalakultak az akcióbizottságok az állami, a társadalmi, a gazdasági és a kulturális élet összes területén. Az akcióbizottságok többsége nem választás útján jött létre, hanem azokból az emberekből alakult meg, akik valóban hűek voltak a népi demokratikus rendszerhez. Egy 1948 májusából származó közlés szerint a cseh országrészekben a Nemzeti Front kerületi akcióbizottságainak 685 tagjából és a Nemzeti Front járási akcióbizottságainak 3971 tagjából 68,9 százalék volt kommunista, 17,37 szociáldemokrata, 4,53 néppárti, 3,95 csehszlovák szocialista és 5,25 pártonkívüli. Ezeknek az akcióbizottságoknak a tagjai között 14 százalékban voltak jelen a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom képviselői, 9 százalékban az egységes Cseh Parasztszövetség képviselői, 4 százalékban a Sokol képviselői, 6 százalékban a Cseh Ifjúsági Szövetség képviselői és 18 százalékban az ellenállók szervezeteinek képviselői. Szlovákiából nem állnak ugyan rendelkezésre hasonló összesített adatok, de a szlovákiai akcióbizottságok sem kerültek ki csu-

pán a politikai pártok képviselőiből, hanem azok is összefogták a szlovák társadalom összes haladó erőit.

Átmenetileg az akcióbizottságokra szállt a forradalmi hatalom, mert átvették a politikai ellenőrzést a nemzeti bizottságok tevékenysége fölött. A nemzeti bizottságok összetétele azt követően, hogy megtisztították őket a reakciós polgári pártok volt aktív védelmezőitől, lényegesen megváltozott. Ez a folyamat a cseh országrészekben február után a következő képet mutatta: 1947-ben a helyi nemzeti bizottságokban Csehszlovákia Kommunista Pártja 68 269 személlyel volt képviselve, február után pedig 82 764 személlyel. A szociáldemokraták száma a bizottságokban 1947-ben 19 692 volt, később pedig 20 745. Ugyanezek a számok a nemzeti szocialisták esetében a következőképpen alakultak: 1947-ben 27 875, 1948-ban pedig 9501. 1947-ben 33 997 néppárti ült a helyi nemzeti bizottságokban, míg 1948-ban már csak 16 865. A tömegszervezetek képviselete a következőképpen alakult: 1947-ben 2090, február után pedig 15 962.

Szlovákiára az volt a jellemző, hogy a járási és a helyi nemzeti bizottságok az 1946. évi választások alapján többnyire a Demokrata Párt kezében voltak. Éppen ezért sok nemzeti bizottságot átszerveztek, többségüket azonban átmenetileg megszüntették, és járási, valamint helyi közigazgatási bizottságokat állítottak helyükre. Ennek szükséges voltára mutat rá pl. Szlovákia Kommunista Pártja besztercebányai körzeti bizottságának 1948. február 26-i jelentése:

„A Nemzeti Front járási akcióbizottságai arra kérik a Belügyi Megbízott Hivatalát, valamint a Megbízottak Testületének Elnökségét, hogy a járásokban nevezzen ki járási közigazgatási bizottságokat. Erre az intézkedésre nagy szükség van, mert senki sem tudja, kinek a feladata a járás közigazgatási vezetése. A járási nemzeti bizottságokkal szemben ugyanis nagy a bizalmatlanság, mert azokban az állammal szemben ellenséges érzületű emberek ülnek."[8]

Közép-Szlovákiában ezért pl. 812 községből 450 községben feloszlatták a nemzeti bizottságokat, és ezekben a helységekben közigazgatási bizottságokat alakítottak. 182 esetben átszervezték a nemzeti bizottságot, és csak 119 nemzeti bizottságban nem következett be változás.

A legfontosabb politikai feladat, amely ebben az időben az akcióbizottságokra hárult, az volt, hogy befejezzék a közélet megtisztítását a legyőzött burzsoázia politikai képviselőitől és a népi demokratikus államrend minden ellenségétől. Februárban és közvetlen azután ez a tisztogatás azoknak az eredetileg kiadott, általános irányelveknek megfelelően folyt, amelyek „az összes reakciós és felforgató funkcionáriusok", valamint „az egész reakciós és szabotáló hivatalnoki kar" visszahívásáról szóltak. Mindezeket az akcióbizottságok által kitett embereket, a „kiakciózottakat", ideiglenesen kikapcsolták a politikai és a közéletből. A tisztogatásról kiadott utasítások értelmében nemcsak hogy a helyi hatalmi és igazgatási szerveknek, valamint a politikai pártoknak nem lehettek tagjai, hanem kizárták őket a szakszervezetekből, továbbá az egyéb szervezetekből, illetve egyesületekből is. A közélet megtisztításának meggyorsítása végett az akcióbizottságok keretei között politikai, gazdasági kulturális, szervezeti és honvédelmi igazoló bizottságok alakultak. 1948. március 14-én a Nemzeti Front központi akcióbizottsága pontos irányelveket adott ki a tisztogatás végrehajtására. Eszerint kirekesztették a közéletből azt a személyt, akit a köztársaság védelméről szóló törvénybe ütköző bűncselekmény miatt elítéltek, vagy aki ellen e törvény alapján eljárás volt folyamatban, aki uszított a kormány ellen, aki illegális nyomdatermékeket terjesztett, aki a gazdasági élet megzavarására törekedett, vagyis a beszolgáltatási kötelezettség stb. ellen izgatott, aki politikai tisztségét meggazdagodásra használta fel.

A tisztogatás során Csehszlovákia egész területén

mintegy 26 000 embert zártak ki a politikai életből vagy helyeztek át más munkahelyre. Az, hogy valóban csak a legmegátalkodottabb reakciósokról volt szó, kiderül a következő összehasonlításból: a Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a szlovák Demokrata Párt tagjainak száma együttesen meghaladta az egymillió főt, viszont a tisztogatás e pártok tagjainak nem egészen három százalékát érintette, ami az ország lakosságának számához viszonyítva mindössze két ezrelék volt. Állami szolgálatból 1948. szeptember 11-ig 4525 személy távozott munkaviszonyának felbontása folytán, 1014 személyt pedig nyugdíjaztak. Szlovákiában május végéig a közszolgálati alkalmazottakból 301 személyt szabadságoltak, 159 személyt elbocsátottak, 47 személyt pedig nyugdíjaztak. Az állami és a gazdasági apparátus megtisztítása további demokratizálásuk múlhatatlan előfeltétele volt. Hozzájárult ehhez a demokratizálódáshoz természetesen az is, hogy a munkásosztály politikailag legaktívabb tagjai bekapcsolódtak az állami és a gazdasági szervekben folyó munkába.

Amint befejeződött a közélet megtisztítása, az akcióbizottságok az üzemekben, a hivatalokban és az iskolákban beszüntették működésüket, és csak a községekben, a városokban, a járásokban és a kerületekben maradtak meg. Sokoldalú tevékenységükből a februárt követő időszakban legfontosabbak a gazdaság területén hozott intézkedéseik voltak. Az akcióbizottságok az üzemi tanácsok kongresszusa által meghirdetett követelések szellemében meggyorsították az államosítandó vállalatok nemzeti gondnokság alá vonását. Ezt több nap alatt végezték el, mindenekelőtt azonban február 26-án és 27-én. A nemzeti gondnokságot nemcsak a további államosítás hatálya alá eső vállalatokra terjesztették ki, hanem azokra is, amelyekben valamilyen oknál fogva veszélyeztetve volt a folyamatos termelés. 1300 ipari és 500 nagykereskedelmi vállalat került ilyenformán nemzeti gond-

nokság alá. Nemzeti gondnokság alá vonták továbbá az 50 hektárnál nagyobb kiterjedésű, magánkézen levő földbirtokokat is.

A Szociáldemokrata Párt kivételével akcióbizottságok alakultak az összes nem kommunista pártokban is. Február következményei a cseh országrészekben a Nemzeti Szocialista Pártot sújtották a legerősebben. Mivel e párt sok tisztségviselője már február előtt is a burzsoázia érdekeinek szószólójaként lépett fel, továbbá mivel a Nemzeti Szocialista Párt reakciós vezetősége volt februárban a jobboldal összeesküvésének fő szervezője, a Nemzeti Front akcióbizottságai kivétel nélkül a párt megtisztítását követelték. Ugyanakkor a pártot tömegesen elhagyták tagjai, és egyre-másra oszlottak fel a párt alapszervezetei is. Február 27-én megjelent a „Svobodné slovo"-ban a párt akcióbizottságának 34 tag által aláírt felhívása. A felhívás aláíróinak élén a párt két minisztere, E. Šlechta és A. Neuman állt, akiket az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elnöke, J. David követett. A felhívás elítélte a párt szűkebb vezetőségének politikáját, és közölte, hogy az akcióbizottság kísérletet tesz arra, hogy a párt visszatérjen eredeti, szocialista útjára. Az akcióbizottság közölte még, hogy a párt volt vezetőit kizárta a pártból, és elítélte a „néhány ember pártoligarchiájának" politikáját. Utasítást adott arra, hogy a központi akcióbizottság által megbízott párttagok alakítsanak a párt összes kerületi szerveiben akcióbizottságokat, ezek az utóbbi akcióbizottságok pedig zárják ki mindazokat a párttagokat, akik hűtlenek lettek a párt eredeti, szocialista programjához. A Nemzeti Szocialista Párt központi akcióbizottsága első elnökségi ülésén a párt elnökévé E. Šlechtát választották. Elnökhelyettesek lettek: A. Neuman, J. David, F. Richter és A. Pátková. A párt nevét Csehszlovák Szocialista Pártra változtatták. Az új vezetőség kezdettől fogva azon volt, hogy a pártot olyan nem tömegjellegű, elit pártként építse fel, amely a régi párttagokat és

a középrétegek haladó szellemű tagjait tömörítené. A párt szervezeti felépítése nagyon nehezen ment. 1948 végén azonban már működtek a párt akcióbizottságai az összes kerületekben és 120 járásban.

El kell még mondanunk, milyen sors várt a Nemzeti Szocialista Párt kudarcot vallott régi vezetőségének tagjaira. A négy visszalépett nemzeti szocialista miniszter már február 26-án lemondott mind képviselői mandátumáról, mind pedig minden egyéb tisztségéről. A miniszterek az ezt közlő levélben ismét csak kísérletet tettek csődöt mondott politikájuk megvédésére. Ezt követően azonban már kisebb gondjuk is nagyobb volt annál, mi lesz a párt további sorsa. P. Zenklt, a párt volt elnökét, például csak az a kérdés érdekelte, vajon nem állítják-e bíróság elé, továbbá mennyi ideig kapja még meg miniszteri fizetését, és mennyi ideig áll még rendelkezésére a miniszteri kocsi. K. Gottwald A. Neuman útján közölte vele, hogy február 25-e előtti tevékenységét megbocsátják. Ezzel kapcsolatban Gottwald akkor szó szerint ezt mondta:

„Senkit sem ítélhetünk el butasága miatt. Ha azonban most államellenes tevékenységre vetemednének, büntetőjogilag felelősségre vonjuk őket!"[9]

P. Zenkl, akit — a többi lemondott miniszterhez hasonlóan — a törvény szerint három hónapig megilletett a fizetése és a minisztériumi gépkocsi használata, ezt sem használta ki teljesen. P. Drtinát kivéve, aki öngyilkosságot kísérelt meg, a Nemzeti Szocialista Párt vezérei a párt számos más volt prominens vezetőjével együtt nyugatra emigráltak, hogy azután ott, idegen zsoldban, többnyire aktív harcot folytassanak országunk ellen.

A Csehszlovák Néppárt február utáni fejlődése is nagyon bonyolult volt. Szűkebb vezetősége, amely már a februári napokban megalakult, A. Petr és J. Plojhar miniszterekből, valamint D. Polanský képviselőből és E. Hálából állt. Utóbbi lett a párt főtitkára. Február

26-án A. Petr és J. Plojhar felhívást intézett a Néppárt tisztségviselőihez és tagságához. A párt azonnali megtisztítására és akcióbizottságok megalakítására hívták fel őket. A Néppártnak már március végéig sikerült felállítania kerületi akcióbizottságai többségét. Az az erőfeszítés azonban, hogy a Néppártot mint tömegpártot újítsák fel, irreálisnak mutatkozott; elit pártként alakult újjá. Február előtt a párt legfőbb támaszát a katolikus egyház jelentette, ez biztosította tömegbefolyását. Február után viszont a párt és az egyház viszonya bonyolulttá vált. Amikor a katolikus főpapság február után ellenzéki erőként igyekezett fellépni a népi hatalommal szemben, ellentétbe került a Néppárt vezetőségével. J. Beran érsek még azt is megtette, hogy a papokhoz és a hívőkhöz intézett pásztorlevelében kijelentette: a Néppárt „jogtalanul nevezi magát katolikus pártnak". Egyes néppárti politikusok és újságírók is emigráltak. A párt volt elnöke, J. Šrámek is emigrálni akart F. Hálával együtt. De nem volt szerencséjük: közvetlenül azelőtt fogták le őket, hogy repülőgépen illegálisan el akarták hagyni a köztársaságot. Nem kerültek bíróság elé, életük hátralevő részét az egyik katolikus kolostorban töltötték.

A szociáldemokratáknál az volt a helyzet, hogy a baloldal fokozatosan túlsúlyba jutott a vezetőségben. 1948. március 11-én a párt elnökévé B. Laušman helyett ismét Z. Fierlingert választották meg. Miután a pártot megtisztították a jobboldali funkcionáriusoktól — ez a tisztogatás a szociáldemokraták szlovákiai országos szervezetében is végbement —, a csehszlovák szociáldemokraták az előtt az alapvető kérdés előtt állottak: hogyan tovább? B. Laušman véleményével szemben, aki úgy gondolta, hogy a helyzet kedvező a Szociáldemokrata Pártnak mint erős tömegpártnak a kiépítése szempontjából, végső soron a baloldalnak az a véleménye került túlsúlyba, hogy a Szociáldemokrata Párt egyesüljön Csehszlovákia Kommunista Pártjával. A CSKP vezetősége is úgy ítélte meg a dol-

got, hogy a munkásosztály február folyamán elért egységének szervezeti egység formájában is meg kell nyilvánulnia. Április 17-én a „Rudé právo"-ban és a „Právo lidu"-ban, a két párt hivatalos lapjában közös nyilatkozat jelent meg a készülő egyesülésről. A tulajdonképpeni egyesülés június 27-én valósult meg a prágai Lucernában, a Csehszlovák Szociáldemokrata Párt és Csehszlovákia Kommunista Pártja egyesítő gyűlésén. A CSKP Központi Bizottságába a volt Szociáldemokrata Párt 14 tagját kooptálták, akik közül az elnökség tagja lett Z. Fierlinger, L. Jankovcová, O. John és E. Erban. A volt Szociáldemokrata Párt igazolt tagjainak átvétele a CSKP-ba azután egyenként, egyéni kérelemre történt. Azzal, hogy a két párt egyesült, véget ért a munkásmozgalomban 30 éve tartó politikai szakadás. Mindez a marxizmus—leninizmus elveinek alapján, valamint Csehszlovákia Kommunista Pártja programjának és szervezeti szabályzatának értelmében ment végbe.

Szlovákiában a Demokrata Párt 1948 februárjában teljesen szétesett. A volt tagság kilépése a pártból és a pártszervezetek felbomlása olyan nagy méreteket öltött, hogy az akcióbizottság, amely a Demokrata Pártban M. Polák alezredes vezetésével még a februári napokban megalakult, maga oszlatta fel a pártot. A szlovák Nemzeti Front központi akcióbizottságának 1948. március 8-án tartott ülésén a Demokrata Párt volt akcióbizottságának tagjai bejelentették, hogy megalapították a Szlovák Megújhodás Pártját. A párt élén a volt Demokrata Párt haladó szellemű funkcionáriusai álltak, név szerint M. Polák alezredes, J. Ševčík, J. Kyselý és J. Lukačovič. Az új pártnak csak kevés tagja és jelentéktelen politikai befolyása volt.

A Szabadságpárt vezetőségében február után erősödtek a jobboldali irányzatok. A párt egyes funkcionáriusai tagokat akartak toborozni a Demokrata Pártból. Ám a Nemzeti Front ezt a kísérletet a leghatározottabban visszautasította, és keresztülvitte, hogy a Sza-

badságpárt vezetőségében is végrehajtsák a tisztogatást. Ennek a másik nem kommunista szlovák pártnak sem volt szélesebb tagbázisa. A párt csupán funkcionáriusainak központi aktíváértekezletéből állt, és befolyása Szlovákia politikai életében elenyésző volt.

A politikai pártokhoz hasonlóan folyt a tisztogatás a tömegszervezetekben is. A leggyorsabban és a legtökéletesebben a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalomban és az ifjúsági szövetségekben hajtották végre; valamivel lassabban és jóval következetlenebbül ment végbe a Sokolban, valamint a cseh és a szlovák parasztszövetségekben. A tömegszervezetek közül a február utáni időben legjobban a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom tekintélye és befolyása növekedett, mert képviselői igen jelentős tisztségeket töltöttek be nemcsak a kormányban, hanem a Nemzeti Front szerveiben és az alacsonyabb szintű hatalmi szervekben is. Február véglegesen döntött arról is, hogy egyesülnek az ifjúsági szervezetek és a testnevelő mozgalom. A cseh és a szlovák ifjúsági szövetség egybeolvadásával megalakult a Csehszlovák Ifjúsági Szövetség. A testnevelés egyesítése 1948. március 31-én következett be. A Sokol megtisztítása — aminek szükségességét egyébként az is indokolta, hogy egyes Sokol-szervezetek a szokolok kongresszusán a reakciót támogatták — csak 1948 végén fejeződött be.

A kormány és a Nemzeti Front február után többször is nyilvánosan meghirdette a vallásszabadság védelmét. Az egyházak erre — a katolikus egyház kivételével — azzal válaszoltak, hogy lojalitásukról biztosították a népi demokratikus államot. A katolikus főpapság már a februári eseményekre is negatívan reagált. Az országos püspöki konferencia, amelyet 1948. március 8-án tartottak meg, a Nemzeti Front központi akcióbizottságával a következőket közölte:

„Fáj nekünk, hogy a legutóbbi napok eseményei a nemzet lelkében zavart váltottak ki, ami azután következményeiben megrendítette a nemzet erkölcsi és jog-

érzékét. Ez pedig sohasem segíti elő az áldásos fejlődést és az erkölcsi derekasságot."[10]

A katolikus főpapok — élükön J. Beran érsekkel — nemcsak megtagadták, hogy lojalitási nyilatkozatot tegyenek az államnak, hanem még azt is megkísérelték, hogy a katolikus egyházból a kormánnyal és a Nemzeti Fronttal szemben álló ellenzéki erőt alakítsanak ki. A katolikus egyház, bár a február előtti időkben a legteljesebb mértékben támogatta a papok politikai tevékenységét a Néppárt keretében (J. Šrámek és F. Hála főtisztelendő még a kormánynak is tagja volt), ezt most szigorúan megtiltotta. Amikor J. Plojhar, aki katolikus pap volt, a választásokon mégis jelöltette magát a Néppárt listáján, J. Beran érsek felfüggesztette állásából. A viszony a katolikus egyház, a kormány és a Nemzeti Front között állandóan romlott. Miután a Nemzeti Front több ízben is hiábavaló kísérletet tett a megállapodásra, ez a rossz viszony nyílt politikai harccá fajult, amely 1949 végén a főpapság vereségével végződött.

A politikai pártok és a tömegszervezetek megtisztításának eredményeként megújhodott a Nemzeti Front. Február után is ez maradt a népi demokrácia politikai bázisa. Ugyanakkor azonban megváltozott az összetétele, helye a társadalomban, módosult tevékenységének érdemi tartalma. A tömegszervezetek és a nem kommunista pártok olyan tömbjévé alakult át, amely elismerte Csehszlovákia Kommunista Pártjának vezető szerepét. A Nemzeti Frontnak megvoltak a maga szervei, akcióbizottságai; szerveiben szavaztak, és a többség által elfogadott határozatok kötelezőkké váltak a Nemzeti Front összes résztvevői számára. A Nemzeti Front csúcsszerve — a Csehek és Szlovákok Nemzeti Frontjának központi akcióbizottsága — 120 tagból állt, és a Szlovák Nemzeti Front központi akcióbizottságának 1948. március 8-án megtartott ülése után a szlovákság képviselőivel is kiegészítették. Huszonhét tagú elnökségében Szlovákiát öten képviselték.

Klement Gottwald 1948. március 10-én járult a nemzetgyűlés elé, hogy a megújhodott Nemzeti Front kormányának nevében bizalmat kérjen kormánya részére. Mielőtt a képviselők nyilatkoztak volna a kormányprogramról és az új kormányról, fontos változások következtek be a parlamentben, amelynek összetétele még mindig az 1946-ban tartott választások eredményeinek megfelelően alakult. Azon 229 képviselő közül, akinek az Alkotmányozó Nemzetgyűlés A. Hodinová-Spurná által vezetett akcióbizottsága megküldte a kormány támogatására szólító felhívást, ezt az iratot 216 képviselő írta alá. Ezen kívül lojalitási nyilatkozatot küldött az új kormánynak további 34 képviselő, akik között ott volt két lemondott miniszter, J. Kopecký mérnök és dr. I. Pietor, továbbá a Néppárt főtitkára, A. Klimek, a nemzeti szocialista F. Uhlíř és felesége, a szlovák demokraták közül pedig K. Filo, E. Böhm, Š. Blažko és mások. Az összes képviselők mentelmi jogát fenntartották, és a nemzetgyűlés ülésén csoporton kívüli képviselői minőségben még azok a képviselők is részt vehettek, akiket az akcióbizottságok kizártak a képviselőcsoportokból.

A nemzetgyűlés ülésén 300 képviselőből 241 képviselő vett részt. A többiek vagy lemondtak mandátumukról, vagy pedig pártjaik vezetősége fosztotta meg őket attól. Egyesek rögtön február után elhagyták a köztársaságot. A parlament ülését annak eddigi elnöke, a nemzeti szocialista J. David vezette. K. Gottwald új kormányának programnyilatkozatában ismét erősen hangsúlyozta a februári események jelentőségét:

„Nem túlzok, ha azt mondom, hogy a városok és a falvak dolgozó népe ezekben a válságos napokban újra letette a politikai fejlettség és érettség vizsgáját, és hogy ezen a vizsgán nagyszerűen, sőt mondhatnám kiválóan megállta helyét. Kötelességemnek tartom, hogy az Alkotmányozó Nemzetgyűlésnek erről az emelvényéről is városaink és falvaink dolgozó népé-

nek és igazi politikai képviselőinek őszinte csodálatomat és hálás köszönetemet fejezzem ki a válság idején tanúsított határozott és valóban bölcs magatartásáért. Önök, a városok és falvak egyszerű polgárainak milliói, megmentették hazánkat egy új Lipanytól* és ezáltal egy új Fehérhegytől.** Az urak újkori szövetségét széjjelzúztuk és most valamennyi nemzeti és állami kérdésben az igazi táboriták*** utódai jutnak döntő szóhoz, Jan Hus mesternek, trocnovi Žižkának, Prokop Holýnak és dubai Roháčnak a követői."[11]

A kormány az akcióprogramban kinyilvánította azt az akaratát, hogy gyorsított ütemben kívánja megvalósítani az 1946. évi Országépítő Kormányprogram még fennmaradó részét, teljesíteni kívánja az üzemi tanácsok és a földművesbizottságok kongresszusain megfogalmazott követeléseket, s le akarja vonni a politikai következtetéseket a februári válságból. Az ülés során 11 képviselő hagyta el a nemzetgyűlést. 1948. március 11-én, a kormányprogramról folytatott vita után, az Alkotmányozó Nemzetgyűlés jelenlevő 230 képviselője bizalmat szavazott a kormánynak. Ellenszavazat nem volt. Érdekes ezzel kapcsolatban, hogy a szavazó képviselők közül csak 106 volt kommunista, 124 képviselő pedig a többi párthoz tartozott — ráadásul voltak közöttük olyanok is, akiket fel sem vettek a megújhodott Nemzeti Frontba. Ezzel a februári válság végérvényesen megoldódott a parlamentáris szabályok és szokások szerint is.

A kormány akcióprogramja széles körű törvényhozói tevékenység alapja lett. Február hatására teljesen

---

* Közép-csehországi falu, 1434 májusában itt zúzták szét a huszita mozgalom radikális szárnyát.

** A fehérhegyi csata — a cseh Mohács; a Habsburg-csapatok itt verték szét Frigyes cseh király csapatait 1620. november 8-án. Ez a cseh államiság végét jelentette.

*** Így nevezték a huszita mozgalom radikális szárnyához tartozókat az általuk alapított Tábor városáról. Vezetőjük Žižka, majd halála után Nagy Prokop (Prokop Holý).

megváltozott az Alkotmányozó Nemzetgyűlés egész szelleme — néhány hét alatt jóváhagyta az összes fontos törvényeket, amelyeknek tervezetéről a kormánynyilatkozat említést tett.

A Szlovák Nemzeti Tanácsban 1948. március 22-én G. Husák terjesztette elő az új Megbízottak Testületének programnyilatkozatát. Amikor a lejátszódott szlovákiai politikai válság okairól beszélt, egyebek között kijelentette:

„A reakciósok kezében levő ún. Demokrata Párt megbénította nemzeti szerveink, a Szlovák Nemzeti Tanács és a Megbízottak Testülete tevékenységét is. Ezek az urak nemzeti felkelésünk vívmányain a szlovák burzsoázia osztálykiváltságait értették, a nemzeti szerveket pedig jogellenesen ezeknek a kiváltságoknak a védelmére akarták felhasználni és arra, hogy fékezzék a haladó jellegű fejlődést az egész országban."

G. Husák beszédének második részében részletesen összefoglalta az új Megbízottak Testületére háruló összes feladatokat, és a testület munkájának alapelveit a következők szerint fogalmazta meg:

„Első feladatunk az, hogy behozzunk mindent, amit az eddigi Megbízottak Testületének programjából, valamint az Országépítő Kormányprogramból teljesíteni elmulasztottunk, hogy kijavítsuk a hibákat és a hiányosságokat, amelyeknek oka az volt, hogy a reakciós tényezők gondatlanul jártak el, és szabotáltak nemzeti szerveinkben, valamint az állami és a gazdasági életben.

Második feladatunk az, hogy életbe léptessük az üzemi tanácsok és a szakszervezeti csoportok 1948 februárjában tartott kongresszusának, valamint a földművesbizottságok kongresszusának határozatait, ahogyan azt a kormány és a parlament már elő is készíti.

Harmadik feladatunk pedig az, hogy az eddig szerzett rossz tapasztalatok után végleges jelleggel biztosítsuk a népi demokratikus rendszert Szlovákiában, és

egyúttal lehetetlenné tegyük a reakció felforgató tevékenységének feléledését."[12]

A nemzetgyűlés 1948. március 21-i ülésén több mezőgazdasági törvényt hagyott jóvá, amelyek közül a legfontosabb az új földbirtokreformról szóló törvény, valamint az első földreform felülvizsgálatáról szóló törvény oly értelmű novellizálása volt, amely lehetővé tette a maradékbirtokok egész területének, nem pedig csak 50 hektárt meghaladó területének felosztását. Az első földreform felülvizsgálatáról szóló törvény alapján rövid időn belül 900 000 hektár kiterjedésű földet sajátítottunk ki (ebből Szlovákiára mintegy 300 000 hektár esett), továbbá 243 483 hektár kiterjedésű földbirtokot az új földbirtokreform-törvény alapján (ebből Szlovákiára 96 253 hektár jutott). A falusi burzsoázia nagybirtokosi és földbirtokosi csoportját ezzel felszámoltuk. A kisajátított földeket a kis- és középparasztok, valamint az állami gazdaságok kapták meg.

Az első földreform felülvizsgálata és az új földbirtokreform a falu tulajdonviszonyainak mélyreható demokratikus módosítását jelentette. E törvények azt bizonyították, hogy csak a munkásosztály képes következetesen megoldani a demokratikus forradalom feladatait.

A februárt közvetlenül követő időben a legjelentősebb beavatkozás a tulajdonviszonyokba mégis az 50 dolgozónál többet foglalkoztató vállalatok társadalmi tulajdonba vétele, államosítása volt. 1948. május 1-én a Csehszlovákiában működő 19 390 ipari üzemnek csak 31,6 százaléka maradt magántulajdonban. Ezekben az üzemekben persze az iparban foglalkoztatott embereknek mindössze 5,1 százaléka dolgozott. A nagykereskedelem és a külkereskedelmi vállalatok maradéktalanul állami tulajdonba kerültek.

A népi demokratikus állam szilárd anyagi alapját a szocialista szektor alkotta, amely 1948-ban a nemzeti jövedelem 71 százalékát állította elő. Egyúttal ez a szektor volt az is, amely kedvező feltételeket teremtett

Csehszlovákia további szocialista fejlődéséhez. A szocialista fejlődést egyébként az Alkotmányozó Nemzetgyűlésben elfogadott további törvények is megkönnyítették, különösen a társadalombiztosítási törvény, az iskolaügyi törvény és a színházakról hozott törvény, a kisiparosok adójáról szóló törvény stb.

A legfontosabb és következményeit tekintve legnagyobb hatású esemény február után mindazonáltal az 1948. május 30-án megtartott nemzetgyűlési választás volt. A Nemzeti Front egységes jelölőlistájára e választásoknál az összes szavazatok 89,3 százaléka esett, fehér lapot a szavazók 10,7 százaléka adott le. Nagy jelentőségű lépés volt ez a nemzet egységének megszilárdítása irányában. A választók egyben annak is tanújelét adták, mennyire bíznak Csehszlovákia Kommunista Pártjában, hiszen az összes jelölt személy 70 százaléka ebből a pártból került ki. A választások így alkotmányosan és politikai szempontból is a munkásosztály által a burzsoázia fölött aratott győzelem betetőzését jelentették.

Még a választások előtt történt azonban, hogy az Alkotmányozó Nemzetgyűlés 1948. május 9-én a jelenlevő 246 képviselő egyhangú szavazatával jóváhagyta a Csehszlovák Köztársaság új alkotmányát. Ezzel jogilag is rögzítettük mindazokat a változásokat, amelyeket az 1945-től 1948-ig terjedő évek hoztak magukkal, ideértve természetesen februárt is.

A Nemzetgyűlés 1948. június 14-én egyhangúlag Klement Gottwaldot választotta a köztársaság elnökévé. Így az államhatalom utolsó kulcsfontosságú pozíciója is szilárdan a munkásosztály kezébe került.

Ezzel alapvonalaiban véglegesen kialakult Csehszlovákiában a népi demokratikus hatalomnak mint a proletárdiktatúra formájának rendszere is. A burzsoázia fölött februárban aratott győzelemnek e végső biztosítása után a munkásosztály egy nem kevésbé nehéz és igényes feladat előtt: a szocializmus építése előtt állt.

6. Visszapillantás februárra

Február azt jelentette, hogy a munkásosztály döntő politikai győzelmet aratott a burzsoázia fölött. Ebben a megállapításban foglalhatjuk össze legáltalánosabb formában a februári események jelentőségét Csehszlovákia történetében.

Az összes többi nagy osztály- és politikai összecsapáshoz hasonlóan azonban február visszhangja is más volt — és más ma is — a győzőknél és a legyőzötteknél, hiszen az egymással szemben álló osztályerőknek ez a hatalmi összecsapása még huszonöt év eltelte után sem tartozik csupán a történelemre. Ez mindenekelőtt akkor mutatkozik meg, ha arra a kérdésre keressük a választ, milyen volt február jellege, és melyek voltak tényleges okai.

Csehszlovákia Kommunista Pártja már elnökségének 1948. február 20-i nyilatkozatában is úgy jellemezte azon három párt csoportosulását, amelyeknek miniszterei benyújtották lemondásukat, hogy az „olyan antidemokratikus, népellenes és antiszocialista tömb, amely azt a célt tűzte ki maga elé, hogy megdönti a népi demokrácia rendszerét, és kikényszeríti a hatalom eltolódását az egyesült reakció javára".[1]

Érthető, hogy a burzsoázia osztályérdeke már a februári események folyamán is megnyilvánult a kormányválság okainak és indokainak sajátos interpretációjában, később pedig egész február értékelésében.

Mivel a február utáni burzsoá emigráció kezdettől fogva nagyon differenciált volt (mégpedig nemcsak exponenseinek politikai hovatartozása szerint, hanem mindenekelőtt abból a szempontból, hogy utólag hogyan állapították meg az egyének, illetve az egyes csoportok felelősségét a februári vereségért), az emigrációnak a februári események magyarázatára irányuló kísérletei is számos eltérést mutatnak. Nem akarunk e helyütt az egyes politikusok vagy csoportok nézeteivel részletesen foglalkozni, hanem csak arra mutatunk rá, milyen fő irányvonalat követ 1948 februárjának burzsoá magyarázata.

Teljesen mellőzhetjük ebben az összefüggésben a csehszlovák burzsoá emigrációnak azt a viszonylag jelentéktelen irányzatát, amely lényegében már 1945-től kezdve alakult ki egyrészt a fasisztabarát, másrészt pedig azon Benešsel szemben álló politikusokból (L. Prchala, K. Sidor, F. Ďurčanský és mások), akik kezdettől fogva megtagadták a népi demokratikus rendszer elismerését, és akiknek szemében február úgy jelentkezett, mint az E. Beneš és mindazon polgári politikusok által elkövetett árulás betetőzése, akik a Nemzeti Frontban hajlandók voltak együttműködni a kommunistákkal. A burzsoá emigráció összes többi irányzata úgy jellemezte februárt, hogy az nem volt más, mint kommunista puccs. Ezt a — legelőször 1948 áprilisában, az amerikai kongresszus külügyi bizottságának jelentésében részletesebben kifejtett — tételt fogadja el a burzsoá történészeknek és más országok publicistáinak többsége is.

Mielőtt hozzákezdenénk a részletesebb elemzéshez, kíséreljük meg mindenekelőtt meghatározni a puccs, illetve az államfordulat fogalmát. Akármelyik lexikonban nézünk utána a kérdésnek, nagy vonalakban azt tudjuk meg, hogy a puccs a törvényes kormány erőszakos megdöntését jelenti, és hogy azt olykor az államfordulattal is azonosítják, mely utóbbi rendszerint törvényes formák között játszódik le. E megfo-

galmazások lényege abban áll, hogy a puccs gyökeresen megváltoztatja az addig érvényesülő hatalmi viszonyokat, mégpedig egy vékony réteg intencióinak értelmében.

Bár ebben a könyvben arra tettünk kísérletet, hogy viszonylag részletesen ecseteljük a februári eseményeket, mégis majdnem lehetetlen február valódi lényegének feltárása csak drámai lefolyásának elemzésével. Miért vált egy „szokásos" kormányválság — amelyet egyébként egy mellékes probléma robbantott ki — az állam válságává és egyúttal döntő momentumává annak a sorsdöntő küzdelemnek, amely az állam jellegéért és Csehszlovákia fejlődésének további irányáért folyt? A kulcsot a megértéshez a forradalom ezt megelőző fejlődésében kell keresnünk.

A kormányválságot lemondásukkal a nemzeti szocialista, a néppárti és a demokrata párti miniszterek váltották ki. Pártjuk reakciós vezetősége lényegében a burzsoázia érdekeit védelmezte. Éppen ezért foglalkozzunk legelőször ezekkel a pártokkal. Ezek a pártok elfogadták a népi demokratikus köztársaság felépítésének először a Kassai Kormányprogramban, majd pedig az Országépítő Kormányprogramban foglalt alapelveit, jóllehet ezek félreérthetetlenül egy olyan társadalmi fejlődés irányába mutattak, amelynek a szocializmusba kellett torkollnia. Csehszlovákia Kommunista Pártja éppen ezért idézte az elkövetkező években gyakran e pártok emlékezetébe ezt az önként magukra vállalt kötelezettséget. A politikai válság kiéleződése idején A. Zápotocký ezt világosan kifejezte abban a beszédében, amelyet a Nemzetgyűlésben 1947. december 11-én tartott:

„Kommunista pártunk ... kijelentette, és most is kötelezően kijelenti: ragaszkodunk és a legkisebb mértékben sem tágítunk azoktól a megállapodásoktól, amelyek a nemzeti forradalom, a felkelés és az ellenállás idején jöttek létre, s amelyeket a Nemzeti Front összes pártjai kötelezően elfogadtak. Az új Csehszlo-

vák Köztársaságot népi demokratikus elveken építjük fel. Hogy senki se legyen kétségben afelől, hogyan kell a népi demokráciát magyarázni, dr. E. Beneš köztársasági elnök nyilatkozatára hivatkozom, amely szerint »a népi demokráciát szocializáló demokráciaként kell felfogni«. Ezen az alapon kötöttük meg a megállapodást... A megállapodás jelentősége abban volt, hogy elkerüljük a sok áldozatot kívánó további harcokat, de ne térjünk le a szocializmus felé vezető útról. Ezt viszont akarjuk; mindannyian kötelezték magukat és azt ígérték, hogy a népi demokrácia megvalósításán fognak munkálkodni. Ahhoz azonban, hogy a népi demokráciát egyetértő együttműködésben és áldozatok nélkül érjük el, mindenkinek be kell tartania azt, aminek betartását a forradalmi napokban megígérte."[2]

A valóságban azonban hamarosan megmutatkozott, hogy a burzsoáziának a nem kommunista pártokban elhelyezkedett képviselői a forradalmi fejlődéssel csak időlegesen békültek meg, mert azt hitték, hogy a forradalom nehézségek közé kerül, és így sikerült megállítaniuk és gúzsba kötniük a további fejlődést. A további társadalmi-gazdasági változások megvalósítása, különösen azonban a dolgozók szociális problémáinak a vagyonos osztályok rovására való megoldása a burzsoázia számára már elfogadhatatlan volt. A burzsoázia ennek meggátlására törekedve fokozatosan megszervezte a munkásosztály ellen a politikai és a szociális reakció egységes frontját. A szlovák burzsoázia ezzel kapcsolatban még attól sem riadt vissza, hogy szövetséget kössön a levert Hlinka-párti és klerikális mozgalommal.

A forradalmi mozgás megváltoztatta a burzsoázia beállítottságát — a burzsoázia ideiglenes szövetségesből a forradalom ellenségévé alakult át. A jobboldali pártok reakciós vezetőségeinek álláspontjai az 1946. évi választások után hamarosan közeledni kezdtek egymáshoz. Ez a közeledési folyamat különösen a szlovákiai politikai válság után és akkor mélyült el, amikor ezek

a pártok a milliomosok vagyondézsmájáról szóló tárgyalások során vereséget szenvedtek. 1948 elején e pártok reakciós politikusainak tárgyalásai már olyannyira előrehaladtak, hogy a közös eljárásról már kötelező megállapodásokat is kötöttek egymással. Így alakult ki fokozatosan az a kommunistaellenes tömb, amely a nemzetközi és a belpolitikai erőviszonyok adott helyzetében a kommunisták hatalmi pozícióinak általános meggyengítésére törekedett. A végső cél persze továbbra is a népi demokratikus viszonyok felszámolása maradt.

A Nemzeti Szocialista Párt kezdeményezésére e pártok közös taktikai irányvonalat dolgoztak ki. A három párt reakciós vezetősége megállapodott abban, hogy bármilyen áron is, de meg kell akadályozni a kormányprogram még fennmaradt feladatainak teljesítését. A kommunisták választás előtti felsorakozásától és előnyomulásától féltek, és ezért előbbre akarták hozni a választások időpontját abban a feltevésben, hogy az idő előtt megtartott választások gyengíthetik Csehszlovákia Kommunista Pártját, továbbá hogy egyúttal sikerül a Kommunista Párt elszigetelése is a kormányban, valamint a többi csúcsszervben. Már a kommunistaellenes tömb keletkezése, különösen azonban annak tevékenysége is elárulta, hogy ezek a pártok el akarják hagyni a Nemzeti Frontot, nyíltan felforgató ellenzékbe akarnak átmenni, amivel megsértik a népi demokratikus állam egyik alapelvét. Az egyre jobban kiélesedő kormányválság az állam válságává változott át — mindenki előtt nyilvánvaló volt, hogy bekövetkezik a nagy hatalmi összecsapás.

A Nemzeti Szocialista Párt, a Néppárt és a Szlovák Demokrata Párt reakciós vezetőinek februári határozata, miszerint a párt miniszterei nyújtsák be lemondásukat, abból a feltevésből indult ki, hogy a kormányválság alapjában véve a polgári demokrácia eszközeivel oldódik majd meg. Úgy gondolták, hogy a kormányválságot tárgyalásokkal fogják leküzdeni a köz-

társasági elnök, a kormány elnöke és a politikai pártok vezetőségei között. Ez kísérlet volt arra, hogy a kormányválságot ne a népi hatalom alapelveinek bázisán, hanem a München előtti köztársaságban érvényesülő régi, parlamentáris szokásokhoz híven oldják meg. Az a tény, hogy februárban még a parlament összehívására sem került sor, azt bizonyítja, hogy a kommunistaellenes tömb a kormányban a miniszterek lemondása után talán nem is annyira a válság alkotmányos, mint inkább „köztársasági elnöki" megoldásában bízott. A három politikai párt reakciós politikai koncepciója visszatükröződött abban az eljárásban is, hogy kizárólag a kulisszák mögött tárgyaltak, és a dolgozók széles rétegeit ki akarták zárni a döntéshozatalból. Taktikájukra erősen rányomta bélyegét az alternatívák nélküli rögtönzés, a merevség és az abból adódó általános tehetetlenség, hogy nem voltak képesek pozitívan reagálni a fejlődés szükségleteire. A reakciós politika így azután konzervatív taktikai elvek alkalmazásához is vezetett.

Bár a reakciós erők maguk döntöttek arról, melyik pillanatban lendülnek támadásba, a kezdet kezdetétől fogva úgy érezték, ők védekeznek, ők vannak defenzívában. Fokozatosan egyre jobban megértették a helyzet kilátástalanságát és eredeti szándékaik irreális voltát. Míg a reakciós politikai vezetők kezdetben úgy vélték, hogy sikerül felszámolniuk a fennálló politikai viszonyokat, később abban reménykedtek, hogy legalább a kormány újjáalakításánál sikerül a kommunistákat meggyengíteniük. Végül már azzal is megelégedtek volna, ha a kormány eredeti összetétele megváltozik, s nekik bizonyos személyi változások árán sikerül bennmaradniuk a kormányban. A burzsoá ellenforradalmi fellépésnek teljes csődjét maga J. Šrámek fejezte ki, amikor február 23-án egy beszélgetés közben így szólt P. Zenklhez: „Nem gondolja, hogy ezt a játszmát elvesztettük? De tisztességgel végig kell játszanunk."

Ezekből az ismert tényekből kiindulva februárt a marxista történetírás — a CSKP álláspontjával összhangban — úgy értékeli, hogy az ellenforradalmi erők arra irányuló kísérletének visszaverése volt, hogy megdöntsék a népi demokratikus hatalmat, és hogy ez a kísérlet a valóságban meggyorsította a szocialista forradalmat. Mint a februárt közvetlenül követő fejlődés megmutatta, Csehszlovákiában is beigazolódott az a tétel, hogy az ellenforradalmi kísérlet a forradalmi időkben nemcsak hogy nem tartóztathatja fel a forradalmi fejlődést, hanem még meg is gyorsítja.

A munkásosztály és a CSKP viszonya a demokratikus államhoz kezdettől fogva a legpozitívabb volt. A kommunistáknak a forradalom további fejlődése, szocialista tartalmának elmélyülése volt az érdeke. Ebből az is következik, hogy Csehszlovákia Kommunista Pártjának semmiféle érdeke nem fűződhetett egy olyan államfordulathoz, amely megzavarta volna az addigi viszonyokat; csakis egy olyan hatalmi változást tarthatott kívánatosnak, amely elmélyíthette a forradalmat azzal, hogy a politikai hatalom egy része a munkásosztályé lesz, s így a munkásosztály határozottabban érvényesítheti vezető szerepét. Az ilyen irányú változás logikus kibontakozása volt az eddigi forradalmi folyamatnak.

A burzsoá propaganda az ún. kommunista puccs fő okaként még ma is azt emlegeti, hogy Csehszlovákia Kommunista Pártja állítólag félt az 1948 májusában sorra kerülő választások eredményeitől. De milyen volt a tényleges helyzet? A Kommunista Párt gyakorlatilag már 1947 januárjában megkezdte választási előkészületeit, amikor kiadta „A nemzet többségéért" jelszót. A kommunistáknak 1947-ben fokozatosan sikerült egyre jobban lelepleznünk a burzsoáziát és politikai szószólóit; ugyanakkor megnyerték számos társadalmi réteg támogatását azzal, hogy következetesen harcoltak érdekeikért. Csehszlovákia Kommunista

Pártjának Központi Bizottsága már az 1947 novemberében megtartott ülésén konkrétan fontolóra vette, milyen eljárást kövessen a választási hadjáratban. Az irányvonal a burzsoázia további gazdasági gyengítése lett volna (a magánkézben levő nagykereskedelem megszüntetése, a további államosítások meghirdetése, a földreform további szakaszainak megvalósítása stb.). Annak érdekében, hogy a burzsoázia a választásokon politikailag is megbénuljon, meg kellett volna hirdetni az összes haladó erők egységes választási programját, és ennek alapján esetleg egységes jelölőlistát is össze kellett volna állítani. 1948 januárjában, amikor már kétségtelen volt, hogy a burzsoázia támadásra készül a Nemzeti Front kormánya ellen, a kommunisták érintkezésbe léptek a többi politikai párt egyes ellenzéki vezetőivel, és tájékoztatták őket a közös jelölőlista előkészületeiről. Mindez azonban csak egyik alternatívája volt a választási hadjáratnak.

Csehszlovákia Kommunista Pártja vezető funkcionáriusainak ettől az eljárásától függetlenül a párt kerületi és járási bizottságai hozzávetőlegesen felbecsülték a választási eredményeket. Ennél a becslésnél persze még abból indultak ki, hogy a párt külön jelölőlistával indul. E becslések együttes eredménye azt mutatta, hogy Csehszlovákia Kommunista Pártjára a szavazatok 55 százaléka esik majd. Emlékeztessünk ezzel kapcsolatban arra, hogy az a becslés, amelyet a CSKP az 1946. évi választások előtt hasonló módon hajtott végre, a választás tényleges eredményeitől mindössze 3 százalékkal tért el. A Nemzeti Szocialista Párt semmiféle hasonló vizsgálatot nem szervezett. Az, hogy a maga szempontjából olyannyira optimisztikusan becsülte fel az eredményeket, minden bizonnyal annak volt betudható, hogy az egyes főiskolai egyesületekben megtartott választások során a nemzeti szocialisták a néppártiakkal együtt megszerezték a szavazatok 50—70 százalékát. A nemzeti szocialisták ezen az alapon — a néppártiakkal együtt — úgy gondolták, hogy

a választásokat országos viszonylatban is megnyerik. Hasonló becslés állt azonban a Nemzeti Szocialista Párt rendelkezésére az 1946. évi választások előtt is, amikor ez a párt a kommunisták 38 százalékával szemben csak 18 százalékot ért el.

Ezeket a becsléseket ma már a maguk teljességében sem bizonyítani, sem megcáfolni nem tudjuk, az akkori fejlődés figyelemmel kísérése azonban sok mindent elárulhat. Elég csak arra emlékeztetnünk, hogy 1948 elején milyen roppant erővel bontakozott ki az a Kommunista Párt által meghirdetett akció, amely 30 millió munkaórát akart adni a köztársaságnak; hogy a magánkézben levő nagykereskedelem korlátozása általános tetszéssel találkozott; hogy az üzemi tanácsok kongresszusán megfogalmazott követeléseknek tömegvisszhangjuk volt; hogy a Nemzeti Front akcióbizottságai egyenesen gomba módra nőttek ki a földből, míg a nemzeti szocialisták (még rosszabb volt e vonatkozásban a Néppárt és a Demokrata Párt helyzete) rendszerint nem teljesítették tagtoborzási terveiket, hogy sem 1948 januárjában, sem pedig februárjában nem voltak képesek egyetlen nagyobb akciót megszervezni, továbbá hogy ez a szervezési tehetetlenségük és politikai elszigeteltségük főként a februári napokban nyilvánult meg különösen szembeszökően. Azt, hogy milyen érzései voltak akkoriban a reakciós politikusoknak, J. Lettrich, a Demokrata Párt volt elnöke, már az emigrációban így jellemzi:

„A nem kommunisták februárban alternatíva előtt álltak: vagy megengedik a kommunistáknak, hogy további előkészületeket tegyenek a többség megnyerésére, vagy pedig ellenállást fejtenek ki velünk szemben és kormányválságot provokálnak. A nem kommunisták a kormányválságot választották."[3]

A fentiekben említett tények alapján nyilvánvaló, hogy nem a kommunisták féltek az elkövetkező választásoktól, hanem a reakciós politikusok értették meg, hogy az üzemi tanácsok kongresszusa, valamint

a földművesbizottságok kongresszusa jelenti a kommunisták első lépését a választási hadjáratban, és éppen ezért — lényegében a választási eredményektől félve — idézték elő a kormányválságot.

A kommunisták eredetileg azt akarták, hogy a döntő harcra csak a parlamenti választások nyomán kerüljön sor. A reakciós miniszterek lemondása után azonban megváltoztatták tervüket, és úgy határoztak, hogy az így kialakult helyzetet használják fel az erők végső összemérésére. A burzsoázia fellépésének időpontja és részben az a forma is, amelyben az végbement, bizonyos fokig meglepte, de mégsem érte teljesen váratlanul a kommunistákat, akik előre látták a hatalmi összecsapás bekövetkeztét. Csehszlovákia Kommunista Pártja mint forradalmi párt gyakorlatilag már 1945 óta készült erre az összecsapásra. Már akkor elérte, hogy a felszabadított köztársaságban a burzsoázia nem támaszkodhatott a München előtti köztársaság semmiféle jogi, alkotmányjogi és állami intézményére, és hogy a köztársaság építésében a népi demokratikus elvek érvényesültek. Nagy figyelmet szentelt az államhatalmi apparátus felépítésének is — a Nemzetbiztonsági Testületnek, a hadseregnek és a különböző szintű nemzeti bizottságoknak. Ennek köszönhetően februárban ez az apparátus is pozitív szerepet játszott, és jelentősen segítette a munkásosztályt. Csehszlovákia Kommunista Pártja bízott a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalomban, a földművesbizottságokban és mindazokban a további szervezetekben, amelyekben befolyása volt. 1945 óta sokszor meghirdette, hogy a kormányprogram feladatainak megvalósítása során békés úton kíván járni, ugyanakkor azonban nem rejtette véka alá azt sem, hogy minden olyan esetben, amikor a forradalom veszélyben forogna, el van szánva a hatalmi eszközök alkalmazására is. Meggyőző bizonyítékot arra, hogy a kommunisták ezt a burzsoázia címére intézett figyelmeztetést komolyan gondolták, a szlovákiai politikai

válság megoldása szolgáltatott. Ez volt a februárt megelőző időszakban a legnagyobb hatalmi összecsapás a burzsoázia és a munkásosztály között.

A Kommunista Párt a kormányválság kitörése után határozott ellentámadásba ment át. A három polgári párt miniszteréinek lemondása után már maga határozhatta meg a hatalmi konfliktus megoldásának módját. A kormányválságot a lehető leggyorsabban és legtakarékosabban akarta megoldani, nehogy túlságosan veszélyeztesse a gazdasági életet, és esetleg külpolitikai bonyodalmakra vezessen. Ellentámadásának jelentős részét képezte az a nyomás, amelyet a tömeggyűlések, különösen azonban az üzemi tanácsok kongresszusa és a földművesbizottságok kongresszusa fejtett ki. A párt kezdettől fogva számolt azzal, hogy a tömegek nyomását esetleg egészen az általános sztrájkig fokozza. Ez lett volna az a végső eszköz, amellyel a kormányválságot még fegyvertelen formában meg lehetett volna oldani. A megmozdulások, az akciók fokozásának mindenekelőtt az volt a célja, hogy a tömegeket egyesítse a CSKP zászlaja alatt, s egyúttal gyengítse a reakció pozícióit, paralizálja esetleges akcióit. Ez a taktikai elgondolás tette lehetővé, hogy a kommunisták a februári napokban a dolgozók egyéb rétegeit is a munkásosztály köré tömörítsék. A tömegeknek ez az egybeforrása párhuzamosan folyt le a politikai élet további polarizálódásával.

A tömegek egyesítésének és mozgósításának fő eszközei az akcióbizottságok lettek. Ezek alkották egyébként a megújhodott Nemzeti Front alapját is. Az akcióbizottságok forradalmi módon keletkeztek, és olyan széles hatáskört csikartak ki maguknak, hogy ők váltak a leghatalmasabb szervekké. Összetételük kezdetben aszerint alakult, ahogyan a tömegek Csehszlovákia Kommunista Pártja köré tömörültek. Az első napokban tagjaik nagyobbrészt a Kommunista Párt és néhány tömegszervezet képviselőiből kerültek ki. Csak a februári válság további napjaiban kapcsolódtak be

az akcióbizottságokba (mégpedig közvetlenül a tömegek egyesülésének fokától függően) a további tömegszervezetek és a szociáldemokrácia képviselői, valamint a többi politikai pártban jelentkező ellenzéki áramlatok egyes képviselői. A CSKP egyik legfontosabb, ha nem éppen döntő jelentőségű intézkedése a februári válság megoldása során éppen az volt, hogy az összes szinteken azonnal megalakította az akcióbizottságokat.

Csehszlovákia Kommunista Pártja kezdettől fogva hangsúlyozta, hogy a kormányválság alkotmányos és parlamentáris megoldására törekszik. Félreérthetetlenül kijelentette ezt K. Gottwald abban a beszédében is, amelyet 1948. február 21-én az Óváros téren tartott:

„A válságot alkotmányos módon, demokratikus és parlamenti úton akarjuk megoldani a városok és falvak dolgozóinak valamennyi rétegét képviselő, széles Nemzeti Front keretén belül. Indítványozzuk, hogy a lemondott miniszterek helyett a kormányt olyan új emberekkel egészítsék ki, akik hűek maradtak a Nemzeti Front eredeti szelleméhez."[4]

Csehszlovákia Kommunista Pártjának vezetősége ezért úgy döntött, hogy azonnal felveszi a tárgyalások fonalát a Szociáldemokrata Párt vezetőségével és a többi pártnak azokkal a tagjaival, akik nem értettek egyet a miniszterek lemondásával. A kommunisták e tárgyalások eredményével számolva kidolgozták javaslatukat a kormány kiegészítésére, a köztársasági elnök elé terjesztették, és ragaszkodtak jóváhagyásához. Annak, hogy a kormány kiegészítése és ezzel a kormányválság megoldása egészen február 25-ig húzódott el, nagymértékben az a heves harc volt az oka, amely a jobboldali és a baloldali szociáldemokraták között a Szociáldemokrata Párton belül dúlt.

Csehszlovákia Kommunista Pártja taktikájában a számos alternatíva közül a tárgyalásokat részesítette előnyben. Ez különösen a Beneš köztársasági elnökkel

folytatott tárgyalások szempontjából volt fontos, mert a köztársasági elnök magatartása szorosan összefüggött a februári válság megoldásának módjával. Ezért a kommunisták a kormányválság megoldása során tiszteletben tartották a parlamentnek és a köztársaság elnökének az alkotmányban lefektetett jogait. A kormányt a köztársasági elnök nevezte ki, és éppen ezért a miniszterek lemondásának elfogadásáról joghatályosan csak a Csehszlovák Köztársaság elnöke dönthetett.

E. Beneš köztársasági elnök ideológiailag és politilag a reakciós erők oldalán állt. Eszménye egy szociálisan megreformált polgári demokratikus társadalom volt. Ugyanakkor mindenki tudta róla, hogy reálpolitikus, és hogy bizonyos pillanatokban tiszteletben tudja tartani az erőviszonyokat, s alárendeli magát nekik. Ezért a kommunisták nyomása arra a követelésre összpontosult, hogy a köztársasági elnök fogadja el a miniszterek lemondását, a kormányt pedig egészítse ki új emberekkel. E. Beneš a tizenkét miniszter lemondását követően azonnal megértette, hogy az ellentétek már elérték azt a határt, amelyet az egymással szemben álló erők egyike sem akar a régi erőviszonyok keretében átlépni. Ugyanakkor azonban abban reménykedett, hogy sikerül a politikai pártokat kompromisszumra rávennie, és így felújítani együttműködésüket a Nemzeti Front síkján. Mindenekelőtt a koalíciós tárgyalásokban bízott, amelyeket maga akart kezdeményezni. Csakhogy mély benyomást tett rá az üzemi tanácsok kongresszusának monumentalitása és spontán jellege; a kongresszus után kezdett tudatára ébredni annak, hogy a válságot megelőző állapot felújítása majdnem a lehetetlenséggel határos. Az a tény, hogy Gottwald kategorikusan elutasított minden tárgyalásra vonatkozó javaslatot, az a céltudatosság és eltökéltség, amellyel a kommunisták keresztülvitték követeléseiket, valamint az a tény is, hogy az egyéb politikai pártok vezető személyiségei

teljesen passzívak maradtak, és ezzel a válság megoldásának egész terhét őrá hárították át, a köztársasági elnököt egyaránt arra a végkövetkeztetésre vezette, hogy a lemondást elfogadja ugyan, de ragaszkodik a kormány eddigi összetételéhez, valamint a pártok vezetőségeinek ahhoz a jogához, hogy a párt képviselőit ők küldjék ki a kormányba. Beneš hite ebben a koncepcióban csak az egyórás tüntető sztrájk után és arra a jelentésre rendült meg, hogy előkészületek történtek az általános sztrájkra.

E. Beneš köztársasági elnök február 25-én végül is aláírta a reakciós miniszterek elbocsátását, és kinevezte az új kormányt, mégpedig a K. Gottwald javasolta összetételben. Megértette, hogy az objektív helyzet és az erőviszonyok alakulása aligha nyújt neki más lehetőséget. Ha kizárjuk azokat a lehetőségeket, amelyek egyértelműek voltak az alkotmány és a parlamenti szokások megsértésével (hivatalnokkormány kinevezése a meglevő többségi kormány helyett, vagy a hadsereg felhasználása a kormány elnökének hozzájárulása nélkül), akkor csak egyetlen más választása maradt: elutasítja a lemondások elfogadását, ő maga is lemond, és ezt az elhatározását bejelenti a nagy nyilvánosságnak. Beneš megértette azonban, hogy egy ilyen eljárás szükségszerűen ellenakciót váltana ki a kommunistáknál, sőt esetleg súlyos külpolitikai bonyodalmakat is okozna, ami azután még polgárháborúra is vezethetne. Ettől a lehetséges fejlődéstől való félelmében írta alá végül is a miniszterek elbocsátását. Bár február utáni magatartása azt sugallja, hogy szemben állt február eredményeivel, azok ellenérzést keltettek benne, mégis történelmi tény marad: az ő eljárása is hozzájárult ahhoz, hogy a kormányválságot az alkotmányos elvekkel és a parlamentáris szabályokkal összhangban sikerült megoldani. A kormány összetételében végrehajtott változtatásokat egyébként a még eredeti összetételű Alkotmányos Nemzetgyűlés is jóváhagyta. A kormányválság megol-

dása ebben az értelemben megegyezett tehát az alkotmányos szokásokkal.

Csehszlovákia Kommunista Pártja februárban a parlamentáris eszközök mellett parlamenten kívüli eszközöket is alkalmazott. Az alkotmányos kereteket mindenekelőtt az akcióbizottságok tevékenysége, valamint a Népi Milícia alakulatainak felállítása lépte túl. Ezek forradalmi elemet jelentettek a februári események során, és alkalmazásukra azért került sor, mert a válság fölösleges elhúzódásának veszélye fenyegetett, ami esetleg felidézte volna a polgárháború rémét. Ezek a forradalmi intézkedések az adott forradalmi helyzetből és abból a tudatból fakadtak, hogy a forradalom sorsa, valamint a népi demokratikus fejlődéssel eddig elért eredmények forognak kockán. A forradalmi fejlődési folyamat egészében véve békés betetőzését éppen az tette lehetővé és biztosította, hogy a párt eljárásában érvényesültek ezek a forradalmi elemek. A februári események jellegük szempontjából egyrészt a kormányválság alkotmányos megoldását, ugyanakkor azonban az általános politikai válság forradalmi megoldását jelentették.

A hatalmi összecsapás 1948 februárjában nem volt elkerülhetetlen. Másképpen és máskor is lejátszódhatott volna. Csehszlovákia Kommunista Pártja ugyanis abból indult ki, hogy az erők végleges hatalmi összemérésére az 1948 májusában megtartandó választásokon kerül sor. Az osztályharcnak azonban megvan a maga belső dinamikája. A további fejlődést soha sem láthatjuk teljes biztonsággal előre, mert a politikai ellenfél eljárása és az általa alkalmazott eszközök sokszor döntő módon befolyásolhatják az egész helyzetet. Ilyen véletlenszerű esemény volt a reakciós miniszterek lemondása is, jelezvén, hogy a reakció a politikai viszonyok megdöntésére törekszik.

Míg a februári események konkrét lefolyásának áttekinthetetlenül sok változata lehetett, az összecsapás eredménye mégis mindig ugyanaz lett volna. A mi-

niszterek lemondása véletlen volt ugyan, ám ennek az osztályösszecsapásnak a végeredménye már törvényszerű volt, mert a történelmi fejlődés logikájából következett. Ezért ugyanilyen joggal azt is mondhatjuk, hogy február — mint döntő összecsapás a munkásosztály és a burzsoázia között — elkerülhetetlenné vált, mert az akkoriban ható összes oksági kapcsolatok eredőjeként jelentkezett. Hiszen végső soron sem az osztályok, sem a politikai pártok, sem pedig vezéreik indítékai nem véletlenek, hanem mindig bizonyos irányzatot fejeznek ki, olyan tendenciát, amely helyzetükből és érdekeikből következik, valamint megfelel a történeti fejlődés törvényszerűségeinek.

Felmerül még egy nagyon időszerű kérdés, nevezetesen: milyen szerepet játszott február, és hol a helye az 1944—1948-as évek csehszlovák forradalmában? Február értékelésének revizionista megközelítései ugyanis (különösen a hatvanas évek második felében) szorosan ahhoz a torzított magyarázathoz kapcsolódnak, amelyet egyesek annak a szocializmushoz vezető, ún. specifikusan csehszlovák útnak a lényegéről adnak, amelyet a CSKP valósított meg.

Csehszlovákia Kommunista Pártja már a nemzeti felszabadító harcok idején is a szocializmusba való átmenet békés és fokozatos útját tartotta kívánatosnak. A szocializmushoz vezető ún. specifikus út fő érdemi tartalma itt a nemzeti és demokratikus forradalom következetes megvalósítására és az arra irányuló törekvés volt, hogy az fokozatosan nőjön át a szocialista forradalomba. Azokat a feltételeket, amelyek lehetővé tették a szocializmushoz vezető békés utat, a Szovjetuniónak a fasiszta Németország fölött aratott győzelme, Csehszlovákiának a Szovjet Hadsereg általi felszabadítása, valamint a kedvező belpolitikai helyzet teremtette meg. A szocializmushoz vezető specifikus út itt tehát a szocializmushoz való közeledésnek olyan különös esetét jelentette, amelynek keresésére a kommunista pártokat egyenesen V. I. Le-

nin ösztönözte. Csehszlovákia Kommunista Pártjának vezetői az 1945—1948-as években gyakran hangoztatták: a párt arra törekszik, hogy elkerülje a fölösleges összeütközéseket, a zűrzavart és a nyugtalanságot, ugyanakkor azonban következetesen biztosítsa a szocialista fejlődést. Csehszlovákia Kommunista Pártjának egész koncepciójából nyilvánvaló: a szocializmus győzelmét azzal akarta elérni, hogy a hatalom békés, esetleg parlamentáris úton kerüljön át a munkásosztály kezébe. A Kommunista Párt kihasználta a kedvező helyzeteket, ám kezdettől fogva tudatában volt annak, hogy bár a feltételek eltérőek és a szocializmus csehszlovák megközelítése is sajátos, Csehszlovákiában is érvényesülni fognak a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet általános elvei, amelyeket a Nagy Októberi Szocialista Forradalom főbb vonásainak általánosításával maga V. I. Lenin fogalmazott meg. A CSKP megértette és szakadatlanul hangsúlyozta is, hogy a csehszlovák forradalom elválaszthatatlan része a szocialista világforradalomnak; a forradalmi mozgás ugyan meg kell hogy feleljen a konkrét helyzetnek, ugyanakkor azonban eredményét tekintve tartalmilag és lényegében időbelileg is azonos kell hogy legyen a többi népi demokratikus országban lejátszódó forradalmakkal. Ez volt Csehszlovákia Kommunista Pártja politikájának lényege.

A revizionisták azonban a szocializmushoz vezető, specifikusan csehszlovák út fogalmát egészen más tartalommal töltötték meg. Azt állították, hogy ez az út már megvalósult, az 1944—1948-as évek forradalma már szocialista forradalom volt. Ebből a felfogásból azután az következett, hogy szemükben az 1945 utáni társadalmi-politikai rendszer lényegében már a csehszlovák szocializmus befejezett modellje volt, s hogy ennek a modellnek fő ismertetőjegyeit egyrészt a politikai pluralitás, másrészt pedig több gazdasági szektor egymás mellett élése jelentette.

A szocializmus csehszlovák modelljével kapcsolatos

gondolatok nálunk, Csehszlovákiában az után jelentkeztek, miután ezekről a kérdésekről saját programjaik kidolgozása keretében egyes európai kommunista pártok vitatkozni kezdtek. Ezeknek a megfontolásoknak mechanikus átvétele és visszavetítése a múlt eseményeire, jelentette az első és alapvető hibát, amelyből azután — tulajdonképpen logikusan — következtek a továbbiak.

Metodológiai szempontból a hiba mindenekelőtt abban állt, hogy megkísérelték összehasonlítani az összehasonlíthatatlant. Elég, ha elgondolkodunk a nemzetközi helyzet fölött, hogy megállapítsuk, miszerint az 1944—1948-as időszak keretei egészen mások voltak, mint az ötvenes évek második felét követő időszaké, amikor a szocialista világrendszer kezdte döntő mértékben befolyásolni az egész világ fejlődését. Ugyanígy nem volt lehetséges a belpolitikai helyzet összehasonlítása sem, mert azt nagymértékben mindig az egyes osztályok és rétegek társadalmi helyzete határozza meg. Míg a háború utáni Csehszlovákiában az első számú probléma az alapvető élelmiszer-ellátás biztosítása volt a lakosság számára, addig a mai Nyugat-Európa kommunista pártjainak egészen másból, nevezetesen a tőkés társadalom mai színvonalából fakadó szociális feszültségek jellegéből és élességéből kellett kiindulniuk. Ezeket a különbségeket ezenkívül még szubjektív tényezők is tetézik.

A fentieket tehát abban foglalhatjuk össze, hogy a „szocializmus csehszlovák modelljének" önkényes megkonstruálása során sérelmet szenvedett a marxista metodológiának az az alapelve, mely szerint mindig a konkrét helyzet konkrét elemzéséből kell kiindulni. Sőt mi több, ez a konstrukció egyúttal az általánost és a különöst is önkényesen értelmezte a forradalomban, amennyiben a különöst gyakran általánosnak minősítette — és megfordítva. Ha azt vizsgáljuk, hogyan fejlődött a forradalom más népi demokratikus országokban és Csehszlovákiában, akkor felelősségünk tu-

datában meg kell állapítanunk, hogy bár az egyes országok a szocialista forradalmat sok szempontból másképpen közelítették meg, mégis teljes bizonyossággal meg lehet határozni az egyes országokban végbement fejlődés túlnyomóan egyforma vonásait, ami újra megerősíti annak a tételnek az érvényességét, hogy a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenetnek megvannak a maga általános törvényszerűségei.

1948 februárja véglegesen eldöntötte a forradalom alapvető kérdését — a „ki kit győz le" kérdését a munkásosztály és a burzsoázia közötti osztályösszecsapásban, eldöntötte a politikai hatalom kérdését, mindezt a munkásosztály javára. Míg 1945 májusában alapvető jelentőségű fordulat következett be Csehszlovákia történetében azzal, hogy az ország rátért a szocializmushoz vezető népi demokratikus útra, addig 1948 februárja nemcsak véglegesen biztosította, hanem egyúttal rendkívüli mértékben meg is gyorsította ezt az utat. A népi demokratikus rendszer kezdte a proletárdiktatúra funkcióit teljesíteni, és ezzel megteremtette a szocializmus építésének nélkülözhetetlen előfeltételét hazánkban. K. Gottwald a februári győzelem eredményeit Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának 1948 áprilisában tartott ülésén így értékelte:

„Februárban, ha a dolgokat belpolitikai szempontból vesszük, arról volt szó, hogy sikeresen tovább halad-e népi demokratikus fejlődésünk a szocializmushoz vezető úton, vagy pedig a fejlődést felforgatják s olyan fordulatra kerül sor, amely a München előtti időkhöz, a kapitalizmus idejéhez való visszatérés kezdete lenne. Hasonlóan, ahogy az első világháború után az 1920-as év döntő volt a München előtti köztársaság további fejlődésére, éppúgy döntött 1948 februárja a felszabadított népi demokratikus köztársaságunk további fejlődéséről, csakhogy éppen az ellenkező eredménnyel. Míg 1920 decembere a reakció győ-

zelmét és a tőkés rend megszilárdításának kezdetét jelentette a München előtti köztársaságban, 1948 februárja a reakció döntő vereségét, a népi demokratikus rend megszilárdulását jelentette és szabaddá tette a szocializmushoz vezető gyorsabb előrehaladás útját."[5]

A februári győzelem biztosította egyúttal köztársaságunk külpolitikai helyzetét, és megszilárdította Csehszlovákia külpolitikai orientációját, amelynek középpontjában a Szovjetunióval, valamint a többi népi demokratikus országgal való szövetség állt. Bár a Kassai Kormányprogramban az egész Nemzeti Front arra kötelezte magát, hogy „a kölcsönös segítségről, barátságról és a háború utáni együttműködésről 1943. december 12-én kötött csehszlovák—szovjet szerződés fogja egyszer s mindenkorra meghatározni államunk külpolitikai helyét", a reakciós erők azon voltak, hogy módosítsák a politikai viszonyokat, megsértsék ezeket a kötelezettségeket, és Csehszlovákiát a tőkésországok most alakuló nyugat-európai tömbjébe vonják be. Február véget vetett a burzsoázia minden ily irányú kísérletének, és állandó jelleggel biztosította a szövetséget és a barátságot a Szovjetunióval. Ennek a külpolitikai orientációnak győzelme tette lehetővé, hogy Csehszlovákia bekapcsolódjék a szocialista országoknak éppen alakulóban levő közösségébe, a szocialista világrendszerbe.

A februári események teljes mértékben igazolták Csehszlovákia Kommunista Pártja politikájának helyességét és eredményességét. Ezeknek az eseményeknek folyamán nyilvánult meg a párt megszerzett és mindenki által elismert vezető szerepe, amely a burzsoázia fölött aratott győzelemmel csak növekedett, és a csehszlovák állam egyik döntő fontosságú alapelvévé vált.

A Kommunista Párt azért tudta a munkásosztályt és a többi dolgozót győzelemre vezetni, mert következetesen a forradalmi elméletből indult ki, s ahhoz tartotta magát gyakorlati tevékenységében is. Az az el-

járás, amelyet a párt az 1944-től 1948-ig terjedő években követett, igazolása volt annak, hogy elsajátította a marxizmus—leninizmus tanítását, és hogy ezeket a tanokat alkotó módon alkalmazni tudta a konkrét csehszlovák feltételekre. 1948 februárja teljes mértékben igazolta: a marxizmus—leninizmus következetes érvényesítése lehetővé teszi, hogy a párt szabályozza az egész társadalmi mozgást, és fokozatosan elérje stratégiai céljait.

A Kommunista Párt mint a munkásosztály élcsapata mindig a munkásosztály osztályérdekeinek s egyúttal a többi dolgozó alapvető érdekeinek szószólója és érvényesítője volt. 1948 februárja meggyőző bizonyítékot szolgáltatott arra, hogy a munkásosztály érdekeinek kiharcolása teszi lehetővé a többi dolgozó érdekeinek érvényre juttatását is, hogy a munkásosztály felszabadítása egyidejűleg a többi dolgozó felszabadítása is.

1948 februárjában — minden más kulcsfontosságú eseményhez hasonlóan — mintegy gyújtópontban összpontosulnak az összes múltbeli tapasztalatok és tanulságok. Drámai rövidséggel itt tárhatjuk fel az egész legújabb kori csehszlovák történelem politikai mozgásának lényegét. 1948 februárja ugyanakkor részévé vált a munkásosztály és az egész nemzetközi munkásmozgalom tapasztalatának is. Csehszlovákia Kommunista Pártja mindig a nemzetközi kommunista mozgalommal szerves egységben tevékenykedett. Tapasztalatokat vett át és segítséget kapott a testvéri kommunista pártoktól, különösen pedig a Szovjetunió Kommunista Pártjától. Ugyanakkor saját sikereit mindig úgy fogta fel, hogy azok részleges hozzájárulást jelentenek a szocializmus győzelméért az egész világon folyó közös harchoz. Éppen ezért 1948 februárja — a Párizsi Kommün, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a többi népi demokratikus országban aratott győzelmek mellett — a nemzetközi kommunista mozgalom tapasztalatait gazdagítja: példát ad a szo-

cializmusba való békés áttérésre. Számos konkrét és nyilvánvalóan már meg nem ismétlődő tapasztalatot tartalmaz, ugyanakkor azonban olyan általános vonásai is vannak, amelyek újólag igazolják a marxizmus—leninizmus nemzetközi érvényét és életteliségét.

Jegyzetek

1. A FORRADALOM SZAKASZAI

[1] Program prvé domácí vlády republiky Národní fronty Čechů a Slováků. (A Csehek és Szlovákok Nemzeti Frontja első hazai köztársasági kormányának programja.) Prága 1945. 29. old.

2. 1947—1948 FORDULÓJÁN

[1] New York Herald Tribune, 1947. december 20.
[2] Hansard, 1948. január 23. Idézi Mezsdunarodnyije otnosenyija poszle vtoroj mirovoj vojni. Moszkva 1962. 391. old.
[3] *Zenkl, P.:* Náš národní socialismus. (A mi nemzeti szocializmusunk.) Prága 1947. 12. old.
[4] A CSKP KB Marxizmus—Leninizmus Intézetének levéltára. (A továbbiakban MLIL.) Klement Gottwaldnak a CSKP KB 1947. november 27-i ülésén tartott beszéde. Gyorsírásos feljegyzés.)
[5] *Klement Gottwald* Művei, XIV. köt. Bratislava 1959. 256. old.
[6] Ugyanott, 240. old.
[7] Ugyanott, 252—253. old.
[8] A kormány elnökségének levéltára. (A továbbiakban KEL.) Jegyzőkönyv a kormány 1948. január 27-i üléséről.
[9] České slovo (München), 1958 február.
[10] MLIL. Nemzeti Front alap. A Csehek és Szlovákok Nemzeti Frontjának 1948. február 5-i üléséről felvett jegyzőkönyv.
[11] Ugyanott.
[12] Rudé právo, 1948. január 28.
[13] KEL. A kormány 1948. január 21-i ülésének jegyzőkönyve.
[14] Ugyanott.
[15] A Szakszervezetek Központi Tanácsának levéltára. (A továbbiakban SZKTL.) A Szakszervezetek Központi Tanácsa 1948. január 22-én és 23-án tartott ülésének jegyzőkönyve.

[16] Ugyanott.
[17] Ugyanott.
[18] Rudé právo, 1948. január 22.
[19] KEL. A kormány 1948. január 27-i ülésének jegyzőkönyve.
[20] Ugyanott.
[21] Ugyanott.

3. KORMÁNYVÁLSÁG A LÁTÓHATÁRON

[1] KEL. A kormány 1948. február 10-i, 132. ülésének jegyzőkönyve.
[2] Ugyanott.
[3] Ugyanott.
[4] Ugyanott.
[5] Ugyanott.
[6] A nemzetgyűlés levéltára. Az Alkotmányozó Nemzetgyűlés mezőgazdasági bizottsága 1948. február 11-i és 12-i ülésének jegyzőkönyve.
[7] Ugyanott.
[8] ČAS, 1948. február 12.
[9] Rudé právo, 1948. február 13.
[10] KEL. A kormány 1948. február 13-i, 133. ülésének jegyzőkönyve.
[11] Ugyanott.
[12] Ugyanott.
[13] Ugyanott.
[14] Ugyanott.
[15] Szlovákia Kommunista Pártja Marxizmus—Leninizmus Intézetének levéltára. Szlovákia Kommunista Pártja Kassán, 1948. február 14-én és 15-én megtartott III. területi értekezletének anyagaiból.
[16] Rudé právo, 1948. február 15.
[17] Ugyanott.
[18] Zemědělské noviny, 1948. február 17.
[19] Ugyanott.
[20] Ugyanott.
[21] MLIL. 1948 február alap.
[22] *Ripka, H.:* Le coup de Prague. (A prágai puccs.) Párizs 1949. 230. old.
[23] KEL. A kormány 1948. február 17-i, 134. ülésének jegyzőkönyve.
[24] *Smutný, J.:* Únorový převrat. (A februári fordulat.) I. köt. London 1953. 16—17. old.
[25] Rudé právo, 1948. február 18.
[26] Pravda, 1948. február 19.
[27] Obrana lidu, 1948. február 18.
[28] Rudé právo, 1948. február 19.
[29] MLIL. Nemzeti Front alap, az 1948. február 18-i ülés jegyzőkönyve.

[30] Ugyanott.
[31] Práce, 1948. február 19.
[32] *Ripka, H.:* Le coup de Prague. 230. old.
[33] Lidová demokracie, 1948. február 19.
[34] Pravda, 1948. február 20.
[35] Právo lidu, 1948. február 20.
[36] *Král, V.:* Cestou k únoru 1948. (Útban 1948 februárja felé.) Prága 1963. 337. old.
[37] A Csehszlovák Néppárt levéltára. Jegyzőkönyv a párt képviselői csoportjának 52. üléséről.
[38] Állami Központi levéltár. (A továbbiakban ÁKL.) Csehszlovák Távirati Iroda alap.
[39] Mladá fronta, 1948. február 20.
[40] MLIL. 1948 február alap.

4. A HAT FEBRUÁRI NAP

PÉNTEK, FEBRUÁR 20

[1] Svobodné slovo, 1948. február 20 .
[2] KEL.
[3] Ugyanott.
[4] Ugyanott.
[5] ÁKL. Csehszlovák Távirati Iroda alap.
[6] MLIL. 1948 február alap.
[7] Ugyanott.
[8] Ugyanott.
[9] Ugyanott.
[10] *Smutný, J.:* Únorový převrat. I. köt. 27. old.
[11] Vítězný únor 1948. Sborník vzpomínek. (1948 győzelmes februárja. Visszaemlékezés-gyűjtemény.) Prága 1959. 69—70. old.
[12] MLIL. 1948 február alap.
[13] Ugyanott.
[14] Ugyanott.
[15] A Köztársasági Elnöki Iroda levéltára.
[16] *Ripka, H.:* Le coup de Prague. 241. old.
[17] Práce, 1948. február 21.
[18] ÁKL. Csehszlovák Távirati Iroda alap.
[19] *Smutný, J.:* Únorový převrat. II. köt. London 1954. 22. old.
[20] *Ripka, H.:* Le coup de Prague. 253. old.
[21] Rudé právo, 1948. február 21.
[22] MLIL. 1948 február alap.
[23] Svobodné slovo, 1948. február 21.
[24] Právo lidu, 1948. február 21.
[25] MLIL. 1948. február alap.

SZOMBAT, FEBRUÁR 21.

[1] A CSKP Prága városi bizottságának levéltára.
[2] *Klement Gottwald* Művei, XIV. köt. 316—318. old.
[3] Rudé právo, 1948. február 22.
[4] Práce 1948. február 22.
[5] Zemědělské noviny, 1948. február 22.
[6] Práce, 1948. február 22.
[7] Rudé právo, 1948. február 22.
[8] Ugyanott.
[9] Rovnost, 1948. február 22.
[10] ÁKL. Csehszlovák Távirati Iroda alap.
[11] Vítězný únor 1948. Sborník vzpomínek. 261. old.
[12] Ugyanott.
[13] Ugyanott.
[14] *Smutný, J.:* Únorový převrat. II. köt. 45. old.
[15] MLIL. 1948 február alap.
[16] Právo lidu, 1948. február 22.
[17] Zemědělské noviny, 1948. február 22.
[18] Lidová demokracie, 1948. február 22.
[19] Ugyanott.
[20] Rudé právo, 1948. február 22.
[21] Ugyanott.
[22] Pravda, 1948. február 22.
[23] Ugyanott.
[24] Ugyanott.
[25] Ugyanott.
[26] Partizán partizánom. (Partizán a partizánoknak.) 1948. február 27.

VASÁRNAP, FEBRUÁR 22.

[1] Sjezd velkého rozhodování. (A nagy döntés kongresszusa.) Prága 1968. 29—30. old.
[2] Ugyanott, 33. old.
[3] Ugyanott, 34. old.
[4] Ugyanott, 35. old.
[5] Ugyanott.
[6] Ugyanott, 40. old.
[7] Ugyanott, 47. old.
[8] Ugyanott, 45. old.
[9] Ugyanott, 52. old.
[10] Ugyanott, 55. old.
[11] Ugyanott, 56. old.
[12] Ugyanott, 60. old.
[13] Ugyanott, 61. old.
[14] Ugyanott, 65. old.

[15] Ugyanott, 88. old.
[16] Ugyanott, 105. old.
[17] Ugyanott, 105—106. old.
[18] Ugyanott, 106—107. old.
[19] Ugyanott, 109. old.
[20] *Klement Gottwald* Művei, XIV. köt. 326—327. old.
[21] Ugyanott, 327—328. old.
[22] Zemědělské noviny, 1948. február 24.
[23] Přítel SSSR, 1948. március 10.
[24] Práce, 1948. február 24.
[25] Pravda, 1948. február 26.
[26] Pravda, 1948. február 24.
[27] Ugyanott.
[28] *Smutný, J.:* Únorový převrat. III. köt. London 1955. 66. old.
[29] Ugyanott, 68. old.
[30] Ugyanott, 69—70. old.
[31] *Ripka, H.:* Le coup de Prague. 272. old.

HÉTFŐ, FEBRUÁR 23.

[1] *Krajina, V.:* Jak se stalo? (Hogyan történt?) Svobodný zítřek, Párizs 1949. 3. szám.
[2] Obrana lidu, 1948. február 24.
[3] Beszélgetés L. Svobodával, a Csehszlovák Tudományos Akadémia Történelemtudományi Intézetének 1955. április 28-án Liblicében megtartott értekezlete alkalmából.
[4] A CSKP Prága kerületi bizottságának levéltára.
[5] Rudé právo, 1948. február 23.
[6] Práce, 1948. február 24.
[7] Szlovákia Kommunista Pártja Marxizmus—Leninizmus Intézetének levéltára. SZLKP KB titkárság alap.
[8] Nová svoboda, 1948. február 24.
[9] MLIL. 1948 február alap.
[10] Ugyanott.
[11] *Gottwald, K.:* Kupředu, zpátky ni krok. (Előre, hátra egy lépést sem.) Prága 1951. 93—94. old.
[12] Predvoj, 1968. 8. szám.
[13] Szlovákia Kommunista Pártja Marxizmus—Leninizmus Intézetének levéltára. SZLKP KB titkárság alap.
[14] Ugyanott.
[15] *Smutný, J.:* Únorový převrat 1948. III. köt. 115—116. old.
[16] Sloboda, 1948. február 23.
[17] Lidová demokracie, 1948. február 24.
[18] Ugyanott.
[19] Právo lidu, 1948. február 24.
[20] Ugyanott.
[21] Svobodné slovo, 1948. február 24.

[22] A Nemzetgyűlés levéltára. Jegyzőkönyv az Alkotmányozó Nemzetgyűlés elnökségének február 23-án megtartott üléséről. 10. sz.
[23] Únor 1948. Sborník dokumentů. (1948 februárja. Dokumentumgyűjtemény.) Prága 1958. 109. old.
[24] Ugyanott.
[25] MLIL. 1948 február alap. Feljegyzések a politikai pártok, az érdekképviseletek és a szakszervezeti szervezetek képviselőinek, valamint néhány kiemelkedő közéleti személyiségnek a tanácskozásáról.
[26] Ugyanott.
[27] Ugyanott.
[28] Ugyanott.
[29] Ugyanott.
[30] Ugyanott.
[31] Ugyanott.
[32] Ugyanott.
[33] Lidová demokracie, 1948. február 24.
[34] The Times, 1948. február 24.

KEDD, FEBRUÁR 24.

[1] Svobodné slovo, 1948. február 24.
[2] Lidová demokracie, 1948. február 24.
[3] MLIL. 1948 február alap.
[4] Únor 1948. Sborník dokumentů. 117. old.
[5] Věstník MNO. (A Nemzetvédelmi Minisztérium Hivatalos Lapja.) 1948. 15. szám. 1948. február 24-i, 143. tételszám.
[6] *Bušek, V.:* Poučení z únorového převratu. (A februári államfordulat tanulsága.) New York 1954. 108. old.
[7] Ugyanott.
[8] A Csehszlovák Néppárt levéltára. Jegyzőkönyv a párt képviselőcsoportjának 1948. február 24-én megtartott, 53. üléséről.
[9] *Veselý, J.:* Kronika únorových dnů. (A februári napok krónikája.) Prága 1958. 149. old.
[10] Práce, 1948. február 25.
[11] Práce, 1948. február 26.
[12] Vítězný únor 1948. Sborník vzpomínek. 89—90. old.
[13] Ugyanott, 227. old.
[14] MLIL. 1948 február alap.
[15] Ugyanott.
[16] *Smutný, J.:* Únorový převrat 1948. IV. köt. London 1956. 151—153. old.
[17] Únor 1948. Sborník dokumentů. 112—114. old.
[18] Právo lidu, 1948. február 25.
[19] Rudé právo, 1948. február 25.
[20] *Smutný, J.:* Únorový převrat 1948. IV. köt. 20. old.
[21] Únor 1948. Sborník dokumentů. 120—121. old.

SZERDA, FEBRUÁR 25.

[1] Právo lidu, 1948. február 26.
[2] *Zápotocký, A.:* Jednota odborů oporou bojů za socializaci. (A szakszervezetek egysége a szocializálásért vívott harc támasza.) Prága 1951. 799. old.
[3] A CSKP Prága kerületi bizottságának levéltára.
[4] *Veselý, J.:* Kronika únorových dnů. 154. old.
[5] A Nemzetgyűlés levéltára. Az Alkotmányozó Nemzetgyűlés akcióbizottságának első üléséről felvett jegyzőkönyv.
[6] *Smutný, J.:* Únorový převrat 1948. IV. köt. 162. old.
[7] MLIL. 1948 február alap.
[8] A köztársasági elnöki iroda levéltára; *Král, V.:* Cesta k Únoru. Prága 1963. 405—408. old.
[9] MLIL. 1948 február alap.
[10] ÁKL. Csehszlovák Távirati Iroda alap.
[11] MLIL. 1948 február alap.
[12] Únor 1948. Sborník dokumentů. 131—132. old.
[13] MLIL. Jegyzőkönyv a Szociáldemokrata Párt elnökségének 1948. február 25-én tartott rendkívüli üléséről.
[14] Pravda, 1948. február 28.
[15] Ugyanott.

5. A NÉPI DEMOKRÁCIA MEGSZILÁRDÍTÁSA

[1] Rudé právo, 1948. február 29.
[2] ÁKL. Csehszlovák Távirati Iroda alap.
[3] Ugyanott.
[4] *Smutný, J.:* Únorový převrat 1948. V. köt. London 1957. 12. old.
[5] *Klement Gottwald* Művei. XIV. köt. 351. old.
[6] Únor 1948. Sborník dokumentů. 160. old.
[7] *Klement Gottwald* Művei. XIV. köt. 362—363. old.
[8] Szlovákia Kommunista Pártja Marxizmus—Leninizmus Intézetének levéltára. SZLKP KB titkárság alap.
[9] MLIL. 1948 február alap.
[10] Ugyanott.
[11] *Klement Gottwald* Művei. XIV. köt. 385. old.
[12] Pravda, 1948. március 24.

6. VISSZAPILLANTÁS FEBRUÁRRA

[1] Rudé právo, 1948. február 21.
[2] *Zápotocký, A.:* Jednota odborů oporou bojů za socializaci. 135. old.
[3] *Lettrich, J.:* History of Modern Slovakia. New York 1955. 157. old.
[4] *Klement Gottwald* Művei. XIV. köt. 316. old.
[5] Ugyanott, 445—446. old.

Függelék

A legfelsőbb állami szervek összetétele 1947—1948 fordulóján

A csehek és a szlovákok nemzeti frontjának III. kormánya (1947. VII. 2. — 1948. II. 25.)

A kormány elnöke:	Klement Gottwald (CSKP)
A kormány elnökének helyettesei:	Petr Zenkl (NSZ) — lemondott 1948. II. 20-án
	Jan Šrámek (NP) — lemondott 1948. II. 20-án
	Ján Ursíny (DP) — 1947. XI. 25-től
	Štefan Kočvara (DP) — lemondott 1948. II. 20-án
	Zdeněk Fierlinger (SZDP) — 1947. XI. 25-től
	František Tymeš (SZDP)
	Viliam Široký (SZLKP)
Külügyminiszter:	Jan Masaryk (O)
Nemzetvédelmi miniszter:	Ludvík Svoboda (O)
Külkereskedelmi miniszter:	Hubert Ripka (NSZ)
Belügyminiszter:	Václav Nosek (CSKP)
Pénzügyminiszter:	Jaromír Dolanský (CSKP)
Oktatás- és művelődésügyi miniszter:	Jaroslav Stránský (NSZ) — lemondott 1948. II. 20-án
Igazságügyi miniszter:	Prokop Drtina (NSZ) — lemondott 1948. II. 20-án
Tájékoztatásügyi miniszter:	Václav Kopecký (CSKP)
Iparügyi miniszter:	Bohumil Laušman (SZDP) — 1947. XI. 25-től
	Ludmila Jankovcová (SZDP)
Földművelésügyi miniszter:	Július Ďuriš (SZLKP)
Belkereskedelmi miniszter:	Antonín Zmrhal (CSKP) — 1947. XII. 3-tól
	Alexej Čepička (CSKP)

Közlekedésügyi miniszter:	Ivan Pietor (DP) — lemondott 1948. II. 20-án
Postaügyi miniszter:	František Hála (NP) — lemondott 1948. II. 20-án
Munkavédelmi és népjóléti miniszter:	Zdeněk Nejedlý (CSKP)
Egészségügyi miniszter:	Adolf Procházka (NP) — lemondott 1948. II. 20-án
Élelmezésügyi miniszter:	Václav Majer (SZDP)
Technikai miniszter:	Alois Vošahlík (NP) — 1946. VIII. 28-tól
	Jan Kopecký (NP) — lemondott 1948. II. 20-án
Unifikációs miniszter:	Mikuláš Franek (DP) — lemondott 1948. II. 20-án
Államtitkár a Külügyminisztériumban:	Vladimír Clementis (SZLKP)
Államtitkár a Nemzetvédelmi Minisztériumban:	Ján Lichner (DP) — lemondott 1948. II. 20-án

A csehek és a szlovákok megújhodott nemzeti frontjának IV. kormánya
(1948. II. 25. — 1948. VI. 15.)

A kormány elnöke:	Klement Gottwald (CSKP)
A kormány elnökének helyettesei:	Viliam Široký (SZLKP)
	Antonín Zápotocký (SZKT)
	Bohumil Laušman (SZDP)
Külügyminiszter:	Jan Masaryk (O) — 1948. III. 10-ig; 1948. III. 18-tól
	Vladimír Clementis (SZLKP)
Nemzetvédelmi miniszter:	Ludvík Svoboda (O)
Külkereskedelmi miniszter:	Antonín Gregor (CSKP)
Belügyminiszter:	Václav Nosek (CSKP)
Pénzügyminiszter:	Jaromír Dolanský (CSKP)
Oktatás- és népművelésügyi miniszter:	Zdeněk Nejedlý (CSKP)
Igazságügyi miniszter:	Alexej Čepička (CSKP)
Tájékoztatásügyi miniszter:	Václav Kopecký (CSKP)
Iparügyi miniszter:	Zdeněk Fierlinger (SZDP)
Földművelésügyi miniszter:	Július Ďuriš (SZLKP)
Belkereskedelmi miniszter:	František Krajčír (CSKP)
Közlekedésügyi miniszter:	Alois Petr (NP)
Postaügyi miniszter:	Alois Neumann (CSSZP)

Népjóléti miniszter:	Evžen Erban (SZKT)
Egészségügyi miniszter:	Josef Plojhar (NP)
Élelmezésügyi miniszter:	Ludmila Jankovcová (SZDP)
Technikai miniszter:	Emanuel Šlechta (CSSZP)
Unifikációs miniszter:	Vavro Šrobár (SZabP)
Államtitkár a Külügyminisztériumban:	Vladimír Clementis (SZLKP) — 1948. III. 18-ig
Államtitkár a Nemzetvédelmi Minisztériumban:	Ján Ševčík (SZLMP)

Forrás: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés üléseiről készült gyorsírói jelentések indexe (Prága 1947) és az Alkotmányozó Nemzetgyűlés üléseiről készült gyorsírói jelentések indexe (Prága 1948).

Alkotmányozó nemzetgyűlés (1946. VI. 18. — 1948. V. 9.)

Az egyes politikai pártok képviselete az Alkotmányozó Nemzetgyűlésben a következőképpen alakult: CSKP = 93 képviselő, NSZ = 55 képviselő, NP = 46 képviselő, DP = 43 képviselő, SZDP = 37 képviselő, SZLKP = 21 képviselő, SzabP = 3 képviselő és MP = 2 képviselő.

Elnök:	Josef David (NSZ — CSSZP)
Alelnökök:	Anežka Hodinová-Spurná (CSKP) Alois Petr (NP) — lemondott 1948. II. 25-én František Tymeš (SZDP) — lemondott 1947. XI. 25-én Ján Ševčík (DP) — megválasztva 1946. IX. 19-én František Komzala (SZLKP) — megválasztva 1947. IX. 19-én Jaroslav Hladký (SZDP) — megválasztva 1947. XII. 10-én, lemondott 1948. III. 18-án Oldřich John (SZDP) — megválasztva 1948. III. 18-án Václav Chytil (NP) — megválasztva 1948. III. 18-án

Forrás: Az Alkotmányozó Nemzetgyűlés üléseiről készült gyorsírói jelentések indexe (Prága 1948). 23—24. old.

A MEGBÍZOTTAK TESTÜLETE

Kinevezve	*1946. VIII. 14-én*	*1947. XI. 19-én*	*1948. II. 27-én*
Elnök:	Gustáv Husák — SZLKP	Gustáv Husák — SZLKP	Gustáv Husák — SZLKP
Elnökhelyettes:	Rudolf Fraštacký — DP	Milan Polák — DP	Jozef Mjartan — SZLMP
Belügyi megbízott:	Mikuláš Ferjenčík — O	Mikuláš Ferjenčík — O	Daniel Okáli — SZLKP
Földmüvelésügyi megbízott:	Martin Kvetko — DP	Jozef Styk — DP	Michal Falťan — SZLKP
Pénzügyi megbízott:	Matej Josko — DP	Matej Josko — DP	Ján Púll — SZLKP
Tájékoztatásügyi megbízott:	Samuel Belluš — DP	Jozef Lukačovič — DP	megszűnt
Ipar- és kereskedelemügyi megbízott:	Ján Púll — SZLKP	Jozef Šoltész — SZLKP	Jozef Šoltész — SZLKP
Igazságügyi megbízott:	Ivan Štefánik — DP	Andrej Búza — O	Július Viktor — SZLP
Élelmezés- és ellátásügyi megbízott:	Kornel Filo — DP	Martin Kvetko — DP	Michal Chudík — SZLKP
Közlekedés- és közmunkaügyi megbízott:	Kazimír Bezek — SZLKP	Kazimír Bezek — SZLKP	Kazimír Bezek — SZLKP
Postaügyi megbízott:	Juzef Lukačovič — DP	Pavol Blaho — SzabP	Pavol Blaho — SzabP
Társadalombiztosítása megbízott:	Jozef Šoltész — SZLKP	Ján Púll — SZLKP	František Zupka SZLSZT
Oktatás- és népmüvelődésügyi megbízott:	Ladislav Novomeský — SZLKP	Ladislav Novomeský — SZLKP	Ladislav Novomeský — SZLKP
Egészségügyi megbízott:	Emil Böhm — DP	Ján Bečko — MP	Ján Bečko — MP
Technikai megbízott:	Jozef Styk — DP	Ivan Štefánik — DP	Jozef Lukačovič — SZLMP

Forrás: Az áttekintést a napisajtó és a Szlovák Nemzeti Tanács közleményei (1943—1949) alapján állítottuk össze.

Szlovák Nemzeti Tanács

Az 1946. évi választások után megalakult a száztagú Szlovák Nemzeti Tanács, mégpedig a következő összetételben: DP = 63 képviselő, SZLKP = 31 képviselő, MP = 3 képviselő és SZabP =3 képviselő. A Szlovák Nemzeti Tanács akcióbizottsága 1948. II. 26-án 30 képviselőt fosztott meg tagságától, aminek folytán a Szlovák Nemzeti Tanács tagjainak száma 70-re csökkent. Az 1948. évi választások után újra helyreállították a száztagú Szlovák Nemzeti Tanácsot (a 100 tagból az SZLKP-nak 80 képviselője, az SZLMP-nak 17 képviselője, a SZabP-nak pedig 3 képviselője volt).

A Szlovák Nemzeti Tanácsnak 1946. IX. 3-án, az 1946. V. 26-án megtartott választások eredményei alapján megválasztott elnöksége:

Elnök:	Jozef Lettrich (DP)
Alelnökök:	Milan Polák (DP)
	Karol Šmidke (SZLKP)
	Andrej Cvinček (DP)
	Ivan Horváth (SZLKP)
1947. XII. 1-én lemondott	M. Polák, és helyette Anton Granatiert (DP) választották meg.
1948. II. 26-án lemondott	J. Lettrich, és a Szlovák Nemzeti Tanács elnöke K. Šmidke lett, akit a Szlovák Nemzeti Tanács plénuma e tisztségében 1948. III. 12-én megerősített.
1948. II. 27-én lemondott	A. Cvinček.

Forrás: A napisajtó és a Szlovák Nemzeti Tanács közleményei 1943—1949. Bratislava 1949.

Az egyes tagok párt-hovatartozását mutató rövidítések magyarázata

CSKP	– Csehszlovákia Kommunista Pártja
SZLKP	– Szlovákia Kommunista Pártja
NSZ	– Csehszlovák Nemzeti Szocialista Párt
CSSZP	– Csehszlovák Szocialista Párt
NP	– Csehszlovák Néppárt
SZDP	– Csehszlovák Szociáldemokrata Párt
DP	– Demokrata Párt
SZLMP	– Szlovák Megújhodás Pártja
SZabP	– Szabadságpárt
MP	– Munkapárt (1946. októberétől a Szociáldemokrata Párt Szlovákiában)

SZKT – Szakszervezetek Központi Tanácsa
SZLSZT – Szlovák Szakszervezeti Tanács
SZLP – Szlovák Partizánszövetség
O – össznemzeti szempontból jelentős személyiségek, szakemberek vagy pártonkívüliek

Tartalom

Előszó 5
Előszó a magyar olvasóhoz 9
1. A FORRADALOM SZAKASZAI 17
2. 1947—1948 FORDULÓJÁN 33
3. KORMÁNYVÁLSÁG A LÁTÓHATÁRON (1948. február 10—19.) 76
4. A HAT FEBRUÁRI NAP 146
Péntek, február 20. Kitört a nyílt kormányválság . . 146
Szombat, február 21. A lemondásokat el kell fogadni . 184
Vasárnap, február 22. Az üzemi tanácsok kongresszusának jegyében 220
Hétfő, február 23. A megújhodott Nemzeti Front . . 264
Kedd, február 24. A tüntető sztrájk 315
Szerda, február 25. A győzelem napja 358
5. A NÉPI DEMOKRÁCIA MEGSZILÁRDÍTÁSA 389
6. VISSZAPILLANTÁS FEBRUÁRRA 415
JEGYZETEK 437
Függelék 445
A legfelsőbb állami szervek összetétele 1947—1948 fordulóján 445

Megjelent a Magyar Népköztársaság és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság könyvkiadói egyezménye keretében a KOSSUTH Könyvkiadó (Budapest) és a Nakladateľstvo PRAVDA (Bratislava) közös gondozásában

A borító és kötésterv Rastislav Majdlen munkája
Szerkesztette Réz Miklósné és Nagy Judit

Megjelent 6000 példányban (5000 a Kossuth Könyvkiadó, 1000 a Nakladateľstvo Pravda részére) — Nyomta a Pravda Nyomdavállalat bratislavai üzeme